



**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XIX. évfolyam 2. szám

2021. június

**SZAKMAI
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Farkas Ádám, PhD	százados
	Dr. Fűrjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	alezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1021 Budapest, Budakeszi út 99-101. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

PROF. DR. RESPERGER ISTVÁN A JÖVŐ BIZTONSÁGI PROBLÉMÁI.....	5
--	---

JUHÁSZ ISTVÁN KIHÍVÁSOK, KOCKÁZATOK, FENYEGETÉSEK – A KATONAI KÉPESSÉGEK TRANSZFORMÁCIÓJA A JÖVŐ MŰVELETI KÖRNYEZETÉBEN.....	23
---	----

DR. RÉPÁSI KRISZTIÁN AZ ÚJ-ZÉLANDI TERRORTÁMADÁST KÖVETŐ SZÉLSŐJOBBOLDALI MERÉNYLETHULLÁM	46
---	----

FÜZESI KITTI A CHILEI MEGÚJULÓ ENERGIA AZ ENERGIABIZTONSÁG ÉS ELLÁTÁSBIZTONSÁG SZEMSZÖGÉBŐL	64
---	----

DR. UDVARVÖLGYI ZSOLT ANDRÁS EURÓPAI ISZLÁM KÖZÖSSÉGEK A POLITIKAI ÖNSZERVEZŐDÉS ÚTJÁN.....	78
---	----

MAJOROSI ÁDÁM A JÖVŐ HÁBORÚINAK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI	105
--	-----

SZILÁGYI-KISS HAJNALKA AZ IRAKI HÁBORÚ VIZSGÁLATA AZ IGAZSÁGOSSÁG KERETRENDSZERÉBEN	124
---	-----

TECHNIKAI RENDSZEREK

DR. PUSKÁS BÉLA INFORMATIKAI ÜZEMELTETŐ SZERVEZET STRUKTURÁLT FELÉPÍTÉSE.....	144
---	-----

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

NYITRAI SÁNDOR A TIBEK ADATBÁZISÁN ALAPULÓ ELEMZÉSEINEK HASZNOSULÁSA, FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGE.....	162
--	-----

FÓRUM

DR. FARKAS ÁDÁM

**BRUNO MAÇÃES EURÁZSIA-FELFOGÁSA VÉDELMI ÉS
BIZTONSÁGI MEGVILÁGÍTÁSBAN 176**

E SZÁMUNK TARTALMA..... 192

CONTENTS 193

SZERZŐINK..... 202

E SZÁMUNK LEKTORAI 203

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI 204

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

PROF. DR. RESPERGER ISTVÁN

A JÖVŐ BIZTONSÁGI PROBLÉMÁI

Bevezetés

*„Biztonság, védelem, nemzetbiztonsági tudatosság.”
„A jó hírszerzés azt jelenti, hogy valaki a
lényegtelen adatok óriási halmazában is meglátja a
szándékosságot, majd pedig mindezeket a különálló
információkat a várható történésekre vonatkozó
koherens előrejelzésekké alakítja.”*

(Bruce Schneier)

A titkok és rejtélyek feltárása, megoldása a történelem kezdete óta mindig lázban tartotta az embereket. A titkok megőrzése, maga az információ birtoklása, vagy adott esetben felfedése, ősi evolúciós ösztön; a kíváncsiság végigkíséri az emberiség történetét, s máig hétköznapi életünk szerves része.

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének középpontjában az ország érdekeinek védelme, a nemzeti érdekek érvényesítése céljából a döntéshozatalhoz szükséges információk megszerzése, azok elemzése és értékelése áll. A hírszerzés célja, hogy a veszélyekről időben tájékoztassa a döntéshozókat. Tekintsük át először a témához tartozó fogalmakat és a biztonsági kihívásokat.

A kihívások: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelynek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

A kockázatok: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.

A fenyegetések: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére.¹

¹ RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során; Doktori értekezés, Budapest, ZMNE, 2002. p. 12.

A kihívások, kockázatok és fenyegetések



1. ábra: A kihívások, kockázatok és fenyegetések²

1. A 21. század biztonsági kihívásai

1.1. A demográfiai robbanás és következményei

A globális kihívások közé tartozik a Föld népességének növekedése. Bolygónkat 2020-ban mintegy 7,5 milliárd³ ember lakja.⁴ 2050-re a népesség várhatóan 9,8 milliárdra nő, 2100-ra ez a szám már 11 milliárdra emelkedhet.⁵ A legnagyobb gondot Afrika és Dél-Ázsia igen gyors demográfiai növekedése, valamint Európa népességének csökkenése és elöregedése okozza. A demográfiailag gyorsan fejlődő országokat a 2. ábra mutatja be: újabb országok kerülnek demográfiailag fejlődő szakaszba, mint Irán, India és Brazília.⁶

² RESPERGER i. m. p. 152.

³ www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html (Letöltés ideje: 2021. 03. 23.)

⁴ KAISER Ferenc: A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai I.; Nemzet és Biztonság, 2011/8. p. 29.

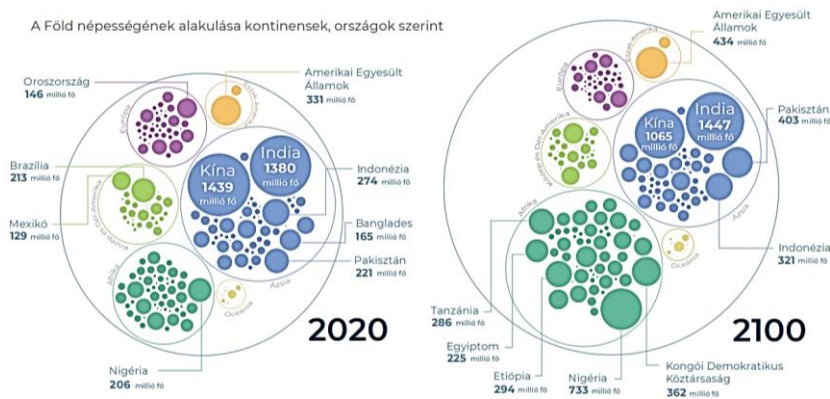
⁵ 2050-re már közel 10 milliárdan leszünk; www.alon.hu/kitekinto/2017/07/2050-re-mar-kozel-10milliarden-leszunk (Letöltés ideje: 2021. 04. 07.) Vö.: KENNEDY, Paul: A XXI. század küszöbén; Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. p. 30. A Föld lakossága 2025-ben eléri a kb. 8,5 milliárd, 2050-re pedig a 9,3 milliárd főt. A nők termékenysége Nigéria és Nyugat-Európa viszonylatában 7:1(!). Lásd: SHEENAN, John J.: A XXI. század biztonságpolitikája; Új Honvédségi Szemle, 1997/5. p. 11. A fejlett országokban 26, a fejlődő országokban 240(!) születés történik percenként.

⁶ Óriási erőközpontokként jelöli meg Kínát, Indiát, feltörekvő új hatalmakként Brazíliát, Törökországot és Iránt. Forrás: Strategic Trends Programme Global Strategic Trends – Out to 2045; www.globalsecurity.org/military/library/report/2014/global-strategic-trends-2045_uk-mod.pdf (Letöltés ideje: 2021. 05. 29.)

Ország	Átlagéletkor 2010-ben (év)	Átlagéletkor 2020-ban (év)	Átlagéletkor 2030-ban (év)	Demográfiai fejlődési szakasz
Brazília	29	33,2	35	2000–2030
India	26	28,7	32	2015–2050
Kína	35	38,4	43	1990–2025
Irán	26	31,7	37	2005–2040
Oroszország	39	40,3	44	1950–2015
USA	37	38,5	39	1970–2010

2. ábra: A különböző országok demográfiai fejlődése⁷

„Az ENSZ legutóbbi becslése szerint 2017. július 1-jén majdnem 7,6 milliárd ember élt a Földön. Az 1950. évi 2,5 milliárdos népesség napjainkra a háromszorosára gyarapodott. A világ népessége – a közepes szintű termékenységgel számolt prognózis szerint – 2050-re 9,8 milliárdra nő, és 2100-ra már 11 milliárd fölé emelkedik.”⁸



3. ábra: A Föld népességének alakulása kontinensek és országok szerint 2100-ig⁹

2050-ben a fejlettebb világ lélekszáma várhatóan a 2000-es szint közelében alakul, a fejlődő országoknak viszont már legalább 7,8 milliárd lakosa lesz. (Tehát 1:6,5 arány prognosztizálható.)¹⁰

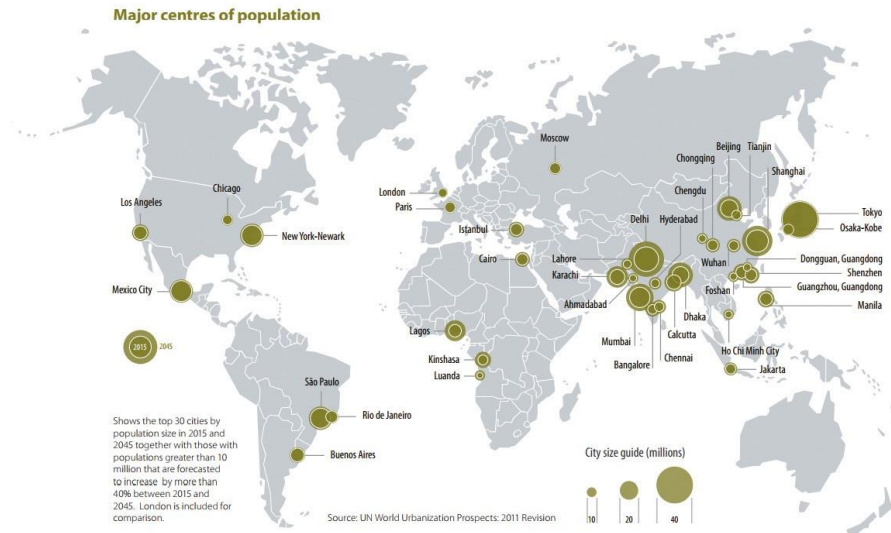
⁷ Global Trends 2030: Alternative Worlds; p. 24.
<https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/globaltrends-2030-november2012.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)

⁸ Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)

⁹ http://www.ksh.hu/infografika/2020/nepesedesi_vilagnap_2020.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 26.)

¹⁰ KAISER i. m. p. 29.

„Az Eurostat által készített prognózis alapváltozata szerint az unió népessége a 21. század közepéig – lassú ütemben – folyamatosan növekedhet: 2045-ben elérheti maximumát, 529,1 millió főt. 2045 után az EU népességének növekedése csökkenésbe, majd stagnálásba mehet át, 2080-ra az unió lakossága 518,8 millió főre mérséklődhet. Magyarország a 8,7 millióra becsült lélekszáma alapján megőrizheti a 13. helyét a rangsorban.”¹¹ 1800-ban például a Föld teljes népességének csak 3–5%-a volt város lakó, 2000-re ez már 47%-ra nőtt. Valamikor 2008–2009-ben volt minden második ember város lakó. Ma már az emberiség többsége városokban él. 2030-ra – egy ENSZ-előrejelzés szerint – közel 5 milliárd fő lesz város lakó, azaz az akkori teljes népesség legalább 60%-a.¹²



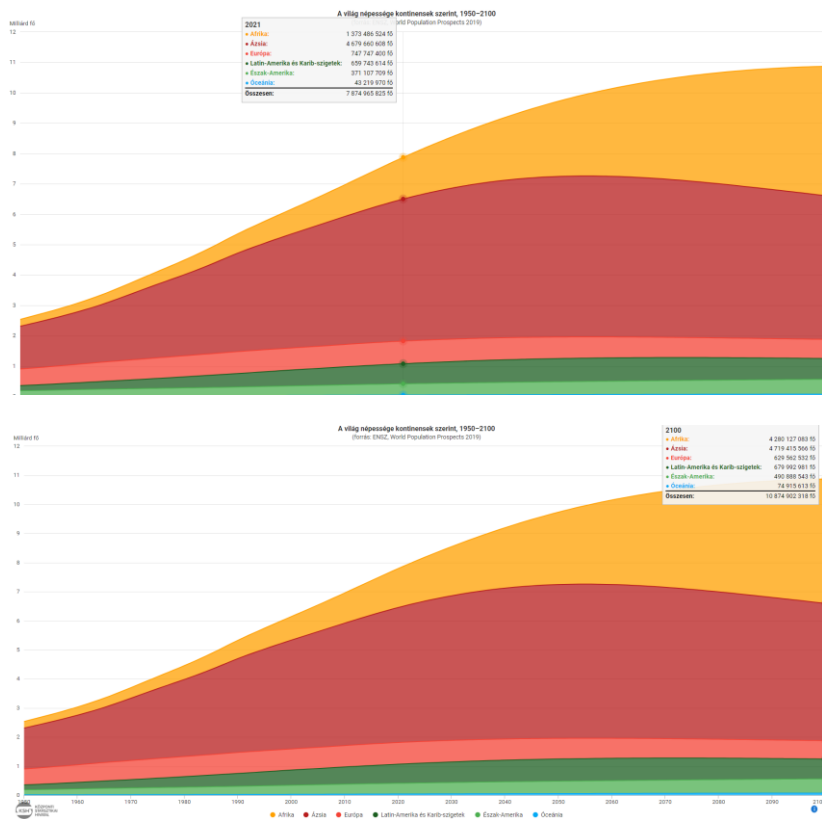
4. ábra: A népesség főbb központjai¹³

¹¹ www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html, i. m.

¹² KAISER i. m. pp. 30-31.

¹³ Strategic Trends Programme Global Strategic Trends – Out to 2045. i. m.

Az európai kontinens lakosságának fogyását jól szemlélteti az 5. ábra.



5. ábra: A világ népessége kontinensek szerint, 1950–2100¹⁴

„Míg 2020-ban Európát 740 millió fő lakja, addig ez a szám 2050-re 715 millió főre csökkenhet”¹⁵ A biztonsági fenyegetések egy másik veszélyes kategóriája a „széteső államok.”¹⁶ Ez azt mutatja, hogy az ország központi vezetése, államhatalma felbomlik, nem rendelkezik az erőszak monopóliumával, nem képes többé megvédeni a polgárait, nem képes a biztonságot és a stabilitást garantálni. A kialakult helyzetet a nemzeti, vallási ellentétek, a polgárháborúk, a fegyveres konfliktusok, a tömegpusztító fegyverek birtoklása tovább élezi. A vallási adatokat és arányokat tekintve a világ népessége a 6. ábrában vázoltak szerint oszlik meg, és arányaiban így változhat majd.

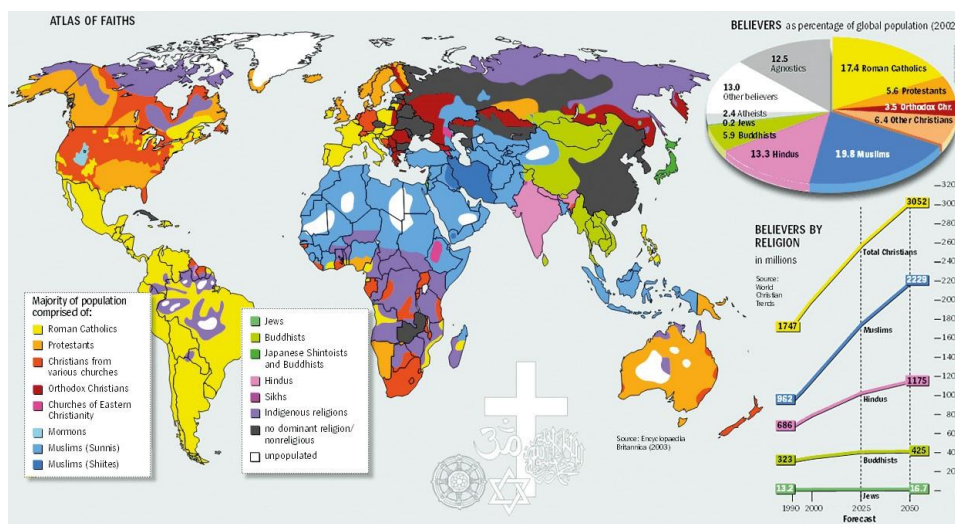
¹⁴ www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html i. m.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

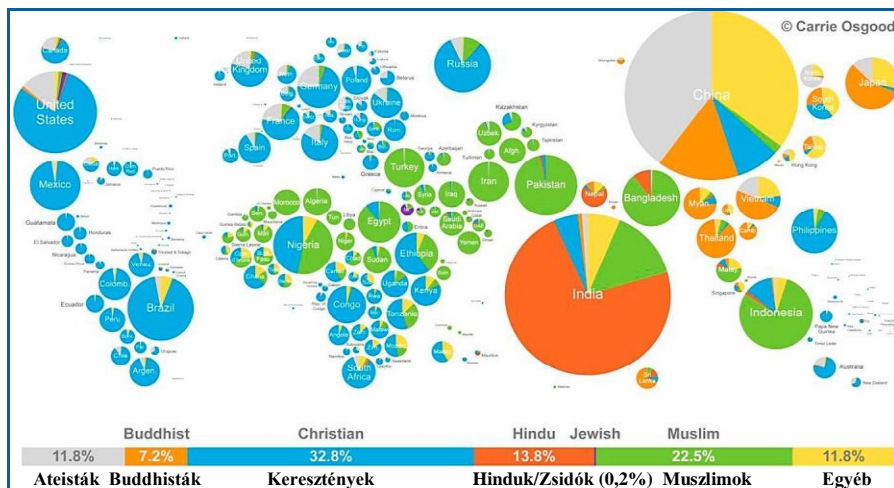
	2010	2050	2070	2100
Keresztények	2,16 milliárd fő 31,4%	2,92 milliárd fő 31,4%	3,96 milliárd fő 32,3%	3,78 milliárd fő 33,8%
Muslimok	1,6 milliárd fő 23,2%	2,76 milliárd fő 29,7%	3,93 milliárd fő 32,3%	3,91 milliárd fő 34,9%
Vallás nélküliek	1,13 milliárd fő 16,4%	1,23 milliárd fő 13,2%	1,16 milliárd fő 10,5%	1,0 milliárd fő 9,0%
Hinduk	1,03 milliárd fő 15%	1,38 milliárd fő 14,9%	1,56 milliárd fő 14,1%	1,68 milliárd fő 15,2%
Buddhisták	487,76 millió fő 7,1%	486,27 millió fő 5,2%	423,3 millió fő 3,8%	224,2 millió fő 2,0%
Törzsi vallások	404,69 millió fő 5,9%	449,14 millió fő 4,8%	453,4 millió fő 4,1%	459,7 millió fő 4,2%
Zsidók	13,86 millió fő 0,2%	16,09 millió fő 0,2%	17,9 millió fő 0,15%	19,0 millió fő 0,17%
A világ népessége összesen	6,895 milliárd fő 100%	9,307 milliárd fő 100%	11,05 milliárd fő 100%	11,072 milliárd fő 100%

6. ábra: A nagyobb vallási csoportok híveinek száma és százalékos aránya a Föld népességén belül¹⁷



7. ábra: A világ vallási térképe és a világvallások megoszlása¹⁸

¹⁷ The Future of World Religions: Population Growth Projections. 2010–2050. www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050 (Letöltés ideje: 2021. 04. 02.)



8. ábra: A fő világvallások aránya százalékban és elhelyezkedésük¹⁹

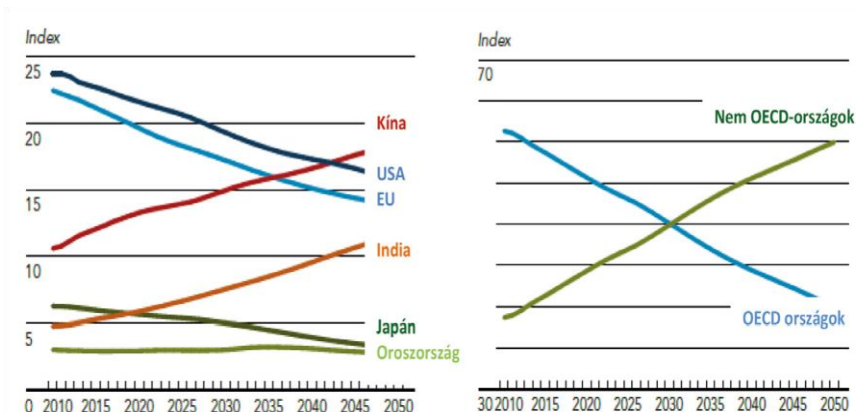
Mindezeket úgy érzékeltethetjük, hogy ha az emberiséget egy 100 lakosú falura redukálnánk, de a nemzetek arányát fenntartanánk, akkor a falu így nézne ki:

- 50 férfi és 50 nő lenne;
- 61 falusi lenne ázsiai (ebből 20 kínai és 17 indiai lenne), 14 afrikai, 11 európai, 9 latin vagy dél-amerikai, 5 észak-amerikai és a falusiak közül senki sem lenne Ausztráliából, Óceániából vagy az Antarktiszról;
- 33 falubeli keresztény, 20 muzulmán, 13 hindu, 6 buddhista, 2 ateista, 12 nem vallásos, a fennmaradó 14 pedig más vallás tagja;
- 27 falusias lenne 15 évesnél fiatalabb;
- 7 pedig 64 évesnél idősebb;
- 70 fő dolgozna;
- 28 a mezőgazdaságban;
- 14 az iparban;
- 28 pedig a szolgáltató szektorban;
- 30 falubeli munkanélküli vagy alulfoglalkoztatott lenne;
- 53 falusi lakos kevesebb, mint két amerikai dollárból élne naponta;
- 18 falusi nem tudna írni vagy olvasni;
- 63 falusinál nem megfelelő a higiénia;
- 33-nak lenne mobiltelefonja;
- 16-nak online lenne az interneten;
- 18 autó lenne a faluban;
- 26 falusi dohányozna;
- 14 falusi elhízott;

¹⁸ Book Review on Christianity reborn: the global expansion of Evangelicalism in the twentieth century; <https://breath35.wordpress.com/2008/02/12/a-book-review-on-christianity-reborn-the-global-expansion-of-evangelicalism-in-the-twentieth-century> (Letöltés ideje: 2021. 04. 12.)

¹⁹ Forrás: The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050. i. m.

- 1 falusi lakos AIDS-es lenne;
- egy év végére egy falusi ember meghal és két új falusi ember születik, így a lakosság 101-re emelkedik.²⁰



9. ábra: Az új, többkomponensű globális hatalom mutatói alapján számított hatalmi sorrend változásai 2050-ig²¹

A többkomponensű hatalom mutatói alapján (gazdasági, katonai, informatikai) 2030 lesz a váltópont a fejlett (OECD) és a fejlődő országok sorrendjében. 2030-tól az USA, Japán és Európa országai lefelé haladnak a listán, míg India, Kína és Oroszország fejlődő irányvonalat követ majd.

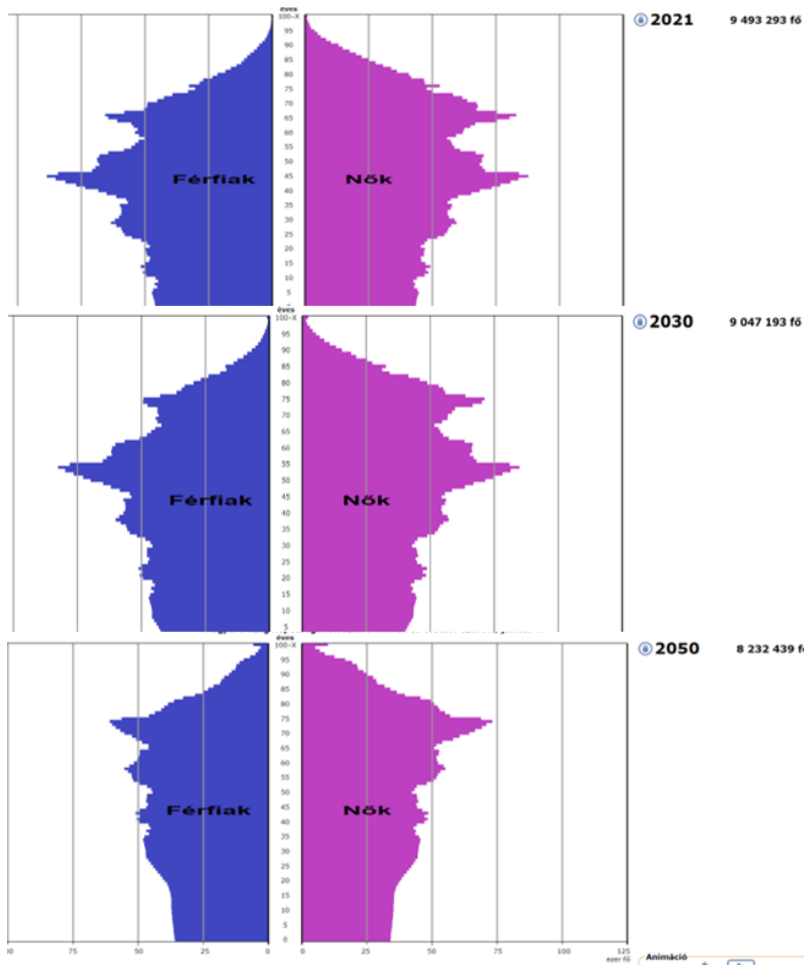
1.1.1. Magyarországra vonatkozó adatok és előrejelzések

Össességében a tíz évvel ezelőtti népszámlálások eredményeihez viszonyítva a Kárpát-medence lakosságszáma csökkent, és a csökkenés nagysága meghaladta az 1,1 milliót. A régióban kivétel nélkül csökkent a magyaron kívüli jelentősebb államalkotó nemzetek tagjaiként összeírtak létszáma is.²² A világ-, de főleg az európai trendet követve a demográfia dimenziójában, hasonlóan alakul Magyarország helyzete, hiszen az elöregedés, a fogyás lesz jellemző hosszú távon.

²⁰ ROSENBERG, Matt: If The World Were a Village of 100 People; <https://www.thoughtco.com/if-the-world-were-a-village-1435271> (Letöltés ideje: 2021. 06. 08.)

²¹ Global Trends 2030: Alternative Worlds; i. m.

²² <http://karpatalja.net/magyarok-a-karpat-medenceben> (Letöltés ideje: 2021. 03. 21.)



10. ábra: Magyarország lakosságának száma nemek és életkor alapján 2050-ig²³

²³ Forrás: www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html i. m.

	2001	2011	Változás (fő és %)
Katolikus	5 558 961	3 871 922	-1 687 039 30,3%
Református	1 622 796	1 153 454	-469 342 28,9%
Más valláshoz, felekezethez tartozó	428 856	406 999	-21 857 5,1%
Vallási közösséghez, felekezethez tartozók együtt	7 610 613	5 432 375	-2 178 238 28,6%
Vallási közösséghez, felekezethez nem tartozók	1 483 369	1 806 409	323 040 21,8%
Teljes népesség	10 198 315	9 937 628	-260 687 2,6%

11. ábra: A vallási felekezethez tartozók létszámának alakulása Magyarországon²⁴

Megj.: A 2011. évi népszámlálási adatok szerint a lakosság 84%-a magyar anyanyelvű volt. A roma népesség 1990-ben 428 122 fő, 2001-ben 205 720 fő, 2011-ben pedig 315 583 fő volt, s ez a lakosság 7,1%-a.²⁵

A jelenlegi migrációs trendek fennmaradását feltételezve a lakosság száma 2020-ban 9,2 és 9,5 millió között, 2050-ben 7,5 és 8,7 millió között alakul majd. A 65 éven felüliek aránya a mai 16,9%-ról 2020-ig elérheti a 20,5%-os értéket. Az idős népesség eltartottsági jelzőszáma – amely az idősek számát a 15-64 évesek arányában fejezi ki – 24,6%, és ez az előrejelzések szerint 2050-re megkétszereződhet.²⁶ Az ország öregedési indexe 126,1 – ez azt jelenti, hogy 100 fő 0–14 év közötti személyre 126 fő 65 éves és annál idősebb ember jut.²⁷

1.2. Az élelem, a víz, az ásványkincsek és az energiahordozók hiánya

1.2.1. Élelmiszerhiány

A demográfiai robbanás miatt a növekvő lakosság élelmezése egyre nagyobb gondot jelent. Az előrejelzések szerint 2030-ra 60%-kal nő a világ szükséglete élelmiszerből, takarmányból és rostanyagból.²⁷ A Világbank szerint a világnak 50%-kal több élelmet kell termelnie, hogy 2050-ig az emberiséget táplálni tudja. Az éghajlatváltozás több mint 25%-kal csökkentheti a terméshozamot.²⁸ A Földön a megművelhető földek 20%-a jó, 6%-a közepes, 34%-a gyenge termőképességű,

²⁴ www.ksh.hu/apps/shop.lista?p_lang=HU&p_kereses_id=14857 (Letöltés ideje: 2021. 04. 09.)

²⁵ Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_04_2011.pdf; i. m.; Vö: KERTESI – KÉZDI i. m. pp. 120–150.

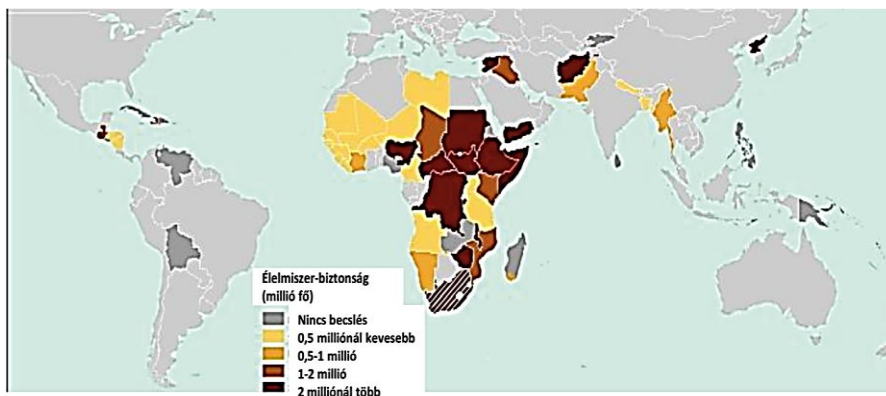
²⁶ www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf (Letöltés ideje: 2021. 02. 16.)

²⁷ Túlhasználat. Hét milliárd ember étvágya; <http://fna.hu/vilagfigyelo/tulhasznalat> (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)

²⁸ A World Perspective on Food Shortages; www.ft.com/content/9d2b0b36-f784-11e6-95162d969e0d3b65 (Letöltés ideje: 2021. 04. 07.)

40%-a pedig terméketlen.²⁹ Ennek következtében Ázsiában és Afrikában 700–800 millió ember alultáplált.⁷⁵ A fegyveres konfliktusok miatt Jemenben 14,1 millió, Afganisztánban 8,5 millió, Nigériában 8,1 millió, Szíriában 7 millió, Dél-Szudánban 4 millió fő éheznek. A természeti katasztrófák következtében Etiópiában 9,7 millió, Malawiban 6,7 millió, Zimbabwében 4,1 millió, Haitiben 1,5 millió, Mozambikban 1,1 millió fő szenved az élelem hiánya miatt.³⁰

Az általános élelmiszer-termelés elegendő lesz a szaporodó népesség táplálásához, azonban a hiányos infrastruktúra és elosztás, a politikai ingatagság és a krónikus szegénység rosszultápláltsághoz vezet Afrika Szaharán túli térségeiben. A megművelhető területek száma éppen a krízisterületeken a legalacsonyabb: Afrikában 11%, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában 4%, Latin-Amerikában 10%, Délkelet-Ázsiában és az óceániai térségben 29%.³¹ 795 millió ember krónikusan alultáplált, ebből 780 millióan a fejlődő országokban élnek.



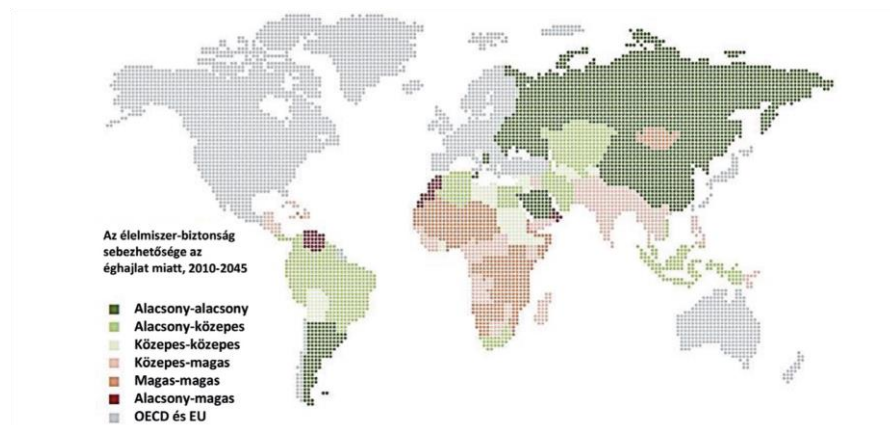
12. ábra: Az élelmiszer-biztonság hiánya által érintett lakosság (millió fő)³²

²⁹ SMITH, Dan: Der Fischer Atlas zur Lage der Welt: Fakten Trends Zusammenhänge; Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 2000. p. 17.

³⁰ Global Report on Food Crisis; http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/ena/wfp291271.pdf?_ga=2.209470228.76279071.1501791377-624017763.1501791377 (Letöltés ideje: 2021. 01. 25.)

³¹ www.stat.berkeley.edu/~aldous/Real-World/gst4_update9_Feb10.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)

³² Global Report on Food Crisis; i. m.



13. ábra: Az élelmiszer-biztonság hiánya 2010–2045 között³³

1.2.2. Vízihiány

Az élelmiszer-problémakörével³⁴ szoros összefüggésben van az ivóvízkészlet feltárásának és elosztásának kérdésköre. Ahogy nő a Föld népessége, úgy nő az ivóvíz iránti igény. Sőt, a vízfelhasználás kétszer gyorsabb ütemben nőtt az elmúlt száz évben, mint a lakosság. A világ folyórendszereinek mára csaknem a fele károsodott valamilyen mértékben, és egyes folyók már nem érik el az óceánt, kiszáradnak. Napjainkra a folyók csaknem 70%-ánál csökkent a vízhozam világszerte. A folyók, tavak apadásának egyik oka az éghajlatváltozás, amely módosítja a csapadék eloszlását, fokozza a párolgást. Az ENSZ szerint 2040-re már 30%-kal nagyobb lesz az ivóvíz iránti kereslet, mint a kiaknázzható készletek. Ekkor már a Föld népességének fele szenved majd vízhiánytól.³⁵ Bolygónk vízkészleteinek csak 2,5%-a az ember számára hasznos édesvíz. Ennek is a 69%-a gleccsereken és a sarkkörök állandó hó- és jégtakaróiban van, további 30%-ot pedig olyan földalatti vízkészletek rejtnek, amelyekhez egyelőre vagy lehetetlenség hozzájutni, vagy kiaknázásuk túl energia- és költségigényes lenne.

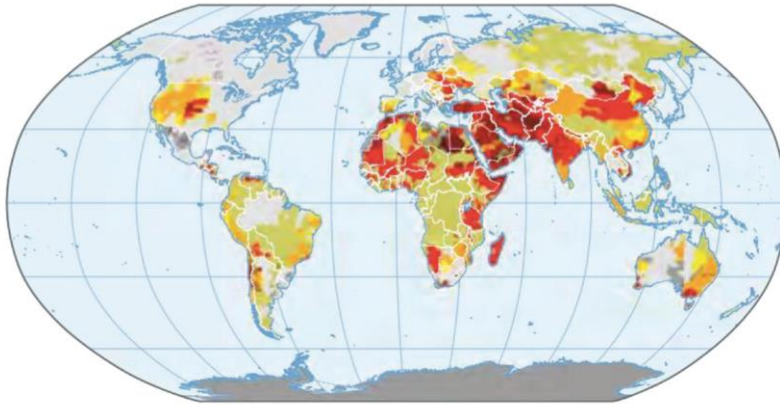
A világ lakosságának közel negyede küzd ivóvízellátási gondokkal. 2025-ben 2,4-3,4 milliárd ember olyan országban fog élni, amely vízstresszes (*water-stressed*), azaz az 1 főre eső vízmennyiség nem éri el az 1700 köbmétert évente. Többnyire afrikai, közel-keleti, dél-ázsiai országokról és Észak-Kínáról van szó. (Lásd a 18. ábrán vörös színnel jelölt térségeket.) Világszerte 214 főbb folyórendszeren osztozik két vagy több állam, ezek legtöbbjére elosztási viták tárgyát képezi.³⁶ Mind a felszíni, mind a földalatti vízkészletek elosztásából származó konfliktusokra jó példákat szolgáltat a Közel-Kelet (a Jordán, a Nílus, a Tigris és az Eufrátesz).

³³ Strategic Trends Programme Global Strategic Trends – Out to 2045. i. m.

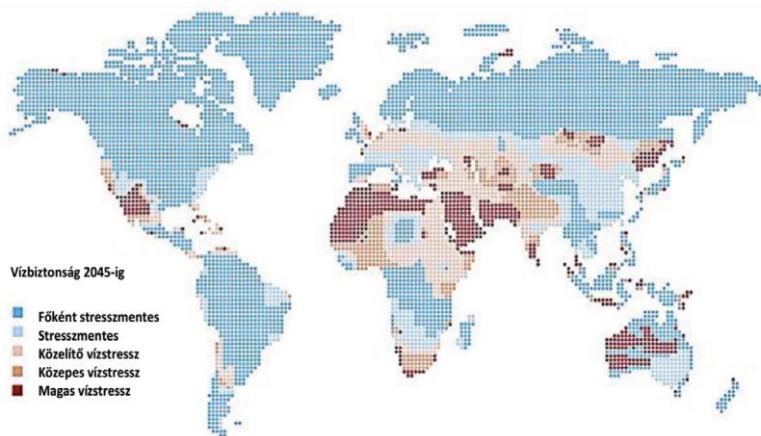
³⁴ SMITH i. m. pp. 22-24.

³⁵ KAISER i. m.

³⁶ HAUGE, Wenche – ELLINGSEN, Tanja: Environmental Change and Civil War: A Multivariate Approach; Internatoinal Peace Research Institute, Oslo, 1996. p. 17.



14. ábra: A vízstresszes és extrém vízstresszes területek 2030-ban³⁷



15. ábra: Vízbiztonság 2045-ben³⁸

1.2.3. Az energiahordozók kimerülése

1981 és 2010 között a világ elsődleges energiafelhasználása 82%-kal nőtt, azaz az energiafogyasztás a 6,6 milliárd tonna kőolajnak megfelelő értékről 12 milliárd tonnára ugrott. Az elsődleges energiafogyasztás növekedése 2019-ben 1,3%-ra lassult, 2019-ben 1,8%-kal bővült a globális energiafogyasztás.³⁹ Míg 1990-ben 500 millió volt az autók száma világszerte, 2011-ben már csaknem 800 millió, s ez 2050-re 2-3 milliárd közöttire emelkedhet a Nemzetközi Energia Ügynökség szerint. 2030-ra az előrejelzések 16,5 milliárd tonnára becsülik az energiaigényt kőolaj-egyenértékben számolva, miközben a fogyó kőolajkészletek ellenére jelenleg még

³⁷ Global Trends 2030: Alternative Worlds i.m.

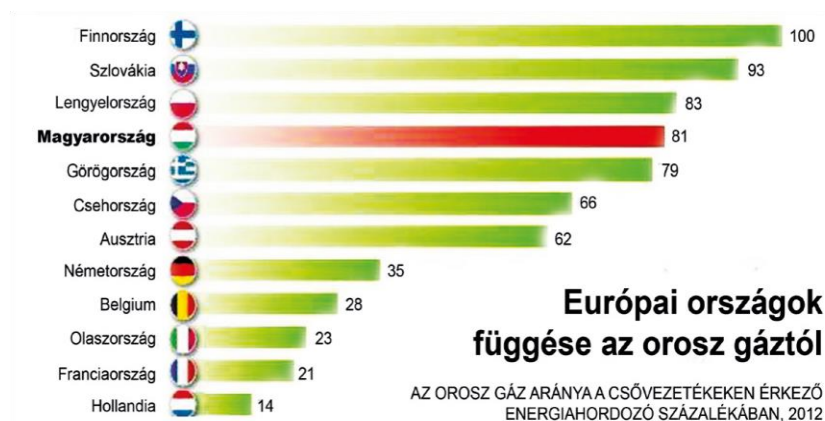
³⁸ Strategic Trends Programme Global Strategic Trends – Out to 2045. i. m.

³⁹ BP Statistical Review of World Energy 2020; www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html (Letöltés ideje: 2021. 03. 02.)

közel 85-90%-os a fosszilis (nem megújuló) források aránya a világ energiafogyasztásában.⁴⁰

A Föld erőforrásai csak meghatározott ideig biztosítják az emberiség szükségleteit, emiatt szükséges számba venni bolygónk erőforrásait, különös tekintettel a világ élelmiszer-, energia- és ivóvíztartalékaira, s ezzel összefüggésben megvizsgálni a várható környezetszennyezés mértékét. Az emberiségnek szembe kell néznie az öfenntartás alapjait biztosító energiahordozó-készletek gyors kiapadásával. A gáz 52,8 évig, az olaj 50,7 évig – más források szerint 92 évig –, a barnaköszén 102 évig, a feketeköszén 114 évig áll az emberiség rendelkezésére. Ezek elfogyása után új energiahordozókra lesz szükség.⁴¹

A nukleáris energia rendszerbe állítása lassította az energiahordozók kiaknázásának ütemét, de számtalan újabb megoldatlan kérdést vetett fel. A világ atomreaktorainak száma folyamatosan növekszik, napjainkban mintegy 440-re tehető. A hazánk területén található elsődleges (primer) energiahordozók az ország energiaigényének 50%-át adják. A nukleáris energiatermelést is figyelembe véve a villamosenergia-függőségi mutatónk 60%. Az energiahordozók terén az importunk 2012–2013-ban 78,2%, 2021–2022-ben 93,3% lesz földgáz tekintetében, az összes energiafüggőségünk 62,5%.⁴²



16. ábra: Az európai országok függése az orosz gáztól⁴³

⁴⁰ Forrás: Túlhasználat. Hét milliárd ember étvágya; i. m.

⁴¹ RIRCHIE, Hannah: How long before we run out of fossil fuels? <https://ourworldindata.org/how-long-before-we-run-out-of-fossil-fuels> (Letöltés ideje: 2021. 03. 02.)

⁴² ZSUGA János: Magyarország energiabiztonsága; Előadás az „Energiabiztonság, nemzetbiztonság” konferencián, NKE, Budapest, 2020.

⁴³ Uo.

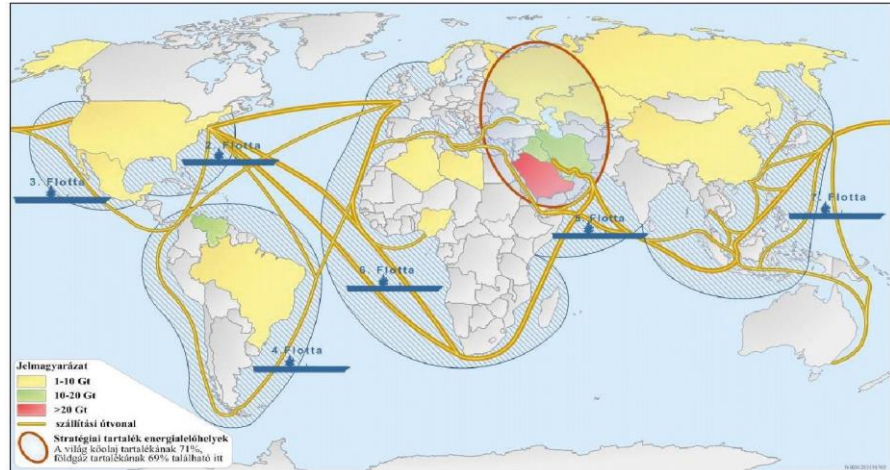
	Kőolajtartalékok (1000 millió tonna)	Aránya a világ tartalékaiból (%)	Földgáztartalékok (milliárd m³)	Aránya a világ tartalékaiból (%)
Észak-Amerika	36,3	14,1	12,9	6,5
Dél- és Közép- Amerika	50,9	18,7	8,0	4,0
Európa	1,9	0,8	3,4	1,7
Afrika	16,6	7,2	14,9	7,5
Közél-Kelet	112,9	48,1	75,6	38,0
Oroszország és társéga	19,8	8,4	64,2	32,3
Ázsia és a Csendes-óceán	6,1	2,6	17,7	8,9
Az USA kőolaj- és földgázfelhasználása és importja				
USA termelése	12 232 1000 barrel ⁴⁴ /nap	13	920,9 milliárd m ³	23,0
USA importja	9094 1000 barrel/nap	15,3	73,3 milliárd m ³ (vezetéken) 1,5 milliárd m ³ (cseppfolyós gáz)	7,4 0,1
USA felhasználása	19 400 1000 barrel/nap	19,7	846,6 milliárd m ³	21,5

17. ábra: A világ kőolaj- és földgáz-tartalékai és azok aránya⁴⁵

A világ kőolajtartalékainak 47,3%-a, földgáztartalékainak 42,8%-a a Közél-Keleten található. Nagyon fontos stratégiai kérdés az energiahordozók területén az ellátás biztonsága. A kitermelés, a szállítás, a tárolás és a felhasználás területén kell a biztonságot garantálni.

⁴⁴ 1 barell – 158,3 l

⁴⁵ BP Statistical Review of World Energy 2020. i. m.



18. ábra: A világ stratégiai nyersanyaglelőhelyei, szállítási útvonalai és az USA haditengerészeti flottáinak fő működési területei⁴⁶

Befejezés

A kihívások és kockázatok a biztonság dimenzióinak megfelelő értékelése után alapot szolgáltatnak a megfelelő stratégiai dokumentumok elkészítéséhez. Ilyenek lehetnek a Nemzeti Biztonsági Stratégia, Nemzeti Katonai Stratégia, Külkapcsolati és Gazdasági Stratégia, vagy egyéb ágazati stratégia.⁴⁷ A biztonsági problémák következő és magasabb intenzitású problémáit a második részben elemzem. Ezek közé sorolom a migrációval, a fegyverkezéssel, a proliferációval (atom-, vegyi, biológiai fegyverek és veszélyes technológiák elterjedésével) kapcsolatos problémákat, a terrorizmust, a fegyveres konfliktusokat.

⁴⁶ DeepResource; <https://deepresource.wordpress.com/2012/01> (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)

⁴⁷ Egyes országokban lehet Fehér Könyv, Nemzeti Védelmi Stratégia is. Lásd még: Mesterséges Intelligencia Stratégia, Kiberbiztonsági Stratégia.

Felhasznált irodalom:

- A World Perspective on Food Shortages; www.ft.com/content/9d2b0b36-f784-11e6-95162d969e0d3b65 (Letöltés ideje: 2021. 04. 07.)
- Book Review on Christianity reborn: the global expansion of Evangelicalism in the twentieth century; <https://breath35.wordpress.com/2008/02/12/a-book-review-on-christianity-reborn-the-global-expansion-of-evangelicalism-in-the-twentieth-century> (Letöltés ideje: 2021. 04. 12.)
- BP Statistical Review of World Energy 2020; www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html (Letöltés ideje: 2021. 03. 02.)
- Global Report on Food Crisis; http://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/ena/wfp291271.pdf?_ga=2.209470228.76279071.1501791377-624017763.1501791377 (Letöltés ideje: 2021. 01. 25.)
- Global Strategic Trends: The Future Starts Today; https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/771309/Global_Strategic_Trends_-_The_Future_Starts_Today.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 02.)
- Global Trends 2030: Alternative Worlds; <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/globaltrends-2030-november2012.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)
- HAUGE, Wenche – ELLINGSEN, Tanja: Environmental Change and Civil War: A Multivariate Approach; Internatoinal Peace Research Institute, Oslo, 1996.
- <http://fna.hu/vilagfigyelo/tulhasznalat> (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)
- <http://konteo.blogrepublik.eu/2011/02/09/az-antarktis-osszeeskuves> (Letöltés ideje: 2021. 03. 11.) <http://karpatalja.net/magyarok-a-karpat-medenceben> (Letöltés ideje: 2021. 03. 21.)
- <http://mno.hu/kulfold/nem-ker-az-islambol-a-britek-tobbsege-1280069> (Letöltés ideje: 2021. 03. 26.)
- http://www.ksh.hu/infografika/2020/nepesedesi_vilagnap_2020.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 26.)
- <https://deepresource.wordpress.com/2012/01> (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)
- <https://deepresource.wordpress.com/2012/01> (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)
- <https://www.thoughtco.com/if-the-world-were-a-village-1435271> (Letöltés ideje: 2021. 03. 19.)
- KAISER Ferenc: A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai I.; Nemzet és Biztonság, 2011/8. pp. 27-36.
- KENNEDY, Paul: A XXI. század küszöbén; Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.
- KERTESI Gábor – KÉZDI Gábor: A cigány népesség Magyarországon; Budapest, Socio-Typo, 1998.

- Pew: Muslims to make up 8% of Europe's population in 2030; <https://avideditor.wordpress> (Letöltés ideje: 2021. 04. 02.)
- RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során; Doktori értekezés, Budapest, ZMNE, 2002.
- RIRCHIE, Hannah: How long before we run out of fossil fuels? <https://ourworldindata.org/how-long-before-we-run-out-of-fossil-fuels> (Letöltés ideje: 2021. 03. 02.)
- ROSENBERG, Matt: If The World Were a Village of 100 People; <https://www.thoughtco.com/if-the-world-were-a-village-1435271> (Letöltés ideje: 2021. 06. 08.)
- SHEENAN, John J.: A XXI. század biztonságpolitikája; Új Honvédségi Szemle, 1997/5. pp. 1–18.
- SMITH, Dan: Der Fischer Atlas zur Lage der Welt: Fakten Trends Zusammenhänge; Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 2000.
- Strategic Trends Programme Global Strategic Trends – Out to 2045; www.globalsecurity.org/military/library/report/2014/global-strategic-trends-2045_uk-mod.pdf (Letöltés ideje: 2021. 05. 29.)
- The Future of World Religions: Population Growth Projections. 2010–2050. www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050 (Letöltés ideje: 2021. 04. 02.)
- www.alon.hu/kitekinto/2017/07/2050-re-mar-kozel-10milliard-an-leszunk (Letöltés ideje: 2021. 04. 07.)
- www.ksh.hu/apps/shop.lista?p_lang=HU&p_kereses_id=14857 (Letöltés ideje: 2021. 04. 09.)
- www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf (Letöltés ideje: 2021. 02. 16.)
- www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_04_2011.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 23.)
- www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)
- www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html (Letöltés ideje: 2021. 03. 23.)
- www.stat.berkeley.edu/~aldous/Real-World/gst4_update9_Feb10.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 29.)
- ZSUGA János: Magyarország energiabiztonsága; Előadás az „Energiabiztonság, nemzetbiztonság” konferencián, NKE, Budapest, 2020.
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- Magyarország Alaptörvénye

**KIHÍVÁSOK, KOCKÁZATOK, FENYEGETÉSEK –
A KATONAI KÉPESSÉGEK TRANSZFORMÁCIÓJA A JÖVŐ MŰVELETI
KÖRNYEZETÉBEN**

*„Az előre nem látott lehetőségeket azonnal használd ki,
s az előre nem látott nehézségekre rögtön tettel felelj.”*
(Carl von Clausewitz)

Bevezetés

A globális biztonsági környezet dinamikus és alapvető változásokon megy keresztül. Ezen folyamatok szükségessé teszik és nagyban felértékelik az új kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre¹ adott racionális válaszok, reakciók beazonosítását, megtervezését és végrehajtását. Napjainkban a globalizáció, a geostratégiai környezet változásai, valamint a többpólusúvá váló világrend számos olyan új típusú kockázatot, fenyegetést és veszélyt generálnak, amelyek hatást gyakorolhatnak a társadalmi stabilitásra, a humán biztonságra és az egyes társadalmak – s azokon belül a különböző társadalmi csoportok – biztonságérzetére és biztonság-tudatosságára egyaránt.

A hazánk biztonságára ható és azt befolyásoló folyamatok, jelenségek számos kihívást, kockázatot és fenyegetést, illetve potenciális veszélyhelyzetet generálhatnak. Ez pedig a társadalom egyes rétegei, vagy akár annak egésze számára növekvő bizonytalanság-érzetet eredményezhet. Ezen kihívások, kockázatok és fenyegetések beazonosítása, vizsgálata és értékelése kulcsfontosságú annak érdekében, hogy a beazonosított kihívásokra azonnali és hatékony válaszlépéseket adhassunk.

A NATO politikai és katonai szövetségével, az EU-val és a nemzeti haderővel (s annak jelenlegi átalakításával és modernizációjával) szemben jelentkező jövőbeni kihívások új műveleti képesség-követelményeket és új haderőszerkezési feladatokat tesznek szükségessé. A jövő műveleti környezete több vonatkozásban kiszámíthatatlan. A hadműveleteket gyorsan és állandóan változó jellemzők és viszonyok között, a műveletek és a műveleti tér teljes spektrumában kell megvívni. Az új kihívások hatására bekövetkező szövetségi és nemzeti szintű haderő-transzformációk katalizátorként hathatnak a humán biztonság növelésének az igényére és folyamataira.

¹ SZABÓ József (Szerk.): *Hadtudományi Lexikon*; Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1992. p. 42. KÖSZEGVÁRI Tibor: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években*; Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1993-1996. p. 14. *A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „azok a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást”.*

A biztonsági kihívások és azok hatásaként jelentkező potenciális fenyegetések és veszélyek azonnali, rugalmas és korszerű reagáló képességet, továbbá magas szintű nemzeti ellenálló képességet (rezilienciát²) követelnek meg. A valószínűsíthető és tényleges társadalmi, gazdasági, politikai, katonai stb. kihívások, kockázatok és fenyegetések körének, elemeinek és változási trendjeinek egyértelmű beazonosítása, tudományos igényű vizsgálata vitális.

Fogalmi meghatározások

A tudományos szakirodalmak összehasonlítása előtt szükségesnek tartom az alapvető és a tanulmányom tárgyát képező kulcsfontosságú fogalmak meghatározását. Az ide vonatkozó szakirodalmak számos, tartalmában eltérő fogalmi meghatározásokat használnak. Ezt szem előtt tartva a dolgozatomban során Resperger István professzor úr nemzetközi biztonságpolitikai körökben is elfogadott legkomplexebb, legkorszerűbb, legjobban megalapozott fogalmi meghatározásait veszem alapul.

„Kihívások: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

Kockázatok: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.

Fenyegetések: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, - a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén - amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviseletének módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét.”³

Szakirodalmi összehasonlítás, feldolgozás

A kihívások, kockázatok és fenyegetések biztonságpolitikai vonatkozású, tudományos szintű kutatásával, szakirodalmi meghatározásával napjainkban számos hazai tudományos szaktekintély, kutató foglalkozik. Jelen szakirodalmi feldolgozásom és munkám során (Resperger István, Kőszegvári Tibor, Szternák György, Gazdag Ferenc, Szenes Zoltán, Ágh Attila) forrásanyagait tanulmányoztam. A nemzetközi, valamint a NATO szövetség aktív, élő dokumentumai közül két, a NATO Allied Command Transformation (ACT)⁴ Strategic Foresight Analysis –

² resilience (főnév, angol) = rugalmasság, állóképesség, ellenálló képesség

³ RESPERGER István: A fegyveres erő megváltozott feladatai katonai jellegű válságok kezelése során; Hadtudományi Szemle, Budapest, 2016/3. p. 45.

⁴ NATO Allied Command Transformation (ACT) is a military command of the North Atlantic Treaty Organization (NATO), formed in 2003 after restructuring. Allied Command Transformation was preceded by Allied Command Atlantic (SACLANT)

SFA⁵ (Szövetség Stratégiai Előrettekintésének Elemzése) és a NATO ACT Framework for Future Alliance Operations – FFAO⁶ (Szövetség Jövőbeni Műveleti Keretei) meghatározó jelentéseit elemeztem és vetettem össze a hazai forrásművekkel.

A szakirodalmak feldolgozása során – tartalmi összehasonlíthatóságuknál fogva – elsősorban Resperger István, Szenes Zoltán, Gazdag Ferenc tudományos műveivel foglalkozom. Az elemzéseket a múlt év folyamán újonnan megjelent Magyarország Nemzetbiztonsági Stratégiája⁷ (NBS) tartalmi meghatározása alapján vizsgálom meg. A napjainkra jellemző geostratégiai környezetben, az NBS-ben rögzített biztonsági közeg irányából megközelítve hasonlítom össze a biztonságpolitikai szakértők tudományos megállapításait. Mindemellett a szakirodalmak feldolgozása során nemzetközi kitekintést is teszek. Az összehasonlító elemzést, mint kutatási módszert, az elméleti és empirikus kutatást a hazai és nemzetközi szakirodalmak saját szempontú összehasonlításával, a már meglévő tények és adatok másodelemzésével végzem.

A kormányzati szinten jóváhagyott és kiadott NBS mellett tehát további szakmailag releváns forrásműveket, a NATO ACT által kiadott hivatalos jelentést a NATO ACT SFA stratégiai előrettekintését, valamint a NATO ACT FFAO jelentést is feldolgozom. A jelenleg fellelhető és szakmailag idevágó hazai és nemzetközi forrásanyagok közül összesen hat – négy hazai és két NATO – szakirodalom elemzését tűztem ki célul. A biztonságpolitikai vonatkozású publikációk és hivatalos dokumentumok elemzéséből és összehasonlításából következtetve kitérek a nemzeti sajátosságok logikai összefüggéseinek összegzésére. Értékelem a globális geostratégiai környezet Magyarországra várható hatásait 2035-ig, és azokból meghatározom a nemzeti haderőnk képességfejlesztésének és műveleti kereteinek lehetséges irányait.

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája (2020) – Biztonságos Magyarország egy változékony világban

A változékony globális környezetben számos kihívás, kockázat és fenyegetés irányulhat hazánk, vagy szövetségi rendszereink ellen. Ezen ténytudás szükségessé tette, hogy a korábbi, 2012-es Magyarország Nemzeti Biztonsági

established in 1952 under the overall command of Supreme Allied Commander Atlantic (SACLANT), with its headquarters at Norfolk, Virginia.

⁵ NATO Allied Command Transformation (ACT): Strategic Foresight Analysis (SFA) „Szövetség Stratégiai Előrettekintésének Elemzése” jelentés, 2017. https://www.act.nato.int/application/files/1016/0565/9725/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (Leöltés ideje: 2021. 01. 20.)

⁶ NATO Allied Command Transformation (ACT): Framework for Future Alliance Operations (FFAO) 2018. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18.pdf (Leöltés ideje: 2021. 01. 20.)

⁷ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat, Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. A Kormány elfogadja az 1. mellékletben foglalt, Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája „Biztonságos Magyarország egy változékony világban” elnevezésű dokumentumot.

Stratégiájában meghatározott értékeink, érdekeink⁸ és adottságaink alapján az elemzett biztonsági környezettel összhangban egy korszerű, napjaink biztonsági kihívásait, kockázatait és veszélyeit újravizsgáló Nemzeti Biztonsági Stratégia kerüljön kiadásra.

A 2020 áprilisában jóváhagyott és megjelent új Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában olyan jelentős kihívások, kockázatok és fenyegetettségek kerültek meghatározásra, amelyek nemzeti érdekeinkre, értékeinkre nagyfokú hatást gyakorolhatnak:

- *„illegális migránsok tömeges érkezése a nyugat-balkáni vagy más, hazánkat érintő útvonalon és idegen népesség Magyarországra telepítése;*
- *váratlan fegyveres támadás;*
- *összehangolt és széleskörű diplomáciai, információs és titkosszolgálati – hibrid⁹ – műveletek pénzügyi-gazdasági nyomásgyakorlással, pénzügyi spekulációs támadásokkal vagy katonai fenyegetéssel párosulva Magyarország destabilizálása, kormányzati cselekvőképességének, politikai stabilitásának és társadalmi egységének gyengítésének, továbbá nemzetközi érdekérvényesítő képességének korlátozása céljából;*
- *jelentős károkat okozó kibertámadások a kormányzati informatikai rendszerek, az E-közigazgatás, a közműszolgáltatók, a stratégiai vállalatok, a létfontosságú infrastruktúra egyéb elemei és más, a társadalom működésében fontos szervezetek számítógépes hálózatai ellen;*
- *terrorcselekmény elkövetése Magyarországon, illetve magyar állampolgárok vagy magyar érdekeltségek ellen külföldön;*
- *a nemzeti szuverenitást sértő, a nemzeti döntési jogköröket nyíltan vagy leplezetten elvonó törekvések, továbbá a határon túli magyar közösségek helyzetének jelentős romlása vagy ellehetetlenülése, amelynek következtében tömegesen kényszerülhetnek elhagyni szülőföldjüket;*
- *a tartós népességfogyás és a lakosság átlagéletkorának folyamatos emelkedése miatt kritikus demográfiai helyzet kialakulása;*

⁸ RESPERGER István: A válságkezelés új megközelítése; Hadtudományi Szemle, Budapest, 2016. p. 36. „A nemzeti érdek a nemzet javát, hasznát, szükségleteit körülhatároló alapvető fogalom. A nemzet fennmaradása, megszilárdulása, továbbfejlődése szempontjából alapvető jelentőségű feltételrendszer. Érdék (egyszerű nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti jólét emelésének irányába mutat, a hangsúly az érvényesítésre helyeződik, oltalmazása általában preventív, és a fegyveres erők alkalmazása nélkül, közvetett módon történik. (pld. anyagi, technikai, pénzügyi, oktatási és segélynyújtás)”

⁹ RESPERGER István: A válságkezelés és hibrid hadviselés; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. p. 21. „A hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek²⁹ eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.”

- *a nemzetközi gazdasági válság¹⁰ kiújulása, vagy a globális kereskedelmi konjunktúra tartós leállása, ennek következtében pedig a globális és regionális értékláncok leromlása;*
- *az energiaimportban bekövetkezett fennakadásból fakadó ellátási válsághelyzet létrejötte;*
- *súlyos és tartós instabilitás kialakulása, illetve „bukott állam” létrejötte hazánk közvetlen szomszédságában vagy régiójában;*
- *a forradalmi technológiai fejlesztések illetéktelen kezekbe kerülésével a nemzet biztonságát veszélyeztető támadások vagy terrorcselekmények megjelenése;*
- *bűnszervezetek, szervezett bűnözői csoportok magyarországi térnyerése és befolyásának erősödése;*
- *tömegpusztító fegyverekkel, illetve nukleáris, radiológiai, biológiai vagy vegyi szennyezőanyagokkal Magyarország, vagy a környező országok ellen végrehajtott támadás vagy terrorcselekmény;*
- *olyan, Magyarország, vagy szomszédos országok területén bekövetkezett ipari balesetek és katasztrófák, amelyek regionális kihatásokkal járnak;*
- *a lakosság tömeges és súlyos megbetegedésének kockázatát hordozó járványos betegség magyarországi megjelenése és gyors terjedése;*
- *nagyobb ár- és kiterjedt belvizek kialakulása, valamint más természeti katasztrófák, hosszantartó aszályos időszakok, hő- és hideghullámok, heves viharok, pusztító erdő- vagy vegetációtűzek rendszeres bekövetkezése;*
- *a globális felmelegedés következtében tartósan vízhiányos időszakok rendszeres előfordulása, a talaj fokozatos kiszáradása és eróziója, valamint a vegetáció pusztulása egyes erősen sérülékeny hazai térségekben.”*

Összességében, Magyarország új Nemzeti Biztonsági Stratégiájának értékelése során megállapítható, hogy az NBS átfogóan és reálisan értékeli a globális biztonsági helyzetet, annak napjainkra jellemző romló tendenciáját. Az új NBS valós és hiteles képet ad nemzetünk biztonsági környezetére vonatkozóan, a nemzetünket veszélyeztető biztonsági kihívások sorából beazonosítja azokat az eshetőségeket, amelyek támogatják és meghajtói lehetnek nemzeti érdekeink érvényesítésének. A biztonsági környezet értékelése az ország geostratégiai adottságaival kapcsolatban valós kihívásokra mutat rá, számba véve a hazánkat és annak régióját érő nagyhatalmi befolyást, a stratégiai sebezhetőséggel, és Magyarország „kisállami” jellemzőivel, képességeivel egyetemben.

Az NBS-ben 17 kiemelt biztonsági kihívást és biztonsági célkitűzést azonosíthatunk be. A korábbi stratégiákhoz képest hangsúlyosabban foglalkozik a megelőzéssel, az ellenálló képességgel, és annak fokozásával. Az új NBS ezen felül utalást tesz a gyors és határozott válaszadás képességére a feltételek rendelkezésre állásának biztosításával (Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program). A jövő stratégiai partnerségének meghatározásakor a Visegrádi Négyek országai, különösen Lengyelország, valamint az Egyesült Államok, Franciaország, Németország, Olaszország és Törökország kerültek meghatározásra. Az űrszektor, a hadiipar,

¹⁰ ÁGH Attila: *Konfliktusok, háborúk*; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989. p. 114. „A válság átcsapási pont, egy államnak bármely más külső szereplővel való viszonyában a háború-béke kontinuum mentén. A válság mintegy a konfliktus tetőpontja, összesűrűsödése.”

továbbá az innovációs fejlődés új és kiemelt elemként szerepel a jövőre vonatkozóan.

Az NBS stratégiai szintű tartalma és funkciója miatt konkrétan ugyan nem klasszifikálja a jelenlegi geostratégiai környezetre jellemző kockázatokat, kihívásokat és veszélyeket, viszont azok korszerű és tudományos meghatározásai átfogó képet adnak.

A hazai biztonság- és védelempolitikai szakértők szerint az újonnan kiadott NBS a korábban kiadottakhoz képest sok tekintetben átfogóbb, hiszen az a modern kor kihívásait jobban tükröző, és azok kihívásainak megfelelő és arányos válaszokat adó stratégiai gondolkodásmódról árulkodik.

Szenes Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek

A hazai biztonságpolitikai szakértők és kutatók közül elsőként Szenes Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek címmel megjelenített tanulmányát dolgoztam fel. A szerző a katonai biztonság elméleti és gyakorlati kérdéseit vizsgálja az újrafogalmazott, és mindennapi életünket, jövőnket befolyásoló új fenyegetések, háborúk és elméletek tükrében.

Jelen elemzésem a biztonságpolitika, mint rendszer egyik alapelemével, a kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel kapcsolatos szakirodalmak feldolgozásával foglalkozik, így a Szenes professzor-féle tanulmányban csupán ezen terület és fejezet szakmai tartalmára fókuszálok. A tanulmány rendkívül komplexnek bizonyul. Az új kihívások, kockázatok és fenyegetések korszerű elemzése mellett átfogóan mutatja be a biztonság- és védelempolitika szinte teljes vertikumát. Tartalmánál és időszerűségénél fogva hiánypótló szerepet tölthet be a biztonsági tanulmányok rendszerében.

A szerző összegezi, hogy a jelen és jövő biztonsági környezete milyen új védelmi stratégiát követel meg, és hogyan készíti fel a fegyveres erőket a veszélyhelyzetek kezelésére. Szenes professzor felismerte, hogy a napjainkban zajló „posztmodern¹¹ és premodern¹² háborúk és konfliktusok” nagymértékben eltérnek a kilencvenes évek hadviselésétől, hiszen azokban „paradigmatikus” változások

¹¹ SZENDY Zoltán: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória; Hadtudomány, Budapest, 2017/3-4. pp. 10-11. „A posztmodern hadviselés nem kockáztatja a társadalmi közösség, a nemzet fennmaradását és a nemzeti biztonságot, korlátozott politikai célok megvalósítása minden lehetséges eszköz felhasználásával a reguláris hadsereg és a katonai stratégia bázisán. A posztmodern hadviselés elhúzódó konfliktus során, az ellenség kifárasztásán keresztül annak összeomlása kierzszakolására irányul. A célok társadalmi (politikai) küldetés formájában kerülnek meghatározásra, azonban azok katonai képességeken alapuló végrehajtása megköveteli hadászati célokká történő átalakításukat.”

¹² Uo. „A premodern hadviselés, kockáztatja a társadalmi közösség, a nemzet fennmaradását és a nemzeti biztonságot is. A konkrét és határozott politikai célok, egyben a hadászati célok is. Klasszikus forma, határozott kezdet és befejezés, döntően reguláris erők harca, a haditechnika döntő jelentőségű.”

következtek be, amelyek új, negyedik generációs hadviselési formákban és hibrid háborúkban jelennek meg. A szakirodalom feldolgozása és elemzése során kiderül, hogy a XXI. század háborúiban kiemelt fontossággal bír az együttműködés és a politika kapcsolata a fegyveres erők és a civil komponensek között. Szinte biztosan állítható, hogy a jövőben a haderők alkalmazása során gépesített hadtestek és hadseregcsoportok nagy valószínűséggel nem feszülnek egymásnak az egymással való küzdelem során, nem az ellenség területének pusztítása, annak birtokbavétele és az ellenség élőerejének megsemmisítése lesz a kitűzött hadműveleti cél, hanem inkább az ellenálló fél „*hatásalapú legyőzése, vagy a konfliktus befagyasztása az erőszakkal arányos erő alkalmazásával. A haderőket a jövőben sokkal inkább vívótörként, mint pallosként használják.*”¹³

A tanulmányban elemzésre került az új fenyegetések hatása a haderők felkészítésére, amely mind nemzeti, mind szövetségi környezetben kiemelten fontos és időszerű. A jövő háborúinak vizsgálata során számos következtetést vont le a szerző. Megállapítást nyert, hogy a XXI. század háborús konfliktusaiban a régi, az új és a hibrid hadviselési formák széles skálájával találkozunk. A hidegháborús időszak alatt jellemzően a fejlett nyugati országok és társadalmak a Szovjetunió általi fenyegetettséggel kerültek szembe, amely többé-kevésbé kiszámítható volt. A szerző szerint az új évszázadban „*ilyen kiszámítható körülmények nincsenek, fel kell készülni az ismeretlenre, a bizonytalanra, az eddig nem látott fenyegetésekre. Ezért a biztonságelméletnek és a hadtudományi kutatásoknak több figyelmet kell fordítaniuk a konfliktusok teljes spektrumának tanulmányozására, az államok közötti, az állami szint alatti és az államhatárokon átnyúló, új hadviselési formák vizsgálatára, a közöttük lévő átjárások, átfedések, összekapcsolódások feltárására.*”

Szenes professzor interpretációja szerint a „*katonai biztonság napjainkban az új fenyegetések, új háborúk, új elméletek vagy ezek kombinációja. A fegyveres konfliktusmódok összeolvadása pedig nemcsak a negyedik generációs hadviselést hozta magával, hanem megkezdte egy új hadviselési korszakra való felkészítést is.*”

Véleményem szerint a Szenes professzor által írt tanulmány összességében egy széleskörű tanulmány, amelyben a biztonság- és védelempolitikai irányelvek korszerűek, s amely tükrözi napjaink, valamint a jövő biztonsági kihívásait. A korunkra jellemző, és a jövőre vizionált biztonsági kihívásokhoz szükséges katonai műveleti keretek korszerű megfogalmazásra, és az azokhoz szükséges katonai képességek és erőforrások hozzárendelésére fókuszál. A tanulmány súlyozottan az Amerikai Egyesült Államok (USA), valamint a NATO korszerű biztonságpolitikai kihívásainak tengelyén, valamint az USA Nemzeti Biztonsági Stratégiájának nyomvonalán fejlődik teljessé.

A tanulmány a kihívások, kockázatok és fenyegetések konkrét megfogalmazását, vagy új megközelítésű meghatározásokat nem tartalmaz. Mindazonáltal a tanulmány fejezeteiben átfogóan érinti azok tartalmát, és azok

¹³ SZENES Zoltán: *Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek*; In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (Szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*; Dialóg Campus Kiadó, 2017. Budapest, pp. 69-104. [https://www.uni-nke.hu/3.%20Szenes%20k%C3%B6nyv,%20k%C3%B6nyvr%C3%A9szlet.pdf](https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/3.%20Szenes%20k%C3%B6nyv,%20k%C3%B6nyvr%C3%A9szlet.pdf) (Letöltés ideje: 2021. 01. 12.)

jövőbeni rendszerjellemezőit. Szenes professzor szintén nem tér ki a jelen és a jövő műveleti keretei közötti katonai képességek transzformációjára, nevezetesen, hogy hogyan, és milyen katonai képességekkel és képességcélok elérésével éri el nemzeti haderőnk a jövő műveleti kereteit, követelményeit. Továbbá nem kerül elemzésre a reziliencia, mint új (nemzeti, regionális, szövetségi szintű) képességcél és annak jövőbeni kiemelt szerepe. A tanulmány elemzése és összehasonlítása során tartalmilag a későbbiekben általam elemzés alá vett két NATO (Strategic Foresight Analyses – SFA, Future Framework for Alliance Operations – FFAO) jelentéssel tapasztalhatunk összeilleszthetőséget, és vonhatunk párhuzamot.

Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről

A következő vizsgált szakirodalom Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről című tanulmánya. Gazdag professzor a kihívások, kockázatok és fenyegetések definiálását a biztonságot veszélyeztető tényezők osztályozásán keresztül határozta meg.

A szerző kategorizálása értelmében „*a kihívások lehetnek természeti jellegűek és emberi közösség által létrehozottak.*” Gazdag professzor a természeti jellegű kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel abban az értelemben foglalkozik, ahogyan azok közvetlenül érintik a társadalom működését. Az osztályozás módszere megegyezik a politikailag szervezett közösségek biztonsági problémáinak biztonságpolitikai értelmezésével. A szerző a szakirodalomban a kihívásokat, kockázatokot és fenyegetéseket a biztonságra negatívan ható tényezőként kategorizálva rendszerezi. Kategóriákon belül pedig azokat eredet, méret, hatókör és fokozat alapján sorolja be.

Gazdag professzor fogalmi meghatározásának értelmében a kockázatok olyan tényezőkként állapíthatók meg, amelyek egy adott közösséget érő, negatív hatású, konkretizálható, kisméretű eseménynek számítanak. A kockázat, mint az állam számára kockázatként beazonosítható negatív tényező – a szerző szerint is – más szakirodalmi kategorizálással teljes mértékben megegyezik. A tanulmány alapján beazonosíthatjuk: a tömeges, ellenőrizhetetlen illegális migrációt; a vallási fanatizmusból és a szélsőséges nacionalizmusból eredeztetett problémákat; az illegális fegyverkereskedelemből fakadó kockázatokot, különös tekintettel a tömegpusztító fegyverek és magasan fejlett fegyverzetek elterjedéséből adódókat.

„*A fenyegetések a lehetséges legmagasabb megnyilvánulási szintjét képviselő helyzetek, állapotok és folyamatok összessége.*”¹⁴ A szakirodalom a fenyegetéseket az azokat meghatározó eredet, cél és intenzitás oldaláról közelíti meg, s amelyek a kimenetük szempontjából mindenkor a „*nemzeti érdekek sérülése*”. Gazdag professzor a tanulmányában a biztonságpolitika kihívásainak, természetének

¹⁴ GAZDAG Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természete; CEKOFW 2012.
http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (Leöltés ideje: 2021. 01. 20.)

elemzése során foglalkozik még a válság, a konfliktus, valamint a háború¹⁵ fogalmi meghatározásával is.

A szerző a szakirodalomban további, ún. „*posztbipoláris kor*”¹⁶ kihívásaival foglalkozik, és azt vertikális és horizontális dimenzióban vizsgálja. Ezen dimenziók: a katonai szektor kihívásai; az aszimmetrikus fenyegetések; a parazitizmus; a destabilizáció; a hadviselés változó formái; a tömegpusztító fegyverek proliferációja. A politikai szektor kihívásai „*az állami, kormányzati rendszereket és az ezeket legitimáló ideológiák szervezeti stabilitását érintik.*”

A szakirodalom három kategóriát homogenizál: a stabil államot, az aggodalomra okot adó államot, valamint a bukott államot. A politikai szektor kihívásainak elemzése során ide sorolja, továbbá „*különleges szerepet*” nyilvánít a nemzetközi szervezett bűnözésnek.

Gazdag professzor tanulmányának feldolgozása során összességében megállapítható továbbá, hogy a szerző hangsúlyosan a „*gazdasági szektor felértékelődését*” látja a legújabb, legmarkánsabb kihívásnak a biztonságpolitikai értékelése során. Ennek kapcsán meghatározza és besorolja az állam biztonságát fenyegető tényezőket, viszont hangsúlyozza, hogy az adott gazdaság külkapcsolataiban generálódhatnak olyan zavarok, amelyek negatívan hatnak az összes többi szektorra. A gazdasági biztonság fő területei a szerző szerint: a fenntartható fejlődés, az értékesítés-biztonság, az ellátás biztonsága, a fizikai környezet biztonsága, a szociális biztonság, a technológiai biztonság, az állam szerepe a gazdasági biztonságban. A biztonsági tanulmány dinamikus és erőteljesen fejlődő területeként jellemzi a „*társadalmi szektor kihívásait*” és a társadalmi biztonság néhány jellemző megjelenítési formáját, mint például a humánbiztonságot és a környezeti szektor kihívásait.

Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig

A következő szakirodalmi összehasonlítás Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig című tanulmány. Resperger professzor nevéhez számos, a hazai biztonsági tanulmányok tudományos kutatásához, fejlesztéséhez, oktatásához kapcsolódó mű, tankönyv,

¹⁵ TÓTH I. János: Clausewitz, a háború lényegéről; Létünk 2014/3. p. 29. *"A háború tág körben dúló párviadal, csupán két küzdő fél áll előttünk, akiknek mindegyike arra törekszik, hogy a másikat saját akaratának teljesítésére kényszerítse, ellenfelét leverje s ezáltal további ellenállásra képtelenné tegye. A háború tehát az erőszak ténye, amellyel az ellenséget saját akaratunk teljesítésére kényszeríteni igyekszünk."*

¹⁶ ROTHSCCHILD, Emma: A biztonságpolitika fogalma, tárgya, intézményei; <http://nketuz.uw.hu/minden.htm> (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.) Bipoláris rendszer: „*nagy kockázat – nagy stabilitás.*” Posztbipoláris kor: eltűnt a nagy kockázat, de ezzel együtt a nagy stabilitás is → instabilitás. Jellemzők: hatalmi tényezők globális átrendeződése, komplex, bizonytalan rendszer, javak eloszlásának növekvő egyenlőtlenségei, erőszak általános terjedése, új típusú kockázatok megjelenése. A világ: kevésbé előrelátható, kevésbé stabil, jóval ellentmondásosabb.

egyetemi jegyzet, tanulmány, tudományos cikk, kiadvány, konferencia, előadás fűződik.

A választott tanulmány feldolgozása során megállapítható, hogy az a napjainkban fellelhető hazai biztonsági kutatások közül a legátfogóbb, továbbá tudományos igényű és alaposan végzett kutatásként jellemezhető forrásmunka. A tanulmány és a szerző által eddig ismertett tudományos kiadványok egységes, logikailag rendezett és tudományosan alátámasztott rendszerbe foglalják a biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések teljes és kapcsolódó témaköreit.

A szerző tanulmányának elemzése során megállapítható, hogy előremutatón, a geostratégiai környezetet és a jövő biztonsági kihívásait rendszerezve 2030-ig vizsgálja a várhatóan bekövetkező biztonsági kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket. A jövő kihívásai és fenyegetései értékelése során továbbá rávilágít, és javaslatokat fogalmaz meg a veszélyek, problémák megoldására is.

A szerző fogalmi meghatározásaiból kitűnik, hogy *„a kihívásokat, a kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekinti, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és a külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellemzőikből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők.”*¹⁷

Az összehasonlított szakirodalmakat tekintve kizárólag Resperger professzor fogalmazta meg, hogy milyen összefüggések és koherencia van a fogalmi meghatározások és azok gyakorlati értelmezése során. Meghatározása szerint *„a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg, és a külső környezeti jellemzők (például a politikai és a gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el.”* A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és a gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katonatechnológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, a diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.¹⁸

A tanulmányban a szerző a kihívások, kockázatok és veszélyek részletes, vizuális formában is megjelenített osztályozása és rendszerbe foglalása után tovább vizsgálja, tudományos megközelítéssel kutatja a konfliktusokkal, konfliktusmegelőzéssel, válsággal, válságkezeléssel kapcsolatos elméleti alapokat. Azokat a teljesség igényével több oldalról közelíti meg, mint például felfejlődésük, eszkalációjuk az alacsony szinttől a magasabb szintig (vita – veszély – kockázat), vagy a létfontosságú és alapvető értékek és érdekek mentén kutatva, továbbá az erő és hatalom oldaláról is alátámasztva.

¹⁷ RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig; Felderítő Szemle, Budapest, 2013/3. pp. 5-36.

¹⁸ Uo.

A tanulmányban Resperger professzor egyedi módon és kiemelkedően fontos elméleti, tudományos rendszerbe szervezi a XXI. századra jellemző kihívásokat és biztonsági kockázatokat.

A kihívások megállapítása során az alábbi kategóriákat és problémákat sorolja be:

- a demográfiai robbanás és következményei,
- az energiahordozók kimerülése,
- az élelmiszer, víz és a természeti erőforrások problémája.

A biztonsági kockázatok terén:

- a migráció és a vele összefüggő kockázatok (nemzetközi tendenciák, Európai migrációs trendek, magyar kihatások),
- etnikai-vallási ellentétek kockázatai,
- a tömegpusztító fegyverek elterjedéséből adódó kockázatok,
- a hagyományos kémiai, biológiai és a nukleáris fegyverek hatásadatai.

Hasonló tudományos alapossággal és minőségben osztályozza a XXI. század fenyegetéseit is, amit az alábbi felosztásban rendszerez:

- terrorizmus,
- kábítószer, és az ellene való küzdelem (annak nemzetközi, hazai helyzete),
- fegyveres konfliktusok, háborúk hatásai.

A tanulmányban szintén nagy hangsúlyt fektet, és tudományos alapossággal elemezi a Magyarország biztonságára ható tényezőket, valamint táblázatos formában értékeli hazánk biztonsági dimenzióját. A feldolgozott szakirodalom vizsgálata során megállapítható, hogy az elméleti meghatározások hatékony, tudományos módszerrel, hazai és nemzetközi példákkal, akkreditált kutató intézetek által kiadott hiteles és releváns statisztikákkal, grafikonokkal, ábrákkal és táblázatokkal kerültek szemléltetésre.

Összegzésként megállapítható, hogy a kihívások, kockázatok és fenyegetettségnek nemzetbiztonsági aspektusainak kutatása mellett hasonló tudományos eredményeket tudhat magáénak, az aszimmetrikus hadviselés és terrorizmus jellemzői és hatásai kutatása, az iszlám, a dzsihadizáció és a radikalizálódás nemzetközi kihívása kutatása, a migráció nemzetbiztonsági összefüggéseinek kutatása területén is.

Nemzetközi kitekintés, nemzetközi szakirodalmak elemzése

NATO ACT Strategic Foresight Analysis (SFA) és NATO ACT Future Framework for Alliance Operations (FFAO) jelentések

Fontosnak tartom, hogy a biztonságpolitikai tartalmú témakör tudományos vizsgálata során a hazai kutatók és szakértők publikációi, tudományos művei mellett nemzetközi kitekintést is végeztek. Ezért a kihívások, kockázatok és kihívások témakör elemzésekor a NATO két hivatalos, a NATO North Atlantic Council

(NAC) – Észak-atlanti Tanács¹⁹ legfelsőbb politikai testülete által jóváhagyott „jelentését” is elemezzem.

A kiválasztott, szakmailag releváns forrásművek a NATO szövetséges stratégiai parancsnokság, a NATO ACT által kiadott hivatalos NATO-jelentés, a NATO ACT SFA, valamint a NATO ACT FFAO. A NATO ACT SFA egy hosszútávú előretekintést ad a jövő biztonsági kihívásairól, amelyek hatással lesznek a szövetség jövőjére, annak műveleteire 2035-ig és tovább. Az SFA alapján kidolgozott és a NATO által jóváhagyott NATO ACT FFAO jelentés pedig a jövőbeni kihívásokra adható műveleti szerepvállalás kereteit, hadászati–hadműveleti követelményeit (What forces need to be - What forces need to do?) határozza meg és írja le, szintén 2035-ig.

A NATO jelenlegi, napjainkra jellemző műveleti keretei, valamint a 2035-re előrevetített kihívásokhoz rendelt műveleti keretek közötti különbségek határozzák meg azon szükségleteket, folyamatokat, erőforrás-szükségleteket, valamint képességcélokat és követelményeket, amelyeket „NATO-transzformációnak” hívnak.

A NATO ACT SFA és FFAO jelentések képezik alapját és adnak hivatalos ajánlást a NATO ACT és NATO Allied Command Operations (NATO ACO)²⁰ számára a szövetség hosszú távú katonai tervezési folyamatához, valamint a NATO hadászati koncepciójának fejlesztéséhez (NATO’s Warfare Development and Long Term Military Transformation) és a NATO Védelmi Tervezési Folyamatához (NATO Defence Planning Process – NDPP).

Strategic Foresight Analysis (SFA): A Szövetség Stratégiai Előretekintésének Elemzése

A NATO ACT 2017-ben kiadott SFA-jelentésének célja, hogy a NATO katonapolitikai felsővezetése számára bemutassa és demonstrálja a jövő biztonsági környezetét, amely jellemzően gyorsan változó, komplex és szokatlan. Az SFA-jelentés bázisát képezi a Szövetség jövő műveleteinek kereteit meghatározó FFAO-nak, amellyel együtt katonai megoldásokat ajánl és nyújt a NATO NDPP-hez, a NATO döntéselőkészítési folyamatához.

A 2014-es ukrán válság óta a NATO visszatért a kollektív védelem 360^o-os megközelítésére, amely értelmében garantálja a nemzetek biztonságát és a kollektív

¹⁹ Az Észak-atlanti Tanács (NAC) a NATO legfőbb politikai döntéshozó testülete. Mindegyik tagországnak van képviselője a NAC-ban. E testület legalább hetente ülészik, vagy szükség esetén bármikor, különféle szinteken. Az üléseken a főtitkár elnököl, aki segíti a tagokat abban, hogy a fő kérdésekben megállapodásra jussanak. https://www.nato.int/nato-welcome/index_hu.html (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.)

²⁰ NATO Allied Command Operations (ACO) is responsible for the planning and execution of all Alliance operations. It consists of a small number of permanently established headquarters, each with a specific role. Supreme Allied Commander Europe – or SACEUR – assumes the overall command of operations at the strategic level and exercises his responsibilities from the headquarters in Mons, Belgium: Supreme Headquarters Allied Powers Europe, more commonly known as SHAPE. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52091.htm (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.)

biztonságot. Az SFA-jelentés szerint az államokon belüli és az államok közötti polarizáció, megosztottság, valamint a hatalmi dominancia és a nagyhatalmak közötti verseny megnöveli az instabilitás lehetőségét.

Hasonló tendenciák figyelhetők meg azon állami és nem állami szereplők között is, akik hibrid és kiber eszközöket alkalmaznak a konfliktusküszöb alatt működő sűrű zónás biztonsági környezet befolyásolására. Más, alapvetően szintén nemzetközi méreteket és kockázatot jelentő kihívások, mint például a szervezett bűnözés, az éghajlatváltozás és a gazdasági instabilitás tovább mélyíthetik a bizonytalanságot. Ennek következtében, mivel az instabilitás áthidal az államhatárokon, egyetlen nemzet vagy szervezet sem képes egyedül kezelni a jövőbeli kihívásokat, válságokat.

A fenyegetések globális jellege és komplexitása végett a jövőbeni transznacionális és transzregionális kihívások kezelésére a jövőben szélesebb körű szereplőket kell bevonni mind az az euro-atlanti térségben, mind azon kívül. Ehhez egy olyan ökoszisztéma létrehozása szükséges, amely a partnerek – köztük a nemzetek, a nemzetközi szervezetek, a nem kormányzati szervezetek, a magánszektor és a tudományos szereplők – széles hálózatából áll, az információcsere, a korai figyelmeztetés és tudatosság biztosításának képességével rendelkezik, valamint a rendelkezésre álló, korszerű szakértelem maximális kihasználására képes.

A nemzetek, valamint az olyan intézmények, mint a NATO és az EU, felhasználhatják ebben az SFA-ben szereplő információkat, hogy azok támogassák az összehangolt stratégiák kidolgozását a lehetséges kockázatokra való reagáláshoz, és ajánlást tegyenek a rendelkezésre álló képességek és erőforrások segítségével a normális helyzettől eltérő kihívások kezeléséhez.

Az innováció és a technológia gyors fejlődése szintén lehetőséget kínálhat a globális problémák kezelésére. Az SFA-jelentés nem kimondottan a jövő kihívásainak előrejelzésére fókuszál, hanem számos tendenciát és lehetséges megoldási lehetőséget nyújt, valamint rámutat azoknak a Szövetségre gyakorolt hatásaira és következményeire. A gyorsan változó, összetett biztonsági környezet továbbra is a NATO alkalmazkodási erőfeszítéseinek fő mozgatórugója lesz. Ezek az erőfeszítések a NATO katonai kapacitásának átalakítására összpontosítanak annak biztosítása érdekében, hogy a Szövetség továbbra is releváns és hiteles maradjon most és a belátható jövőben is, valamint el tudja látni alapvető feladatait: a kollektív védelmet, a kooperatív biztonságot és a válságkezelést. Az SFA-jelentés megállapításai segítik a Szövetség mai helyzetének és állapotának megértését, valamint a jövő vizualizálását. Célja, hogy a kettő között „hidat teremtvén”, lehetővé tegye a NATO számára, hogy alkalmazkodjon, és megfelelően ellenálló maradjon a NATO küldetéséhez. A jelentés a nemzetek, partnereink, más nemzetközi szervezetek, tudásközpontok, az ipar és az egyetemek szakértelmére alapozott együttműködési munka eredménye, valamint szoros együttműködésben és konzultációban készült az EU-val.

A NATO ACT jelmondata: “ACT – Improving today, shaping tomorrow, bridging the two.” (Fejleszd a mátt, formáld a holnapot, hidald át a kettőt.)

A jelentés összességében a kihívásokat 5 témakörben, azok tartalmi összetevőit 20 pontban fogalmazza meg, és ezekből fakadóan 59 adható választ, illetve következményt határoz meg. Az ACT és a nemzetek a kihívásokat az alábbiak szerint osztályozzák: politikai, humán, technológiai, gazdasági és környezeti témakörök.

Politikai kihívások:

- a geostratégiai hatalom újraosztása,
- a politikai hatalom és dominancia kihasználása,
- nem állami szereplők befolyása a bel- és nemzetközi ügyekben,
- kormányzati kihívások, a feltörekvő hatalmak szerepének megnövekedése és azok kihívásai,
- nyilvános elégedetlenség/elégedetlenség és polarizáció.

Humán kihívások:

- az asszimetrikus²¹ demográfiai kihívások,
- a növekvő urbanizáció,
- megosztott vagy polarizált társadalmak,
- egyre nagyobb számú emberi (humán) hálózatok összekapcsolódása.

Technológiai kihívások:

- a technológiai fejlettség előnyszintjének kihasználása,
- a technológiákhoz való hozzáférés lehetősége a nem állami szereplők számára,
- a globális network²² hálózatok fejlődése és az azokhoz való hozzáférés szintjének növekedése,
- az üzleti és kereskedelmi szektorok dominanciája a fejlett technológiák felett,
- technológiai függőség.

Gazdasági kihívások:

- pénzügyi erőforrások és hatalmak globalizációja,
- az erőforrások geopolitikai dimenziójának változása,
- gazdasági egyenlőtlenség növekedése,
- változások és negatív hatások a nyugati társadalmak védelmi kiadásainak szintjében.

²¹ RESPERGER István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az asszimetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése; Hadtudomány, 2016. Elektronikus lapszám p. 6. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00032/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2016_03_030-056.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 20.) Aszimmetria fogalma: „A katonai és a nemzetbiztonsági területeken értelmezve, az aszimmetria gyakorlatilag, a szembenálló féltől eltérő cselekvési változatokat (műveleteket), szervezeteket, és gondolkodási módot képvisel, abból a célból, hogy maximalizálja a saját előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen. Az aszimmetria lehet politikai-stratégiai, vagy katonai-stratégiai, illetve ezek kombinációja is.”

²² A globális területi hálózat (WAN vagy WAN – World Area NetWork) olyan hálózat, amely földrajzilag távoli, egymástól nagy távolságra lévő számítógépeket kapcsol össze. A helyi hálózattól a kiterjesztettebb kommunikációban (műholdas, kábel stb.) különbözik. A globális hálózat összeköti a helyi hálózatokat. Lásd: <https://regularshow.ru/hu/rates/chto-takoe-globalnaya-vychislitelnaya-set-globalnye-seti-tipy-globalnyh.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.)

Környezeti kihívások:

- környezeti/klíma változások,
- természeti katasztrófák.

A 2017-es jelentésben egyértelműen megfogalmazásra került az USA és a Szövetség ellenségképe, a legnagyobb fenyegetettséget jelentő országok. Ezek Kína, Oroszország és Észak-Korea. Másik kimutatható megállapítás, hogy a technológia fejlődésével, az innovációvak területével összefüggő tendenciák/következmények száma a korábban értékelt tervidőszakhoz képest közel megkétszereződött. A jelentés már az újonnan jelentkező kihívásokra is fókuszál.

Azon területekre is kiterjed, amelyre korábban nem, vagy csak érintőlegesen mutatott rá, úgymint: „*Increasing role of Non-state Actors, Challenges to Governance, Protection of Civilians, Projecting Stability, Defence and Deterrence, Nationalism and Polarization, WMD.*”²³

A 2017-es dokumentum alternatív szempontok alapján is vizsgálta a területeket, valamint azokat a kihívásokat is szerepelteti a jelentésben, amikben a tendenciák eltérő irányt mutatnak, és nem minden szövetséges nemzet értett egyet, mint pld. „*Globalization, Polarization, AI²⁴ and Autonomous Systems, the Future of China, Potential for Major State Conflict.*”

Összességében a NATO ACT SFA előremutatásában szereplő kihívások, kockázatok és fenyegetettségek tartalmukat tekintve a NATO tagállamainak egyetértésében, a közös gondolkodás és bölcsesség alapján kerültek meghatározásra és a NATO legfelsőbb katonapolitikai tanácsa, az Észak-atlanti Tanács – North Atlantic Council (NAC) jóváhagyásával került kimunkálásra és kiadásra. Az osztályozásukban – ugyan más biztonságpolitikai tanulmányoktól és szakirodalmaktól eltérő módon – azon veszélyekre és kihívásokra fókuszál, amelyeknek kihatnak a Szövetség katonai képességeire és feladatrendszerére.

Framework for Future Alliance Operations (FFAO): A Szövetség Jövőbeni Műveleteinek Keretei

A NATO ACT által kiadott 2018-as FFAO-jelentés keretbe foglalja a szövetségesek számára azokat a műveleteket, amelyek végrehajtása a jövőbeli globális kihívások kezeléséhez, illetve az azokra való felkészüléséhez szükségessé válnak. Az SFA-jelentés tájékoztatást nyújt a jövőbeli biztonsági környezetről, a kihívásokról, kockázatokról és fenyegetésekről, tehát az előrelátható politikai, gazdasági és szociális kihívásokról. A NATO célja, hogy az FFAO-val adaptálja az SFA által már elemzett várható problémákat, kihívásokat, kockázatokat, és segítséget nyújtson a szövetségeseknek, hogy megfelelő katonai fejlesztésekkel felkészülhessenek ezen változásokra.

A jelentésből kitűnik, hogy a jövőt a bonyolultság és a bizonytalanság nagymértékben érinteni fogja, ami instabilitást eredményez. Mindezek mellett kiemeli, hogy a legnagyobb biztonsági és védelmi hangsúlyt a nukleáris kérdésekre,

²³ Weapon of Mass Destruction =tömegpusztító fegyver

²⁴ Artificial Intelligence = mesterséges intelligencia

a terrorizmusra, az emberi erőforrásokra, a küldetések irányításra, a határokon átnyúló műveletekre és hatásokra, a teljes spektrumú kibertér-műveletekre és az űrhadviselésre, valamint az új *disruptive*²⁵ technológiákra – beleértve a mesterséges intelligenciát – kell majd fektetni. Ahhoz, hogy a NATO 2035-ben és azon túl is fenntartsa kohézióját, vezető szerepét, továbbá versenyképességét, arra kell törekednie, hogy fenntartsa és tovább növelje a proaktivitást, és a legjobb felszereltséggel, humán erőforrással, technológiával, képesséssel és oktatással biztosítsa a fejlődést.

Ezek véghezviteléhez és a NATO akaratának és erejének érvényesítéséhez, a stratégiai parancsnokok (Supreme Allied Commander Europe/Allied Command Operations – SACEUR/ACO, Supreme Allied Commander Transformation – SACT) szándéka és víziója az, hogy a szövetségnek tovább kell fejlődnie, illetve a nemzeteknek adaptívnak, innovatívnak, hitelesnek, egy hálózatba szervezettek, tudatosnak, agilissnak, interoperábilisnek és rugalmasnak kell lenniük.

A hitelesség kulcsfontosságú elem a konfliktusok megelőzésében és a missziók teljesítésében. A NATO minden szinten (stratégiai, operatív és taktikai) igényli a hitelességet, amelyet számos tényező befolyásol, beleértve az erők mennyiségét, minőségét, integritását, illetve, hogy mennyire képesek dominanciát elérni az adott területeiken.

A NATO hitelességét a nukleáris elrettentés támasztja alá. A hiteles nukleáris elrettentés kulcsfontosságú a jövőbeli fenyegetések, mint például a tömegpusztító fegyverek használatának ellensúlyozásában. A NATO-nak fenn kell tartania a szilárd nukleáris kapacitását, az erős és gyors döntéshozatali folyamatait, és tájékoztatnia kell potenciális ellenfeleit a politikai akaratáról.

A jövő védelmi és biztonsági kihívásaival való felkészülésben fontos a hálózatépítés, amit a közös elvek és szabványok tesznek lehetővé, és nagyban hozzájárul az interoperabilitáshoz. A hálózatépítés hozzásegíti a NATO-t a különböző állami és nem állami szereplőkkel való egyeztetéshez, azáltal lehetővé válik, hogy globálisan kezeljék a jövőbeli biztonsági kihívásokat, fenyegetéseket. A hálózatépítés lehetővé teszi a katonai erők számára a válságok előrejelzését és a képességeik széles körű kihasználását. A hálózatépítés nagyobb hitelességet, tudatosságot és agilitást teremt, javítja a rugalmasságot az erőforrások gazdaságos felhasználásával, megosztásával. A haderők kapcsolatot alakíthatnak ki olyan partnerekkel, akikkel közösen dolgozhatnak együtt a kölcsönös célok elérése érdekében.

A tudatosság a NATO helyzetében azt jelenti, hogy a Szövetség fejleszti a műveleti környezetét, az ellenfeleinek és azok tetteinek megértését, ami lehetővé teszi a Szövetség számára, hogy időben történő, megalapozott döntéshozatal valósuljon meg. A tudatosság növelésével, a jelen és jövőbeli kihívások értékelésével javíthatja az események időben történő szinkronizálását, hatékonyabb tervezést biztosíthat, és növelheti a kohéziót. Különösen a hibrid hadviselés módszerei követelik meg, hogy a szövetségesek széles körű ismeretekkel rendelkezzenek, továbbá megismerjék a potenciális válságok és konfliktusok

²⁵ Disruptive = bomlasztó, feltörekvő

kritériumait. Egy lehetséges fenyegetés első jelének azonosításával a Szövetség segíthet megakadályozni a stratégiai meglepetést, és támogatni tudja az időben történő döntéshozatalt. Ez lehetővé teszi a NATO számára, hogy a megfelelő módon és időben járjon el bármely szinten.

A szövetségi erők akkor agilisek, eredményesek, ha képesek hatékonyan reagálni a dinamikus és bonyolult műveleti kihívásokra, valamint időben meg tudják ragadni a lehetőséget, hogy gyorsan és eredményesen lépjenek fel ellenük. A megfelelő válaszadás érdekében a jövőbeni erőknek sokoldalúaknak kell lenniük, hogy a fejlett technológiával rendelkező fenyegetések elleni műveletek elvégzésére is képesek legyenek. Ezen kívül kiemelkedően fontos a feladatokhoz rendelt szervezeti struktúra és gondolkodásmód folyamatos fejlesztése.

A jövőbeni biztonsági környezethez való alkalmazkodás szükségessé teszi a humán erőforrás képzését és alkalmazását. Az agilitás magában foglalja továbbá a vezetők azon képességeit, hogy megértsék és kezeljék azokat az egyre összetettebb kérdéseket, amelyek az új technológiák megjelenésével és a módszerek változásával fognak felmerülni, beleértve az új erkölcsi és etikai dilemmákat is. A NATO tervében szerepel, hogy az agilitás segíteni fogja a védelmi tervezést, és lehetővé teszi a vezetők egyszerű eligazodását az új, összetett helyzetekben, a műveleti környezetben.

A következő kompetencia a rugalmasság. A rugalmasság azért fontos, mert a jövőbeni biztonsági környezet instabilitása globálisan fog hatást gyakorolni a műveletekre, ezért strukturálisan, rendszerszinten, illetve a képzési és vezetési folyamatokban is biztosítani kell az azonnali, agilis reakció képességét. A rugalmassághoz a Szövetségnek biztosítani kell a hozzáférést a globális adatbázisokhoz, ez erőforrásokhoz, illetve szükséges, hogy a NATO a képességek teljes rendszerét tekintve támogatást nyújtson a műveletekben résztvevő erők számára. Az erőknek ehhez határozott, azonnali felismerésre, reagáló képességre, kommunikációs képességre van szükségük, hogy a műveleti környezet változása során az információkat összegyűjtsék, azokat feldolgozzák és válsághelyzetben is – közvetlen, akár folyamatos kinetikus hatások nyomása alatt is – felismerjék az azonnali válaszok lehetőségeit.

Az FFAO-ban szereplő javaslatok azon képességek fejlesztésére irányulnak, amelyek szükségesek lehetnek ahhoz, hogy a Szövetség képes legyen a jövőbeni kihívásokra eredményesen reagálni.

Az új technológiák alkalmazása nagymértékű változtatást fog eredményezni, többek között a vezetés-irányítás, a küldetések vezetése és a jobb helyzetfelmérés tekintetében. Az erőknek hatékonyabbnak kell lenniük, és képesnek kell lenniük arra is, hogy a műveleti környezet határain átnyúló határfokkal és képességgel rendelkezzenek, így például akár a kibertérre és más műveleti térre is hatást gyakoroljanak a jövőben. Az innováció létfontosságú a katonai élvonalban maradáshoz és a versenyképesség megtartásához, ezért a katonai szereplőknek egy olyan környezetet kell kialakítaniuk, amely ösztönzi őket a folyamatos tanulásra, az új ötletek kidolgozására és a változtatás képességére.

A globális geostratégiai környezet várható alakulása 2035-ig és hatása nemzeti haderőnk, a Magyar Honvédség képességfejlesztésére és műveleti kereteire

A NATO egyértelmű célkitűzése, hogy politikailag, katonailag erősebb legyen, és globális kitekintéssel rendelkezzen. Az elmúlt időszakban a NATO politikai vezetői számos javaslatot fogalmaztak meg, miszerint konkrét stratégiai eredményeken keresztül kívánják erősíteni a Szövetség egységét, a transzatlanti együttműködést, a kollektív védelmi elkötelezettséget. A tervezett koncepció tartalmazza a közös finanszírozás kiterjesztését, a NATO technológiai fölényének megőrzését, a kiképzés és kapacitásépítés fokozását, a klímaváltozáshoz kapcsolódó biztonsági aspektusokat, az ellenálló képesség (reziliencia), a szövetségesek közötti politikai konzultáció és a NATO-partnerségek erősítését, valamint a NATO Stratégiai Koncepciójának megújítását.

A tervek alapján a Stratégiai Koncepció megújítására egy év áll rendelkezésre, és tervezetten a 2022-ben sorra kerülő NATO-csúcstalálkozón fogadják el az állam- és kormányfők.

A NATO politikai és katonai szövetségével, az EU-val és a nemzeti haderővel szemben jelentkező jövőbeni kihívások új műveleti képesség-követelményeket és új haderőszerkezési feladatokat tesznek szükségessé. A jövő műveleti környezete több vonatkozásban kiszámíthatatlan. A geostratégiai környezet változását, a globális hatalmi erőviszonyok alakulását ugyan nehéz tíz-tizenöt évre előre pontosan meghatározni, de bizonyos tendenciák, irányvonalak már most látszanak, amelyek a Magyar Honvédség nemzetközi műveleti szerepvállalására, környezetére és feladatrendszerére is döntően kihathatnak.

A megváltozott biztonsági környezet, a felismert jövőbeni kihívások nagyban kihatnak, befolyásolják és generálják a Szövetség jövőbeni feladatrendszerének kiszélesítését. Számos biztonságpolitikai szakértő és több tagállam úgy tartja, hogy a NATO-nak is foglalkozni kell a klímaváltozás biztonságpolitikai aspektusaival, illetve a reziliencia megerősítésével, a szervezett bűnözés elleni küzdelemmel, a tudomány és technológia területén történő magasabb léptékű beruházásokkal, a kiberbiztonság kérdésével, és az új típusú fenyegetések elleni felkészüléssel.

A globális biztonsági környezet összességében romló tendenciát mutat, és a hatalmi viszonyok átrendeződésével a bizonytalanság tovább fokozódhat. A multipolaritás felé tartó világrendet várhatóan az Amerikai Egyesült Államok és Kína közötti gazdasági versengés növekedése fogja meghatározni, valamint az azzal egyidőben fokozódó politikai szembenállás erősödése várható. Az elmúlt évek során az USA figyelme keletre, Ázsia felé tolódott el, ami a transzatlanti kapcsolatok megváltozásával járt. Ugyanakkor a Biden-adminisztráció várhatóan nagy hangsúlyt fog fordítani a transzatlanti kapcsolatok helyreállítására, ezáltal szorosabban együtt fog működni az – elsősorban a hagyományosan jó bilaterális kapcsolatokkal rendelkező (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország) – európai államokkal. Ennek első kézzelfogható bizonyítéka az amerikai külügyminiszter és védelmi miniszter Németországban – mint a „legnagyobb európai szövetségésénél” – közelmúltban tett hivatalos látogatása. Az USA mai kommunikációja szerint a prioritások újrafogalmazott sorrendje elsősorban a NATO modernizációja, majd a

klímapolitika megújítása, a poszt-COVID utáni időszakra történő felkészülés, a stratégiai kommunikáció fejlesztése Kínával, a tudomány és technológia vívmányainak kihasználása, valamint a diplomácia megújításának kiemelkedő szerepe.

Az állami szereplők szintjén a konvencionális katonai fenyegetésekhez kapcsolódó jelenségeket, a nagyszabású katonai modernizációs programokat, a nagyhatalmi vetélkedéseket, valamint kifejezetten Oroszország és Kína tevékenységeit emelhetjük ki. Napjainkban kiváló példája ennek az új US-adminisztráció megnyilvánulása, Oroszország kibontakozó agressziója Ukrajna ellen. Biden²⁶, US-elnök határozottan kinyilvánította Ukrajna további katonapolitikai támogatását, és egy esetleges orosz reakció esetén az azzal arányos – de nem az eszkaláció irányába folyó – politikai válaszlépéseket helyezett kilátásba. A Szövetségnek alkalmazkodnia kell az új típusú biztonsági kihívásokhoz, mint a kiber- és hibridfenyegetések, azonban nem szabad elfeledkezni a „tradicionális” fenyegetésektől sem.

Egyértelműen, a NATO számára Oroszország jelenti továbbra is a legnagyobb veszélyt, így az elrettentési és védelmi képességek, a NATO katonai struktúráinak modernizálása jelentős prioritást kap. A jövőben nagyobb hangsúly irányul az Északi-sarkban rejlő biztonsági kockázatokra, valamint Kína felemelkedésének biztonsági kihívásaira is.

A nem állami szereplők szintjén a fegyver proliferáció, a romló európai határhelyzet, valamint a migráció és annak lehetséges következményeiként a szervezett bűnözés és az extrémizmus terjedése jelenti a fenyegetést.

A globális biztonsági környezetünk alapján a védelmi jövőképünk legfontosabb irányelvei az innováció, modernizáció, az információ- és technológialapú hadviselési módszerek erősítése lehet. Az előre nem látható események vagy az új típusú biztonsági kihívások egyre nagyobb szerepet kapnak.

A nem katonai jellegű fenyegetések közé sorolható a politikai és gazdasági nyomásgyakorlás, a demográfiai kihívások és migráció, az információs/dezinformációs és kiberműveletek, valamint a természeti erőforrásokért (ívóvíz, élelmiszer, energia) való küzdelem kiéleződése. A nem katonai jellegű kihívások hangsúlyosabbá válása fokozott rugalmasságot és alkalmazkodóképességet, valamint átfogó megközelítést kíván meg a nemzetek, az államok és a nemzeti haderők részéről.

Magyarország geostratégiai helyzete sajátos, ugyanis egyaránt ki van téve az úgynevezett „keleti” és „déli” irányból érkező biztonsági kihívásoknak, hazánk gyakorlatilag azok metszéspontjában helyezkedik el. Az utóbbi néhány évben Európát, így hazánkat is több „stratégiai sokk”²⁷ érte (pld. a tömeges illegális

²⁶ Joe Biden (1942-), a man who spent nearly a half-century in public service as a senator and vice president, and who endured profound family loss, became the 46th president of the United States on January 20, 2021. <https://www.history.com/topics/us-presidents/joe-biden> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)

²⁷ A stratégiai sokk olyan előre nem látható, gyors, váratlan esemény, amely alapvető változást idéz elő az államok biztonságában.

migráció,²⁸ a nemzetközi terrorizmus, a feltörekvő és a nagyhatalmak tevékenysége, vagy a COVID-19²⁹ pandémia).

Ezzel párhuzamosan bizonyos térségek – főképp a Közel-Kelet és Észak-Afrika, a Száhel-övezet vagy akár a Nyugat-Balkán – várhatóan instabilak maradnak, és továbbra is fokozott nemzetközi (katonai és nem katonai) jelenlétet igényelhetnek.

Az extrémizmus, a terrorizmus fenyegetése, a dzsihádisták szervezetek mozgásszabadsága a Száhel³⁰ és Afrika szarva³¹ -térségekben, valamint a proxy háborúk környezetében (Líbia, Jemen, Mali, Szenegál, Burkina Faso, Etiópia, Szudán, Csád), és az „Iszlám Állam”³² földalatti ténykedése magyar földön is veszélyeket generálhatnak.

Másik megközelítésben további veszélyforrás a térségben Európa határain a szegénység, Afrika demográfiai trendjei, a túlnépesedés, az urbanizációs kihívások, a kiszámíthatatlan természeti jelenségek, extrém időjárási körülmények következtében erősödő „klimatikus migráció”, továbbá egyes afrikai államok kormányzati ellehetetlenülése is mind kihatnak a nemzeti haderőnk jövőbeni szerepvállalására, és formálják a műveleti feladatainkat.

A közel-keleti és déli irányból bevándorló állástalan fiatalok tömegei is növekvő nyomást helyeznek Európa határaitra, egyúttal a szervezett bűnözés és a dzsihádisták csoportok utánpótlásához is hozzájárulnak, valamint a szélsőjobb és a radikális nacionalista ideológiák erősödésével is együtt járnak a térségünkben.

A nyugat-balkáni, közel-keleti és afrikai polgári és katonai válságkezelő műveletek éppen ezért változatlanul nagymértékben hozzájárulhatnak Európa, ezáltal a régióink és hazánk biztonságához. Hazánk szempontjából a Nyugat-Balkán stabilitása alapvető stratégiai prioritás marad. Emellett a hazánkat közvetlenül és

²⁸ A migráció alapvetően 2015-ben jelent meg a legfőbb biztonságpolitikai kihívások között és közvetlenül is hatással volt a hazai biztonsági fenyegetettség-érzékelésre. Ezzel szemben a nemzetközi terrorizmus, valamint a feltörekvő és a nagyhatalmi tevékenységek elsősorban közvetve érintik hazánk biztonságát azáltal, hogy Európa biztonságérzékelését és biztonsági környezetét alakítják át.

²⁹ A SARS-CoV-2 (az angol Severe acute respiratory syndrome coronavirus rövidítése; magyarul súlyos akut légzőszervi szindróma-koronavírus, a Coronaviridae családba tartozó, embereket fertőző vírustörzs, amely a 2019-es koronavírus-betegség (COVID-19) kórokozója.)

³⁰ A Száhel-övezet a Saharától délre helyezkedik el, végighúzódva Afrika legszélesebb részén az Atlanti-óceántól az Indiai-óceánig. A „száhel” szó arab nyelven a sivatag partját jelenti, ami arra utal, hogy a sivatag és a szavanna között helyezkedik el. <http://www.globoport.hu/92778/a-szahel-ovezet/> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)

³¹ Afrika szarva: Horn of Africa, region of eastern Africa. It is the easternmost extension of African land and for the purposes of this article is defined as the region that is home to the countries of Djibouti, Eritrea, Ethiopia, and Somalia. <https://www.britannica.com/place/Horn-of-Africa> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)

³² Iszlám Állam: ISIS (Islamic State of Iraq and Syria) ISIL (Islamic State of Iraq and the Levant) IS (Islamic State) DAESH = Da'ish = Da'eesh (ad-Dawlah al-Islāmiyah fil-'Irāq wash-Shām). Hivatalos kikiáltása 2014 június 29-én történt. <http://tortenelemcikkek.hu/node/633> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)

közvetetten érintő biztonsági kihívások (egyebek mellett a migráció és a nemzetközi terrorizmus) jelenlegi tendenciái miatt a jövőben az afrikai hadszíntér felértékelődése várható.

Az utóbbi években megjelenő stratégiai sokkok mellett figyelembe kell venni, hogy a technológiai fejlődés miatt a kibetérrel és világgúrral kapcsolatos kihívások terén is további felértékelődés várható. Továbbá a jövőben fokozott kihívást jelenthetnek a kettős felhasználású technológiák térnyeréséből, valamint a feltörekvő és diszruptív technológiák terjedéséből fakadó kihívások. Ezen kérdésekkel várhatóan a hazánk biztonságpolitikai keretrendszerét meghatározó szervezetek, így a NATO és az EU is hangsúlyosabban foglalkozhatnak a jövőben. A hibrid jellegű fenyegetésekkel szemben a nemzeti biztonság szavatolása érdekében a katonai ágazatnak nagy hangsúlyt kell fektetnie a nemzeti ellenálló képességre (rezilienciára), valamint a polgári és rendvédelmi szervekkel való szoros együttműködésre.

Következtetések, összegzés

A világ napjainkban egy olyan korszakba lépett, amelyben a katonai biztonság szerepe folyamatosan változik. A klasszikus államok közötti korábban jellemző konvencionális hadviselés kiegészült a nem állami szereplők határok nélküli fenyegetéseivel, vagy a háborús küszöb alatti konfliktusaival, harcmódjaival.

Az állami szint alatti és az államhatárokon átnyúló „hadviselő felek” éppen úgy tudják használni korunk új technikai vívmányait, mint a hadviselés „hagyományos” szereplői. A nem állami szereplők (pld. terrorszervezetek) kiszámíthatatlan és súlyos csapásokat mérhetnek bármely államra, társadalomra.

A transzatlanti térség országainak ma már a hibrid fenyegetésekre is fel kell készülniük, s ez nemcsak az esetleges külső támadások elhárítását foglalja magában, hanem számos, sokoldalú veszélyhelyzet, válság kezelését is, mint a tömegpusztító fegyverek proliferációjának megakadályozását, a kibervédelmet, a tömeges migráció kezelését, a kalózkodás elleni harcot, az energiabiztonsági feladatokat stb., valamint az országok és szövetségek ellenálló képességének növelését is. A jövő katonai kihívásainak kezelése érdekében a modern államoknak jól felszerelt, nagy mozgékonyságú, nagy tűzerejű, sokoldalú haderőre van szüksége.

Felhasznált irodalom:

- ÁGH Attila: Konfliktusok, háborúk; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989.
- GAZDAG Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természete; CEKOFW 2012. http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (Leöltés ideje: 2021. 01. 20.)
- GAZDAG Ferenc: A biztonsági tanulmányok alapjai; Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013.
- ROTHSCCHILD, Emma: A biztonságpolitika fogalma, tárgya, intézményei; <http://nketuz.uw.hu/minden.htm> (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.)
- KŐSZEGVÁRI Tibor: A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években; Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1993-1996.
- KŐSZEGVÁRI Tibor: A válságkezelés aktuális problémái; Akadémiai Közlemények, 1994/1.
- NATO Allied Command Transformation (ACT): Strategic Foresight Analysis (SFA) 2017. https://www.act.nato.int/application/files/1016/0565/9725/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (Leöltés ideje: 2021. 01. 20.)
- NATO Allied Command Transformation (ACT): Framework for Future Alliance Operations (FFAO) 2018. https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18.pdf (Leöltés ideje: 2021. 01. 20.)
- RESPERGER István: A fegyveres erő megváltozott feladatai katonai jellegű válságok kezelése során; Hadtudományi Szemle, Budapest, 2016/3.
- RESPERGER István: A válságkezelés és hibrid hadviselés; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- RESPERGER István: A válságkezelés új megközelítése; Hadtudományi Szemle, Budapest, 2016.
- RESPERGER István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése; Hadtudomány, 2016. Elektronikus lapszám http://epa.oszk.hu/02400/02463/00032/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2016_03_030-056.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 20.)
- RESPERGER István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig; Felderítő Szemle, Budapest, 2013/3.
- RESPERGER István: A válságkezelés és hibrid hadviselés; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. https://nbi.uni-nke.hu/document/nbi-uni-nke-hu/Resperger%20Istv%C3%A1n_A%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20%C3%A9s%20a%20hibrid%20hadvisel%C3%A9s.pdf (Leöltés ideje: 2021. 01. 20.)

- RESPERGER István: A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2016. KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001
- SZABÓ József (Szerk.): Hadtudományi Lexikon; Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1992.
- SZENDY Zoltán: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória; Hadtudomány, Budapest, 2017/3-4.
- SZENES Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek; In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (Szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században; Dialóg Campus Kiadó, 2017. Budapest, pp. 69-104. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/3.%20Szenes%20k%C3%B6nyv,%20k%C3%B6nyvr%C3%A9szlet.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 01. 12.)
- TÓTH I. János: Clausewitz, a háború lényegéről; Létünk 2014/3.
- https://www.nato.int/nato-welcome/index_hu.html (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.)
- https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52091.htm (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.)
- <https://regularshow.ru/hu/rates/chto-takoe-globalnaya-vychislitelnaya-set-globalnye-seti-tipy-globalnyh.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 21.)
- <https://www.history.com/topics/us-presidents/joe-biden> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)
- <http://www.globoport.hu/92778/a-szahel-ovezet/> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)
- <https://www.britannica.com/place/Horn-of-Africa> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)
- <http://tortenelemcikkek.hu/node/633> (Letöltés ideje: 2021. 04. 27.)

AZ ÚJ-ZÉLANDI TERRORTÁMADÁST KÖVETŐ SZÉLSŐJOBBDALI MERÉNYLETHULLÁM

2019. március 15-én az ausztrál származású Brenton Tarrant az új-zélandi Christchurch városában lőfegyverekkel felszerelve támadást hajtott végre két mecsetben. A merényletek 51 halálos áldozatot követeltek. Ezt követően 2019. március 16-án az angliai Surreyben, április 27-én a kaliforniai Powayban, augusztus 3-án a texasi El Pasóban, augusztus 10-én a norvégiai Bærumban, Németországban pedig október 9-én Halleban és 2020. február 20-án Hanauban hajtottak végre halálos áldozatokat is követelő, szélsőjobbaldali indíttatású merényleteket. A célpontok egytől egyig bevándorlók vagy zsidók voltak, a hanau merényletet leszámítva pedig mindegyik támadást bizonyítottan az új-zélandi merényletek inspirálták.¹

Írásomban elsősorban az Európai Unió belüli szélsőjobbaldali erőszakot érintő változásokat vizsgálom meg, mivel azonban a változásoknak amerikai vonatkozása is van, ezért elemzésemben röviden kitérek az Egyesült Államokban elkövetett szélsőjobbaldali támadásokra is. A vizsgálatunkhoz szükséges információk jelentős részét az Európai Unió belüli terrorizmussal foglalkozó éves Europol-kiadványokból, a TE-SAT² jelentésekből, valamint a Global Terrorism Database adatbázisán alapuló tanulmányokból merítettem.

A merényletek közötti kapcsolat

Az új-zélandi terrortámadás és az általa inspirált merényletek között számos hasonlóság felfedezhető. Egyrészt az elkövetők magányos merénylők voltak, ami alatt azt értjük, hogy a tettesek egyedül hajtották végre az akciót. Másrészt szélsőjobbaldali aktivistaként korábban egyikük sem volt ismert a hatóságok előtt. Harmadrészt mindannyian többé-kevésbé hasonló elveken működő internetes platformokon voltak aktívak, amiken a merényletek előtt üzenetet hagytak, illetve kiáltványt fogalmaztak meg. Mindezek mellett az új-zélandi és a hallei merénylő (Brenton Tarrant és Stephan Balliet) élőben közvetítette a támadásokat a közösségi oldalakon. Végül, a merénylők hasonló összeesküvés-elméletekben hittek, amelyekben domináns szerep jutott az eltérő bőrszínű, más kultúrából érkezett emberekkel szembeni gyűlöletnek.

¹ TE-SAT 2020; Europol, 2020. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2020> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20. p. 65.; p. 77-78.; BOSTOCK, Bill: The mass shooter who killed 9 in Germany published a racist manifesto where he identified as an incel and accused Trump of stealing his populist slogans; Insider, 20 February 2020. <https://www.insider.com/hanau-terrorist-manifesto-shows-non-white-hatred-incel-trump-theft-2020-2> (Letöltés ideje: 2020. 12. 19.)

² EU Terrorism Situation and Trend Report

A merényletek közül az új-zélandi támadást kiemelten kell kezelni, egyrészt, mert ez követelte a legtöbb halálos áldozatot, másrészt olyannyira katalizátorként hatott a többi, Tarranthoz hasonlóan gondolkodó szélsőségesre, hogy a terrorcselekményt követően meglehetősen rövid időn belül bekövetkezett a többi támadás is.

A norvégiai Oslóban és Utoya szigetén 2011-ben tömeggyilkosságot elkövető Anders Breivik az azóta eltelt közel egy évtizedben mintaként, igazodási pontként jelent meg több militáns szélsőjobboldali számára.³ Tálás Péter és Csiki Tamás szerint Breivik három szempontból különleges a nemzetközi terrorizmus történetében. Egyrészt úgynevezett stratégiai jellegű – tehát nagy áldozatszámú járó, nagy médiafigyelmet kiváltó és nagy félelmet gerjesztő – terrortámadást hajtott végre. Másrészt magányos elkövetőként szokatlanul részletesen (több mint 1500 oldalon) dokumentálta ideológiai és technikai felkészülését a merényletekre. Végül, Breivik azon ritka magányos merénylők közé tartozik, akik ideológiai hagyatékkal is rendelkeznek.⁴ Breivik konspiratív, paranoid és szélsőséges nacionalista elemekben bővelkedő kiáltványa a kereszténység és az iszlám elkerülhetetlen küzdelmét vizionálja a 21. századi Európában.⁵ A christchurchi merényletsorozat utáni nyomozás megállapította, hogy Breivik nagy hatással volt Tarrantra, aki a terrortámadások után maga is példaképpé vált, olyannyira, hogy a szélsőjobboldali internetes szubkultúrának egy része kimondottan szentként, illetve mártírként tekint rá és a többi elkövetőre.⁶

Koehler rávilágít arra, hogy a közösségi médiaplatformok rendszeres használatával, a kiáltványként megfogalmazott angol nyelvű üzenetekkel, az élő közvetítéssel, valamint azzal, hogy Balliet részben angolul közvetítette a hallei támadást, a szélsőjobboldali erőszak egyre inkább a globális szintér felé nyit. Emellett fontos megemlíteni, hogy Balliet 3D-s nyomtatóval állította elő azt a fegyvert, amivel végrehajtotta a merényletet.⁷ Balliet a kiáltványában és az élő közvetítés során többször utal a videójátékokra, valamint olyan kifejezéseket

³ Breivik támadásai jelentettek ösztönzést Bruno Kweciennek is, aki a politikai elit „hazafiatlansága” miatt fel akarta robbantani a lengyel alsóházat 2012-ben. 2019-ben pedig Varsóban őrizetbe vettek két férfit, mert muszlimok ellen akartak robbantásos merényletet elkövetni. Utóbbiaknak Breivik és Tarrant nyújtott inspirációt. Lásd: TE-SAT 2013; Europol, 2013. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2013-eu-terrorism-situation-and-trend-report> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.) p. 35.; TE-SAT 2020. i. m. p. 65.

⁴ TÁLAS Péter – CSIKI Tamás: Az oslói/utoyai merényletről; ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2011/8. pp. 3-6. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemzesek_2011_8.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 23.)

⁵ TÁLAS – CSIKI i. m. pp. 5-9.; TÁLAS Péter – RÁCZ András – AMBRUS Andrea: Az új-zélandi muszlimellenes terrortámadás és tanulságai; NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2019/8. pp. 5-6. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemz%C3%A9sek_2019_8_Az%20%C3%BAj_z%C3%A9landi%20terror%C3%A1mad%C3%A1s%20%C3%A9s%20tanuls%C3%A1gai_\(T%C3%A1las_P_R%C3%A1cz_A_Ambrus_A\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemz%C3%A9sek_2019_8_Az%20%C3%BAj_z%C3%A9landi%20terror%C3%A1mad%C3%A1s%20%C3%A9s%20tanuls%C3%A1gai_(T%C3%A1las_P_R%C3%A1cz_A_Ambrus_A).pdf) (Letöltés ideje: 2020. 12. 20.)

⁶ TE-SAT 2020. i. m. p. 19.

⁷ A fegyver azonban használat közben többször besült.

használ, amik elsősorban a számítógépes játékokat kedvelők körében ismertek.⁸ Úgy tűnik, mintha egy videójátékhoz hasonlította volna a támadásokat célként megfogalmazva, hogy minél „magasabb pontszámot érjen el”, vagyis minél több embert gyilkoljon meg. A fórumok résztvevői dicsőítették a christchurchi és a hallei merényleteket, ami a szakértők szerint ösztönzést jelenthet a többi szélsőségesnek arra, hogy „túlszárnyalják” Tarrant vagy Balliet „pontszámait”.⁹

A szélsőjobbaldali erőszak felerősödése az Európai Unióban és az Egyesült Államokban

A szélsőjobbaldali erőszak a politikai erőszak és ezzel együtt a terrorizmus más típusaitól – nevezetesen az iszlamista, a szeparatista és a szélsőbaloldali terrorizmustól – eltérően nem korlátozódik bizonyos országokra, hanem egész Európában jelen van.

Az 1970-es–80-as évek neonáci és újfasiszta terrorhullámának lecsengése után a szélsőjobbaldali erőszak természete megváltozott: a támadások sokkal szórványosabbá, eseti jellegűvé és kevésbé szervezetté váltak, valamint kevesebb lett a robbantásos merénylet. Ezt támasztja alá az a Jacob Ravndal által összeállított adatbázis is, ami az 1990 és 2015 között Nyugat-Európában végrehajtott szélsőjobbaldali támadásokat vizsgálja. Eszerint a Nyugat-Európában végrehajtott szélsőjobbaldali indíttatású gyilkosságok és az egyéb nem halálos kimenetelű támadások nagy részét nem a nagyobb taglétszámú, jól szervezett, katonai jellegű csoportok hajtották végre, hanem a kisebb, laza szerveződésű, kevésbé hierarchikusan felépülő „gangek” és a magányos merénylők.¹⁰ Koehler kiemeli, hogy számos merénylőnek nincsenek ismert kapcsolatai a szervezett szélsőjobbaldali színtérhez. Az elkövetők közül sokan szimpatizálnak valamilyen szélsőséges szervezettel, de nem feltétlenül kommunikálnak velük.¹¹

Az Európai Unión belüli szélsőjobbaldali terrorizmussal kapcsolatosan a TE-SAT kiadványok adatai azt mutatják, hogy a terrorcselekmények száma meglehetősen alacsony volt az elmúlt közel másfél évtizedben. A legtöbb merényletet Franciaországban követték el, és mindegyiket 2015-ben.¹² Az őrizetbe vételek számában jelentősebb változást 2014-et követően láthatunk, ugyanis azóta arányaiban több gyanúsítottat vettek őrizetbe, mint az azt megelőző években. A

⁸ KOEHLER, Daniel: The Halle, Germany, Synagogue Attack and the Evolution of the Far-Right Terror Threat; CTC Sentinel, 2019/11. <https://ctc.usma.edu/halle-germany-synagogue-attack-evolution-far-right-terror-threat/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 15.)

⁹ MACKLIN, Graham: The El Paso Terrorist Attack: The Chain Reaction of Global Right-Wing Terror; CTC Sentinel, 2019/11. <https://ctc.usma.edu/el-paso-terrorist-attack-chain-reaction-global-right-wing-terror/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 15.)

¹⁰ RAVNDAL, Jacob Aasland: Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe: Introducing the RTW Dataset; In: Perspectives on Terrorism, 2016/3. p. 12. <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/customsites/perspectives-on-terrorism/2016/issue-3/302-right-wing-terrorism-and-violence-in-western-europe-introducing-the-rtv-dataset-by-jacob-aasland-ravndal.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 02.)

¹¹ KOEHLER i. m.

¹² Hét szélsőjobbaldali terrorcselekmény történt. Lásd: TE-SAT 2016; Europol, 2016. p. 44. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)

legtöbb gyanúsítottat Franciaországban, Portugáliában, Olaszországban, Németországban, Lengyelországban és Hollandiában vették őrizetbe.¹³ A szélsőjobboldali terrorizmussal kapcsolatos bírósági ítéletek számában a 2010-es évek közepe óta ugyancsak növekvő tendenciát tapasztalunk.

Év	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Támadás (össz.)	472	581	441	294	249	174	219	152	201	211	142	205	129	119
Támadás (szj.)	1	1	0	4	0	1	2	0	0	9	1	5	1	6
Őrizetbe vétel (össz.)	706	841	753	587	611	484	537	535	774	1077	1002	975	1056	1004
Őrizetbe vétel (szj.)	15	44	0	22	1	5	10	3	34	11	12	20	44	21
Ítélet (össz.)	-	449	384	408	332	346	437	284	337	527	587	569	664	520
Ítélet (szj.)	-	1	2	1	4	3	0	4	12	3	9	4	22	5

I. ábra: Az Európai Unión belüli sikeres, sikertelen és megghiúsított terrortámadások (incidensek), őrizetbe vételek, valamint a bírósági (elmarasztaló és felmentő) ítéletek száma a TE-SAT adatai alapján 2006 és 2019 között (össz. = összes, szj. = szélsőjobboldali)¹⁴

Annak ellenére azonban, hogy az uniós tagállamok kevés szélsőjobboldali terrorcselekményt jelentettek, az Europol szerint a bevándorlási hullám és a Brexit miatt 2016-tól egyre erőszakosabbá vált a szélsőjobboldal. Az Europolhoz hasonlóan Julian Knight, az EU közbiztonságért felelős biztosa és Ken McCallum, az MI5 igazgatója is növekvő fenyegetésnek tekinti a szélsőjobboldali erőszakot.¹⁵

¹³ Franciaország 70, Portugália 31, Olaszország 29, Németország 25, Lengyelország 21, Hollandia 20 gyanúsított őrizetbe vételét jelentette az Europolnak. A szélsőjobboldali terrorizmussal összefüggően Magyarország 2006 és 2019 között négy incidenst és 16 őrizetbe vételt jelentett az Europol felé. Az incidensek és az őrizetbe vételek 2009-ben történtek és Budaházy György szervezetéhez, a Magyarok Nyilai Nemzeti Felszabadító Hadsereghez (más néven a Hunnia Mozgalomhoz) voltak köthetőek. Lásd: TE-SAT 2010; Europol, 2010. p. 37., 51. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2010-eu-terrorism-situation-trend-report> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.) Az EU országaitól eltérően az Egyesült Királyság nem motivációs szempontok alapján kategorizálja a terrorizmus egyes válfajait. A szigetországban a szélsőjobboldali terrorizmust is magába foglaló belföldi terrorizmussal összefüggően 2006. április 1. és 2019. március 31. között 449 gyanúsítottat vettek őrizetbe, ebből 201-et 2016. április 1. és 2019. március 31. között. Lásd: Operation of police powers under the Terrorism Act 2000 and subsequent legislation: Arrests, outcomes, and stop and search; Great Britain, financial year ending March 2019: data tables. Home Office Statistical Bulletin, 13 June 2019. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/807872/operation-police-powers-terrorism-mar2019-annual-tables.xlsx (Letöltés ideje: 2020. 11. 29.)

¹⁴ Az Egyesült Királyság által közölt adatok hiányosak. A TE-SAT 2007-2020. jelentések alapján saját készítés.

¹⁵ TE-SAT 2018; Europol, 2018. p. 51. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat>

2016 óta nőtt a szélsőjobboldali elkövetők által végrehajtott gyilkossági kísérletek, gyújtogatások és robbantásos akciók száma, valamint egyre gyakrabban próbálnak meg robbanószerkezethez vagy annak előállításához szükséges eszközökhöz, vegyületekhez jutni az interneten.¹⁶

Az Egyesült Királyságban a Brexit-kampány során és azt követően számos támadást, gyilkossági kísérletet hajtottak végre menekültek, vendégmunkások és bevándorlók ellen, továbbá a kampány ideje alatt ölték meg Jo Cox, Brexit-ellenes munkáspárti képviselőt.¹⁷

Németországban is gyakoribbá váltak a szélsőjobboldalt elítélő politikusok elleni internetes zaklatások és halálos fenyegetések,¹⁸ 2019-ben Kasselben pedig meggyilkolták a kormánypárti CDU színeiben politizáló Walter Lübckét, a kasseli területi államigazgatási hivatal vezetőjét.¹⁹

A kiterjedt nemzetközi hálózattal rendelkező szélsőjobboldali szervezetek közül a szakirodalom legtöbbször az Egyesült Királyságban létrejött *Vér és Becsület* és *Combat 18*, az amerikai *Hammerskin Nation*²⁰, valamint a 2015-ben létrehozott amerikai neonáci *Atomwaffen Division*²¹ szervezeteket említi meg. Utóbbinak három európai társszervezete is ismert: az Egyesült Királyságban aktív *Sonnenkrieg Division*²², a balti országokban, elsősorban Észtországban működő *Feuerkrieg Division*²³ és a németországi *AWD Deutschland*. Ugyanakkor a TE-SAT jelentések kihangsúlyozzák, hogy a kis létszámmal működő szélsőjobboldali csoportoknak kicsi a támogatottsága, és a szervezeteket belső konfliktusok jellemzik.

A magányos merénylők és a szélsőséges szervezetek viszonya ellentmondásos. A szélsőjobboldali szervezetek ideológiája és tevékenysége inspirációul szolgálhatnak a magányos elkövetőknek, viszont a szervezett csoportok nem támogatják a magányos elkövetők (terror)támadásait, mert károsnak ítélik ezeket az ügyekre és megítélésükre nézve.²⁴ Mindemellett az erőszaktól tartózkodó, de gyűlöletkeltő retorikával élő szélsőjobboldali mozgalmak, köztük az identitárius mozgalom ugyancsak ösztönzést jelenthetnek a magányos merénylők számára.²⁵

2018 (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.); WALSH, Nick Paton: 30% of UK terror plots disrupted by MI5 were far right, says security chief; CNN, 15 October 2020. <https://edition.cnn.com/2020/10/14/uk/mi5-far-right-terror-plots-gbr-intl/index.html> (Letöltés ideje: 2020. 12. 19.)

¹⁶ TE-SAT 2017; Europol, 2017. p. 46. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.); TE-SAT 2020. i. m. p. 19.

¹⁷ TE-SAT 2017. i. m. p. 46.; TE-SAT 2018. i. m. pp. 51-52.

¹⁸ TE-SAT 2017. i. m. p. 46.

¹⁹ TE-SAT 2020. i. m. p. 66.

²⁰ Kalapácsbőrű Nemzet

²¹ Atomfegyver Hadosztály

²² Napháború Hadosztály

²³ Tűzháború Hadosztály

²⁴ BJØRGO, Tore – RAVNDAL, Jacob Aasland: Extreme Right-Wing Violence and Terrorism; International Centre for Counter-Terrorism, September 2019. p. 14. <https://icct.nl/app/uploads/2019/09/Extreme-Right-Violence-and-Terrorism-Concepts-Patterns-and-Responses-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 20.)

²⁵ TE-SAT 2020. i. m. p. 64.

A TE-SAT kiadványok megemlítik, hogy Franciaországban és Belgiumban önvédelmi csoportok jöttek létre azért, hogy felvegyék a küzdelmet „a migránsok által elkövetett agresszió és az iszlamista fenyegetés ellen”, továbbá az elmúlt években kiképzések és túlélő táborok szervezésére került sor Oroszországban, Svédországban és Csehországban, ahol küzdősportot és fegyveres harcot is oktattak a résztvevőknek. Fontos kihangsúlyozni, hogy az Egyesült Államokból és számos európai országból (például Csehországból és Olaszországból) is szélsőjobboldali önkéntesek utaztak Ukrajnába azért, hogy részt vegyenek az ország keleti területein zajló konfliktusban. Az ukrán kormányerők oldalára állók többnyire az *Azov Zászlóalj*on belül harcoltak, a szeparatistapártiak nagy része pedig az Orosz Birodalmi Mozgalom paramilitáris egységéhez, a *Birodalmi Légiónak* különítményéhez csatlakozott.²⁶

A szélsőjobboldali erőszak felerősödése nemcsak Európában, hanem az Egyesült Államokban is egyre nagyobb biztonsági kockázatot jelent. A Global Terrorism Database (GTD) adatbázisa szerint az Egyesült Államokban 2001. szeptember 12-e és 2017. december 31-e között a szélsőjobboldaliak 123, a szélsőbaloldaliak 83, az iszlamisták pedig 46 támadást hajtottak végre,²⁷ hozzátevé, hogy az 1990–2018 között történt 217 szélsőjobboldali indíttatású gyilkosságból 166-ot a fehérek felsőbbrendűségét támogató rasszisták követtek el.²⁸ Jones, Doxsee és Harrington rávilágít arra, hogy 2013 és 2019 között a szélsőjobboldali terrorcselekmények száma meredeken emelkedett a korábbi évtizedekhez képest,²⁹ hozzátevé, hogy az FBI szerint a gyűlölet-bűncselekmények száma is jelentősen nőtt a 2010-es évek közepe óta.³⁰ A 2015 és 2019 közti időszak különösen fontosnak tekinthető, ugyanis ezekben az években több olyan szélsőjobboldali támadás történt az országban, ami komolyan megrázta az amerikai közvéleményt.³¹

²⁶ TE-SAT 2016. i. m. p. 42.; TE-SAT 2020. i. m. p. 69.; White Supremacy Extremism: The Transnational Rise of the Violent White Supremacy Movement; The Soufan Center, September 2019. pp. 32-33. <https://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2019/09/Report-by-The-Soufan-Center-White-Supremacy-Extremism-The-Transnational-Rise-of-The-Violent-White-Supremacist-Movement.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 01.) A Soufan Center kutatása szerint 50 országból érkeztek önkéntesek Ukrajnába, és körülbelül 17 000-en csatlakoztak a szemben álló felek egyikéhez. Lásd: Uo. p. 31.

²⁷ Uo. p. 9.

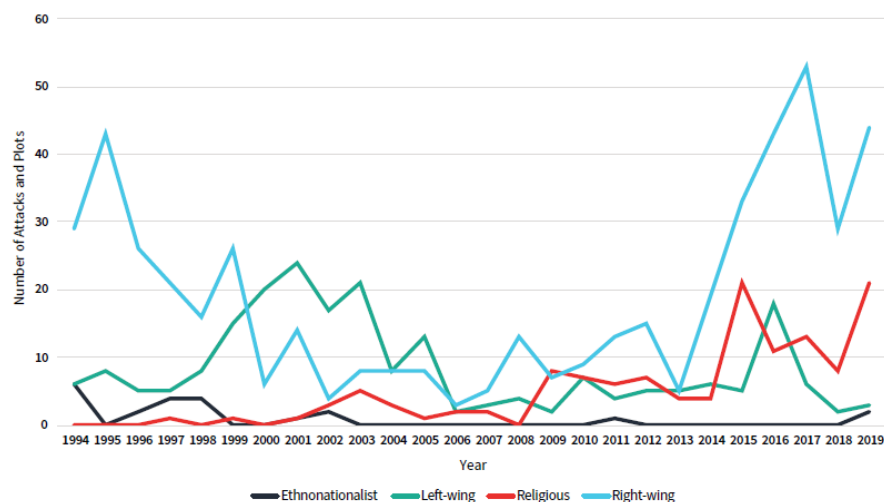
²⁸ Far-Right Fatal Ideological Violence against Religious Institutions and Individuals in the United States: 1990-2018, START (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism); University of Maryland, October 2018. p. 1. https://www.start.umd.edu/pubs/START_ECDB_FarRightFatalIdeologicalViolenceAgainstReligiousTargets1990-2018_Oct2018.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 09.)

²⁹ JONES, Seth G. – DOXSEE, Catrina – HARRINGTON, Nicholas: The Escalating Terrorism Problem in the United States; Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2020. p. 4. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/200612_Jones_DomesticTerrorism_v6.pdf (Letöltés ideje: 2020. 11. 12.)

³⁰ Global Terrorism Index 2019, Institute for Economy and Peace, 2019. p. 51. <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2019-web.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 01. 19.)

³¹ Ide sorolható a 2015-ös charlestoni, főként afro-amerikaiak által látogatott metodista templomnál és a 2018-as pittsburghi zsinagógánál löfegyverrel elkövetett merénylet, valamint a 2017-es charlottesville-i tüntetésen történt szándékos gázolás is. Utóbbi során a konföderációs szobrok eltávolítása miatti tüntetésen a baloldali demonstrálók közé egy férfi szándékosan behajtott az autójával. A támadásokban összesen 21-en veszítették életüket.

Figure 2: Number of Terrorist Attacks and Plots by Perpetrator Orientation, 1994-2019



2. ábra: A terrorcselekmények számának alakulása az USA-ban motívációs szempontból osztályozva 1994 és 2019 között³²

A szélsőjobb oldali militánsok közül többen tömegpusztító eszközökkel végrehajtott támadást akartak végrehajtani. Koehler és Popella tanulmánya 31 olyan, 1970 és 2017 között történt esetet sorol fel, amelynek során jobb oldali szélsőségek tömegpusztításra alkalmas kórokozó, vegyület, kémiai elem – túlnyomórészt cian vagy ricin –, illetve sugárzást kibocsátó eszköz megszerzésére, előállítására tettek kísérletet, vagy ezek használatával fenyegettek. Két eset kivételével a szélsőségeket még a merénylet előtt sikerült elfogni. A 31 esetből 27 az USA-ban, 3 az Egyesült Királyságban, 1 pedig Dél-Afrikában történt. A tettesek túlnyomórészt rasszista, fajgyűlölő magányos merénylők, a célpontok pedig főként kormányzati intézmények voltak.³³

Az európai és az amerikai szélsőjobb oldali szervezetek egyre aktívabbak és láthatóbbak, köszönhetően többek között növekvő propagandatevékenységüknek, a fehér felsőbbrendűséget hirdető zenekarok koncertjeinek, a felvonulásoknak, a

³² A kutatás a GTD, a Rand Corporation intézet és az Anti-Defamation League (Rágalmazásellenes Liga) adatbázisain alapszik. A kutatók a szélsőjobb oldali terrorizmus kategóriájába a rasszisták, az antiföderalisták, a keresztény szélsőségek és az abortuszellenesek támadásait, a vallási indíttatásúba pedig a radikális muszlimok merényleteit sorolták. A szélsőbaloldali kategóriát a radikális állat- és környezetvédők, valamint az anarchisták támadásai, az etnonacionalista merényleteket pedig a Puerto Ricó-i függetlenségpártiak, valamint a kubai és a haiti emigránsok akciói fedik le. Az izraeli-palesztin konfliktus megoldatlansága miatt zsidó célpontok ellen elkövetett támadások is etnonacionalista besorolást kaptak. Lásd: Jones, Doxsee és Harrington kutatásának módszertani ismertetése: Methodology, Center for Strategic and International Studies, 2020. p. 3. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/200616_Jones_Methodology_v3_0.pdf (Letöltés ideje: 2020. 11. 12.)

³³ KOEHLER, Daniel – POPELLA, Peter: Mapping Far-Right Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) Terrorism Efforts in the West; Terrorism and Political Violence, 2020/8. pp. 1667, 1671-1672, 1674-1676.

történelmi események éves megemlékezéseinek és az egyéb általuk szervezett rendezvénynek, s egyre szorosabb a köztük lévő nemzetközi együttműködés is.

Ideológiai sokszínűség

Az európai és az amerikai szélsőjobboldaliak gondolkodásvilága meglehetősen összetett. A főbb ideológiai vonulatok közé sorolható a fehér faj felsőbbrendűségén alapuló diszkrimináció, a faji, vagy etnikai nacionalizmus (etnonacionalizmus), továbbá a kulturális nacionalizmus.³⁴ Az utóbbi két irányzat bővebb magyarázatra szorul.

Az etnonacionalisták szerint az ázsiai és az afrikai országokból érkező tömeges bevándorlás veszélyezteti a fehér faj fennmaradását. Az irányzat képviselői veszélyesnek tartják a multikulturális társadalmat, támogatják az etnikai és a faji alapon történő szegregációt, valamint a nemzeti identitás megőrzését és megvédését. Bjørge és Ravndal az etnonacionalizmus európai változatának az identitárius mozgalmat³⁵, amerikai megfelelőjének pedig az alternatív jobboldali mozgalom (alt-right) mérsékelt szárnyát tekintik.

A kulturális nacionalizmus képviselői úgy gondolják, hogy a migráció fenyegetést jelent a nyugati kultúrára elsősorban azért, mert a bevándorlók, különösen a muzulmánok kultúrája összeegyeztethetetlen a nyugati kultúrával, a bevándorlók pedig nem képesek integrálódni a többségi társadalomba.³⁶

Nemcsak az identitáriusok, de a kulturális nacionalisták jelentős része is magáévá tette a Renaud Camus francia író „*Le grand remplacement*” című könyvében szereplő összeesküvés-elméletet, az úgy nevezett „*Nagy Cserét*”.³⁷ Az elgondolás szerint a globális elit tagjai szándékosan migránsokat telepítenének be a kontinensre azért, hogy lecseréljék az őslakos fehér többséget kevert fajú, nem európai gyökerű népeiségre.³⁸ Az új-zélandi merénylő, Brenton Tarrant „*The Great Replacement*” című kiáltványában maga is Camus elméletére utal.

Az irányzatok között nincs éles határvonal: valamennyinek részét képezi többek között az antiszemitizmus, a muszlimok és általában véve a nemzeti vagy vallási kisebbséghez tartozók gyűlölete, az összeesküvés-elméletek kritikátlan elfogadása és a „liberális beállítottságú globális elittel” való éles szembenállás.

³⁴ BJØRGO – RAVNDAL i. m. pp. 3-4.; TE-SAT 2020. i. m. p. 75.

³⁵ A mozgalom eredetileg Franciaországból indult ki a Generation Identitaire szervezet révén, az elmúlt évtized során pedig számos más európai országban (például Ausztriában és Csehországban), valamint az USA-ban, Kanadában és Ausztráliában is megjelent.

³⁶ BJØRGO – RAVNDAL i. m. pp. 3-4.

³⁷ POLAKOW-SURANSKY, Sasha – WILDMAN, Sarah: Inspiration For Terrorism in New Zealand Came From France; Foreign Policy, 16 March 2019. <https://foreignpolicy.com/2019/03/16/the-inspiration-for-terrorism-in-new-zealand-came-from-france-christchurch-brenton-tarrant-renaud-camus-jean-raspail-identitarians-white-nationalism/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 03.)

³⁸ BJØRGO – RAVNDAL i. m. p. 4.

Európában a 2015-ös menekült- és bevándorlási hullámot követően a muszlimokkal szembeni félelem és a részben ebből fakadó gyűlölet a jelentős bevándorló háttérű kisebbséggel rendelkező országokból átszivárgott a viseigrádi országokra és több más kelet-európai országra, vagyis olyan országokba is, amelyek nem számítanak a bevándorlás célpontjainak, illetve nem rendelkeznek jelentős számú idegen kisebbséggel.³⁹ Ugyanakkor a közép- és kelet-európai országokban a zsidó- és cigányellenesség, valamint a szélsőséges antikommunizmus továbbra is helyet kap a szélsőjobboldali aktivisták és szimpatizánsok gondolatvilágában.

Egyes szélsőségesek körében elterjedté vált az az elképzelés is, hogy a csak fehérekkel álló nemzetállam létrehozása és az egyéb radikális társadalmi változások elérése érdekében fel kell gyorsítani a „korrupt” modern társadalmak összeomlását és a nyugati kormányok megbuktatását, valamint a jelenlegi társadalmi struktúrák lebontását. Az elmélet követői e céljukat úgy akarják elérni, hogy minél nagyobb helyet és politikai feszültséget próbálnak meg előidézni egy adott országban belül.⁴⁰

Új trendként jelent meg a kifejezetten nők ellen irányuló, szélsőjobboldali indíttatású merényletek elkövetése. Az elmúlt években számos, nők ellen végrehajtott ideológiai háttérű gyilkosságot és gyilkossági kísérletet úgynevezett *incel* férfiak követtek el. Az *incel* az „involuntary celibate”, vagyis a „kényszerű cölibátus” kifejezés rövidítése. Ebbe a kategóriába elsősorban olyan férfiak tartoznak, akik hosszú ideje egyedülállóak, s ebből eredeztethető frusztrációjuk markáns nőellenességben, valamint a nőkkel és a női jogokkal szembeni gyűlöletben ölt testet. Az *incel* férfiak a feminizmust hibáztatják egyrészt azért, mert ők maguk nem tudnak nőkkel párkapcsolatot kialakítani, másrészt azért, mert egyre több nő tölt be vezető szerepet a gazdasági és politikai életben, ami az általuk családoorientáltnak hirdetett, valójában himsovinizmusnak tekinthető nézeteik szerint hibás és helytelen. A szakértők szerint a nők elnyomására koncentráló, de alapvetően nem politikai vagy vallási töltetű radikális szemléletmód, illetve a szélsőjobboldal között a feminizmus gyűlölete jelenti az összekötő kapcsolatot.⁴¹

Jones, Doxsee, Harrington és Perliger kutatása alapján az amerikai szélsőjobboldali politikai-ideológiai színtéren belül a fehér felsőbbrendűség⁴² mellett

³⁹ A Standard Eurobarometer 2014 őszét követő közvélemény-kutatásai során a megkérdezettek közöttük a közép- és a kelet-európai országok állampolgárai is, állandó jelleggel az EU legfontosabb kihívásai közé sorolták a terrorizmust és a bevándorlást, több esetben megelőzve olyan problémákat, mint a munkanélküliség vagy a gazdasági helyzet. Lásd: DR. RÉPÁSI Krisztián: Az Európai Unió lakosainak terrorizmussal kapcsolatos fenyegetettség-percepciója 2012 tavasza és 2018 tavasza között; Szakmai Szemle, 2019/1. pp. 59-60., 62-66. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_1_szam.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.); Standard Eurobarometer 90, Autumn 2018, az Európai Bizottság hivatalos honlapja, December 2018. p. 28. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/86481> (Letöltés ideje: 2021.01.05.) Álláspontunk szerint a felmérések eredményei azt feltételezik, hogy a válaszadók szorosan összekapcsolták a terrorizmust a bevándorlással és az iszlámmal.

⁴⁰ Az elmélet angol elnevezése accelerationism. Lásd: JONES – DOXSEE – HARRINGTON i. m. p. 5.

⁴¹ HOFFMAN, Bruce – WARE, Jacob – SHAPIRO, Ezra: Assessing the Threat of Incel Violence. In: Studies in Conflict and Terrorism, 2020/7. pp. 570, 573-574.

⁴² Az irányzat követői közé sorolhatók a különböző szkinhed csoportok, a Ku Klux Klan, valamint a Capitolium 2021 januárjában történt megtámadásában részt vett, neonácinak tartott Proud Boys (Büszke Fiúk) nevű szervezet.

két további fontosabb irányzatot lehet elkülöníteni. Az egyik az Egyesült Államok szövetségi kormányzati rendszerével, berendezkedésével, illetve a szövetségi kormányzatot képviselő személyekkel, intézményekkel, köztük az adóhivatallal szemben álló antiföderalizmus,⁴³ míg a másik a vallási fanatizmust, a homofóbiát és a rasszizmust kombináló keresztény szélsőségeség.⁴⁴

A TE-SAT 2020 kihangsúlyozza, hogy a szélsőjobbaldali ideológia fontos részét képezi az amerikai szélsőjobbaldali gondolkodók által évtizedekkel ezelőtt kidolgozott, úgynevezett vezető nélküli ellenállás modellje, amely arra ösztönzi az aktivistákat, hogy egyedül vagy néhány fős csoportokban hajtsanak végre támadásokat a célpontok ellen.⁴⁵

Wiener és Van der Linden szerint számos országban a jobbra, illetve a politikai jobbszélre tolódás folyamatát több tényező is felgyorsította. Egyrészt a 2008–2009-es nemzetközi gazdasági válságra a kormányok radikális megszorító politikával, a jóléti intézményrendszerek újabb leépítési hullámával reagáltak.⁴⁶ Másrészt az elmúlt évtizedekben sok állást csoportosítottak át az iparból a szolgáltató szektorba, ezért az egykori ipari övezetekben megugrott a munkanélküliség, a szolgáltató szektort viszont a bizonytalanság és alacsonyabb bérek jellemzik. Emellett romlottak a kisebb városok lakosainak gazdasági kilátásai és a társadalmi státuszuk, mert számos jól fizető állás a nagyvárosokba költözött.⁴⁷ Harmadrészt a 2010-es évek menekült- és bevándorlási hulláma, az erre való felkészületlenség, valamint az iszlamista terrorcselekmények a korábbiaknál is jobban felerősítették az idegengyűlöletet. A visegrádi országokban pedig a remélt felzárkózás elmaradása, majd a 2008–2009-es válság és a menekülthullám fokozták a xenofóbiát.⁴⁸

Miller-Idriss úgy véli, a szélsőjobbaldal egyre inkább a politikai fősodor részévé válik. A jobboldali szélsőségesek ma már nem elsősorban faji kérdésekről, hanem „a nyugati értékrend”, vagy „az európai örökség” megvédéséről vitatkoznak, ezzel pedig sikerült elfogadottabbá tenni magukat. Ugyanakkor az európai és az

⁴³ Az antiföderalisták közé tartoznak a különböző milícia mozgalmak (például a Michigan Militia), valamint a legtöbb kutató által a szélsőjobbaldalhoz sorolt Független Polgár és a Boogaloo Boiz (Boogaloo Fiúk) mozgalmak. Az oklahomai FBI-épület ellen 1995-ben végrehajtott 168 halálos áldozatot követelő terrortámadást is a szövetségi kormányzati intézményrendszert elutasító radikálisok követték el.

⁴⁴ Erre példa a Keresztény Identitás mozgalom és a hozzá köthető Árja Nemzetek nevű szervezet. Lásd: JONES – DOXSEE – HARRINGTON i. m. pp. 5-6.; PERLIGER, Arie: Identifying Three Trends in Far Right Violence in the United States; In: CTC Sentinel, 2012/9. <https://ctc.usma.edu/identifying-three-trends-in-far-right-violence-in-the-united-states/> (Letöltés ideje: 2020. 11. 13.)

⁴⁵ TE-SAT 2020. i. m. p. 70. A modell kidolgozói és hirdetői közé tartozik többek között Joseph Tommasi, William Pierce, Louis Beam, Thomas Metzger, Alex Curtis és az Atomwaffen Division alapítója, James Mason.

⁴⁶ WIENER György: Új jobb- és szélsőjobbaldali pátok felemelkedése Európában; Eszmélet, 2019/4. p. 219. https://epa.oszk.hu/01700/01739/00109/pdf/EPA01739_eszmelet_124_206-234.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

⁴⁷ VAN DER LINDEN, Marcel: A munkások és a szélsőjobb; Eszmélet, 2019/4. p. 198. https://epa.oszk.hu/01700/01739/00109/pdf/EPA01739_eszmelet_124_195-201.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

⁴⁸ WIENER i. m. p. 219.

amerikai fősodorbéli politikusok is nyitottabbak a szélsőjobboldal felé. Ez részben a bevándorlókkal és a muzulmánokkal szemben gyakran használt sértő hangnemből nyilvánul meg, részben pedig abban, hogy egyes politikusok tovább erősítik az antiszemita töltetű összeesküvés-elméleteket. Emellett Miller-Idriss szerint a szélsőjobboldali fiatalokat ugyanaz vonzza, mint ami a radikális muszlimokat: az ellenséggel szembeni küzdelemmel végre valaminek a részesei lehetnek, és értelmet nyer az életük.⁴⁹

Hatékony és erősödő online tevékenység

A szélsőjobboldali aktivisták minden eszközt igénybe vesznek arra, hogy minél hatékonyabb propagandatevékenységet fejtsenek ki. Ennek legjellemzőbb példája az online térben történő erőteljes terjeszkedés, ami egy évtizedekre visszavezethető folyamat eredménye.

A Soufan Center kutatása szerint az amerikai neonácik kezdetben röplapokon, gyűlések útján, ultrarövid hullámú rádióadásokon és kisebb nézettségű ingyenes TV-csatornákon terjesztették a szélsőséges nézeteket, majd az 1980-as években a fehér felsőbbrendűség irányzatának egyik fontos képviselője, Louis Beam létrehozta a *Liberty Net* nevű számítógépes hálózatot, amelynek segítségével a korábbiakhoz képest egyszerűbbé vált az akciók megszervezése, a propagandaterjesztés, a kapcsolattartás, az információcsere, valamint az aktivista hálózat kiépítése.⁵⁰

Az információs technológiának az elmúlt húsz évben történt robbanásszerű fejlődését a szélsőjobboldal maximálisan ki tudta használni. A propagandaterjesztéssel összefüggésben érdemes megemlíteni az olyan „hagyományos” weboldalakat, mint a *Daily Stormer* vagy az 1996 óta létező *Stormfront*, valamint az egyes aktivisták által létrehozott, saját tevékenységükre fókuszáló személyes weboldalakat. A közösségi oldalak esetében a radikálisok kezdetben a *YouTube*-ot, a *Facebook*-ot, a *Twitter*-t és az *Instagram*-ot használták a gyűlöletkeltő propaganda terjesztésére, a toborzásra és a kapcsolattartásra. Miután az üzemeltetők elkezdtek kiszorítani őket ezekről az oldalakról, a szélsőségesek közül többen átmentek a kevésbé moderált és kisebb látogatottságú internetes oldalakra, mint például a YouTube-hoz hasonló *BitChute*-ra. Emellett a szélsőségesek körében népszerűnek számítanak a véleménybuborékok kialakulására alkalmas és a felhasználók számára névtelenséget biztosító fórum- és hírgyűjtő (híraggregátor) oldalak (*Gab*, *4chan*, *8chan*, *Voat*, *Reddit*), amelyeken lehetőség van többek között a rövid üzenetekben vagy internetes mémekben történő egymás közti kommunikációra is.⁵¹

Brenton Tarrant a Facebookot, míg Stephan Balliet a *Twitch* videómegosztó oldalt használta arra, hogy élő közvetítésben számoljon be a merényletéről. Az elkövetők nyilvánvalóan tisztában voltak azzal, hogy az interneten gyorsan terjedő

⁴⁹ MILLER-IDRISS, Cynthia: The Global Rise of Right-Wing Extremism; American University, 3 April 2019. <https://www.american.edu/cas/news/global-rise-of-right-wing-extremism.cfm> (Letöltés ideje: 2020. 11. 29.)

⁵⁰ White Supremacy Extremism: The Transnational Rise of the Violent White Supremacy Movement i. m. p. 14.

⁵¹ TE-SAT 2020. i. m. p. 73.

élő közvetítéssel rengeteg szimpatizánst meg tudnak szólítani, továbbá azzal is, hogy a letöltött és szerkesztett verziók ki tudják cselezni a szélsőséges tartalmakat figyelő algoritmusokat, így a felvételek hosszabb ideig is ott maradhatnak a közösségi oldalakon, mire végleg letiltják őket.

A 4chan és az 8chan bezárása vagy ideiglenes szüneteltetése miatt a szélsőségesek ma már előnyben részesítik a mobiltelefonok képek, zenék, videók posztolására is alkalmas titkosított csevegőalkalmazásait – például a *Telegramot* –, vagy a videójátékokra kifejlesztett csevegőfunkciókat. A fenti fórumoldalakat és mobilalkalmazásokat eredetileg nem a szélsőjobboldaliak számára hozták létre, de az elmúlt 5-10 évben fontos tényezővé vált a rajtuk kifejtett, gyűlöletkeltő tevékenység. Sok szélsőséges számára a csevegőalkalmazások is csak átmeneti platformnak számítanak, mert egy idő után átköltöznek a hagyományos internetes keresőmotorok számára láthatatlan Darknetre, és az ott létrehozott weboldalakon folytatják tevékenységüket.⁵² A Darknet használatával a szélsőségesek kevésbé lesznek nyomom követhetők, ugyanakkor az üzeneteik kisebb közönséghez jutnak majd el.

A szélsőjobboldali csoportok változatos módon igyekeznek pénzt szerezni ahhoz, hogy finanszírozni tudják a működésüket. Ezt részben a szélsőjobboldali relikviákat és ruházatot áruló üzletek működtetésével, vagy a tagdíjak és a közösségi finanszírozás során befizetett összegek segítségével érik el, de belépődíjat szednek az általuk szervezett rendezvényekre is. Az adományok egy része kriptovaluta formájában (Bitcoin, Ethereum, Stellar) érkezik. A közösségi finanszírozás keretében kisebb összegek kerülnek átutalásra, amelynek során először a *Patreon*, a *GoFundMe*, a *Kickstarter* és a *PayPal* oldalakat használták. Miután a nagyobb elektronikus kereskedelemre szakosodott cégek megszüntették a szélsőjobboldali szervezetek számláit, vagy korlátozták a számukra elküldhető összeg nagyságát, a radikálisok létrehozták a saját, kevésbé szabályozott pénzforgalmat bonyolító platformjaikat (*GoFundMe*, *Hatreon*). A szélsőségesek gyakran szervezett bűnözői tevékenységben (például védelmi pénz szedése, kábítószer-kereskedelem) is részt vesznek.⁵³

Szélsőjobboldali terrorizmus vagy gyűlölet-bűncselekmény?

A TE-SAT jelentések számadataiban az EU-n belüli szélsőjobboldali terrorizmus sokkal kisebb problémaként jelenik meg a terrorizmus többi típusához képest, amelynek egyik oka vélhetően az, hogy a szélsőjobboldali erőszakos

⁵² CANIGLIA, Mattia – WINKLER, Linda – MÉTAIS, Solène: The Rise of the Right-Wing Violent Extremism Threat in Germany and Its Transnational Character; European Strategic Intelligence and Security Center (ESISC), 27 February 2020. p. 17. http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-rise-of-the-right-wing-violent-extremism-threat-in-germany-and-its-transnational-character/ESISC_The%20Rise%20of%20the%20Right-Wing%20Violent%20Extremism%20Threat%20in%20Germany%20.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 14.); TE-SAT 2020. i. m. pp. 73-74.

⁵³ TE-SAT 2020. i. m. pp. 22-23.; White Supremacy Extremism: The Transnational Rise of the Violent White Supremacy Movement i. m. pp. 21, 23-24.

cselekmények jelentős részét gyűlölet-bűncselekményként kezelik a hatóságok és nem terrorcselekményként.⁵⁴

A szakirodalomban régóta vita folyik arról, hogy miként lehetne megkülönböztetni a gyűlölet-bűncselekményt a szélsőjobboldali terrorizmustól. A probléma lényege abban rejlik, hogy nagyon nagy köztük az átfedés. Mills, Freilich és Chermak rávilágítanak arra, hogy mindkét szélsőséges jelenség végső soron támadja a demokráciát, valamint azt a társadalmi, gazdasági és jogi intézményrendszert is, amire egy állam épül. Emellett a terrorcselekmény és a gyűlölet-bűncselekmény is számos társadalmi és politikai célkitűzést fogalmaz meg és fejez ki azzal, hogy bizonyos embereket, embercsoportokat vesz célba azért, mert ezek az emberek a társadalom egy bizonyos csoportjához tartoznak. Ugyanakkor különbségnek tekinthető, hogy a gyűlölet-bűncselekményt számos esetben a pillanat hevében, felindultságból követik el, míg a terrorcselekményt általában előre megtervezik, illetve, hogy a terrorizmus egy szélesebb társadalmi mozgalomhoz kapcsolódik, míg a gyűlölet-bűncselekmények elkövetőinél sok esetben nem alakul ki semmilyen szilárd, kiforrott politikai hitvallás.⁵⁵

A TE-SAT jelentésekben szereplő információkhoz az EU-s tagállamok hatóságai szolgáltatják az adatokat. Ezért a szélsőjobboldali terrorcselekmények alacsony számának másik lehetséges oka az, hogy egyes országok büntető törvénykönyvei – például Németorszáé – egy politikai vagy vallási indíttatású erőszakos cselekményt akkor tekintenek terrorcselekménynek, ha abban hárman vagy annál többen vesznek részt. Így a német büntetőjog szerint Walter Lübcke meggyilkolása, a hallei merénylet, valamint egy 2011-ben Frankfurtban elkövetett iszlamista támadás sem számított terrorcselekménynek, ugyanis a hatóságok az elkövetőkön kívül nem tudtak még legalább két személyt kapcsolatba hozni a merényletekkel.⁵⁶

Konklúzió

A szélsőjobboldali erőszakkal foglalkozó kutatók szerint az új-zélandi terrortámadást követő merényletsorozatban elsősorban nem az jelentette az újdonságot, hogy a tettesek egymást másolták, hanem hogy a christchurchi merénylet nagyon gyorsan aktivizált több más elkövetőt.

A kérdéses merényleteket az elkövetők egyedül hajtották végre, ugyanakkor radikalizálódásukban és „erkölcsi” támogatásukban nagyon fontos szerepet játszott az az internetes fórumoldalakon szerveződött közeg, amelynek maguk a tettesek is a tagjai voltak. A szélsőjobboldali tevékenység egyre erősebben kötődik az internethez, így vélhetően egyre jobban függ is tőle.

⁵⁴ A magyar Btk.-ban közösség tagja elleni erőszakként utalnak a gyűlölet-bűncselekményre. Lásd: A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 216. §

⁵⁵ MILLS, Colleen E. – FREILICH, Joshua D. – CHERMAK, Steven M.: Extreme Hatred: Revisiting the Hate Crime and Terrorism Relationship to Determine Whether They Are “Close Cousins” or “Distant Relatives”; *Crime and Delinquency*, 21 December 2015. pp. 4-5. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0011128715620626> (Letöltés ideje: 2019. 05. 12.)

⁵⁶ TE-SAT 2020. i. m. pp. 8, 65-66.; TE-SAT 2012. i. m. p. 15.

A szélsőjobboldali erőszakkal kapcsolatosan a szakértők új trendként kezelik az *incel* férfiak által elkövetett nők elleni támadásokat.

Várhatóan a jobboldali szélsőségek továbbra is növekvő mértékben próbálnak meg robbanószerhez, vagy ennek előállításához szükséges anyagokhoz, eszközökhöz hozzájutni az interneten. Kérdés továbbá, hogy a jövőben mennyire lesz általános, hogy – Stephan Balliet-hoz hasonlóan – a merényleteket olyan lőfegyverrel kísérik meg végrehajtani, amit részben vagy teljesen 3D-s nyomtatóval állítottak elő.

A szélsőjobboldali erőszak napjainkban egyrészt a kisebb-nagyobb, decentralizáltan működő csoportok által végrehajtott támadásokban, másrészt az egyénileg elkövetett merényletekben mutatkozik meg.

Az Európai Unión belüli szélsőjobboldali terrorizmussal összefüggésbe hozott incidensek, őrizetbe vételek és bírósági ítéletek száma a terrorizmus többi válfajához viszonyítva vélhetően továbbra is alacsony marad. A törvényi szabályozásból adódóan ugyanis a legtöbb szélsőjobboldali merényletet a hatóságok minden bizonnyal nem terrortámadásként, hanem gyűlölet-bűncselekményként fogják kezelni.

Az Egyesült Államokban a keményvonalas Trump-párti szimpatizánsoknak döntő befolyása lesz az ország biztonsági helyzetét illetően, és a szélsőjobboldali merényletek száma vélhetően a jövőben is meg fogja haladni a szélsőbaloldali és az iszlamista támadásokat.

Az európai és az amerikai szélsőjobboldal megerősödése egybeesett azzal a több mint egy évtizedet felölelő időszakkal, amikor a szélsőjobboldali szavazók felé nyitó populizmus számos országban ért el komoly politikai sikereket.

A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásai miatt a közeljövőben nemcsak a szélsőjobboldali, hanem a szélsőbaloldali erőszakos cselekmények száma is megsokszorozódhat.

Az elmúlt közel húsz évben a terrorizmus elleni küzdelmet érintően az iszlamista terrorizmussal szembeni fellépés jelent meg prioritásként, ami érthető, hiszen ez idő alatt számos országban a radikális muszlimok támadásai rengeteg halálos áldozatot és sebesültet követeltek. Ugyanakkor álláspontunk szerint az iszlamista terrorizmussal számos hasonlóságot mutató szélsőjobboldali terrorizmus,⁵⁷ és általában véve a politikai jobbszélhez köthető gyilkosságok a szükségesnél jóval kisebb figyelmet kapnak a hatóságok és a média részéről.

⁵⁷ Egyrészt mindkét terrorizmus-típus eszközszerében kiemelt helyen szerepel a célpont(ok) fizikai megsemmisítése, sőt egyes esetekben a minél magasabb áldozatszám elérése. Másrészt iszlamista és jobboldali szélsőségek több esetben kíséreltek meg tömegpusztító (vegyi, biológiai, radiológiai) eszközökkel támadást végrehajtani. Végül, az iszlamisták és a szélsőjobboldaliak a legtöbb támadást egyedül vagy kics csoportos keretek között hajtják végre.

Felhasznált irodalom:

- BJØRGO, Tore – RAVNDAL, Jacob Aasland: Extreme Right-Wing Violence and Terrorism; International Centre for Counter-Terrorism, September 2019. <https://icct.nl/app/uploads/2019/09/Extreme-Right-Violence-and-Terrorism-Concepts-Patterns-and-Responses-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 20.)
- BOSTOCK, Bill: The mass shooter who killed 9 in Germany published a racist manifesto where he identified as an incel and accused Trump of stealing his populist slogans; Insider, 20 February 2020. <https://www.insider.com/hanau-terrorist-manifesto-shows-non-white-hatred-incel-trump-theft-2020-2> (Letöltés ideje: 2020. 12. 19.)
- CANIGLIA, Mattia – WINKLER, Linda – MÉTAIS, Solène: The Rise of the Right-Wing Violent Extremism Threat in Germany and Its Transnational Character; European Strategic Intelligence and Security Center (ESISC), 27 February 2020. http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-rise-of-the-right-wing-violent-extremism-threat-in-germany-and-its-transnational-character/ESISC_The%20Rise%20of%20the%20Right-Wing%20Violent%20Extremism%20Threat%20in%20Germany%20.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 14.)
- HOFFMAN, Bruce – WARE, Jacob – SHAPIRO, Ezra: Assessing the Threat of Incel Violence. In: Studies in Conflict and Terrorism, 2020/7. pp. 565-587.
- JONES, Seth G. – DOXSEE, Catrina – HARRINGTON, Nicholas: The Escalating Terrorism Problem in the United States; Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2020. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/200612_Jones_DomesticTerrorism_v6.pdf (Letöltés ideje: 2020. 11. 12.)
- KOEHLER, Daniel: The Halle, Germany, Synagogue Attack and the Evolution of the Far-Right Terror Threat; CTC Sentinel, 2019/11. <https://ctc.usma.edu/halle-germany-synagogue-attack-evolution-far-right-terror-threat/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 15.)
- KOEHLER, Daniel – POPELLA, Peter: Mapping Far-Right Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) Terrorism Efforts in the West; Terrorism and Political Violence, 2020/8. pp. 1666-1690.
- MACKLIN, Graham: The El Paso Terrorist Attack: The Chain Reaction of Global Right-Wing Terror; CTC Sentinel, 2019/11. <https://ctc.usma.edu/el-paso-terrorist-attack-chain-reaction-global-right-wing-terror/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 15.)
- Methodology, Center for Strategic and International Studies, 2020. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/200616_Jones_Methodology_v3_0.pdf (Letöltés ideje: 2020. 11. 12.)
- MILLER-IDRISS, Cynthia: The Global Rise of Right-Wing Extremism; American University, 3 April 2019. <https://www.american.edu/cas/news/global-rise-of-right-wing-extremism.cfm> (Letöltés ideje: 2020. 11. 29.)

- MILLS, Colleen E. – FREILICH, Joshua D. – CHERMAK, Steven M.: Extreme Hatred: Revisiting the Hate Crime and Terrorism Relationship to Determine Whether They Are “Close Cousins” or “Distant Relatives”; *Crime and Delinquency*, 21 December 2015.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0011128715620626> (Letöltés ideje: 2019. 05. 12.)
- PERLIGER, Arie: Identifying Three Trends in Far Right Violence in the United States; In: *CTC Sentinel*, 2012/9. <https://ctc.usma.edu/identifying-three-trends-in-far-right-violence-in-the-united-states/> (Letöltés ideje: 2020. 11. 13.)
- POLAKOW-SURANSKY, Sasha – WILDMAN, Sarah: Inspiration For Terrorism in New Zealand Came From France; *Foreign Policy*, 16 March 2019.
<https://foreignpolicy.com/2019/03/16/the-inspiration-for-terrorism-in-new-zealand-came-from-france-christchurch-brenton-tarrant-renaud-camus-jean-raspail-identitarians-white-nationalism/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 03.)
- RAVNDAL, Jacob Aasland: Right-Wing Terrorism and Violence in Western Europe: Introducing the RTW Dataset; In: *Perspectives on Terrorism*, 2016/3. pp. 2-15.
<https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/customsites/perspectives-on-terrorism/2016/issue-3/302-right-wing-terrorism-and-violence-in-western-europe-introducing-the-rtw-dataset-by-jacob-aasland-ravndal.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 02.)
- DR. RÉPÁSI Krisztián: Az Európai Unió lakosainak terrorizmussal kapcsolatos fenyegetettség-percepciója 2012 tavasza és 2018 tavasza között; *Szakmai Szemle*, 2019/1. pp. 57-68.
https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_1_szam.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.)
- TÁLAS Péter – CSIKI Tamás: Az oslói/utóyai merényletről; *ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, 2011/8. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemzesek_2011_8.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 23.)
- TÁLAS Péter – RÁCZ András – AMBRUS Andrea: Az új-zélandi muszlimellenes terrortámadás és tanulságai; *NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, 2019/8. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemz%C3%A9sek_2019_8_Az%20%C3%BAj_z%C3%A9landi%20terror%C3%A1mad%C3%A1s%20%C3%A9s%20tanuls%C3%A1gai_\(T%C3%A1las_P_R%C3%A1cz_A_Ambrus_A\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKK_Elemz%C3%A9sek_2019_8_Az%20%C3%BAj_z%C3%A9landi%20terror%C3%A1mad%C3%A1s%20%C3%A9s%20tanuls%C3%A1gai_(T%C3%A1las_P_R%C3%A1cz_A_Ambrus_A).pdf) (Letöltés ideje: 2020. 12. 20.)
- VAN DER LINDEN, Marcel: A munkások és a szélsőjobb; *Eszmélet*, 2019/4. pp. 195-201.
https://epa.oszk.hu/01700/01739/00109/pdf/EPA01739_eszmelet_124_195-201.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)
- WALSH, Nick Paton: 30% of UK terror plots disrupted by MI5 were far right, says security chief; *CNN*, 15 October 2020.
<https://edition.cnn.com/2020/10/14/uk/mi5-far-right-terror-plots-gbr-intl/index.html> (Letöltés ideje: 2020. 12. 19.)

- WIENER György: Új jobb- és szélsőjobboldali pátok felemelkedése Európában; *Eszmélet*, 2019/4. pp. 206-234.
https://epa.oszk.hu/01700/01739/00109/pdf/EPA01739_eszmelet_124_206-234.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)
- Far-Right Fatal Ideological Violence against Religious Institutions and Individuals in the United States: 1990-2018, START (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism); University of Maryland, October 2018.
https://www.start.umd.edu/pubs/START_ECDB_FarRightFatalIdeologicalViolenceAgainstReligiousTargets1990-2018_Oct2018.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 09.)
- Global Terrorism Index 2019, Institute for Economy and Peace, 2019.
<https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2019-web.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 01. 19.)
- Operation of police powers under the Terrorism Act 2000 and subsequent legislation: Arrests, outcomes, and stop and search; Great Britain, financial year ending March 2019: data tables. Home Office Statistical Bulletin, 13 June 2019.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/807872/operation-police-powers-terrorism-mar2019-annual-tables.xlsx (Letöltés ideje: 2020. 11. 29.)
- Standard Eurobarometer 90, Autumn 2018, az Európai Bizottság hivatalos honlapja, December 2018.
<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/86481> (Letöltés ideje: 2021.01.05.)
- TE-SAT 2010; Europol, 2010. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2010-eu-terrorism-situation-trend-report> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- TE-SAT 2012; Europol, 2012. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2012-eu-terrorism-situation-and-trend-report> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- TE-SAT 2013; Europol, 2013. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2013-eu-terrorism-situation-and-trend-report> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- TE-SAT 2016; Europol, 2016. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- TE-SAT 2017; Europol, 2017. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- TE-SAT 2018; Europol, 2018. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)

- TE-SAT 2020; Europol, 2020. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2020> (Letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- White Supremacy Extremism: The Transnational Rise of the Violent White Supremacy Movement; The Soufan Center, September 2019. <https://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2019/09/Report-by-The-Soufan-Center-White-Supremacy-Extremism-The-Transnational-Rise-of-The-Violent-White-Supremacist-Movement.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 01.)
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 216. §.

A CHILEI MEGÚJULÓ ENERGIA AZ ENERGIABIZTONSÁG ÉS ELLÁTÁSBIZTONSÁG SZEMSZÖGÉBŐL

Bevezetés

Az energiabiztonság a „lakosság ellátásához és a gazdaság működéséhez szükséges energiahordozók folyamatos, elérhető áron történő biztosítása”.¹ Az energia a mindennapi életben nélkülözhetetlen tényező, alapvető szükséglet, amelynek előállítása, használata és szállítása is különböző hatásokkal bír.² Az energiabiztonság értelmezése azonban az országok közötti eltérések miatt többféle lehet, hiszen mást jelent a biztonság egy erőforrást exportáló, és mást egy importáló ország számára. Míg előbbinek a kereslet stabilitása a fontos, addig egy importáló állam szempontjából az ellátás stabilitása és az alacsony ár a döntő tényező. Amennyiben az ellátás biztonságát vesszük górcső alá, akkor különbséget tehetünk az állami és az egyéni szint között. Ebben a tekintetben az állam számára központi kérdés az import biztonsága, az egyéni érdek pedig a szolgáltatásokhoz való stabil hozzáférést kívánja meg.³

Chile az importáló országok közé sorolható, bár jelenlegi energiapolitikájával arra törekszik, hogy hosszú távon sikerüljön minimalizálnia az importtól való függését. Az ország kevés fosszilis energiatartalékai miatt a 21. század elején az ellátásbiztonság igen jelentős politikai kérdéssé vált. Az argentin gázválság okozta energiaháány és magas energiaárak, valamint az aszályos időszak miatti áramkimaradások nem csak az államot, hanem az egyéneket is hátrányosan érintették. Ezen okok miatt arra kényszerült, hogy megváltoztassa energiapolitikáját és az ország kedvező földrajzi adottságait kihasználva a megújuló energiára alapozza jövőjét.

A tanulmány rövid, általános kitekintést ad a dél-amerikai országról, annak gazdaságáról és energiahelyzetéről, majd a megújuló energiára helyezi a hangsúlyt. Bemutatja a megújuló energia fejlődését, valamint az Energia 2050 legfőbb célkitűzéseit. Az ország energiahelyzetének bemutatása a Worldometers, a Nemzetközi Megújuló Energia Ügynökség, a Nemzetközi Energia Ügynökség, valamint a chilei statisztikai adatokat felhasználva történt. A tanulmány olyan kérdésekre keresi a választ, hogy milyen tényezők vezettek ahhoz, hogy Chile Dél-Amerika legdinamikusabban fejlődő megújuló energia felhasználójává váljon? Hogyan képes a különleges alakú ország kihasználni kedvező földrajzi adottságait a megújuló energia előállításához? Milyen hosszú távú célokkal rendelkezik?

¹ FODOR Péter: A NATO és energiabiztonság; Hadmérnök, 2009, vol. 4. no. 3., p. 168.

² FARKAS Attila: Energia és biztonság kapcsolata; In: SZÁLKAI Kinga – BARANYI Tamás Péter – SZARKA E. Luca (Szerk.): Biztonságpolitikai Corvinák; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2019. p. 145.

³ Uo. p. 144.

Általános adatok

Chile a világ leghosszabb és egyben legkeskenyebb országa, 4270 km hosszú, és átlagosan csak 180 km széles⁴, 6435 km⁵ kilométer hosszú tengerpartja miatt igen fontos stratégiai pozícióval rendelkezik, amelyet egyrészt a Magellán-szoros ellenőrzése indokol, másrészt pedig az, hogy az Antarktiszon is területi igényei vannak, ahol egy állandó településsel is rendelkezik.⁶ Az ország népessége 19.116.201 fő⁷, az aktuális növekedési ráta 0,71%-os⁸. A medián életkor 35,5 év⁹, fiatalabb, mint az Európai Unióban (44 év)¹⁰, de idősebb, mint a szomszédos Bolíviában (25,3 év)¹¹. Az átlagos népsűrűség 2018-ban 25 fő/km² volt (összehasonlítva, hazánkban ez az arány 108 fő/km² volt ugyanebben az évben).¹² A népesség jelentős része (90%) az ország középső harmadában, a főváros, Santiago közelében él, míg az ország északi és déli területei gyérebben lakottak.¹³

Ami a gazdaságot illeti, Chile, akárcsak a többi dél-amerikai állam, a világkereskedelemben elsősorban, mint nyersanyag-exportőr kapcsolódott be. Ez mind a mai napig megfigyelhető az országban, a legfontosabb exportcikknek a rézérc (24,3%) és a finomított réz (20,3%) számít (2018), amik a chilei kivitel csaknem felét adják.¹⁴ A legfőbb exportpartnernek Kína (33%) tekinthető, öt jelentősen lemaradva az USA (13,8%), Japán (9,2%), Dél-Korea (5,72%) és Brazília (4,42%) követi.¹⁵ A nyersanyagon túl lényeges a szolgáltató szektor exportja is (elsősorban a szállítás és az egyéb üzleti szolgáltatások terén), amelynek éves értéke 2018-ban 10,3 milliárd USD volt.¹⁶ A chilei import elsődleges termékei az autók, a finomított kőolaj és a nyersolaj voltak, az elsőszámú partnerek pedig Kína, az Egyesült Államok, Brazília, Németország és Argentína.¹⁷ Az OECD 2019-es adatai alapján az egy főre eső GDP Chilében 26.880 dollár volt, ami a legmagasabb

⁴ Nuestro País; <https://www.gob.cl/nuestro-pais/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

⁵ Coastline; <https://www.indexmundi.com/chile/coastline.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

⁶ SOLTÉSZ Béla: Chile; In: SZENTE-VARGA Mónika – BÁCS Zoltán György (Szerk.): Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, p. 59.

⁷ Countries in Latin America and the Caribbean by population (2020); Worldometer <https://www.worldometers.info/population/countries-in-latin-america-and-the-caribbean-by-population/> (Letöltés ideje: 2021. 11. 15.)

⁸ CIA: The World Factbook: Chile; <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/chile/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

⁹ Uo.

¹⁰ CIA: The World Factbook: European Union; <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/european-union/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

¹¹ CIA: The World Factbook: Bolívia; <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bolivia/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

¹² Population density; The World Bank Data <https://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.DNST?view=map> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

¹³ CIA: The World Factbook: Chile

¹⁴ OEC: Chile <https://oec.world/en/profile/country/chl> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

¹⁵ Uo.

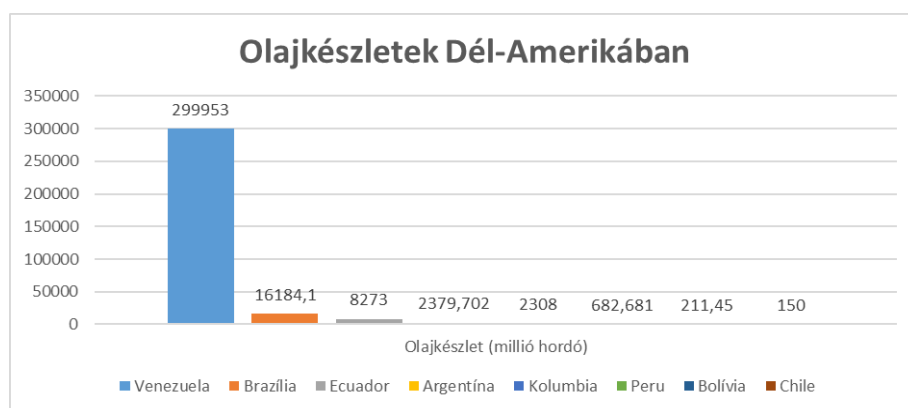
¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

értéknek számít a dél-amerikai országok között.¹⁸ Chile gazdasága a legstabilabb Dél-Amerikában, ezt jól mutatja, hogy a régió országai közül egyedül Chile tagja a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetnek (OECD).

Az ország energiahelyzete

A Worldometers adatai alapján Chile 150 millió hordó olajtartalékkal rendelkezik (2016)¹⁹, amellyel a világ országait tekintve a 60., Dél-Amerikában pedig a 8. helyen szerepel. A földgáz esetében készletei (97.976,1 millió m³)²⁰ alapján a világon az 51., a régióban a 7. helyen áll. A napi kőolajfogyasztás arányát tekintve²¹ az ország a dél-amerikai térségben a negyedik legnagyobb fogyasztó volt 2018-ban.



1. ábra: Olajkészletek Dél-Amerikában Forrás: Oil Reserves by Country²²

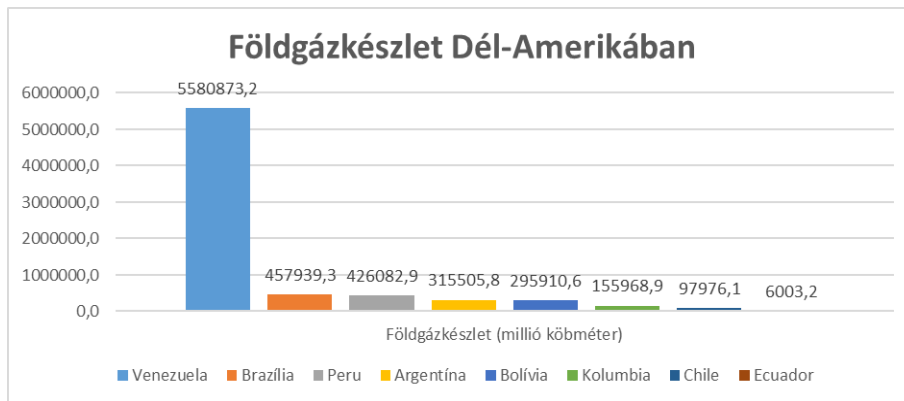
¹⁸ Gross domestic product (GDP) OECD; <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

¹⁹ Oil Reserves by Country; <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)

²⁰ Natural Gas Reserves by Country; <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)

²¹ A kőolajfogyasztás mértéke 2018-ban 363 ezer hordó volt naponta Chilében. Forrás: Chile, Petroleum and other liquids consumption 2018; U.S. Energy Information Administration <https://www.eia.gov/international/rankings/country/CHL?pid=5&aid=2&f=A&y=01%2F01%2F2018&u=0&v=none&pa=34> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)

²² <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021.01.16.) alapján saját szerkesztés



2. ábra: Földgázkészletek Dél-Amerikában Forrás: Natural Gas Reserves by Country²³

A fenti készletek alapján megállapítható, hogy Chile a fosszilis energiahordozók tekintetében nem rendelkezik nagy tartalékokkal, ezért energiagényének kielégítése érdekében jelentős importra szorul. Az olaj 98%-át importból szerezte be 2016-ban.²⁴ A nyersolaj-import legnagyobb része dél-amerikai országoktól származik, elsősorban Braziliából, Ecuadorból, Kolumbiából, Peruból és Argentínából, míg a finomított kőolaj esetében az Egyesült Államok az elsődleges partnere.²⁵

A földgáz tekintetében saját készletei a hazai fogyasztás csupán 23%-át elégítik ki, a maradék 77%-ot importból szerzi be.²⁶ Behozatala Chile számára azért jelent nagy problémát, mert a több mint egy évszázados konfliktus²⁷ miatt a szomszédos ország, Bolívia, amely jelentős készletekkel rendelkezik, nem hajlandó földgázt eladni Chilének, ezért más partnerek után kellett néznie. Egy ideig Argentínából importált, de a 2003-as bolíviai gázháború nehézkessé tette az argentin-chilei megállapodás teljesítését, mert Argentína Chilének a Bolíviától vásárolt földgázt adta el. 2004-ben Argentína is gázhiányban szenvedett, ekkor újabb megállapodást kötött Bolíviával, ebben azonban Bolívia kikötötte, hogy a földgáz „egyetlen

²³ <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.) alapján saját szerkesztés

²⁴ SIMSEKA, Yeliz – LORCAB, Álvaro – URMEED, Tania – BAHRID, Parisa A. – ESCOBARA, Rodrigo: Review and assessment of energy policy developments in Chile; Energy Policy, 2019, no. 127., p. 88., DOI:10.1016/j.enpol.2018.11.058

²⁵ Chile, U.S. Energy Information Administration; <https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHL> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)

²⁶ SBROIAVACCA, Nicolás Di – DUBROVSKY, Hilda – NADAL, Gustavo – CONTRERAS LISPERGUER, Rubén: Rol y perspectivas del gas natural en la transformación energética de América Latina. Aportes a la implementación del Observatorio Regional sobre Energías Sostenibles, Comisión Económica para América Latina y el Caribe, CEPAL, Santiago, 2019. p. 24.

²⁷ A két ország közötti ellentét az 1879-1883 közötti csendes-óceáni háborúra nyúlik vissza, amelyben a Bolívia és Peru alkotta szövetség vereséget szenvedett Chilével szemben. A megkötött valparaisói szerződés értelmében Chile megszerezte az Atacama sivatag salétrommezőit, Bolívia pedig elveszítette tengeri kijáratát. A bolíviai kormány részben ebből eredezteteti gazdasági nehézségeit. Forrás: LEHOCZKI Bernadett: Bolívia: bel- és külpolitikai változások Evo Morales elnöksége alatt; Nemzet és Biztonság, 2009/2., pp. 3-4.

molekuláját” sem adhatja tovább Chilének.²⁸ 2007-ben Argentína a gazdasági válság miatt befagyasztotta az exportot, így az USA-tól kellett cseppfolyósított földgázt behoznia, ami sokkal drágább volt. Végül 2018-ban sikerült ismét megállapodást kötnie a szomszédos Argentínával a földgázimportról.²⁹

Ami a villamos energiát illeti, 2019-ben az energiatermelés 55,9%-a a fosszilis tüzelőanyagokból (elsősorban szénből) származott, míg a megújuló energiaforrások által termelt villamos áram mértéke 44,1% volt.³⁰ Mivel a szén jelentős részét (2016-ban 80%-át)³¹ is importból szerzi be, ezért célul tűzte ki a megújuló energia hasznosításának növelését. 2050-re szeretnék elérni, hogy az e forrásból származó energia aránya elérje a 70%-ot.³²

Megújuló energia

Chile az 1990-es évek végéig alapvetően nem támaszkodott a fosszilis energiahordozók használatára, ezt jól tükrözi, hogy 1996-ban az ország energiafogyasztásának csak 8%-át tette ki például a földgáz.³³ 1998-ban és 1999-ben azonban rendkívül aszályos időszak volt az országban, ami jelentős energiahiányt eredményezett, mivel a villamosenergia 70-80%-a vízenergiából származott.³⁴ A gazdasági fejlődéssel párhuzamosan növekedett az energiaigény, ennek kielégítésére, és a vízenergia kiszámíthatatlansága miatt a kormány fokozta a fosszilis tüzelőanyagok arányát. A szomszédos Argentínától kedvező piaci áron tudott földgázt importálni, azonban a korábban említett okok miatt később ez is nehézkessé vált. A helyzetet súlyosította a 2001-2002-es argentin pénzügyi válság is. Tulajdonképpen ekkor vált először az ország energiafüggése elméleti problémából valós, gyakorlati gondná.³⁵ Ezért a 2000-es évek elején az ellátásbiztonság központi figyelmet kapott. Mivel a kőolaj és a földgáz árai növekedtek, a vízenergiáról pedig bebizonyosodott, hogy fennakadásokat tud

²⁸ MARES, David R.: Natural gas pipelines in the Southern Cone; In: VICTOR, David G. – JAFFE, Amy M. – HAYES, Mark H. (Szerk.): Natural Gas and Geopolitics From 1970 to 2040; Cambridge University Press, New York, 2006. p. 179.

²⁹ Chile vuelve a importar gas natural desde Argentina una década después <https://www.efe.com/efe/america/economia/chile-vuelve-a-importar-gas-natural-desde-argentina-una-decada-despues/20000011-3797834> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)

³⁰ GONZALO Jiménez, Cariola, Díez, Pérez-Cotapos: Electricity regulation in Chile: overview, Thomson Reuters, Practical Law, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-019-3060?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true#co_anchor_a584675](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-019-3060?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true#co_anchor_a584675) (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)

³¹ SIMSEKA et.al. (2019) i. m. p. 88.

³² Chile más renovable: la transición a las energías limpias, Elmostrador <https://www.elmostrador.cl/agenda-pais/vida-en-linea/2017/07/02/chile-mas-renovable-la-transicion-a-las-energias-limpias/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)

³³ GANGOPADHYAY, Aparajita: From Land Wars to Gas Wars: Chile–Bolivia Relations and Globalisation, India Quarterly, 2014, vol. 27. no. 2., p. 145.

³⁴ NASIROV, Shahriyar – SILVA, Carlos – AGOSTINI, Claudio A.: Investors’ Perspectives on Barriers to the Deployment of Renewable Energy Sources in Chile, Energies, 2015, no. 8. p. 3798.

³⁵ ALLAIN, Mathilde – MADARIAGA, Aldo: Understanding policy change through bricolage: The case of Chile's renewable energy policy; Governance, Wiley Periodicals, 2019, pp. 6-7.

okozni, a chilei kormány egyre inkább az egyéb megújuló energiaforrásokra kezdett koncentrálni.

Chile földrajzi adottságai is hozzájárulnak a megújuló energia használatának növeléséhez. Az ország északi részén lévő Atacama-sivatag azon túl, hogy jelentős réz- és lítium-készletekkel rendelkezik, a legnapsütésesebb területnek számít a világon. Ez a terület tehát a napenergia termelés szempontjából fontos az országban. A déli régióban a bővizű folyók ideális terepei a vízerőműveknek, több gát is működik itt, például Panque, Ralco és az Angostura, azonban 2013-tól az építkezések leálltak, amikor az Aysén-projekt nagy társadalmi ellenállást váltott ki.³⁶ A napenergián kívül további jelentős energiaforrás a szélenergia, illetve az ország hosszú tengerpartja révén a tengeri energia. Nem elhanyagolható opció a geotermikus energia sem, ugyanis a világ legaktívabb vulkánjainak 10%-a Chilében található.³⁷

A kedvező földrajzi adottságon túl a kormánynak is nagy szerepe volt az energiaátmenetben. A megújuló energiaforrások alkalmazása azért előnyös, mert ezek olyan tiszta erőforrások, amelyeket Chile maga is elő tud állítani. Ezt az ország vezetése is felismerte, valamint előmozdításukban aktívan közreműködtek a környezetvédelmi NGO-k is.³⁸ A 2005-ben elfogadott *Ley Corta* már foglalkozott az ellátásbiztonsággal, kijelentve, hogy az ország energiapolitikája a magas szintű ellátásbiztonságra törekszik.³⁹ A 2008-as 20257-es számú törvénnyel Chile célul tűzte ki, hogy 2024-re a villamos energia 10%-át megújuló energiából fedezze (2013-ban az arányt 20%-ra növelték, amit 2025-ig kívántak elérni)⁴⁰, valamint megfogalmazta, hogy ezen energiaforrások hozzájárulnak az elektromos rendszerek energiaellátási forrásainak diverzifikálásához, továbbá előnyük, hogy alacsony környezetkárosító hatással járnak.⁴¹

2010-ben létrejött az Energiaügyi Minisztérium, ami fontos lépésnek számított, mivel korábban az energiapolitikáért három intézmény, a Nemzeti Energiaügyi Bizottság, a Gazdasági Minisztérium és a Bányászati Minisztérium felelt. A minisztérium létrehozását követően két bizottság alakult, amelyek javaslatokat készítettek a kormánynak az ország energiapolitikájának meghatározására.⁴² Az egyik irányt az Energiafejlesztési Tanácsadó Bizottság (*Comisión Asesora para el Desarrollo Eléctrico – CADE*) képviselte, ami elsősorban a nagyszabású projekteket támogatta a vízenergia és a geotermikus energia terén.⁴³ Bizonyos pontokban

³⁶ BERSALLI, Germán: Chile, An emerging key actor in the renewable energy arena; Case Study, 2019, pp. 7-8.

³⁷ SIMSEKA et. al. (2019) i. m. p. 89.

³⁸ ALLAIN – MADARIAGA (2019) i. m. pp. 9-10.

³⁹ Historia de la Ley N° 20.018 Modifica el Marco Normativo del Sector Eléctrico, Biblioteca de Congreso Nacional de Chile, 2005, p. 4.

⁴⁰ NASIROV, Shahriyar – AGOSTINI, Claudio – SILVA, Carlos – CACERES, Gustavo: Renewable energy transition: a market-driven solution for the energy and environmental concerns in Chile, Clean Technologies and Environmental Policy, 2018, p. 8.

⁴¹ Ley 20257, Biblioteca de Congreso Nacional de Chile <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=270212> (Letöltés ideje: 2021.01.18.)

⁴² ALLAIN – MADARIAGA (2019) i. m. pp. 11-13.

⁴³ Informe de la Comisión Asesora para el Desarrollo Eléctrico (CADE) <http://www.centralenergia.cl/2011/12/28/informe-de-la-comision-asesora-para-el-desarrollo-electrico-cade/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 18.)

(például, hogy az energiaárak csökkentése érdekében a termelésben nagyobb versenyt kell kialakítani, továbbá nagyobb állami részvételt és egy országos stratégiai energiatervezet megalkotását javasolták) egyetértett vele a Műszaki-Parlamentari Polgári Bizottság (*Comisión Ciudadana Técnico-Parlamentaria – CCTP*). Ugyanakkor a CCTP a kisebb megújuló energetikai befektetéseket szorgalmazta, valamint növelni kívánta az állampolgárok bevonását az energiaszektorba. Például a megaprojektek esetében kötelező népszavazást javasolt.⁴⁴ 2015-ben a fenti bizottságok, valamint az *Escenarios Energéticos 2030* elemzése alapján az Energiaügyi Minisztérium elindította az Energia 2050 energiatervezet.⁴⁵ A dokumentum értelmében a chilei energiapolitika négy pilléren alapul.

- 1. Ellátás biztonsága és minősége.** A megbízható energiarendszer az ország fejlődése érdekében nélkülözhetetlen, valamint nagyon fontos, hogy az energia észszerű és kiszámítható áron álljon rendelkezésre. Az ellátásbiztonság növelése érdekében lényegesnek tartja az energiaintegrációkat más dél-amerikai országokkal, amelyet 2035-ig szeretnének megvalósítani. A chilei kormány célul tűzte ki, hogy 2050-re (a vis major eseteket leszámítva) az ország egyetlen régiójában se legyen több 1 óránál az áramkimaradás mértéke éves szinten.⁴⁶
- 2. Az energia, mint a fejlesztés motorja.** Az energiapolitika sarkalatos célja a modern, megbízható és megfizethető energiaszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása a lakosság számára. Mivel az energia az ország fejlődésének motorja is, ezért elengedhetetlen annak versenyképes áron való előállítás. 2050-re a kormány szeretné elérni, hogy Chile a legalacsonyabb ipari és lakossági villamosenergia-árakkal rendelkező OECD országok sorába lépjen.⁴⁷
- 3. Környezettel kompatibilis energia.** A harmadik pillér központi célkitűzése, hogy 2035-re a villamosenergia-termelés 60%-át, 2050-re pedig 70%-át megújuló energiából állítsák elő.⁴⁸ Továbbá 2030-ig 30%-kal szeretnék csökkenteni az üvegházhatású gázok kibocsátását.⁴⁹
- 4. Hatékonyság és energetikai oktatás.** Ebben a pontban az Energia 2050 az energiahatékonyság szempontjából hangsúlyozta a nemzeti növekedés és a növekvő energiafogyasztás szétválasztását. 2035-ig szeretnének hatékonyabb energiafelhasználást kialakítani az iparban, bányászatban és a közlekedés terén. 2050-re pedig a cél, hogy minden új épület intelligens energiagazdálkodási rendszerrel rendelkezzen. Ami az oktatást illeti, a terv fontosnak tartja az energiahasználat jobb megértését a lakosság, különösen a fiatalok körében.⁵⁰

⁴⁴ Informe de la Comisión Ciudadana Técnico-Parlamentaria
<http://www.centralenergia.cl/2012/01/11/informe-de-la-comision-ciudadana-tecnico-parlamentaria/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 19.)

⁴⁵ SALVAGNO, Javier Bustos: Case study energy 2050: A participatory process for a long-term energy policy and its role in climate change policies in Chile longterm climate strategies, Long-Term Climate Strategies, Case Study, 2019, pp. 3-5.

⁴⁶ Energía 2050, Política Energética de Chile, pp. 11-12.

⁴⁷ Uo. pp. 12-13.

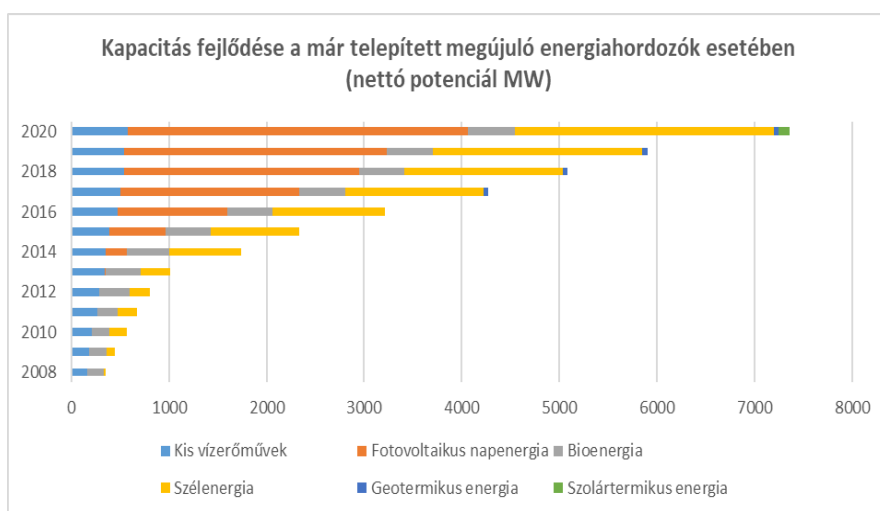
⁴⁸ Uo. p. 14.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo., pp. 15-16.

Az Energia 2050 tervzet megvalósítása 2016-ban kezdődött. A chilei energiarendszer változását jól mutatja, hogy 2017-ben a dél-amerikai ország ratifikálta a Párizsi Megállapodást,⁵¹ amellyel elkötelezte magát a fenntartható energiarendszer kiépítése és az éghajlatváltozás elleni küzdelem mellett.⁵² A megújuló energiának pedig nagy szerepe van az éghajlatváltozás elleni küzdelemben, az alacsony széndioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérésben.

A chilei energiamátrix diverzifikálását, az ország megújuló energia iránti elkötelezettségét, az Energia 2050-ben megfogalmazott hosszú távú célok elérésére való törekvését jól szemlélteti a 3. ábra, amelyen látható, hogy a megújuló energiakapacitások folyamatos, 2014-től pedig ugrásszerű növekedést mutatnak. Az Energia 2050 elfogadását követő öt évben a telepített megújuló energia kapacitása több mint háromszorosára nőtt, a 2008-as állapothoz képest pedig több mint húszszorosára.⁵³ Érdekes, hogy a geotermikus energia használata 2017-től kezdve nem emelkedett, holott Chile földrajzi adottságai lehetővé tennék ezen ágazat jelentős növekedését. Az ország területén ugyanis több mint kétezer vulkán található, amiből 90 jelenleg is geológiailag aktívnak tekinthető.⁵⁴ Továbbá Chile az úgynevezett „Csendes-óceáni Tűzgyűrűben” helyezkedik el, így az intenzív szeizmikus tevékenységek is kiaknázatlan potenciált jelenthetnének a geotermikus energia terén.⁵⁵



3. ábra: Kapacitás fejlődése a már telepített megújuló energiaforrások esetében⁵⁶

⁵¹ A megállapodást jelenleg 190 ország ratifikálta, melyek között valamennyi dél-amerikai állam szerepel. Forrás: 7. d Paris Agreement, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)

⁵² SIMSEKA et.al. (2019) i. m. p. 87.

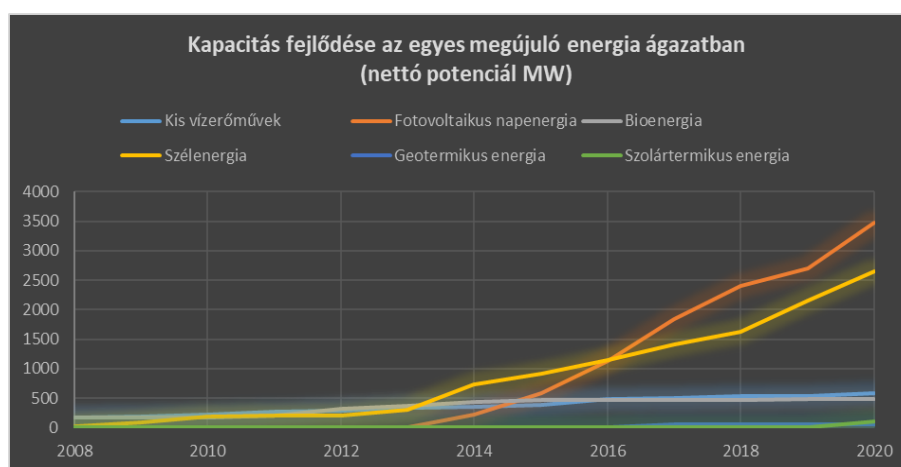
⁵³ Estadísticas, ACERA <https://acera.cl/estadisticas/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)

⁵⁴ Servicio Nacional de Geología y Minería (2019), Chile: territorio volcánico https://www.sernageomin.cl/pdf/LIBROdevolcanes_SERNAGEOMIN.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)

⁵⁵ MUNGUA, Mauricio: Renewable energy investment in Chile: Make hay while the sun shines, Renewable Energy Focus, 2016, vol. 17. no. 6., p. 35.

⁵⁶ Forrás: <https://acera.cl/estadisticas/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.) alapján saját szerkesztés

Chilében a két elsődleges megújuló energiaforrásnak a szélenergia és a napenergia számítanak. Bár a szélenergia alkalmazása régebbre tekint vissza, ahogy a 4. ábra is szemlélteti, jelenleg a napenergia a vezető, legdinamikusabban fejlődő megújuló energiaforrása a dél-amerikai államnak. Mindezt jól mutatja, hogy a Nemzetközi Megújuló Energia Ügynökség (*International Renewable Energy Agency – IRENA*) adatai alapján 2018-ban mind a szél-, mind a napenergia-kapacitás esetében Chile Brazília után a második helyen szerepelt a dél-amerikai régióban.⁵⁷ Ami az eloszlást illeti, az ország déli régiójában a szél-, míg az északi területeken a napenergia az elsődleges megújuló energiaforrás. Ebből kiindulva is értelmezhető a napenergia vezető szerepe, hiszen Chile északi részén találhatóak a bányák, a bányászat pedig a legtöbb energiát használó ágazat az országban. A napenergia terén kétféle rendszert használnak, a fotovoltaikus napelemeket 2012-től telepítik, míg a szolartermikus rendszer újnak számít, csak 2020-ban kezdődött el az alkalmazása. A kettő között a különbség, hogy míg a fotovoltaikus napelemek a napsugárzásból közvetlenül villamos egyenáramot termelnek,⁵⁸ addig a szolartermikus rendszert hőenergia előállítására alkalmazzák.⁵⁹



4. ábra: Kapacitás fejlődése az egyes megújuló energia ágazatban⁶⁰

Chile kedvező megújuló energiapotenciálja, valamint az ország azon törekvése, hogy jelentősen csökkentse az üvegházhatású gázok kibocsátását, vonzóvá tette az országot a nemzetközi befektetők számára.⁶¹ Ahogy az 5. ábrán is látható, a külföldi befektetések is elsősorban a két vezető megújuló energiaforrásba érkeznek. Számottevő növekedés 2013-tól következett be. A legfőbb investáló országok 2008-2019 között Spanyolország, Franciaország, az Egyesült Államok, Olaszország

⁵⁷ Renewable Capacity Statistics 2019, International Renewable Energy Agency, 2019, pp. 14-26.

⁵⁸ Fotovoltaikus jelentése; <https://www.mnnsz.hu/fotovoltaikus-jelentes/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)

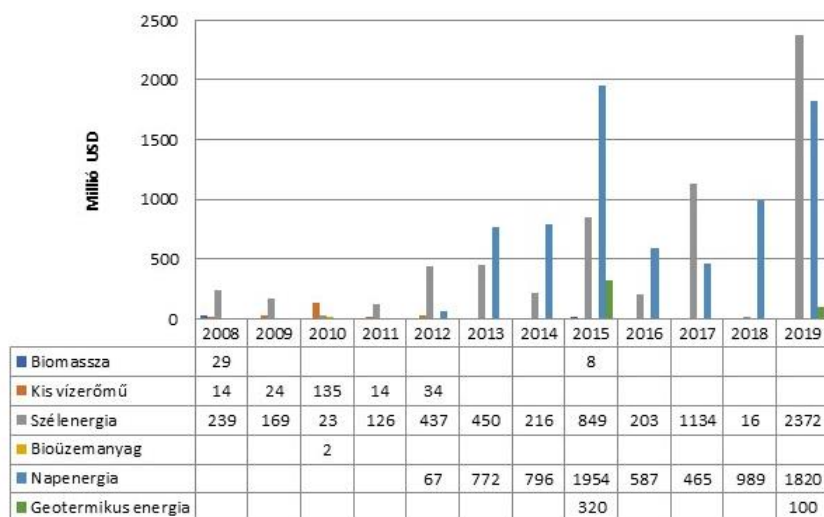
⁵⁹ Egységes standard a szolartermikus rendszereknél; <https://www.mnnsz.hu/egyseges-standard-a-szolartermikus-rendszereknel/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)

⁶⁰ Forrás: <https://acera.cl/estadisticas/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.) alapján saját szerkesztés

⁶¹ Energy policies beyond the IEA countries: Chile, International Energy Agency; 2018, p. 11.

és Németország voltak.⁶² A dél-amerikai ország megújuló energiapiacának nemzetközi vonzerejét jól mutatja, hogy 2020. év végén a RECAI index (*Renewable Energy Country Attractiveness Index*) alapján Chile a 11. helyen szerepelt, megelőzve valamennyi régióbeli országot (Brazília 15., Argentína 18., Mexikó 33.), továbbá Dániát (12.) és Kanadát (16.) is.⁶³

Külföldről érkező befektetések az egyes ágazatokban



5. ábra: A Chilébe érkező külföldi befektetések az egyes megújuló energia ágazatokban⁶⁴

Összegzés

Chile a 21. század elején energiarendszerének diverzifikálására kényszerült, és az ország földrajzi adottságait kihasználva a megújuló energiák felé fordult. 2005-től kezdve több jogszabály is foglalkozott az energia- és ellátásbiztonsággal, valamint a megújuló energia jelentőségével. 2015-ben az ország vezetése igen ambiciózus energiatervet fogadott el, amelynek értelmében 2035-re a villamosenergia-termelés 60%-át, 2050-re pedig 70%-át megújuló energiából állítják elő. A terv megjelenése után jelentős növekedés volt tapasztalható különösen a szél- és a napenergia terén. 2019-ben a megtermelt villamosenergia 44,1%-a származott megújuló energiaforrásból, így elmondható, hogy Chile jó úton halad hosszú távú céljai elérése felé. Geológiai előnyeit kamatoztatva, a jelentős vulkáni és szeizmikus tevékenység és a hosszú tengerpart adta lehetőségeket kihasználva a geotermikus és

⁶² Emerging markets cross border investment, Climatescope 2020. <https://global-climatescope.org/clean-energy-investments> (Letöltés ideje: 2021. 01. 17.)

⁶³ Renewable Energy Country Attractiveness Index – RECAI; https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/power-and-utilities/ey-recai-56-ladder.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)

⁶⁴ Forrás: Emerging markets cross-border clean energy investment; <https://global-climatescope.org/clean-energy-investments> (Letöltés ideje: 2021.01.17.) alapján saját szerkesztés

a tengeri energia a későbbiekben még igen nagy kapacitású energiatartalékot jelenthet az ország számára. Az Energia 2050-ben megfogalmazottak szerint Chile az energiabiztonság fokozását a megújuló energia arányának növelésén túl a regionális integrációkban látja. Kérdés azonban, hogy az országok közötti konfliktusok (például Chile és Bolívia között), valamint a jelenlegi latin-amerikai integrációs szervezetek válsága, hatékonyságának csökkenése, a terület polarizáltsága⁶⁵ a későbbiekben fog-e változni, sikerül-e összefogni az energiabiztonság megteremtése érdekében.

Felhasznált irodalom:

- 7. d Paris Agreement; https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)
- ALLAIN, Mathilde – MADARIAGA, Aldo: Understanding policy change through bricolage: The case of Chile's renewable energy policy; Governance, Wiley Periodicals, 2019. pp. 1-18. DOI: 10.1111/gove.12453
- BERSALLI, Germán: Chile, An emerging key actor in the renewable energy arena; Case Study, 2019. pp. 1-20.
- Chile más renovable: la transición a las energías limpias, Elmostrador; <https://www.elmostrador.cl/agenda-pais/vida-en-linea/2017/07/02/chile-mas-renovable-la-transicion-a-las-energias-limpias/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- Chile vuelve a importar gas natural desde Argentina una década después; <https://www.efe.com/efe/america/economia/chile-vuelve-a-importar-gas-natural-desde-argentina-una-decada-despues/20000011-3797834> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- Chile, Petroleum and other liquids consumption 2018; U.S. Energy Information Administration <https://www.eia.gov/international/rankings/country/CHL?pid=5&aid=2&f=A&y=01%2F01%2F2018&u=0&v=none&pa=34> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- Chile, U.S. Energy Information Administration; <https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHL> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- CIA: The World Factbook: Bolívia; <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/bolivia/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- CIA: The World Factbook: Chile; <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/chile/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- CIA: The World Factbook: European Union; <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/european-union/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

⁶⁵ SZENTE-VARGA Mónika: Latin-amerikai regionális szervezetek válsága; Felderítő Szemle, 2020/1. p. 57.

- Coastline; <https://www.indexmundi.com/chile/coastline.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- Countries in Latin America and the Caribbean by population (2020); Worldometer <https://www.worldometers.info/population/countries-in-latin-america-and-the-caribbean-by-population/> (Letöltés ideje: 2021. 11. 15.)
- Emerging markets cross border investment, Climatescope 2020. <https://global-climatescope.org/clean-energy-investments> (Letöltés ideje: 2021. 01. 17.)
- Emerging markets cross-border clean energy investment; <https://global-climatescope.org/clean-energy-investments> (Letöltés ideje: 2021.01.17.)
- Energía 2050, Política Energética de Chile
- Energy policies beyond the IEA countries: Chile, International Energy Agency; 2018.
- Estadísticas, ACERA <https://acera.cl/estadisticas/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)
- FARKAS Attila: Energia és biztonság kapcsolata; In: SZÁLKAI Kinga – BARANYI Tamás Péter – SZARKA E. Luca (Szerk.): Biztonságpolitikai Corvinák; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2019. pp. 139-168.
- FODOR Péter: A NATO és energiabiztonság; Hadmérnök, 2009, vol. 4. no. 3., pp. 168-179.
- GANGOPADHYAY, Aparajita: From Land Wars to Gas Wars: Chile–Bolivia Relations and Globalisation, India Quarterly, 2014, vol. 27. no. 2., pp. 139-152.
- GONZALO Jiménez, Cariola, Díez, Pérez-Cotapos: Electricity regulation in Chile: overview, Thomson Reuters, Practical Law, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-019-3060?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true#co_anchor_a584675](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-019-3060?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true#co_anchor_a584675) (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- Gross domestic product (GDP) OECD; <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- Historia de la Ley N° 20.018 Modifica el Marco Normativo del Sector Eléctrico, Biblioteca de Congreso Nacional de Chile, 2005.
- <https://acera.cl/estadisticas/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)
- <https://acera.cl/estadisticas/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)
- <https://www.mnnsz.hu/egyseg-es-standard-a-szolartermikus-rendszereknel/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)
- <https://www.mnnsz.hu/fotovoltaikus-jelentes/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)
- <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021.01.16.)

- Informe de la Comisión Asesora para el Desarrollo Eléctrico (CADE) <http://www.centralenergia.cl/2011/12/28/informe-de-la-comision-asesora-para-el-desarrollo-electrico-cade/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 18.)
- Informe de la Comisión Ciudadana Técnico-Parlamentaria <http://www.centralenergia.cl/2012/01/11/informe-de-la-comision-ciudadana-tecnico-parlamentaria/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 19.)
- LEHOCZKI Bernadett: Bolivia: bel- és külpolitikai változások Evo Morales elnöksége alatt; Nemzet és Biztonság, 2009/2. pp. 3-13.
- Ley 20257, Biblioteca de Congreso Nacional de Chile <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=270212> (Letöltés ideje: 2021.01.18.)
- MARES, David R.: Natural gas pipelines in the Southern Cone; In: VICTOR, David G. – JAFFE, Amy M. – HAYES, Mark H. (Szerk.): Natural Gas and Geopolitics From 1970 to 2040; Cambridge University Press, New York, 2006. pp. 169-201.
- MUNGUÍA, Mauricio: Renewable energy investment in Chile: Make hay while the sun shines, Renewable Energy Focus, 2016, vol. 17. no. 6., pp. 234-236.
- NASIROV, Shahriyar – AGOSTINI, Claudio – SILVA, Carlos – CACERES, Gustavo: Renewable energy transition: a market-driven solution for the energy and environmental concerns in Chile, Clean Technologies and Environmental Policy, 2018. pp. 3-12.
- NASIROV, Shahriyar – SILVA, Carlos – AGOSTINI, Claudio A.: Investors' Perspectives on Barriers to the Deployment of Renewable Energy Sources in Chile, Energies, 2015, no. 8., pp. 3794-3814.
- Natural Gas Reserves by Country; <https://www.worldometers.info/gas/gas-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- Nuestro País; <https://www.gob.cl/nuestro-pais/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- OEC: Chile <https://oec.world/en/profile/country/chl> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- Oil Reserves by Country; <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 16.)
- Population density; The World Bank Data <https://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.DNST?view=map> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- Renewable Capacity Statistics 2019, International Renewable Energy Agency, 2019.
- Renewable Energy Country Attractiveness Index – RECAI; https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/power-and-utilities/ey-recai-56-ladder.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)
- SALVAGNO, Javier Bustos: Case study energy 2050: A participatory process for a long-term energy policy and its role in climate change policies in Chile longterm climate strategies, Long-Term Climate Strategies, Case Study, 2019. pp. 1-8.

- SBROIAVACCA, Nicolásj Di – DUBROVSKY, Hilda – NADAL, Gustavo – CONTRERAS LISPERGUER, Rubén: Rol y perspectivas del gas natural en la transformación energética de América Latina. Aportes a la implementación del Observatorio Regional sobre Energías Sostenibles, Comisión Económica para América Latina y el Caribe, CEPAL, Santiago, 2019. pp. 1-43.
- Servicio Nacional de Geología y Minería (2019), Chile: territorio volcánico https://www.sernageomin.cl/pdf/LIBROdevolcanes_SERNAGEOMIN.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 24.)
- SIMSEKA, Yeliz – LORCAB, Árvalo – URMEED, Tania – BAHRID, Parisa A. – ESCOBARA, Rodrigo: Review and assessment of energy policy developments in Chile; Energy Policy, 2019, no. 127., pp. 87-101.
- SOLTÉSZ Béla: Chile; In: SZENTE-VARGA Mónika – BÁCS Zoltán György (Szerk.): Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019, pp. 59-75.
- SZENTE-VARGA Mónika: Latin-amerikai regionális szervezetek válsága; Felderítő Szemle, 2020/1. pp. 45-61.

EURÓPAI ISZLÁM KÖZÖSSÉGEK A POLITIKAI ÖNSZERVEZŐDÉS ÚTJÁN

Bevezetés¹

Mérvadó számítások szerint jelenleg mintegy 48-50 milliós muszlim népesség él Európában. 2010-ben a közösség létszáma 44.138.000 fő volt. Becslések szerint számuk 2030-ra 58,2 millióra nőhet.² Az európai iszlám közösségek története, jelenlegi helyzete, a többségi társadalmakkal való komplex kapcsolata élénken foglalkoztatja a kutatókat és a közvéleményt is.

Muslim Population by Region

	2010		2030	
	ESTIMATED MUSLIM POPULATION	ESTIMATED PERCENTAGE OF GLOBAL MUSLIM POPULATION	PROJECTED MUSLIM POPULATION	PROJECTED PERCENTAGE OF GLOBAL MUSLIM POPULATION
World	1,619,314,000	100.0%	2,190,154,000	100.0%
Asia-Pacific	1,005,507,000	62.1	1,295,625,000	59.2
Middle East-North Africa	321,869,000	19.9	439,453,000	20.1
Sub-Saharan Africa	242,544,000	15.0	385,939,000	17.6
Europe	44,138,000	2.7	58,209,000	2.7
Americas	5,256,000	0.3	10,927,000	0.5

Population estimates are rounded to thousands. Percentages are calculated from unrounded numbers. Figures may not add exactly due to rounding.

Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life • *The Future of the Global Muslim Population*, January 2011

1. ábra: Muszlim népesség régióként³

Az elmúlt hónapokban az egyik legnagyobb figyelmet kiváltó és port felvevő ügye az Emmanuel Macron francia elnök által kezdeményezett, a franciaországi iszlám közösségeket részben tömörítő Muszlim Vallás Francia Tanácsának (CFCM) vezetőivel aláírt, ún. „értékcharta” volt.

A hazai sajtó is több helyen beszámolt róla, hogy „több hónapnyi vita után 2021. január 18-án megállapodott a francia állam és a franciaországi muszlimok legfőbb vallási szervezete az iszlám vallásgyakorlás szervezeti alapjairól. Az elfogadott dokumentum rögzíti a demokratikus értékek tiszteletben tartását, valamint azt, hogy az iszlám vallás nem politikai mozgalom. Méltatta a francia muszlim

¹ Ezúton köszönöm Dr. Simon Ágnesnek a tanulmány elkészítéséhez nyújtott önzetlen segítségét.

² Pew Research Center: *The Future of the Global Muslim Population*.
<https://www.pewforum.org/2011/01/27/the-future-of-the-global-muslim-population/>
(Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

³ Uo.

vezetőket Emmanuel Macron francia államfő, miután a CFCM hétfőn elfogadta az iszlám alapelveinek chartáját, amelynek célja a radikális tanok terjesztésének visszaszorítása.

Az AFP hírügynökség közlése szerint a dokumentum lefekteti az európai iszlám vallásgyakorlás szervezeti alapjait. Az okirat egyúttal keretet biztosít a franciaországi imámok nemzeti tanácsa számára, amelynek feladata az imámok hitelesítése lesz. Macron szerint a dokumentum elfogadása egyértelmű és határozott elköteleződés a köztársasági értékek mellett.

Mohammed Moussaoui, a CFCM elnöke szerint a charta egyértelműen kimondja, hogy a muzulmán hit alapelvei tökéletesen összeegyeztethetők a köztársaság elveivel. Hozátette, hogy a szervezethez tartozó nyolc, az iszlám különféle ágait képviselő szövetség elfogadta az alapokmányt, további három aláírásra még várnak. A dokumentum hitet tesz a francia szekuláris állam tisztelete, a nők egyenjogúsága mellett, valamint elítéli többek között a kényszerházasságokat. Szabályozza a vallásoktatást, illetve a külföldről érkező támogatások ellenőrzését, a külföldi imámok tevékenységének engedélyeztetését. A charta elutasítja a vallás politikai célokra való felhasználását, a rasszizmus és az antiszemitizmus minden formáját, illetve felhívja a figyelmet arra, hogy a mecseteket nem politikai nézetek terjesztésére hozták létre. Azok a muszlim vallási közösségek, amelyek nem fogadják el a charta alapelveit, szankciókra és a hatóságok fokozott figyelmére számíthatnak.⁴

A cél az értékek rögzítésén túl az Imámok Országos Tanácsának létrehozása lenne, amely végső soron felügyelné és igazolná, hogy ki prédikálhat Franciaországban, véget vetve a külföldről küldött és fizetett imámok rendszerének.⁵

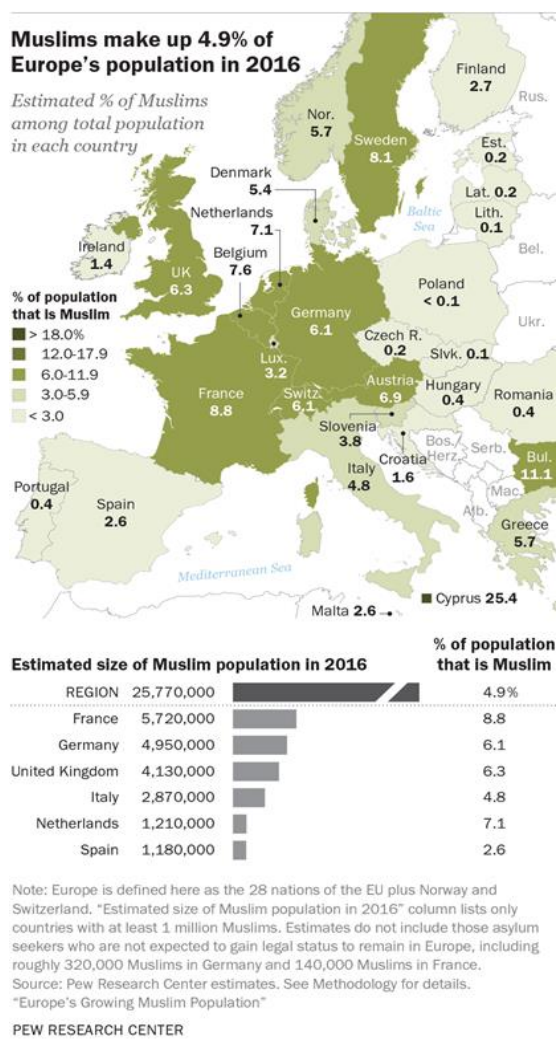
Egy figyelemreméltó elemző írás szerint azonban *„kérdéses, hogy Macron egyrésztől a megfelelő emberekkel állapodott-e egyáltalán meg. Még a tárgyalások alatt Chems-Eddine Hafiz, a párizsi Nagy Mecset nagyrektora távozott a tárgyalóasztaltól. Alig száradt meg a tinta a papíron, már három iszlám szervezet a CFCM tagjai közül jelezte: nekik mégsem tetszik a megállapodás. A török vallási hivatal felügyelete alatt álló Franciaországi Török Muzulmánok Koordinációs Tanácsa (CCMTF), a Recep Tayyip Erdoğannal jó viszonyt ápoló Milli Görüs, valamint a fundamentalista Tabligh-izlámot képviselő Hit és Gyakorlat (FeP) bejelentette: ők nem fogják betartani a köztársasági chartát. Mivel mindhárom szervezet – egyikük hivatalosan is – Ankarához kötődik erősen, nem kizárt, hogy Erdoğan keze van a dologban, a török iszlamista államfő ugyanis Macron*

⁴ Szn.: Megegyezett Macron a muszlim vezetőkkel. A köztársasági értékek elismerését is rögzíti az elfogadott charta; Magyar Hírlap, 2021. január 19. <https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20210119-megegyezett-macron-a-muszlim-vezetokkel> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

⁵ Soós Eszter Petronella: A franciaországi iszlám reformja: Napóleontól kölcsönözhet Macron? Tett és Védelem Alapítvány honlapja, 2021. január 25. <https://tev.hu/a-franciaorszag-i-izlam-reformja-napoleonol-kolcsonozhet-macron/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

iszlámkritikus tavalyi megjegyzéseire nagyon keményen reagált – abbéli reményének adott hangot, hogy »Franciaország minél hamarabb megszabadul Macrontól!«⁶

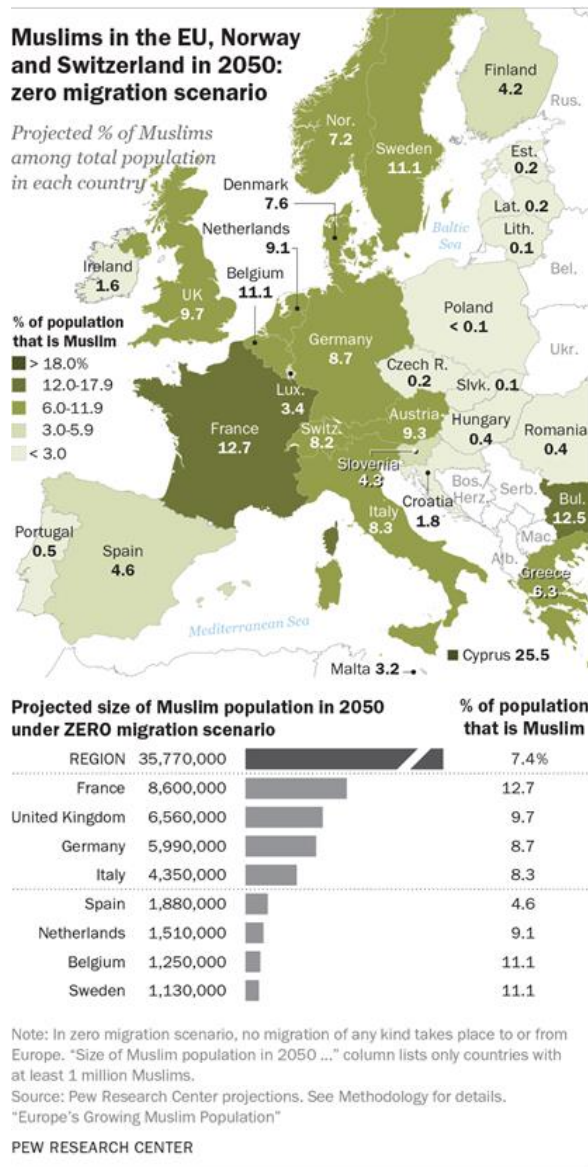
Álláspontom szerint a hazai médiumok és szakértők inkább foglalkoztak a fontosnak, korszakalkotónak vélt, de – az eddigi jelek szerint – alapvetően elhibázott és átgondolatlan, ún. „értékchartával”, mint egy sokkal figyelemreméltóbb és innovatívabb jelenséggel, az európai iszlám közösségek politikai önszerveződésének kiteljesedésével. Az alábbiakban be szeretném mutatni ezen pártok alapításának és működésének rövid történetét.



2. ábra: 2016-ban a muszlimok Európa lakosságának 4,9 %-át teszik ki⁷

⁶ TECHET Péter: Jön a francia iszlám? azonnali.hu, 2021. január 29. péntek, https://azonnali.hu/cikk/20210129_a-franciaorszagi-torok-muzulmanok-nem-kernek-akoztarsasag-ertekeibol (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

⁷ Forrás: Pew Research Center i. m.



3. ábra: Muszlimok az EU-ban, Norvégiában és Svájcban 2050-ben: zéró migrációs forgatókönyv mellett⁸

⁸ Forrás: Pew Research Center i. m.

Vissza a kezdetekhez

Ha az európai iszlám pártok keletkezésének az eredetét kutatjuk, érdemes felidézni, hogy 2013. június 1-jén érdekes, tartalmas írás jelent meg Valentina Colombo professzor asszony tollából (a Római Európa Egyetem egyetemi tanára, illetve a brüsszeli European Foundation for Democracy vezető kutatója⁹) az Európai Néppárt (EPP) hivatalos think-tankjének (Wilfried Martens Centre for European Studies¹⁰) folyóiratában, a European View¹¹-ben. „A politikai iszlám és iszlám a politikában Európában” című tanulmány¹² hosszasan foglalkozik az Európában megalakult iszlám pártokkal is. A tekintélyes szakértő leszögezi, hogy „a politikai iszlám számára mind a politikában való részvétel, mind a politikai elkötelezettség szükséges a muszlimok európai túléléséhez. Ezt az elkötelezettséget vagy közvetlen politikai szerepvállalással, vagy civil szervezeteken keresztül látják elérhetőnek. A cél az iszlám ügyek megjelenítése az európai intézményekben. A muszlimok közvetlen politikai szerepvállalása új jelenség Európában. Ehhez elsősorban európai állampolgárságra van szükség, ill. olyan egyénekre is, akik már mélyebben beágyazódtak a fogadó ország társadalmába, akik képesek konszenzust teremteni, továbbá politikailag és kulturálisan felkészültebbek. Éppen ezért, ahogy ezt az alábbiak is mutatják, az iszlám pártok európai tevékenysége legalábbis csalódást, ha nem is kudarcot hozott eddig.” A szerző ezután áttekinti az európai iszlám pártok történetét és választási eredményeiket.

Nagy-Britannia Iszlám Pártja

Az első iszlám párt Európában Nagy-Britanniában jött létre (Islamic Party of Britain). 1989-ben alapította David Musa Pidcock, aki áttért az iszlám hitre. Célja az volt, hogy „nyilvános vitát ösztönözzön az iszlámról, mint alternatíváról”, és segítse a brit muszlimokat. Ugyanakkor más európai iszlám pártokhoz (mint a spanyol Partido Renacimiento y Union de España-PRUNE) hasonlóan alternatív életmódot kínált a nem muszlim vallásúaknak is. Azt vallották, hogy az iszlám ideológiai, életmódbeli szempontból felülmúlja a kapitalizmus és a kommunizmus bukott rendszereit. A párt mérsékelt választási eredménye 2006-ban a feloszláshoz vezetett. A párt támogatta a Tisztelet Koalíciót (Respect Coalition), amely ellenezte az iraki háborút és az Egyesült Királyság katonai jelenlétét Afganisztánban.



4. ábra: Islamic Party of Britain logója, honlapja és folyóirata¹³

⁹ <https://www.europeandemocracy.eu/author/dr-valentina-colombo/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 16.)

¹⁰ <https://www.martenscentre.eu/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

¹¹ <https://journals.sagepub.com/home/euv> (Letöltés ideje: 2021. 02. 16.)

¹² COLOMBO, Valentina: Political Islam and Islam in Politics in Europe; European View, 2013/1. pp. 143-152. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1007/s12290-013-0253-7> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

¹³ Forrás: <https://www.islamicparty.com/> (Letöltés ideje: 2021.02.18.)

A PRUNE Spanyolországban

Az egyik első, és legtöbb vitát keltő iszlám párt Európában kétségkívül a PRUNE (Spanyolország Reneszánsza és Egysége) volt, amelyet 2009-ben alapítottak Granadában, Spanyolországban. Elnöke a néhai Musztafa Bakkach El Aamrane, marokkói származású spanyol politikus kijelentette, hogy pártja csak „iszlám irányultságú”, hasonlóan a Partido Popular (Néppárt) keresztény irányultságához. 2010-ben a PRUNE képviselője Bakkach, egy arab nyelven tett nyilatkozatában kifejtette, hogy pártja célja általában a kisebbségi csoportok képviselője, és hogy nem korlátozódik csak a muszlimokra. Megerősítette, hogy az iszlámnak csak erkölcsi keretként kellene működnie. Hangsúlyozta azt is, hogy a PRUNE különösen a közigazgatás reformjára összpontosít a korrupció elkerülése érdekében, továbbá a banki kamatok korlátozására, mivel az uzsora tilos az iszlámban. Tehát a PRUNE-t iszlám értékekkel és etikával rendelkező spanyol pártként próbálták pozicionálni. Ezzel szemben a Pew Research Global 2006-os közvéleménykutatása szerint a Spanyolországban élő muszlimok, hasonlóan a brit és német társaikhoz, általában inkább muszlimként, mintsem állampolgárként azonosítják magukat abban az országban, amelyben élnek. A spanyol muszlimok 69 százaléka tartotta magát elsősorban muszlimnak és csak azután spanyolnak.¹⁴ A közvéleménykutatás eredményei azt mutatták, hogy a Spanyolországban élő muszlimok erős iszlám identitással bírnak, így a „spanyol párt”, a PRUNE nem volt vonzó opció számukra.

Az Iszlám Párt Belgiumban

Az iszlám identitás hangsúlyozása jellemző a 2012-ben alakult belga Iszlám Pártra (Lijst Islam) is. Eredete eltér a PRUNE eredetétől. Az Iszlám Párt egyértelműen iszlámként definiálja magát. Honlapjának kezdőlapján megjelenik, hogy Bismillah ar-Rahman ar-Rahím” azaz a „Könyörületes és az Irgalmas Isten nevében”. Továbbá a következő Korán idézet: „*És így belőletek olyan közösség válhasson, amely felhív a jóra, megparancsolja a helyénvalót és megtiltja a rosszat. Ők lesznek a boldogulok.*”¹⁵ Az alapító Redouane Ahrouch és Lhoucine Aït Jeddig 2012-ben mandátumot nyertek brüsszeli önkormányzatokba. Céljaik között szerepelnek: halál ételek felszolgálása az éttermekben, az iszlám ünnepek kormányzati elismerése, valamint a hidzsáb és a burka nyilvános viselésének engedélyezése. Ahrouch, aki túlságosan radikálisnak ítélte a szalafita „Sharia Belgium” csoportot, egyidejűleg kijelentette, hogy „*ha a többség a sariával akar élni, akkor a sariának törvényessé kell válnia*”.¹⁶

A PRUNE és a Belga Iszlám Párt ugyanazon érme két oldalának tekinthetőek, azaz az iszlám politikában és társadalomban játszott szerepének kétféle értelmezési módját jelentik. Míg a PRUNE megpróbálta megmutatni az iszlám befogadó oldalát

¹⁴ Pew Research Center: Muslims in Europe: Economic Worries top Concerns About Religious and Cultural Identity; <https://www.pewresearch.org/global/2006/07/06/muslims-in-europe-economic-> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)

¹⁵ DR. OKVÁTH Csaba (ford.): A Kegyes Korán értelmi és tartalmi fordítása magyar nyelvre; A Fahd Király nevét viselő, a Kegyes Korán nyomtatására alapított Komplexum, Szaúd-Arábia, 2007. 3:104.

¹⁶ COLOMBO i. m.

azzal, hogy az összes kisebbségre koncentrált, vallástól függetlenül, ez korántsem jellemző az Iszlám Pártra. 2010-ben a PRUNE egy keresztény nőt választott vezetőjének Katalóniában. Ezzel szemben 2002-ben az Iszlám Párt későbbi vezetője megalapította a Fény Pártját (NOOR le parti islamique), támogatva többek között a tizenévesek házasságát, a vegyes nemű iskolai osztályok korlátozását és az adók eltörlését. Az Iszlám Párt tiszta iszlám identitása az oka annak, hogy Alain Destexche, a Vallónia-Brüsszel szövetség egyik képviselője a belga parlamentben a közelmúltban javasolta, hogy korlátozni kellene a párt befolyását. Kijelentette, hogy a párt elvei összeegyeztethetetlenek az Emberi Jogok Európai Egyezményével.

A Kortárs Párt Norvégiában

2009-ben Norvégiában a pakisztáni származású norvég Ghuffor Butt megalapította a Független Munkáspártot. A párt hamarosan megváltoztatta nevét Kortárs Pártra (Samtidspartiet). A párt eleinte a mainstream kérdésekre összpontosított, vagyis az alacsonyabb adók és az alacsonyabb üzemanyagárak követelésére. Bár alapítóját liberális muszlimnak tekintették (korábban világi elveket valló filmrendező és producer volt), a párt iszlám identitása hamar kiderült. Butt a norvég Dagbladet újságnak adott interjúban kijelentette, hogy pártja az iszlám iskolák és kórházak létrehozását támogatja, szeretnék, hogy a rendőrség soraiban engedélyezve legyen a hidzsáb viselése, hogy büntessék meg azokat, akik újra megjelentették a dán Mohamed karikatúrákat, hogy vonják ki a csapatokat Afganisztánból, továbbá tiltsák be a homoszexualitást.¹⁷ Érdekes megjegyezni, hogy a párt nem egy norvég, hanem egy pakisztáni televíziós csatornán kampányolt. A párt választási eredményei azonban nagyon gyengék voltak, csupán 264 szavazatot (0,01%) szereztek a 2009-es parlamenti választásokon Oslóban.

A Holland Muszlim Párt

2012 januárjában az öt évvel korábban alapított Holland Muszlim Párt (Nederlandse Moslim Partij) kifejezte abbéli reményét, hogy a 2015-ös parlamenti választásokon el fognak indulni. Alapításától kezdve a párt mérsékeltbbnek mutatkozott, mint akár a belga Iszlám Párt, akár a norvég Kortárs Párt. De abból a szempontból eltért a PRUNE-tól is, hogy az iszlám nem csak a párt programjának kerete volt, hanem annak tartalmát is jelentette. A párt programjában világosan kimondta, hogy nem szándékozik iszlám államot alapítani az országban, célja hiánypótló jelleggel egy iszlám identitású párt megteremtése volt. Követelték az istenkáromlás bűncselekménnyé nyilvánítását és ennek következtében a szólásszabadság részleges korlátozását, valamint, hogy törvény írja elő a szent szövegek megrongálásáért és megsemmisítéséért járó büntetést. A párthoz nem muszlimok és nők is csatlakozhattak. Ami a párt külpolitikai célkitűzéseit illette, szerették volna, hogy a holland katonákat vonják ki Irakból és Afganisztánból, és állítsák le Izrael támogatását. Programjuk hangsúlyozta Törökország EU-csatlakozásának fontosságát is. 2012 júniusában a párt elnökségi tagjai, a holland muszlim Henny Kreeft és Jacques Visker lemondtak, és feloszlatták a pártot, azzal érvelve, hogy az ország még nem áll készen egy muszlim pártra, és hogy a holland muszlim közösség politikai szempontból túlságosan megosztott.¹⁸

¹⁷ COLOMBO i. m.

¹⁸ Mindezekről lásd részletesebben: COLOMBO i. m.

Hogyan látják a törökök?

2017. március 7-én egy török kormánypárti, angol nyelvű napilapban, a Daily Sabah¹⁹-ban hosszú szerkesztőségi cikk jelent meg „Az európai muszlimok a növekvő populizmus és iszlamofóbia közepette saját politikai pártokat hoznak létre” címmel.²⁰ A jelenlegi és 2007 óta regnáló török vezetésnek, a kormányzó Igazság és Fejlődés Pártjának (AKP) érdekében áll, hogy minél nagyobbak és jelentősebbnek tüntesse fel ezeket a pártokat. Az átfogó és alapos írás szerint Európában, ahol a populista retorika és az iszlamofóbia növekszik, és a kisebbségek egyre inkább a társadalom peremére szorulnak, a muszlimok saját politikai pártokat alapítanak, hogy hallassák a hangjukat és megoldják politikai problémáikat. A cikk számítása alapján jelenleg 11 politikai párt működik szerte Európában, amelynek alapítói vagy tagjai többnyire muszlimok. Ezek a pártok felerősítik a török származású és más muszlim kisebbségek hangját Görögországban és Bulgáriában, és ellenpontot jelentenek a Hollandiában, Ausztriában és Franciaországban jelen lévő iszlamofóbiával szemben. Nemcsak a muszlimok, hanem más jogfosztott etnikai és vallási csoportokból származó egyének is új politikai pártok alapításával próbálják kifejezni magukat.

Ausztria

A kormányának török- és iszlámmellenes kijelentéseiről ismert Ausztriában a török származású állampolgárok Új Mozgalom a Jövőért (Neue Bewegung für die Zukunft-NBZ) néven alapítottak pártot. A Voralbergben, 2016-ban létrehozott párt célja, hogy a törököknek hangot adjon a politikában. Az NBZ elnöke, Adnan Dinçer kifejtette, hogy a szélsőséges jobboldali pártok megerősödése készítette őket a cselekvésre. „A politikai szereplők döntéseket hoznak az itt dolgozó kisebbségekről, de mi nem veszünk részt ebben a döntéshozatali mechanizmusban” – mondta. „Emiatt a kisebbségeknek a jogaik védelme érdekében jelen kell lenniük a politikai formációkban, figyelembe véve a következő 50-100 évet” – jegyezte meg Dinçer.²¹ A pártelnök szerint nincs olyan párt, amely megoldaná az országban élő kisebbségek problémáit, és a szélsőjobboldali pártok az utóbbi időben aktívan kisebbségellenessé váltak. „Úgy gondoljuk, hogy ez a hozzáállás az elkövetkező időszakban növekedni fog Ausztriában és Európában. A válasz a politikai szintén rejlik. Ezért van szükség egy ilyen politikai pártra (mint az NBZ-re)” – tette hozzá Dinçer.²²

Hollandia

Hollandiában, ahol a muszlimokkal és törökökkel szembeni ellenállás egyre növekszik, török származású politikusok hoztak létre új pártot DENK néven. A DENK-et, ami hollandul a „gondolkodást”, törökül meg „egyenlőséget” jelent, 2015 februárjában Tunahan Kuzu és Selçuk Öztürk volt munkáspárti (PvdA) képviselői hozták létre, akik csalódtak pártjuk integrációs politikájának hiánya miatt.

¹⁹ <https://www.dailysabah.com/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)

²⁰ Daily Sabah: Europe's Muslims form own political parties amid rising populism, Islamophobia; Mar 07, 2017. <https://www.dailysabah.com/europe/2017/03/07/europes-muslims-form-own-political-parties-amid-rising-populism-islamophobia> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)

²¹ Uo.

²² Uo.

A növekvő támogatottságot élvező új párthoz csatlakozott Farid Azarkan marokkói holland és Sylvana Simons televíziós személyiség is, a rasszizmusra, a diszkrimináció és az idegengyűlölet elleni küzdelemre hivatkozva. Kuzu, a DENK vezetője kijelentette, hogy az elmúlt években Hollandia politikai pártjai iszlámmellenes álláspontot képviselnek és szélsőjobboldalra fordulnak. „*Pártunk azért jött létre, hogy felerősítse azok hangját, akiről ritkán lehet hallani.*” – mondta.²³ Kuzu hozzátette, hogy a DENK különböző közösségekből származó kisebbségeket hozott össze a diszkrimináció és a rasszizmus ellen.

Franciaország

Az Egyenlőség és Igazságosság Párt (PEJ – Parti égalité et justice) franciaországi török és muszlim egyesületek kezdeményezésével jött létre. A párt az országban diszkriminált muszlimok jogaival foglalkozik. A PEJ, amely a törökök által létrehozott első párt Franciaországban, 2015 márciusában részt vett a megyei közgyűlés választásain, de az első fordulóban kiesett. Bár akkor még csak két hónapja alakult, a párt a szavazatok 2-6 százalékát nyerte el négyezer ember támogatásával Franciaország-szerte.

Şakir Çolak, a PEJ elnöke az Anadolu Hírügynökségnek nyilatkozva kijelentette, hogy a párt fő célja az igazságtalanság és az egyenlőtlenség leküzdése volt. „*Nem csak muszlim vagy török párt vagyunk. Régióinkban azonban nem volt olyan párt, amely a muszlim lakosságot képviselte volna. Célunk az igazságosság, semmi más.*” – mondta.²⁴ A PEJ több városban jelöltet állított a közelgő júniusi általános választások során.

Hasonló párt a Francia Muszlim Demokraták Uniója (UDMF), amely komoly sikert ért el a párizsi régióban a 2015-ös választások során, szavazatokat nyerve el a zöldektől. A párt támogatja az észak-afrikai bevándorlók és a francia muszlimok jogait, és nagyrészt bevándorlók alkotják.

Ezenkívül Mohammed Latrece 1997-ben Strasbourgban megalapította a Francia Muszlim Pártot (PMF). 2014-ben bírósági úton fagyasztották be a párt bankszámláit.



5. ábra: A PEJ logója²⁵

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ Forrás: <https://www.facebook.com/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

Spanyolország

Mintegy 1,9 millió muszlim él Spanyolországban, akik a lakosság kb. négy százalékát teszik ki. Két párt van, amelyeket ők hoztak létre Ceuta és Melilla városokban. Mindkét város enklávét, Marokkó spanyol területén található.

A Coalicion por Melilla, a város második legnagyobb politikai pártja és 1999-ben alakult. Hét tagja ül a 25 fős városi tanácsban.

A Coalicion Caballas, Ceuta harmadik legnagyobb politikai pártja, 2011-ben alakult az Union Democrata Ceuti és a Partido Socialista del Pueblo de Ceuta összefogásával. Ez a két párt, amelyet muszlimok alapítottak az enklávékban, eddig egyetlen spanyolországi parlamenti választáson sem vett részt.

Bulgária

Bulgáriában három politikai párt létezik, amelyekben a tagok többsége török származású muszlim.

Az egyik ilyen párt a Mozgalom a Jogokért és Szabadságokért (Hak ve Özgürlükler Hareketi-HÖH, ill. Движение за права и свободи-ДПС), amelyet 1990-ben alapított Ahmet Doğan. A HÖH, mint a Bolgár Szocialista Párt (BSP) koalíciós partnere becsatlakozott az ország kormányzásába, bár a párt vezetése a Doğan elleni 2013-as merénylet után megváltozott. 2014-ben 38 fő képviselője volt a 240 tagú parlamentben, és négy képviselője az Európai Parlamentben (EP).

Lütfi Mestan vette át Doğan helyét a párt vezetőjeként, de az orosz harci gép török légtérben való lelövése után tett oroszellenes kijelentései miatt 2015-ben le kellett mondania. Mestan törökbarát hozzáállása és Oroszországgal szembeni kritikája szakadást okozott a HÖH-ben, megnyitva ezzel az ajtót egy új párt megalakulásához. Mestan 2016-ban megalapította a Demokraták a Felelősségért, Szolidaritásért és Toleranciáért Pártot (DOST, ill. Демократи за отговорност, свобода и толерантност), öt volt képviselővel együtt. A párt 2017-ben részt vett az parlamenti választásokon.

Mestan nagy jelentőséget tulajdonít az anyanyelvi, különösen a török nyelven történő oktatásnak, és politikai nyilatkozatokat tett a Krím orosz megszállása ellen is. Gyakran utal arra is, hogy Bulgáriának erős politikai és gazdasági kapcsolatokkal kell rendelkeznie szomszédos Törökországgal.

A HÖH korábbi tagjai által Bulgáriában alapított másik párt a Szabadság és Becsület Néppárt (HŞHP). Kazım Dal és Korman Ismailov 2012-ben alapították. Az előző parlamenti választásokon a HŞHP színeiben, amely a jobboldali Reformer Blokk (RB) koalíciójának része volt, csak Ismailov jutott be a parlamentbe.



6. ábra: A HÖH (ДПС) logója²⁶

Görögország

Görögországban a Barátság, Egyenlőség és Béke Pártja (görögül: Κόμμα Ισότητας, Ειρήνης και Φιλίας – Κ.Ι.Ε.Φ., KIEF, törökül: Dostluk-Eşitlik-Barış Partisi - DEB) az országban élő törökök és muszlimok nevében lép fel. A DEB székhelye a nyugat-trákiai Komotini (Gümülcine) város, és 1991-ben Sadık Ahmet hozta létre a három százalékos szabály bevezetése után. A választási szabályt azért hozták eredetileg, hogy megakadályozzák a török kisebbségi képviselők egyenkénti mandátumhoz jutását.

Körülbelül 6000 tagja van a DEB-nek. Tartományi szervezetei találhatóak Xanthiban (Iskeçe) és Evrosban, Nyugat-Trákiában, ahol nagy a török lakosság száma. A DEB 2010-ben Mustafa Aliçavuş-t választotta elnökének. Az ő vezetésével a párt 2014-ben vett részt először az EP-választásokon.

A DEB elnöke, Aliçavuş elmondta, hogy a jelenlegi görögországi politikai rendszer akadályokat jelent a kisebbségek számára. *„Athén megnehezítette a független jelöltek megválasztását a három százalékos küszöb rendszerrel, ezzel akadályozva politikai szerepvállalásunkat, és szükségessé téve egy politikai párt megalakítását.”* Majd hozzátette, hogy pártja számos európai politikai intézménnyel működik együtt, különösen az Európai Szabad Szövetség Pártjával (EFA), amely az EP tagja.²⁷

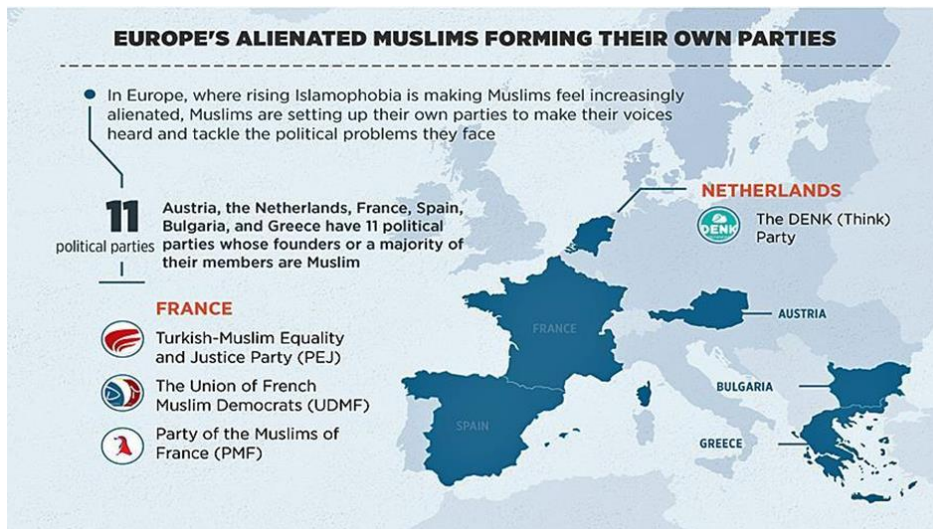


7. ábra: A KIEF-DEB logója²⁸

²⁶ Forrás: <https://www.dps.bg/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

²⁷ Mindezekről lásd részletesebben: Daily Sabah i. m.

²⁸ Forrás: <https://twitter.com/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)



8. ábra: Európa elidegenedett muszlimjai saját pártokat alapítanak²⁹

A svéd példa

2020. június 4-én figyelemreméltó és alapos elemzés jelent meg „Erdoğan európai befolyása: A svéd példa” címmel³⁰ a befolyásos Washington Institute for Near East Policy Fikra Forum³¹ oldalán. A tanulmány szerzője a tekintélyes, szerteágazó svéd nemzetbiztonsági és biztonságpolitikai kutatói múlttal, közel-keleti diplomáciai tapasztalattal rendelkező Magnus Norell, az Intézet vezető elemzője, és egyben a „European Foundation for Democracy” politikai főtanácsadója. Az elemzés szerint Mikail Yüksel, török származású svéd politikus 2019 augusztusában új pártot alapított „Nyans” („Árnyalat”) néven Svédországban. Yüksel, aki eredetileg a mérsékelt, balközép, liberális kispárt, a Centrum Párt tagja és az EP-választásokon annak vezető jelöltje volt, a török „Szürke Farkasokhoz” köthető, állítólagos kapcsolatai miatt kényszerült lemondani. A Szürke Farkasok a törökországi ultranacionalista MHP (Nemzeti Mozgalom Pártja) militáns szárnya, amelynek Yüksel apja is tagja. A MHP az Erdoğan által vezetett AKP koalíciós partnere is. Yüksel a Nyans-t olyan pártként alapította, amely kifejezetten azokra a kérdésekre összpontosít, amelyek a svédországi muszlimokat érintik.

A szerző leszögezi, hogy a Nyans párt alapítása és az alapító személye érdekes esettanulmány lehet. A párt alapítása fontos mozzanata annak az aggasztó európai

²⁹ Forrás: Anadolu Agency: Alienated Muslims in Europe establish their own parties. 07.03.2017. <https://www.aa.com.tr/en/europe/alienated-muslims-in-europe-establish-their-own-parties/766087> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

³⁰ NORELL, Magnus: Erdogan's Influence in Europe: A Swedish Case Study; Jun 4, 2020. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/erdogans-influence-europe-swedish-case-study> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)

³¹ An initiative of the Washington Institute for Near East Policy. Washington D. C.-ben működő befolyásos, amerikai think-tank, amely az Egyesült Államok Közel-Kelet-politikájának támogatására jött létre.

politikai folyamatnak, amely során Erdoğan és a török vezetés mélyen beleavatkozik olyan kisebb európai pártok életébe, amelyek a török elnök által képviselt és a Törökországban megvalósuló politikai ideológiához igazodnak. Törökország így igyekszik nem csak komoly politikai kapcsolatokat fenntartani Európában, hanem lehetőleg az európai török diaszpóra életét is befolyásolni.

A török kormányzat nagyon határozottan építi a gazdasági, társadalmi és vallási hidakat azon európai pártokhoz, amelyeket politikailag a saját érdekeivel összhangban lévőnek tart. Erdoğan 2017 júniusában nyíltan felvázolta ezt a politikát az Albánia TV-ben. Kijelentette, hogy nem lehet semmi probléma sem azzal, hogy a Balkánon és más európai országban olyan politikai pártokat támogassanak, amelyek AKP-hez hasonló, iszlamista ideológiával rendelkeznek.

Továbbá Erdoğan irányításával Törökország mélyíti európai kapcsolatait különböző nem kormányzati szervezetekkel, vallási mozgalmakkal és társadalmi egyesületekkel is. Ez a tendencia figyelhető meg abban a tevékenységben, amely során a török kormány vallási ügyekért felelős hivatala, a Dyanet a közelmúltban olyan európai imámokat támogatott, akik a rendszer fő ellenségének számító Fethullah Gülen mozgalmáról és támogatóiról jelentettek számukra. Erdoğané a korábban befolyásos, vallásos Gülen mozgalmat, a 2016-os, ún. puccskísérlet kirombantásával vádolták meg.

A Nyans, amellet, hogy Svédországban már jól ismert iszlamistákkal, például Mehmet Kaplan volt lakásügyi miniszterrel és a korábban zöldpárti Yasri Khan aktivistával ápol kapcsolatokat, a már létező európai iszlamista pártokhoz hasonló témákat is felvet. Ezzel ugyancsak Erdoğan érdekeinek kedvez. A Nyans azt szeretné elérni, hogy a muszlimokat hivatalos „homogén kisebbséggé” nyilvánítsák az országban. Ezen meghatározás szerint más kisebbségekkel ellentétben, előnyben kellene részesíteni a muszlimokat és védett státusz illetné meg őket a zsidósághoz és az őslakos svéd lakossághoz hasonlóan. Bűncselekménnyé (gyűlöletbeszéd) kellene nyilvánítani az iszlám kritikáját, továbbá az iszlamofóbiát, mint jelenséget büntetni szeretnék. Nyans nem az első példa Svédországban egy kifejezetten ezekre a kérdésekre összpontosító pártra. Színrelépésüket 2017-ben a „Jasin” nevű párt előzte meg, amely kifejezetten a saría törvénykezést kívánta követni. A Jasin párt azonban nem kapta meg a szükséges mennyiségű aláírást ahhoz, hogy részt vehessen a svéd parlamenti választásokon. A szerző leszögezi, hogy azt azonban nem szabad feltételezni, hogy ezek a pártok a muszlimokat, mint monolit egységet képviselik. A svéd muszlimok nagy többsége nem tagja egyetlen muszlim szervezetnek sem.

Svédország jelenlegi politikai környezetében azonban a Nyans sokkal nagyobb eséllyel rendelkezik a parlamenti képviselet eléréséhez, mint korábban a Jasin. Elsőként a 2022-es parlamenti és helyhatósági választásokon indulnak majd Stockholmban, Göteborgban és Malmöben. A párt befolyása ebben a három nagyvárosban ugyanúgy, mint más kisebb településeken (Örebro és Växjö) a helyi szervezetein alapszik.

Ezen felül Yükselnek a Centrum Pártból való eltávolítása utáni reakciói nem leplezik az Ankarához fűződő folyamatos kapcsolatait. Azt a tényt, hogy a pártot el kellett hagynia igyekezett más színben feltüntetni, de nyilatkozatait elsősorban Erdoğan törökországi támogatói felé intézte. A török állami hírtügnökségnek, az

Anadolu-nak adott interjújában azt állította, hogy a párt megpróbálta rávenni arra, hogy Törökország ellen szólaljon fel. Amikor visszautasította ezt, a párton belül problémái akadtak, amelyek az eltávolításához vezettek. Azt is állította, hogy közvetlenül a török elnököt kellett volna kritizálnia, de ezt ugyancsak elutasította. Az interjú szerint ezek voltak azok az okok, amelyek miatt Svédországban támadták.

Fontos leszögezni, hogy ezek a nyilatkozatok inkább a török, mint a svéd médiában hangzottak el. Ha Yüksel kijelentései szélesebb körben ismertek lettek volna Svédországban, könnyen meg lehetett volna ezeket cáfolni. A török közönség számára azonban az ilyen kijelentések, különösen minden további összefüggés nélkül, hihetőbbek voltak. Az is egyértelmű ezek után, hogy a Nyans párt sohasem fogja Erdoğan Törökországot kritizálni.

Yüksel nem az egyedüli azon – általában – nyíltan iszlamista politikusok sorában, akik más pártokban aktívak a svéd belpolitikában. Egy másik jól ismert példa Omar Mustafa, akit 2013-ban választottak a Svéd Szociáldemokrata Párt vezetésébe. Kritikusai mind a párton belül és kívül rámutattak az iszlamistákkal való számos kapcsolatára, akik között antiszemita és homofób iszlam prédikátorok is megtalálhatóak voltak. Mindez a pártból való kilépéséhez vezetett. Másik példa a fent említett volt svéd lakásügyi miniszter, Mehmet Kaplan, akinek szintén le kellett mondania, amikor kiderült róla is, hogy kapcsolatban áll a Szürke Farkasokkal. Időről időre más példák is felmerülnek a helyi pártszervezetekből. A svéd antiszemitizmus elleni bizottság rámutatott, hogy a politikusaik és aktivistáik antiszemitizmusát a központi pártvezetés gyakran figyelmen kívül hagyja.

De Yüksel Törökországhoz és az AKP-hez fűződő kapcsolatai figyelemre méltóak abból a szempontból is, hogy milyen mélyrehatóak. A politikus centrupárti, európai parlamenti választási kampányáról részletesen beszámolt az Anadolu török állami hírügynökség. Nyíltan kampányolt Törökországban is. A Konyához közeli Kulu városában, ahol apja polgármester is volt, azért kampányolt, mert sokezen innen vándoroltak ki Svédországba. Yüksel apja, Orhan Yüksel, Kulu volt polgármestere (1999-2004), az ultranacionalista MHP egyik helyi vezetője. Bár a 2009-es és a 2014-es polgármester-választásokon is indult, mindkét alkalommal veszített.

Orhan Yüksel fia svédországi politikai konfliktusaiért is a török ellenzékot hibáztatja, ezzel tovább erősítve azt a látszatot, hogy szoros a kapcsolat a hazai, török belpolitika és a török diaszpóra között. Az apa nyilvánosan kijelentette, hogy Törökország legfőbb ellenzéki pártja, a Köztársasági Néppárt (CHP), illetve a törvényen kívül helyezett és terrorszervezetnek minősített Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) felelősek fia svédországi problémáiért.

Yüksel és pártja a jövőben több politikai támogatást is kaphat az anyaországtól, amellyel Törökország fokozza közvetett részvételét a svéd belpolitikában. Ez az érdekeltség már most nyilvánvaló: a svéd parlamenti választások során a svéd útlevelel rendelkező törököket arra ösztönzik, hogy Törökországban szavazzanak a svéd külképviseleteken, illeve levélben. Ez az akció a török hírszerzés és olyan politikusok kontrollja alatt zajlik, mint Yüksel és Kaplan, akik Törökországba is utaztak és ott kampányoltak. De a török érdekeket képviselő pártok más módon is kaphatnak támogatást, állítja Abdullah Bozkurt, a Törökországban megjelent, de

már megszüntetett angol nyelvű napilap, a Today's Zaman egykori szerkesztője. Bozkurt, aki 2016 óta Svédországban él politikai menekültként, azt állítja, hogy a török kormány által támogatott ösztönzött szavazás gyakori jelenség Európában.

Hasonló tendenciákat lehetett felfedezni a 2017-es bolgár parlamenti választások körül kialakult bolgár-török feszültség esetében is, amikor egy török miniszter az AKP- és Erdoğan-párti DOST (Demokraták a Felelősségért, Szolidaritásért és Toleranciáért) párt mellett kampányolt az Isztambulban élő bolgár állampolgár törökök között. Ugyanakkor Törökország szorosabb politikai kapcsolatokat biztosít a kettős állampolgárságú törököknek azért, hogy 2014 óta lehetővé teszi a külföldön tartózkodó törökök számára, hogy tartózkodási helyükön is szavazhassanak. Ez az intézkedés elsősorban az európai diaszpórában élőket célozza meg, akiket gyakorlatilag AKP-pártiként könyvelnek el. Ez az akció már a legutóbbi, 2018-as török parlamenti választások során megtérülő befektetés volt. A Svédországban élő török állampolgárok közel fele, akik a török választásokon szavaztak, az AKP-ra, illetve az MHP-re adta le a voksát.

A török kormány által támogatott európai kisebbségi pártok megjelenése erősít egy másik trendet is az európai politikában: az iszlám pártok térnyerése egyúttal az iszlám jogi hagyományok (saríja) európai jogrendszerekben történő adoptálási kísérletét is hozta. A Muszlim Testvériség kulcsszerepet játszott ebben, mivel nagyon sikeresen mutatkozott be a különböző európai országokban élő muszlim közösségek legfontosabb képviselőjeként. Ez a befolyás leginkább a Testvériség által alapított Iszlám Szervezetek Szövetségében (Federation of Islamic Organizations) látható Európában, amely Európa több tucat szervezetét tömöríti. Egyes kis pártok, mint például a Belgiumban alapított, saríja-párti ISLAM nem véletlenül adnak okot az aggodalomra, amikor programjukban a saríja mindenekfelettségét hangsúlyozzák.

Erdoğan, aki hivatalba kerülése óta folyamatosan fordul az iszlamizmus irányába, maga mögött hagyva azt a markánsan szekularista hagyományt, ami Törökországot jellemezte, hamar ráérezett az európai iszlamista politikusokra gyakorolt puha erő és befolyás hasznosságára. A Nyanshoz hasonló politikai pártok is kihasználják e folyamatok előnyeit, és helyi, majd talán országos szinten is bekerülhetnek a törvényhozó közgyűlésekbe. Nagyon lehetséges, hogy néhány év múlva a Nyans a szociáldemokratáktól, a zöldektől és más baloldali pártoktól vehet majd el szavazatokat, és így bekerülhet a parlamentbe vagy helyi közgyűlésekbe. Valószínű, hogy Erdoğan a svéd politika ezen lehetséges változását – vagy bármely más hasonló fejleményt Európa más részein – saját európai politikájának győzelmeként fogja értelmezni.



9. ábra: A Nyans logója³²

A török elnök valószínűleg úgy látja, hogy a Törökország által támogatott és vele szoros kapcsolatokat ápoló Nyans-féle pártok hatékony módját képviselik az európai országok befolyásolásának. Ez persze korántsem azt jelenti, hogy ne lennének olyan legitim kérdések, illetve problémák, amelyekkel ezek a pártok ne foglalkozhatnának. A valós vagy képzelt diszkriminációtól kezdve a szegregáció és a politikai képviselet hiányáig mind jogos vitatémákat képeznek a svéd politikában. A multikulturalizmus propagálásának csaknem 40 éve tartó hivatalos politikája, amely a közösséget az egyén elé helyezi és ezáltal ellentmond az integráció és az asszimiláció eszméinek is, megkönnyítette a Nyans-féle pártok számára, hogy az egyén vallási hovatartozását helyezték a politika középpontjába. A Nyans tehát valós megoldás látszatát nyújthatja a választók egy részének, akik amúgy más, hagyományos pártot választottak volna.

Ezek a fejlemények jól mutatják, hogy Európának alaposan át kéne gondolnia, hogy hogyan kezeli a – demokratikus struktúráin belül megjelenő – visszaéléseket és ellenséges beavatkozásokat, különösen a külföldi hatalmak részéről.³³

Magyar vélekedések

A Migrációkutató Intézet³⁴ 2017. április 19-én publikálta „Az iszlám politikai térnyerése Európában” c. elemzését, amelyben az – egyelőre – nem meghatározó ún. „iszlamista pártokkal” is foglalkoztak. A tanulmány leszögezi, hogy „a muszlimok részben meglévő politikai csatornákon, részben pedig új szervezeteken keresztül törekednek érdekeik érvényesítésére. Hollandiában 2014-ben alakult meg a Denk (Gondolat) nevű párt, amelyet két török származású politikus, Tunahan Kuzu és Selçuk Öztürk alapított, akik korábban a Holland Munkáspárt képviselőjeként jutottak be a parlamentbe. A Munkáspártból azért léptek ki, mert nem értettek egyet a muszlim közösség biztonsági célú ellenőrzésével, ám képviselői helyüket megtartották, sőt a közelmúltban rendezett választáson eggyel bővíteni is tudták. Finnországban a konvertiták 2007-ben megalapították a Finnországi Iszlamista Pártot (Suomen islamilainen puolue), amelynek célkitűzései között szerepelt az

³² Forrás: <https://www.facebook.com/> (Letöltés ideje: 2021.02.18.)

³³ Mindezekről lásd részletesebben: COLOMBO i. m.

³⁴ Lásd: <https://www.migraciokutato.hu/>

iszlám előírások (halal) szerinti állatlevágás törvényi bevezetése, a muszlim gyerekek felmentése az iskolákban a zenei és a testnevelés-oktatás alól, valamint – hosszú távon – a saria törvénykezés elfogadtatása. A Dán Muszlim Párt (Dansk Muslim Parti) 2008-ban célként fogalmazta meg, hogy Dánia Európa első muszlim országává váljon. Az iszlamista pártok rendszerint a hátrányos megkülönböztetés elleni harc és az erkölcsi újjászületés jelszavait hangoztatják, és a saria mint a társadalmat a legoptimálisabban szabályozó jogrendszer bevezetése mellett kampányolnak. Ezt a törekvést fejezik ki az úgynevezett Sharia4 mozgalmak, amelyek a politikai aktivizmuson túllépve a militáns érdekérvényesítést hirdetik.”³⁵

Kovács András az origo.hu-n 2018. augusztus 9-én megjelent alapos, elgondolkodtató, bár sarkos megállapításokat tevő, az elvárható objektivitástól néhol messze lévő „Így iszlamizálódik Nyugat-Európa: muszlim pártok törnek a hatalomra” c. cikkében³⁶ sötétben látja a jövőt. Álláspontja szerint „a mértéktelen bevándorlás mellett egyre nagyobb veszélyt jelentenek a nyugati demokráciára nézve az úgynevezett iszlamista pártok. Ezen alakulatok egyelőre csak Hollandiában és Belgiumban tudnak felmutatni sikereket, de létük is világosan mutatja, hogy teljes bukás felé halad a bevándorlók integrációja. Ezen pártok jövőbeli esetleges erősödése pedig tovább növelné a feszültségeket a nyugat-európai társadalmakban.” (Megjegyzem, a szerző ezen kijelentése alaposan vitatható, számos példa létezik a sikeres integrációra is Nyugat-Európában.)

Kovács pesszimista okfejtése szerint „az iszlamizációnak újfajta arca kezd kialakulni Nyugat-Európában. Ennek legfőbb megjelenési formája, hogy úgynevezett muszlim pártok jönnek létre, és lépnek be a politikai arénába. Ez elsőként Hollandiában történt meg, ahol egy muszlim párt mind a helyi, mind az országos politikában rendelkezik már képvisellel. Bár Hollandiában a mainstream politikusok arról beszélnek, hogy sikeres a bevándorlók integrációja, de a valóság ezzel szemben az, hogy sokan értetlenül állnak a muszlim párt megjelenése előtt.” Majd részletesen leírja a Denk párt eddigi működésének krónikáját.

Mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a cikk szerint „Hollandiában rendkívül sok a török-holland kettős állampolgár, akik így értelemszerűen mindkét állam választásain részt vehetnek. 2017-ben, amikor a törökországi alkotmányreformról, ami az elnöki rendszer bevezetéséről szólt, szavaztak, 115 ezer török szavazott Hollandiában. Közöttük 71 százalékos támogatottságot élvezett a Recep Tayyip Erdoğan által javasolt tervezet. Az idej parlamenti választáson pedig Erdoğan pártja, az AKP 68 százalékot kapott Hollandiában, míg Törökországban csak 53 százalékot.”

Mindezek az adatok világosan mutatják – véli a szerző, hogy „a Hollandiában élő muszlim törökök gondolkodása meglehetősen távol áll a többségi társadalom értékrendjétől. A Denk alapítói is egyértelműen Erdoğan híveinek számítanak a holland parlamentben. Mindez pedig elég komoly kérdéseket vet fel az érintettekkel kapcsolatban, mivel nehéz egyszerre holland és török érdekeket képviselni, főleg úgy, hogy a képviselő a holland parlamentben ül.”

³⁵ Lásd bővebben: Migrációkutató Intézet: Az iszlám politikai térnyerése Európában. 2017. április 19. <https://www.migraciokutato.hu/2017/04/19/az-iszlam-politikai-ternyerese-europaban/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

³⁶ KOVÁCS András: Így iszlamizálódik Nyugat-Európa: muszlim pártok törnek a hatalomra; origo.hu, 2018. 08. 09. <https://www.origo.hu/nagyvilag/20180808-europa-iszlamizalodasa-partok.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

Kovács szerint „a Denk programjának az alapeleme, hogy nem fogadja el a holland kultúrát dominánsnak az országban. A párt szerint egy muszlim nőnek jogot kellene arra biztosítani, hogy elutasíthassa egy férfi orvos segítségét. Hasonlóan a párt szerint egy muszlim adott esetben egy zsidó orvos kezelését is jogszerűen visszautasíthatná. Egyébként mindkét esetre volt már példa holland kórházakban. Sőt a Denktől és a hasonlórú többi alakulattól egyáltalán nem áll távol az antiszemitizmus sem. Amszterdamban a hagyományos politikai erők az egyre sűrűbb antiszemita támadások elleni fellépést egy dokumentumban foglalták össze. Ezt a nyilatkozatot két iszlamista párt nem volt hajlandó aláírni. Arra is volt példa egy másik iszlam párt esetében, hogy a 2016-os törökországi puccsért a cionistákat tette felelőssé. Arra is akadt példa, hogy egy hágai muszlim képviselő terroristának nevezett izraeli diákokat, akik a parlamentbe látogattak.”



10. ábra: A DENK logója³⁷

A szerző kitér arra is, hogy Belgiumban is megkezdődött az iszlam pártok megszerveződése. Eddigi eredményeik csupán két önkormányzati képviselői hely megszerzésében merültek ki, de idén októberben általános önkormányzati választások lesznek, és azon mindenképpen indulnak. A belga Iszlam párt a Denkhez képest radikálisabb állásponton van, mivel hatalomra kerülésük esetén azonnal bevezetnék a sariát és teljesen iszlam állammá változtatnák Belgiumot. Nem meglepő módon a párt két képviselője a mollenbeeki helyi testületben ül.³⁸

Végezetül röviden összefoglalom Sayfo Omarnak, az Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézetének³⁹ kutatójának a Mandiner hetilapban, „Lesz-e muszlim áttörés az európai politikában?” címen megjelent írását:⁴⁰ „2020 elején jegyezték be Olaszország első muszlim pártját. A Nuova Italia (Új Olaszország) nevű szervezetet a Milánó melletti Magenta város mecsetének egyik előjárója alapította válaszul arra, hogy 2017-ben a bevándorlásellenes Liga vette át a huszonnégyezer fős település irányítását. Célkitűzésük egyebek között a muszlim vallási ünnepek felvétele az olasz oktatási intézetekbe, hogy ne csak a karácsonyt, hanem a ramadánt is megünnepeljék az iskolákban. A korábbi európai tapasztalatok viszont nem sok jóval kecsegtetnek számukra. Belgiumban a 2012-ben alakult Feddhetetlenség, Szolidaritás, Szabadság, Hitelesség, Erkölcösség (ISLAM) nevű szervezet csúnyán lezerepelt a 2018-as helyhatósági választáson: az 1,2 milliós Brüsszelben mindössze 1820 voksot kapott, a 25–40 százalékban muszlim Molenbeek negyedben

³⁷ Forrás: <https://www.bewegingdenk.nl/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

³⁸ Lásd bővebben: KOVÁCS i. m.

³⁹ Lásd: <https://avicenna-kkki.hu/>

⁴⁰ SAYFO Omar: Lesz-e muszlim áttörés az európai politikában? Mandiner II. évf. 17. sz. 2020. április 23.
https://mandiner.hu/cikk/20200422_lesz_e_muszlim_attores_az_europai_politikaban
(Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

is csupán 1,8 százalékot szerzett. Svédországban a 2017-ben zászlót bontó Jasin párt tevékenysége a kezdeti lelkesedés után ugyancsak hamar érdektelenségbe fulladt.” Sayfo is rámutat arra, hogy „szemben a fenti, jellemzően arabok, afrikaiak és egyéb muszlimok által szervezett tömörülésekkel, a törökök az anyaországból kapott anyagi és stratégiai támogatásnak, az Ankara által évtizedek óta folytatott tudatos diaszpórapolitikának köszönhetően eredményesen tudják mobilizálni a közösségeket.”

A Denk-re terve a szerző szerint a „markánsan baloldali szerveződés vallási és etnikai dimenziókon túllépve bevándorlópartként jellemzi magát. Fő programja a kisebbségvédelem, és kiáll az arab, a török és a kínai nyelvek iskolai oktatásáért. A taktika, valamint az alternatíva hiánya meghozta az eredményét: a 2017-es választáson a Denk 216 ezer szavazattal az összes voks 2,1 százalékát érte el, ezzel három helyet szerzett a törvényhozásban. A törökök 45, a marokkóiak 38, a surinameiak 5, a Karib-térségből származó szavazók 4 százaléka voksolt rájuk.” A Denk modelljét próbálta követni az AKP nem hivatalos testvérszervezeteként működő franciaországi Egyenlőség és Igazságosság Pártja (PEJ) is. A franciaországi muszlimok és bevándorlók azonban nem pártoltak el a hagyományos baloldaltól, így a 2017-es választáson a PEJ nemhogy a döntéshozásba nem jutott be, még az állami támogatáshoz szükséges 10 ezer szavazatot is képtelen volt megszerezni. Részleges sikereket ért el viszont az ausztriai, szintén török hátszelű Új Mozgalom a Jövőért (NBZ), amely 2014-ben Vorarlberg tartományban 2724 szavazattal 1,4 százalékot szerzett, tehát a törököknek a harmada szavazott rá.”

Sayfo szerint „a muszlim pártok részben azért nem képesek mobilizálni potenciális szavazóikat, mert az európai országokban élő muszlim közösségek erősen töredeztettek. Identitásukat nem kizárólag az iszlám, hanem számos egyéb tényező, köztük a nemzetiségük, a lakóhelyük, a társadalmi helyzetük, a vallási irányzatuk, az integrációjuknak a szintje határozza meg. Ha egy részük elviekben egyetért is abban, hogy az iszlám a legfontosabb dolog az egyén és a közösség életében, abban már koránt sincs konszenzus, hogy mit is takar »az iszlám«. A skála a személyes istenhittől az anyaországból hozott kulturális gyakorlatokon át a fundamentalista irányzatokig terjedhet. Ennél is kisebb egyetértés mutatkozik annak kapcsán, hogy ki jogosult a muszlimok képviselőjére. Az európai muszlimok belső diskurzusát követve víziók háború körvonalazódnak, amelyekben az eltérő háttérű és bázisú szereplők jellemzően nem hajlandók tudomást venni egymásról, vagy pedig hiteltelenséggel, opportunizmussal vádolják riválisaikat. Az iszlám zászlaját lengető pártok valójában leginkább lokálisan szerveződő klikkeket takarnak, így növekedésük be van határolva, és működésük általában hamar érdektelenségbe fullad.”

Fontos tény, hogy a „muszlimok többsége hagyományosan baloldali szavazó. A hetvenes-nyolcvanas években tömegével érkező vendégmunkásokat ugyanis kezdetben a szakszervezetek karolták fel, majd jellemzően a baloldali politikusok nyitották meg előttük az állampolgárság megszerzésének és a társadalomba való betagozódásnak a lehetőségét. Noha a 2010-es években az európai jobbközép pártok is felismerték a muszlim szavazatok jelentőségét és a külföldi befolyás veszélyét (...) nincs olyan nyugati ország, ahol e csoport szavazatainak legalább 80 százaléka ne a baloldalra menne. Ennek megfelelően a pártok egyre inkább beemelik programjaikba a muszlim közösségek valós, de sok esetben inkább vélt igényeit.”⁴¹

⁴¹ Lásd bővebben: SAYFO i. m.

Legfrissebb fejlemények

2019 júniusában a magyar sajtó is beszámolt róla, hogy „a Jövő Szociális Ausztriája (SÖZ) néven alapítottak pártot kisebb pártok és mozgalmak egyesülésével Ausztriában. A párt rövidítése törökül ígéretet jelent, nem véletlenül, ugyanis az alapítók nemcsak a bevándorlók, hanem más társadalmi kisebbségek, így a nők, gyerekek és a fogyatékkal élők érdekeit is képviselni szeretnék. A párt tagjai között a legtöbben migrációs háttérűek, vezetőjük a török származású Hakan Gördü.



11. ábra: A SÖZ logója⁴²

A SÖZ a kisebbségek védelmén kívül azt is célul tűzte ki az adócsökkentést, a 30 órás munkahét követelését, valamint a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetését. Határozottan szeretnének fellépni a nemek közötti egyenjogúságért, a diszkrimináció ellen, és azt is követelik, hogy ne különböztessék meg azokat, akik vallási jellegű ruhákat viselnek. Hakan Gördü, aki Bécsben született, és ott is nőtt fel, közölte, a párt alapítói közül már mindenki Ausztriában született, és bár migrációs háttérű van, szerinte ugyanúgy bécsiek, mint Kurz vagy Strache.⁴³ A párt először a 2020. október 11-i bécsi önkormányzati és egyben szövetségi tartományi választásokon mérettette meg magát. A SÖZ összesen 8742 szavazatot kapott, amely 1,2%-os választási eredményt jelentett.⁴⁴ A párt a tekintélyes politikai múltra visszatekintő Martha Bissmann-t jelölte polgármesternek, aki 2017-2019 között parlamenti képviselő volt. A 2017-es választásokon a zöld-baloldali „Peter Pilz Lista” (Liste Peter Pilz) nevű formáció színeiben szerzett mandátumot, majd kizárták a pártból, mert nem volt hajlandó a képviselőségről lemondani a pártalapító Pilz javára. Bissmann független képviselőként folytatta a politizálást, de 2019-ben már nem indult a választásokon. A képviselőasszony korábban a 2016-ban független köztársasági elnökjelöltként induló Irmgard Griss kampánymenedzsere volt.⁴⁵ A SÖZ ambiciózus célkitűzéseit korszerű és látványos politikai marketing eszközökkel igyekszik megvalósítani.

⁴² Forrás: <https://www.soez.at/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

⁴³ Szn.: Bevándorlók alapítottak pártot Ausztriában. [index.hu](https://index.hu/kulfold/2019/06/06/soz_bevandorlo_part_alapitas_ausztria/), 2019.06.06. 11:26 https://index.hu/kulfold/2019/06/06/soz_bevandorlo_part_alapitas_ausztria/ (Letöltés ideje: 2021.02.16.)

⁴⁴ Elections to the Vienna City Council 2020 <https://www.wien.gv.at/wahlergebnis/en/GR201/index.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)

⁴⁵ Spitzenkandidatin DI Martha Bissmann https://soez.at/di_martha_bissmann (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

A már többször említett DENK is az újabb megmérettetésre készül, Hollandiában 2021. március 17-én lesznek a képviselőházi választások, amelynek jó esélyekkel vágnak neki Farid Azarkan listavezetésével.⁴⁶ A közvéleménykutatások szerint 2-3 mandátumot számíthatnak és biztos befutók.⁴⁷ A párt a 2017. március 15-i képviselőházi választásokon 216.147 szavazatot kapott, amellyel 2,06%-os eredményt értek el és 3 képviselőt küldhettek a 150 tagú Képviselőházba.⁴⁸ (Hollandiában 1%-os bejutási küszöb eredményeképpen jelenleg 14 párt rendelkezik parlamenti képvisellel.)

A párt komoly sikereket ért el a 2018. március 21-én tartott önkormányzati választásokon. Összesen 24 tanácsost küldhettek a városi tanácsokba, Rotterdamban a 45 fős városi tanácsban 4, Amszterdamban 3/45, Schiedamban 4/45, Arnheimben 2/39, Utrechtben 2/45 önkormányzati képviselőjük tevékenykedik.⁴⁹ A DENK a 2019-es EP választásokon 60.669 szavazatot kapott, és nem szerzett mandátumot, de a 2019. március 20-án tartott tartományi választásokon összesen 121.753 szavazatot kaptak, amely 1,67%-os eredmény és 4 tartományi képviselői helyet jelentett az 570-ból. A pártnak egyaránt egy-egy képviselője van Észak-Hollandiában, Dél-Hollandiában, Utrechtben és Flevolandben.⁵⁰

A DENK mellett egy másik iszlám párt is zászlót bontott az országban. A NIDA, amely arabul hívást jelent, egy radikálisabb kezdeményezés. A korábban zöldpárti önkormányzati tanácsos, marokkói származású Nourdin El Ouali alapította 2013-ban. A NIDA az „iszlám demokráciáért” száll síkra, vallásosabb formáció a DENK-nél és ők is értek már el mérsékelt sikereket korábban. A 2018-as önkormányzati választásokon Rotterdamban 5,4%-os, míg Hágában 2,3%-os választási eredményt értek el, amely a városi tanácsokban 2, illetve 1 mandátumot eredményezett számukra. Ezenkívül Almere-ben is van egy városi tanácsosuk. El Ouali listavezetésével ők is a március 17-i országos megmérettetésre készülnek.⁵¹

Franciaországban – a korábban részletesebben taglalt PEJ mellett – a 2019-es EP választásokon sikeresen szerepelt a másik, muszlimok által vezetett és támogatott mozgalom is. *„Meglepetésre helyenként tíz százalékot is meghaladó volt a Francia Muszlim Demokraták Uniójának a (UDMF) támogatottsága. A párt azokon a településeken tudott szavazatokat szerezni, ahol többségében bevándorlók élnek. Sőt, több választókörzetben is jobb eredményt ért el, mint a szélsőbaloldali Engedetlen Franciaország (La France Insoumise) mozgalom. Ezek a szavazókörök a Párizstól nyugatra fekvő Yveline megyében vannak, ahol többségében bevándorlók*

⁴⁶ DENK; <https://www.bewegingdenk.nl/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

⁴⁷ <https://www.maurice.nl/peilingen/2021/02/14/de-stemming-van-14-2-en-de-toenemende-kans-op-lagere-opkomst/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

⁴⁸ Tweede Kamer 15 maart 2017
<https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/TK20170315> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

⁴⁹ Dutch municipal council election results <https://www.iamexpat.nl/expat-info/dutch-expat-news/dutch-municipal-council-election-results> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

⁵⁰ BINNEMA, Harmen: The 2019 provincial elections in the Netherlands: the Rise of Forum voor Democratie after a heavily nationalized campaign; 05 Nov, 2020.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13597566.2020.1840365> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)

⁵¹ NIDA; <https://nida.nl/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

élnék. A párt programjának kulcselemei az iszlamofóbia elleni küzdelem és a Franciaországban élő muszlimok jobb és hatékonyabb képviselése.”⁵² A pártot még 2012-ben alapította Nagib Azergui és Megherli Emír.⁵³

Végezetül ki szeretnék tekinteni az EU legnépesebb tagállamára, Európa vezető erejére, a Német Szövetségi Köztársaságra. Túlzás nélkül állítható, hogy érdekes és elgondolkodtató folyamatok zajlottak/zajlanak le a németországi iszlám orientációjú, bevándorlásbarát, kisebbségpárti pártok háza táján. A Német Demokraták Szövetségét (Allianz Deutscher Demokraten, AD-Demokraten, vagy ADD) még 2016-ban alapította Remzi Aru azután, hogy a Bundestag határozatot hozott az 1915-ös örmény népirtásról. A határozat alapján Németország elismerte, hogy az Oszmán Birodalom által elkövetett tett genocídium volt az örmény nép ellen. A törökök a világon mindenütt, így Németországban is tiltakoztak a határozat ellen. A párt megalapításával párhuzamosan a párt jelenlegi vezetője, Ramazan Akbaş panaszt nyújtott be a határozattal szemben a Szövetségi Alkotmánybíróságnak, amely elutasította azt. Az ADD időközben zászlót bontott, és magát konzervatív-liberális és szociális jelzőkkel illeti. A multikulturális társadalom elfogadásán alapuló egészséges hazaszeretet és nemzeti büszkeség pártján állnak. A párt célkitűzései közé tartozik, hogy a külföldiek három vagy öt év németországi tartózkodása után szavazhassanak. Gazdaságpolitikájukban a szabadpiac mellett teszik le a garast és követelik, hogy a három- vagy többgyermekes családoknak ne kelljen jövedelemadót fizetniük. Nagyon érdekes az az elgondolásuk, amely szerint azokból az országokból, ahová a legnagyobb arányú volt a fegyverkivitel, kellene a legtöbb menekültet befogadnia az államnak. Az AD-Demokraták elutasítják a nemek közötti esélyegyenlőséget és az abortuszt. Továbbá szerintük örvendetes lenne az ingyenes, vagy legalább kedvezményes tömegközlekedés.



12. ábra: Az ADD logója⁵⁴

⁵² Szn.: Sikeresen szerepelt a francia muszlim migránsok pártja az EP-választáson. origo.hu, 2019. 05. 29. <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190529-sikeresen-szerepelt-a-francia-muszlim-migransok-partja-az-epvalasztason.html> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)

⁵³ UNION DES DÉMOCRATES MUSULMANS FRANÇAIS; <https://udmf.fr/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

⁵⁴ Forrás: <https://www.facebook.com/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

A párt 2017-ben indult először a szövetségi választásokon, országosan 0,1%-os, míg Észak-Rajna-Vesztfália tartományban 0,4%-os eredményt értek el.⁵⁵ Érdekes, hogy néhány tartománybeli, törökök által sűrűbben lakott városban ez a párt lett a legerősebb azon pártok között, akik nem jutottak be a Bundestagba. Például Herne-ben is jól szerepelt a párt, 939 szavazattal 1,2%-ot értek el.⁵⁶

A Szövetség az Innovációért és Igazságosságért (Bündnis für Innovation und Gerechtigkeit – BIG) elnevezésű formációt 2010-ben hozták létre Bonnban, több kisebb választói szövetség egyesülésével. A párthoz 2014-ben a Muszlim Demokratikus Unió (MDU) számos tagja is csatlakozott. A BIG tagjai jórészt, de nem kizárólagosan muszlimok. A párt azonban nem tekinti magát iszlám pártnak, hanem a „multikulturális és plurális társadalom változásaira kínál innovatív és reálpolitikai megoldásokat. Alapvetően olyan társadalmat támogatnának, amelyben a migránsokat nem éri hátrányos megkülönböztetés. A párt deklarált célja, hogy az emberek egyenlő esélyeket, igazságos bánásmódot és elismerést kapjanak az élet minden területén. A párt az összes szövetségi tartományban más pártokkal összefogva kíván jelölteket állítani. Az „erős, tisztességes és populizmusmentes Európát követelő” párt választási programjának progresszív elemei is vannak, olyan témákra helyezik a hangsúlyt, mint a digitalizálás, az innováció és az energiapolitika. A BIG – többek között – sikra száll a kutatásfejlesztésért, a megújuló energiaforrások bővítéséért, a határozottabb európai külpolitikáért és a fegyverkereskedelem szigorú ellenőrzési rendszerének – egész EU-ra kiterjedő – létrehozásáért.⁵⁷

Korábban a magyar sajtó ingerküszöbét is átlépte, hogy 2019. május 26-án „a BIG nevű németországi, iszlám alapon szerveződő párt Duisburg Meiderich-Beeck nevű kerületében, az európai parlamenti (EP) választásokon alaposan megverte az összes jól ismert politikai formációt. Az iszlám párt 35,71 százalékot hozott össze, míg a második helyen az SPD alig 17-et, a Zöldek 13-at, a Die Linke (A baloldal) közel 11-et. A legnagyobb vesztes Angela Merkel pártja, a CDU, mindössze 8,24 százalékot ért el. A meglepő eredmény azzal magyarázható, hogy Meiderich-Beeckben él a legtöbb török háttérű migráns Duisburgon belül. Egyébként ravaszul kitalálták a BIG párt nevét, az ugyanis jótékonyan eltakarja a valóságot. A három betű a »Bündnis für Innovation und Gerechtigkeit«-ből származik, azaz Szövetség az Innovációért és Igazságosságért a párt neve, bármit is jelentsen ez nekik. A párt eddig egyszámjegyű eredményeket ért el, most azonban nemcsak az említett negyedben (Meiderich-Beeck), hanem Duisburg másik 14 kerületében is két számjegyű szavazatot kapott.”⁵⁸

⁵⁵ Allianz Deutscher Demokraten (AD-Demokraten)
<https://www.bpb.de/politik/wahlen/wer-steht-zur-wahl/hessen-2018/275300/ad-demokraten> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

⁵⁶ Bundestagswahl 2017.
<https://www.herne.de/PDF/Politik/wahlen/Bundestagswahl/Ergebnisse-BW-2017-und-2013.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)

⁵⁷ Bündnis für Innovation und Gerechtigkeit (BIG). 3.5.2019.,
<https://www.bpb.de/politik/wahlen/wer-steht-zur-wahl/europawahl-2019/289268/big>
(Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

⁵⁸ Szn.: Az iszlám párt mindenkit legyőzött Duisburg egyik kerületében. origo.hu,
2019.05.30. 16:16, <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190530-az-islam-part-mindenkit-legyozott-duisburg-egyik-keruleteben.html> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

A párt jelenlegi elnöke a törökországi Muşban született Haluk Yıldız a bonni városi tanács képviselője, aki politikai pályafutása előtt stratégiamedzsmentre szakosodott tanácsadóként dolgozott. A párt jelenleg gőzerővel készül a 2021. március 14-i hesseni helyhatósági választásokra. Különösen Wiesbaden, Frankfurt, Darmstadt, Offenbach és Langen járásokban számítanak jó eredményre. Ezekben a helyeken járásonként két városi tanácsosi mandátumot szeretnének elnyerni.⁵⁹



13. ábra: Haluk Yıldıznek, a BIG elnökének európai parlamenti választási plakátja⁶⁰

Összegzés, záró gondolatok

Muszlimok által vezetett vagy dominált, bevándorlásbarát politikai mozgalmak és pártok számos országban alakultak az elmúlt években, már van közöttük parlamenti erő (pld. DENK-Hollandia), és a tartományi-önkormányzati választásokon is több szervezet sikerrel mérettette meg magát. Azt nem állítom, hogy eddig alapjaiban rengették meg az európai politikai struktúrát, de a jéghegy csúcsa már kilátszik a tengerből. Az európai iszlám közösségek a politikai öntudatra ébredés fázisán már rég túlvannak, ám ezek a pártok az „első fecskéket” jelentik még csupán. Természetesen jól ismert sajátosság az iszlám vallás irányzatokmenti megosztottsága, amely „kicsiben” Európában is leképeződik, és kihathat a politikai preferenciákra is. Európában egyaránt élnek szunnita és síita közösségek, több helyen virágzik a szúfizmus, illetve az iszlámból kiszakadt irányzatok is (pld. az ahmadiják) is befogadásra leltek kontinensünkön.

Véleményem szerint a 24. óra utolsó perceiben vagyunk, amelyek elmúlásával gyökeresen más lesz a politikai paletta Európában, beköszönt majd a megerősödött, xenofób, nacionalista, populista, bevándorlásellenes, rendpárti, szélsőjobbaldali és az országos tényezővé váló, iszlámpárti, bevándorlásbarát erők vetélkedésének korszaka, amely együtt jár majd a hagyományos (konzervatív-kereszténydemokrata, szocialista-szociáldemokrata, illetve liberális) pártok gyengülésével. Mindazonáltal Európában a soron következő parlamenti, önkormányzati, tartományi és EP-választásokon érdemes lesz odafigyelni egyéb erőkre is, jelesül az ún.

⁵⁹ BIG Partei <https://www.bigpartei.de/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 16.)

⁶⁰ Forrás: https://twitter.com/big_partei_de/status/1131092635207254016?lang=fi (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)

„viccpártokra”, az információszabadságot, részvételi demokráciát zászlajukra tűző „kalózpártokra”, a COVID-19 világjárvány okozta gazdasági és társadalmi válságot meglovagoló, vírus- és oltásszkeptikus, demagóg mozgalmakra, és a BLM- (Black Lives Matter) mozgalmat Európába becsatornázó radikális polgárjogi erőkre⁶¹ is.

Eddig a nyugat-európai muszlimok hagyományosan a baloldali (szociáldemokrata, szocialista, munkáspárti, zöld), illetve – véleményem szerint – a liberális pártokra is szavaztak. Az inga azonban könnyen túllendülhet azon a holtpontra, amely után ezeknek a választóknak már megéri majd – a parlamenti küszöb átlépésének biztos tudatával – saját, részben etnikai alapú pártokat szervezni. Úgy gondolom, ezen új pártok sikerrel becsatornázzák a hagyományos pártok által kínált megoldásokkal, programokkal régóta elégedetlen, zömmel iszlám hitű választókat, illetve a bevándorlók felnövekvő harmadik és negyedik generációjának új szavazóit is. Továbbá eredményesen szólíthatják meg a vegyes családokban élő, többségi társadalomhoz tartozó polgárokat is. A szavazóbázishoz folyamatos utánpótlást biztosítanak az iszlám hitre áttérők, a bevándorlók és a természetes népszaporulat is nagyobb a muszlim közösségek körében, mint a befogadó társadalmakban. Továbbá nem szabad elfelejteni az újbaloldali vagy liberális vagy zöld, pacifista, zömmel fiatal, toleranciában és befogadásban hívő, kisebbségvédelem iránt elkötelezett, migrációpárti választók egy részét sem!

Az eddigi, iszlám alapon létrejött pártkezdeményezések heterogén képet mutatnak, sok esetben kiforratlan, még gyerekcipőben járó politikai programokkal, marketingeszközökkel operálnak, de egy dolog bizonyosnak tűnik: egyre többen állnak melljük, egyre nagyobb erőt képesek felmutatni. A pártok közös jellemzője, hogy szimpatikus, megnyerő arcokat, nem egy esetben nőket vonultatnak fel vezetőként, sok köztük a mosolygós, trendi divat szerint öltözködő fiatal. Támogatóik között több helyen befolyásos üzletembereket, vállalkozókat kereskedőket, újságírókat is találunk. Figyelemreméltó jelenség továbbá ezen pártok felemelkedése esetében a Török Köztársaság kormánypártjának, az AKP-nek (Igazság és Fejlődés Pártja – Adalet ve Kalkınma Partisi) egyes uniós tagállamok belpolitikájára történő befolyásszerzési kísérlete. Minden jel arra utal, hogy személyesen Recep Tayyip Erdoğan török köztársasági elnök is szívén viseli ezen pártok sorsát.

Véleményem szerint nem kell tartani az európai iszlám pártoktól és pláne nem szükséges démonizálni a muszlim politikusokat. Ugyanakkor nem jó taktika a feltétel nélküli kooperáció, az önfeladás és az előttük való hajbókolás sem. Úgy gondolom, hogy őszinte párbeszédet kellene velük folytatni, és megpróbálni integrálni őket – a közös értékek és érdekek mentén – a demokratikus politikai struktúra keretei közé.

Ezen új pártok felbukkanására és megerősödésére nem árt odafigyelni a magyarországi szakértőknek és a közvéleménynek is, bár hazánkban – az országban élő muszlimok alacsony létszáma, heterogenitása miatt – belátható időn belül nem kell hasonló jelenségtől tartani.

⁶¹ Lásd például: Taking the Initiative Party Nagy-Britanniában, <https://www.theinitiativeparty.org.uk/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

Felhasznált irodalom:

- Allianz Deutscher Demokraten (AD-Demokraten)
<https://www.bpb.de/politik/wahlen/wer-steht-zur-wahl/hessen-2018/275300/ad-demokraten> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)
- Anadolu Agency: Alienated Muslims in Europe establish their own parties. 07.03.2017. <https://www.aa.com.tr/en/europe/alienated-muslims-in-europe-establish-their-own-parties/766087> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)
- BINNEMA, Harmen: The 2019 provincial elections in the Netherlands: the Rise of Forum voor Democratie after a heavily nationalized campaign; 05 Nov, 2020. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13597566.2020.1840365> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- Bundestagswahl 2017. <https://www.herne.de/PDF/Politik/wahlen/Bundestagswahl/Ergebnisse-BW-2017-und-2013.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)
- Bündnis für Innovation und Gerechtigkeit (BIG). 3.5.2019., <https://www.bpb.de/politik/wahlen/wer-steht-zur-wahl/europawahl-2019/289268/big> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)
- COLOMBO, Valentina: Political Islam and Islam in Politics in Europe; European View, 2013/1. pp. 143-152. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1007/s12290-013-0253-7> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- Daily Sabah: Europe's Muslims form own political parties amid rising populism, Islamophobia; Mar 07, 2017. <https://www.dailysabah.com/europe/2017/03/07/europes-muslims-form-own-political-parties-amid-rising-populism-islamophobia> (Letöltés ideje: 2021.02.07.)
- Elections to the Vienna City Council 2020 <https://www.wien.gv.at/wahlergebnis/en/GR201/index.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 15.)
- DR. OKVÁTH Csaba (ford.): A Kegyes Korán értelmi és tartalmi fordítása magyar nyelvre; A Fahd Király nevét viselő, a Kegyes Korán nyomtatására alapított Komplexum, Szaúd-Arábia, 2007.
- KOVÁCS András: Így iszlamizálódik Nyugat-Európa: muszlim pártok törnek a hatalomra; origo.hu, 2018. 08. 09. <https://www.origo.hu/nagyvilag/20180808-europa-islamizalodasa-partok.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- Migrációkutató Intézet: Az iszlám politikai térnyerése Európában; 2017. április 19. <https://www.migraciokutato.hu/2017/04/19/az-islam-politikai-ternyerese-europaban/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- NORELL, Magnus: Erdogan's Influence in Europe: A Swedish Case Study; Jun 4, 2020. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/erdogans-influence-europe-swedish-case-study> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)
- Pew Research Center: Muslims in Europe: Economic Worries top Concerns About Religious and Cultural Identity; <https://www.pewresearch.org/global/2006/07/06/muslims-in-europe-economic-> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)
- Pew Research Center: The Future of the Global Muslim Population; <https://www.pewforum.org/2011/01/27/the-future-of-the-global-muslim-population/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)

- SAYFO Omar: Lesz-e muszlim áttörés az európai politikában? Mandiner II. évf. 17. sz. 2020. április 23. https://mandiner.hu/cikk/20200422_lesz_e_muszlim_attores_az_europai_politikaban (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- Soós Eszter Petronella: A franciaországi iszlám reformja: Napóleontól kölcsönözhet Macron? Tett és Védelem Alapítvány honlapja, 2021. január 25. <https://tev.hu/a-franciaorszagi-islam-reformja-napoleontol-kolcsonozhet-macron/> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- Spizenkandidatin DI Martha Bißmann https://soez.at/di_martha_bissmann (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)
- Szn.: Az iszlám párt mindenkit legyőzött Duisburg egyik kerületében. origo.hu, 2019. 05. 30. <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190530-az-islam-part-mindenkit-legyozott-duisburg-egyik-keruleteben.html> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)
- Szn.: Bevándorlók alapítottak pártot Ausztriában. index.hu, 2019.06.06. 11:26 https://index.hu/kulfold/2019/06/06/soz_bevandorlo_part_alapitas_ausztria/ (Letöltés ideje: 2021.02.16.)
- Szn.: Megegyezett Macron a muszlim vezetőkkel. A köztársasági értékek elismerését is rögzíti az elfogadott charta; Magyar Hírlap, 2021. január 19. <https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20210119-megegyezett-macron-a-muszlim-vezetokkel> (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- Szn.: Sikeresen szerepelt a francia muszlim migránsok pártja az EP-választáson. origo.hu, 2019. 05. 29. <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190529-sikeresen-szerpelt-a-francia-muszlim-migransok-partja-az-epvalasztason.html> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)
- Szn.: Az iszlám párt mindenkit legyőzött Duisburg egyik kerületében. origo.hu, 2019.05.30. 16:16, <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190530-az-islam-part-mindenkit-legyozott-duisburg-egyik-keruleteben.html> (Letöltés ideje: 2021. 02. 18.)
- TECHET Péter: Jön a francia iszlám? azonnali.hu, 2021. január 29. péntek, https://azonnali.hu/cikk/20210129_a-franciaorszagi-torok-muzulmanok-nem-kernek-a-koztarsasag-ertekeibol (Letöltés ideje: 2021. 01. 31.)
- Tweede Kamer 15 maart 2017 <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/TK20170315> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)
- <https://www.europeandemocracy.eu/author/dr-valentina-colombo/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 16.)
- <https://www.martenscentre.eu/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 14.)
- <https://journals.sagepub.com/home/euv> (Letöltés ideje: 2021. 02. 16.)
- <https://www.islamicparty.com/> (Letöltés ideje: 2021.02.18.)
- <https://www.dailysabah.com/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 07.)
- <https://www.maurice.nl/peilingen/2021/02/14/de-stemming-van-14-2-en-de-toenemende-kans-op-lagere-opkomst/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)
- <https://nida.nl/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 17.)
- <https://www.bigpartei.de/>

A JÖVŐ HÁBORÚINAK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A jövő háborújának kérdése minden korban foglalkoztatta a hadtudományi gondolkodókat. Általában elmondható, hogy a saját koruk hadügyét igyekeztek görcső alá venni, és abból levonni az általános következtetéseket a jövőre vonatkozóan. Azonban emiatt nem látták azokat az új tényezőket, amelyek az átalakulás felé vezettek. Példaként említhető a 19. század végének hadügye, amikor a jövő háborújának megvívását még a napóleoni elvek mentén, nagy, összpontosított haderőkkel, és egy döntő csatával szerették volna megvívni. Azonban nem vették figyelembe a tüzérség fejlődése következtében beállt változásokat (tűzgyorsaság, lőtávolság növekedése, továbbá a tüzérségi tüzelőállások gyorsabb váltása), vagy a gépfegyver, a repülőgép megjelenését sem. Másrészt úgy vélték, a napóleoni modell lehetőségét biztosít az ellenséges erők gyors szétzúzására, és a háború gyors befejezésére.¹ Ahogy a német császár fogalmazott: „*Mire a falevelek lehullanak, a katonák hazatérhetnek*”. Azonban ennek a vége vérfürdő lett, és egy négyéves állóháború. A RAND (Reserach and Development, Kutatás és Fejlődés) nemrég készített egy tanulmányt a jövő háborújáról, amit magam is átolvastam. Ebben a háborúk előrelátásának két akadályát látták. Egyrészt a védelmi tervezők nem veszik figyelembe a geopolitikai folyamatokat teljes egészében, így nem kaphatnak teljes képet, ami nélkülözhetetlen a jövő háborújának leírásához. Másrészt a kutatók hiányolták a holisztikus gondolkodásmódot is, mivel a védelmi tervezők nem mindig képesek figyelembe venni a környezet változását (belpolitikai, környezeti, gazdasági változások), ami szintén befolyásolhatja az eredményt.²

Ebben a munkában a háború³ jövőjének kérdéskörét igyekszem körbejárni. Azt szeretném vizsgálni, hogy a jelen katonai elméletei vajon mennyire pontosan látják előre a lehetséges forgatókönyveket. Munkám első, kisebb részében igyekszem a jelen konfliktusainak elméleteit bemutatni. Két nagy elméletet fogok vizsgálni, az egyik az RMA (Revolution in Military Affairs – Hadügyi Forradalom) nevet kapta, és amely a bekövetkező technológia változások alapján vizsgálja a jelen hadviselését. A másik elméletet összefoglalóan az aszimmetrikus hadviselés⁴ elméletének nevezhetjük.

¹ CSIKÁNY Tamás: Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század végéig; Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001. pp. 116-117.

² COHEN, Raphael S. et al.: The future of warfare in 2030; RAND Corporation, Santa Monica, 2020. pp. 5-11.

³ Háború definíciója „*A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket akarjunk teljesítésére kényszerítsük.*” CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. p. 37.

⁴ Aszimmetrikus hadviselés: „*Pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezett ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó, közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, amellyel rákényszeríthetjük akarunkat az ellenségre.*” RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. p. 23.

Az elmélet a hidegháborúban tapasztalható hadügyi változásokból indul ki (gerillaháború, atomfegyver megjelenése, interdependens gazdasági kapcsolatok). Az elméletet támogató kutatók szerint a jelenre az állam csökkenő szerepe, a kisebb etnikai-vallási csoportok és az állam közti konfliktus lesz jellemző. Ezek a csoportok pedig a kihasználják a kommunikációs technológiában megjelent változásokat, és a megszálló állam lakosságát is igyekeznek meggyőzni a háborúból való kilépésről.⁵

Ezek után térnek rá a jövő háborújának kérdéskörére. Az első nagyobb terület, amit bemutatnák, a mesterséges intelligencia (MI) és annak hatása a hadügyre. Bár a kutatók nagy jelentőséget tulajdonítanak neki, és az MI-t a jövő háborúját eldöntő tényezőnek látják,⁶ ennek fejlesztése még évtizedeket vehet igénybe. Másrészt pedig vannak olyan szakértők, akik kétségbe vonják a MI háborúkat eldöntő szerepét, véleményük szerint a változásokra reagáló, és új hadműveleti elveket és parancsnoki szervezetet kidolgozni képes hadsereg tudja megnyerni a háborút.⁷ Végezetül a jövő háborújának lehetséges forgatókönyveiről szeretnék értekezni. Ezt nehezíti, hogy az általam olvasott szakirodalomban több, különféle intenzitású, és különféle szereplők (államok közötti konfliktus, terrorcsoportok, szervezett bűnözői erők) által vívott háború is lehetséges. Másrészt különböző véleményekkel is találkozhatunk, vannak olyan szerzők, akik a mesterséges intelligenciával felszerelt, robotizált haderők döntő szerepét, míg mások a hagyományosabb, kis erők, csoportok által vívott háborúkat favorizálják, amelyekben a technológiai fejlődés jelentős tényező maradt, de igyekeznek hagyományos taktikákat is alkalmazni.⁸ Végezetül a következtetésekkel fogom zárni a munkámat. Véleményem szerint a jövő háborújára a hibrid jelző lesz majd jellemző, vagyis aszimmetrikus elemeket is fog tartalmazni, de az RMA által lefektetett alapelvek is hangsúlyosak lesznek benne (háborút a technológiai fejlődés határozza meg, jelentős tüzerő, pontos csapások)⁹. Bár az államok által folytatott konvencionális háború valószínűsége továbbra is kicsi lesz, de a technológiai eszközök alacsony ára és elérhetősége miatt a nem állam szereplők gyakrabban robbanthatják ki őket. Így a háború az állam alatti szintre fog korlátozódni, és annak szerepe csökkeni fog a jövőben. Éppen ezért szükséges az állam alatti, kisebb szereplőkre bízni a védelmet (városi milíciák), vagy tartalékos

⁵ SOMKUTI Bálint: A negyedik generációs hadviselés - az érdekérvényesítés új lehetőségei, PHD értekezés, 2012. pp. 12-34., <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9570/Somkuti%20B%C3%A1lint%20%C3%A9rtekez%C3%A9s?sequence=1&isAllowed=y>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

⁶ PANDYA, Jayshree (2019.): The Weaponization Of Artificial Intelligence, <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/01/14/the-weaponization-of-artificial-intelligence/#62e320b53686>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

⁷ HICKMAN, Peter L.: The future of warfare will continue to be human, 2020. <https://warontherocks.com/2020/05/the-future-of-warfare-will-continue-to-be-human/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

⁸ VINCENT, James: The future of war will be fought by machines, but will humans still be in charge? 2018. <https://www.theverge.com/2018/4/24/17274372/ai-warfare-autonomous-weapons-paul-scharre-interview-army-of-none> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

⁹ Hibrid hadviselés: „A hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyék és akaratunkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.” RESPERGER István: Válságkezelés és hibrid hadviselés, Dialóg Campus Kiadó, 2018.

katonai erőre, esetleg a különleges alakulatok tagjaira, amelyek hatékonyabban léphetnek fel például a terrorista fenyegetések ellen.

1. A jövő fegyveres konfliktusainak elemzése

1.1 A jelen fegyveres konfliktusainak elméletei

Ebben a fejezetben igyekszem röviden ismertetni a jelen fegyveres konfliktusainak elméleteit. Fontosnak tartom őket, mivel ezek hozzásegíthetnek minket a jövő fegyveres összeütközéseinek jobb megértéséhez, mivel a bennük foglalt elemek nagy valószínűséggel megtalálhatóak lesznek a néhány évtized múlva kirobbanó esetleges összecsapásokban. Másrészt azt is szeretném vizsgálni, hogy ezek az elméletek mennyire képesek pontosan megjósolni a jövő háború módszereit.

Az első elmélet, amit a munkámban elemezni fogok, az RMA lesz. Ezt az új megközelítést az első öbölháború végének „optimista” kiértékelése hozta létre. Ugyanis a háborúban a Szaddam-ellenes koalíciónak sikerült gyors és döntő győzelmet elérnie az iraki hadsereg felett. Ezt főleg a gyors manővereknek, a jelentős légi uralomnak, a technológia által lehetővé tett pontos csapásoknak, valamint a hírszerzési és információs fölénynek köszönhetőek. Maga az elmélet ezt vette alapul, és kijelentette, hogy a háborúk megnyeréséhez elengedhetetlen a kiváló technológiával felszerelt haderő megléte, amely képes precíziós csapásaival, gyors manővereivel, információs és felderítési fölényével és jelentős erőforrásaival sikereket elérni a harcmezőn.¹⁰ Az elmélet azonban nem vette figyelembe azt a tényt, hogy az első öbölháború korlátozott célokért vívott háború volt, és nem az volt a célja, hogy Irakot elfoglalja, hanem a Kuvaitot megszálló erők bekerítése és megsemmisítése. Emiatt nem volt alkalma az amerikai haderőnek tapasztalatot szerezni a felkelésellenes műveletekből, amelyek később revidiálták ezt az elméletet. Hiszen a 2003-as iraki invázió is az RMA alkalmazásán alapult, azonban a későbbiekben az amerikaiaknak szembe kellett nézniük az aszimmetrikus felkelésekkel a térségben, amelyet már nem tudtak az elmélet alapján megoldani.¹¹

A másik elméletcsokort összefoglalóan az aszimmetrikus hadviselés elméletének nevezhetjük. Azért adtam ezt az elnevezést, mert bár több különböző megnevezés és fogalom kapcsolódik hozzá, ezek fő elemei azonban azonosak.

Ráadásul még a kutatók is vitatkoznak azon, hogy ezt a hadviselési formát tulajdonképpen hogyan kéne megnevezni, vagy milyen leírást kellene használni vele kapcsolatban, mert egy folyton változó területről van szó.¹² Éppen ezért jobbnak

¹⁰ BARTOSIAK, Jacek: The Revolution in Military Affairs, The concept is becoming relevant once again 2019., <https://geopoliticalfutures.com/the-revolution-in-military-affairs/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

¹¹ CORDESMAN, Anthony A.: The Real Revolution in Military Affairs; 2014. <https://www.csis.org/analysis/real-revolution-military-affairs> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

¹² LELE, Ajey: Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict; Oasis, 2014. július-december, p. 107., <https://revistas.uexternado.edu.co/index.php/oasis/article/view/4011/4312> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

láttam ezt a megfogalmazást használni, tekintve, hogy az elmélet főbb jellemzőire van csak szükségem.

A 21. században az államok erőszakmonopóliuma lecsökkent, és megjelentek a nem állami szereplők (tersorszervezetek, etnikai csoportok törzsek, hadurak). Az állam emiatt nem lesz képes a rendfenntartásra, így ezek a kisebb szereplők egyre nagyobb teret kapnak az állam területén. Ezek a szervezetek olyan képességekkel is rendelkeznek, mint egy állam (haderő, szociális intézmények, média). A nem állami szereplők folyamatos konfliktusban állhatnak az állammal, ami a békés állapotoktól eltér, azonban a háborús küszöböt még nem éri el. A háborúnak nincs konkrét kezdete és vége, időben elhúzódik.¹³ A nem állami szereplők kisméretűek, különbözőek lehetnek, és akár több is lehet egy adott állam területén, amelyek függetlenek egymástól. Ezek a csoportok előszeretettel használják ki az erősebb, konvencionális fél gyengeségeit, hogy előnyre tegyenek szert, mivel nem képesek hagyományos módon felvenni a harcot az ellenség erőivel, hanem új, innovatív eszközökkel, amelyek olcsók és nagy pusztításra képesek (bombatámadások, orgyilkosságok, öngyilkos merényletek). Igyekeznek az ellenség és a saját lakosság befolyásolására törekedni. Ezért a műveleteiknek nagy nyilvánosságot biztosítanak, és ezeket több médiafelületen tárják a világ közvéleménye felé. Ennek célja az erősebb fél pszichológiai egyensúlyának megbontása, a lakosság támogatásának megnyerése, illetve a helyiek félelmeinek felszínre hozása. Az aszimmetrikus szervezetek a felépítésüket tekintve decentralizáltak. Több kisebb csoportra osztoznak, amelyek az ország különböző részeire, vagy több államba is áttelepülhetnek. Mivel nincs egységes vezetés, ezért azt nehezebb felderíteni és eliminálni. Másrészt a csoportok több különböző, a többi háborúzó féltől eltérő eszközt is bevethetnek, amelyek miatt nehezebb az ellenük való védekezés.¹⁴ A szervezetek számára egyszerű eszközök állnak rendelkezésre, ami csökkenti a kiképzésre fordított időt és pénzt. Ezzel szemben a konvencionális félnek jelentős ráfordítást igényel a katonák kiképzése és a fegyverzet fejlesztése, fenntartása.¹⁵

2. A jövő háborújának jellemzői

2.1. A Mesterséges Intelligencia kérdésköre – A jövő háborúját eldöntő fegyver?

Az újabb korok háborújában általában mindig egy újabb fegyver bevezetésével remélik megnyerni a háborút. Az új fegyver pedig új szervezeti struktúrát, modern fegyvereket és korszerű hadművészeti eljárásokat kíván az alkalmazó hadseregtől. Erre jellemző példa a harcokosi bevezetése volt a 20. század végén, amely az I. világháborúban jelentős pusztítást okozott a 19. század hadművészeti elvei mentén

¹³ KISS Álmos Péter: Átvihetők-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai? Hadtudomány, 2009. évi elektronikus szám, p. 2. http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/2009_elektronikus/2009_e_8.pdf (Letöltés ideje: 2020. 09. 25.)

¹⁴ LONG, David E.: Countering Asymmetrical Warfare in the 21st Century: A Grand Strategic Vision; 2007. p. 3. <https://www.hsdl.org/?view&did=487275> (Letöltés ideje: 2020. 09. 25.)

¹⁵ RESPERGER István: A XXI. század fegyveres konfliktusainak hatása a hadtudományra; In.: RESPERGER – KISS – SOMKUTI (2013) i. m. p. 27.

műveleteket folytató hadseregek. A világháború után az államok harckocsi-hadosztályokat hoztak létre, és nagyjából a harckocsit, mint támadó fegyvernemet igyekeztek hadműveleteikben felhasználni. Így a II. világháborúban már a harckocsik és a tüzérség, gépesített gyalogság, légi-robotizált együttműködésével gyorsan lezajló hadműveletek végrehajtására váltak képessé. Az így kialakult villámháború gyakorlatával a németek jelentős sikereket értek el Lengyelországban, Franciaországban és a Szovjetunióban is. Jelenünkben sokan a mesterséges intelligenciával felszerelt eszközökben (drónokban vagy robotizált fegyverekben) látják a jövő hadviselésnek kulcsát. Némely szakértő úgy véli, a robotizált haderők mérsékelik majd a halálos áldozatok számát és a 20. századi háborúkat jellemző pusztítás mértékét is. Másrészt úgy vélik, hogy ezek az eszközök a jövő hadviselésében kiválthatják az atomfegyvert is, mivel nem lesz szükség arra, hogy bevessék a robotizált haderők ellen.¹⁶ Persze az elmélet arról nem szól, hogy a vesztesre álló fél esetleg a robotizált erők ellen is alkalmazhatja az atomfegyvert.

Egyre inkább úgy vélik, hogy a jövő háborújában ezek az eszközök mesterséges intelligenciával lesznek ellátva, ennek segítségével jelentős emberi beavatkozás nélkül, vagy kevés emberi beavatkozással is képesek lesznek majd működni. Bár a fejlesztések továbbra is zajlanak, eddig ilyen eszközt még nem alakítottak ki. A legfőbb probléma eddig az, hogy nem tudjuk, pontosan mit takar a mesterséges intelligencia fogalma. A mesterséges intelligencia meghatározásánál olyan egyszerű definíciót alkottak, amely szerint olyan gépet lehet ezzel a jelzővel illetni, amely képes az emberi tevékenységet lemodellezni és megoldani, mint például a beszéd felismerés vagy a döntéshozás. De erre már némely modern eszköz is képes, például az okostelefonunk.¹⁷ Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája szerint a mesterséges intelligencia az emberi intelligencia valamely részének leképezésére alkalmas szoftver, amely képes támogatni, vagy autonóm módon ellátni az észlelési, értelmezési, döntési vagy cselekvési folyamatokat. Az MI az ember egyik legfontosabb képességének, az intelligenciának a gépi utánzását teszi lehetővé.¹⁸ Paul Scharre A terminátor eljövetele című munkájában az autonómia fogalmát használja az MI helyett. Szerinte nem az a kérdés, mennyire lesznek a jövő fegyverei intelligensek, hanem mennyire lesznek szabadok a döntések meghozatalakor. Azt nevezi teljesen autonóm fegyvernek, amely az észleléstől a művelet végrehajtásáig teljesen független döntéseket hoz, az ember pedig csak felügyeli a műveleteket.¹⁹

A mesterséges intelligencia fejlesztésénél fontos annak folyamatos fejlesztése. Ezen rendszerek működésének fejlesztéséhez fontos a külső környezet változásának folyamatos integrálása a programozásba, mivel a rendszer így képes döntéseket hozni. Azonban az kérdéses, mennyire képes a rendszer gyorsan döntéseket meghozni a folyamatosan változó környezeti elemek hatására.

¹⁶ BIGGS, Zachary Fryer: Coming Soon to a Battlefield: Robots That Can Kill, 2019. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2019/09/killer-robots-and-new-era-machine-driven-warfare/597130/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

¹⁷ CUMMINGS, M. L.: Artificial Intelligence and the Future of Warfare; Chatham House, London, 2017. pp. 3-4.

¹⁸ Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája, Innovációs és Technológiai Minisztérium, Budapest, 2020. p. 9.

¹⁹ SCHARRE, Paul: A terminátor eljövetele. Autonóm fegyverek és a jövő háborúi; Alexandra Kiadó, Budapest, 2019. p. 40.

A kutatók azon is gondolkodtak, hogy a rendszer fejlesztéséhez az állatvilágot hívják segítségül, és az állati viselkedést igyekeznek a programozásba illeszteni. Azonban ez nem biztos, hogy megfelelő megoldás lehet, tekintve, hogy az állatvilágban is megfigyelhető olyan viselkedésmintázat, amely veszélyes lehet (például bizonyos fajok gyakrabban lehetnek öngyilkosok, mint például a bálnák). Így az állatvilágból hozott alap nem biztos, hogy alkalmas a programozásra. Egyébként Dél-Koreában nagyon fejlett MI-programok futnak, ott például kisebb felderítő robotokba igyekeznek a kutya a tulajdonságait beprogramozni.²⁰

Az MI terén orosz fejlesztések is zajlanak. Jelenleg Szíriában tesztelik az URAN-9 gyalogsági harcjárművet, amelyre jelenleg önműködőként hivatkoznak. A harcjármű képes gyalogos alakulatok és páncélos erők elleni harcra is. Oldalára két-két rakétavető állványt szereltek, de fel van szerelve lángszóróval, géppágyúval is. A jelenlegi tesztek alapján viszont inkább távirányításúként beszélhetünk róla, és orosz források szerint több irányításbeli, logisztikai probléma is fellépett az alkalmazás során. Az oroszok légi felderítő, csapásmérő drónjaikat is tesztelik Szíriában. Az oroszok Zaslon-modult szereltek a Mi-28-as helikopterre, jelenleg ezt is tesztelik. Az eszköz önműködő rakétákat, drónokat, öngyilkos drónokat lő ki, valamint képes ezek töltésére, és az előzetes parancsok kiadására is.²¹ Az oroszok a drónraj harcászati megoldás alkalmazásában is fejlesztéseket hajtottak végre. A raj taktikai elem fejlesztése, kísérletei felé 2017 után tették meg a lépéseket, miután több drónnal végrehajtott támadás érte a helyi erőket. Az orosz drónraj abban különbözik amerikai társaitól, hogy egy fő drón (helikopter vagy URAN-9) adja ki az alárendelt drónoknak az utasításokat. Ezután azok a parancsot automatikusan végrehajtják. Nemcsak a szárazföldi erők, hanem például a haditengerészet is alkalmazhat ilyen megoldással drónokat például ellenséges tengeralattjáró megsemmisítésére.²²

Az Egyesült Államokban jelenleg több hasonló fejlesztéssel foglalkoznak. A haditengerészet jelenleg rajszinten együttműködő drónokat fejleszt, amelyek a levegőben és a vízben (önműködő csónakok) képesek összehangolt, egyszerű műveletek végrehajtására. Későbbiek során több drónnal (100 fő) fognak bonyolult műveleteket végrehajtani (minél több drón foglalja el az ellenség területét, miközben a sajátját védi, az ellenséget pedig távol tartja a területtől). Közben főleg a légi drónok területén történt haladás. Ilyen például a TRACE, amely segíti a drónok célbajutását autonóm módon, az ellenséges elektronikai zavarás ellenében.²³ A CODE-program keretében pedig a kilőtt rakéták, drónok a csapás végrehajtása közben képesek lehetnek korrigálni a hirtelen felbukkanó célpontok között, és átszervezni a támadást. Közben olyan robotokat is fejlesztenek, amelyek segíthetik a katonákat a hadszíntéren (szállító drónok, bombahatástalanítással megbízott drónok).

²⁰ HAMILTON, Thomas: How to train your AI soldier robots (and the humans who command them); February 21, 2020. <https://warontherocks.com/2020/02/how-to-train-your-ai-soldier-robots-and-the-humans-who-command-them/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

²¹ Russia's combat helicopters to be armed with suicide drones – source; <https://tass.com/defense/1207849>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 14.)

²² BENDETT, Samuel: Strength in numbers: Russia and the future of drone swarms; Modern War Institute, West Point, 2021. <https://mwi.usma.edu/strength-in-numbers-russia-and-the-future-of-drone-swarms/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 14.)

²³ SCHARRE, Paul: A terminátor eljövetele. Autonóm fegyverek és a jövő háborúi; Alexandra Kiadó, Budapest, 2019. pp. 87-88., 98-102.

A másik lehetséges módszer, amivel a döntéseket hatékonyabbá és gyorsabbá tehetik, az emberi tapasztalatokkal történő döntéshozatal, ahol sok tényezőt kell mérlegelni. Ez pedig ronthatja a döntések pontosságát. Kérdés az is, hogy milyen módon valósul meg a döntés egy háborúban a MI-t használó eszközöknél. Míg háborúban jelentős részben a döntés felülről érkezik meg alulra, addig nem tudjuk, hogy hogyan, milyen struktúrát alkalmaznak majd ezek az eszközök, ha döntésre kerül sor. Azt is felvették egyébként, hogy ezeknek az eszközöknek nem szabad hasonló intelligenciaszinten működniük és nem történhet meg az integrálásuk a tervező programokba. Ugyanis a kutatók úgy vélik, hogy az ember azért képes gyors döntések meghozatalára rövidebb idő alatt, mert a folyamatos tanulás hatására megfelelő rutint szerezhet, ami segíti őt a döntései során. Azonban nem biztos, hogy ez sikeres lehet, mivel jelentős adatot kell a gépekbe feltölteni. A sok adat miatt a döntés meghozatalának ideje meg is növekedhet, ami a műveletek kárára menne.²⁴ Másrészt a robotizált eszközöknek állandóan változó környezetben kell működniük, ez rontja az esélyüket a kölcsönös együttműködés kialakítására a harcok szereplőivel a műveletek során. Egy emberekből álló egységénél több különböző intelligenciaszinten álló, és más belső tulajdonsággal rendelkező egyén folytat harcot, ám ez elősegíti az egység kohézióját a harcmezőn.²⁵ A robotikában ezt csak különböző tulajdonsággal rendelkező eszközzel lehetne megvalósítani, emiatt ezeket más-más módon kellene fejleszteni. Ezt megnehezíti, hogy egy idő után az MI-val rendelkező eszközöknek kellene önmagukat képezni, így az még kérdéses, hogy képesek lesznek-e különböző személyiséggel ellátott fegyverek kifejlesztésére.

Ezeknek az eszközöknek a fejlesztése lassan halad, legfőképpen az Egyesült Államokban. Ez egyrészt azért lehetséges, mert az amerikai védelmi szektor még mindig a hagyományos fegyverzet fejlesztésében hisz, és a MI-val kapcsolatos fejlesztési kérdések mindig a lista végén kapnak helyet.²⁶ Másrészt pedig a nagyobb multinacionális vállalatok elcsábítják a védelmi szektorból a mérnököket, technikusokat, mivel jobb fizetést és munkakörülményeket kínálnak nekik a hadseregénél. Emiatt a hadsereg MI-val kapcsolatos kutatásai a civil cégek mögött kullognak. A nemzetközi cégek egyébként jelentős eredményeket értek el a robotizáció terén, amelyet főleg a nemzetközi kereskedelem hatékonyságának növelése terén akarnak majd kamatoztatni.²⁷ Ezek a cégek úttörőnek számítanak az informatika és az űreszközök terén, jelenleg az Egyesült Államok fegyveres erői ehhez hasonló méretű programokat még nem indítottak. Ezért a kormány igyekszik majd jelentős támogatást biztosítani a hadsereg részére. A közeljövőben 1,75 milliárd dolláros támogatást fog majd kapni a Joint Artificial Intelligence Center (Közös Mesterséges Intelligencia Program, JAIC), amely főleg a MI-val kapcsolatos katonai programokkal foglalkozik. Eddig a MI-t még nem a katonai műveletekben használták, hanem a hírszerzés terén igyekeztek azt bevetni. Ezzel foglalkozik a Project Maven néven futó program is, amelynek során a MI-t igyekeztek a

²⁴ CUMMINGS i. m. pp. 6-8.

²⁵ HAMILTON i. m.

²⁶ INSINNA, Valerie: Air Force to end Raytheon's troubled contract for ground-based radar and look for new options; 2020. <https://www.defensenews.com/air/2020/01/08/air-force-to-end-raytheons-contract-for-the-3delrr-groundbased-radar-and-look-for-new-options/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

²⁷ KASPERSEN, Anja et al.: 10 trends for the future of warfare; 2016. <https://www.weforum.org/agenda/2016/11/the-4th-industrial-revolution-and-international-security/>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

hírszerzés terén alkalmazni, mint képanalizáló eszközt. Ebben a projektben a Google is benne volt, azonban kiszállt belőle, mivel úgy érvelt, hogy az emberek eddig sokkal jobban teljesítettek, amikor a képelemzés során a civil és katonai létesítményeket, járműveket kellett megkülönböztetni egymástól.²⁸

Jelenleg a nagyhatalmak között verseny zajlik a MI-val rendelkező eszközök fejlesztése, felhasználása terén. Mindegyik nagyhatalom úgy véli, hogy ezek az eszközök hozzásegítik majd, hogy előnyre tegyen szert a hadviselés terén. Az Egyesült Államok aggodalommal figyeli ezt a versenyt, mivel úgy véli, hogy le fog maradni Kínához, vagy épp Oroszországhoz viszonyítva.

A kínai cégek már állítólag képesek olyan drónokat kialakítani, amelyek emberek szállítására is alkalmasak. Ilyen eszközt amerikai cég még nem fejlesztett ki. Az Egyesült Államok attól is tart, hogy Kína a konfliktuszónákban majd olcsó és hatékony drónokat fog szolgálatba állítani, amivel képes lehet csökkenteni az emberveszteséget. Kína igyekszik a tengeri hadviselési képességeit is drónok alkalmazásával hatékonyabbá tenni, jelenleg tengeralattjáró pilóta nélküli eszköz fejlesztésén is dolgoznak, amivel az Egyesült Államok haditengerészetének fölényét akarják ellensúlyozni. Oroszországban is megnövekedett a pilóta nélküli eszközök használata. Erre példaként szolgálhat a kelet-ukrajnai konfliktus, amelyben a szakadár támadások során mindig drónokat használtak felderítésre, majd ezek megjelenését cybertámadások követték az ukrán vezetési pontok, illetve tűzérési csapásokat alkalmaztak az ukrán erők ellen.²⁹

Az Egyesült Államok erre válaszul hozta létre a JAIC-ot, azonban, ahogy már említettem, a szervezet még nem rendelkezik jelentős erőforrásokkal és megfelelő fejlesztői háttérrel ahhoz, hogy a többi versengő nagyhatalomhoz hasonló programokat indítson. Ehhez az élvonalba tartozó cégekkel kellene együttműködniük, azonban a védelmi szektor nem bízik meg bennük, mivel úgy véli, hogy az esetleges programokkal kapcsolatban szivárogtathatnak. Másrészt ezeknek a cégeknek gyakran vannak emberi jogi aggályai a hadsereg fejlesztéseivel kapcsolatban, és nem mindig tartják azokat hatékonyak.³⁰

2.2. A MI bevezetésével kapcsolatos kérdések, aggályok

Mint már említettem a MI-t és a robotizált eszközök megjelenését a kutatók a jövő háborúit eldöntő tényezőnek tartják. Azonban több felmerült kérdést és észrevételt találtam az általam olvasott forrásokban, amelyek ezen eszközök szerepét az elkövetkező fegyveres konfliktusokban árnyalják, illetve maguk is új megoldási

²⁸ CASSANO, Jay: Pentagon's artificial intelligence programs get huge boost in defense budget; 2018. <https://www.fastcompany.com/90219751/pentagons-artificial-intelligence-programs-get-huge-boost-in-defense-budget>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

²⁹ Remarks by Secretary Esper at National Security Commission on Artificial Intelligence Public Conference, 2019., <https://www.defense.gov/Newsroom/Transcripts/Transcript/Article/2011960/remarks-by-secretary-esper-at-national-security-commission-on-artificial-intell/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

³⁰ HARTIG, Luke et al.: Solving One of the Hardest Problems of Military AI: Trust; 2019. <https://www.defenseone.com/ideas/2019/04/solving-one-hardest-problems-military-ai-trust/155959/>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

javaslatokat tartalmaznak. Az egyik ilyen probléma a fegyverek ára körül fogalmazódott meg. Ugyanis úgy vélik, hogy a robotizált eszközöknek olcsó lesz az áruk, és így széles körben elterjednek majd. Ezáltal a drónok lesznek a jövő új szuperfegyverei, amelyek majd eldöntik a háborúkat, és az atomfegyvert is hatástalanná tehetik. Azonban a drónok nem biztos, hogy olcsók lesznek, az árukat a dróntestre telepített fegyver ára határozza meg, amely intelligens rakéták esetén igencsak megdrágítja annak fenntartását. Másrészt az sem biztos, hogy az ellenség olcsóbb technológiával nem képes hatékony károkozásra ezen eszközökkel szemben.



L.ábra: A hálózatközpontú hadviselés összetevői³¹

Ezeket az eszközöket a hálózatközpontú hadviselés keretében használják majd fel. Ekkor az autonóm fegyverek felderítést végezhetnek, és az információt továbbíthatják a parancsnoknak, ha az rendelkezik parancsnoki jogkörrel. Az eddigi kísérletek alapján a felderítési információk alapján a parancsnok ad parancsot támadásra, és a fegyverek ezt autonóm módon hajtják végre akár egymással kommunikálva. A támadás sikeréről pedig visszajelzést küldenek a parancsnoknak. Azonban nem tudjuk, mekkora lesz az autonómia szintje. Jelenlegi tudásunk alapján a jövőben lehetséges lesz teljesen autonóm fegyverek alkalmazására. Ezeknél a fegyvereknél az ember megfigyelő szerepkörbe kerül, a fegyver teljes mértékben önállóan működtethető. Kérdés azonban, hogy az ember teljes mértékben kizárható-

³¹ RESPERGER István: Forrongó világ, nemzetbiztonsági kihívások 2030-ig. Előadás a Ludovika Szabadegyetemen; Budapest, 2015. 11. 17. p. 63. <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/12-resperger-istvan.original.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

e? Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma jelenleg minden ilyen eszközt tesztnek vet alá, és csak olyan fegyvereket enged gyártásra, amelyekben az emberi irányítás biztosítva van. Így igyekeznek kiküszöbölni az esetleges hibákat.³²

Erre találtam példát az egyik tanulmányban, amely szerint a drónok valószínűleg nagy rajokban fognak közlekedni, körbeveszik és megsemmisítik az ellenséges eszközöket, élőerőt. Azonban az ellenség a légvédelmi lövegeiben a II. világháborúban alkalmazott olyan tüzéségi lövedéket használhat, amely a célpont közelében robban, és szilánkjai megsemmisíthetik a drónokat. Ez a fegyver pedig olcsóbb lehet, mint a fejlett, és dollármilliárdokat felemészítő drónok.³³

Kérdéses az is, hogy a katonák mennyire bízhatnak meg az új, MI-val felszerelt eszközökben. A jövő hadviselésében nagy szerep hárul majd az intelligens eszközök és a katonák közti folyamatos párbeszédre. Van olyan tanulmány is, amely szerint a harcmegzón a robotok mellett ún. „szuperkatonák” fognak harcolni megnövelt fizikai és értelmi képességekkel.³⁴ Azonban a katonák nem biztos, hogy megbíznak ezekben az eszközökben, mert úgy vélik, a gépeket könnyebb megtéveszteni, emiatt könnyebben tévedhetnek, mint az ember. Másrészt a cyber-hadviselés megnövekedett szerepe miatt az ellenség jóval könnyebben átveheti felettük az uralmat, megfertőzheti a programozásukat, vagy már a programozásuk kezdetén rossz kódokat helyezhet el bennük, így téve használhatatlanná ezeket az eszközöket.³⁵

Természetesen az is kérdéses, hogy az emberek mennyire képesek felügyelni ezeket az eszközöket a háborúk során. Ugyanis, ha ezek az eszközök hibát követnek el, az azt felügyelő katonáknak kellene korrigálnia a robotizált eszközök tevékenységét. Azonban nem biztos, hogy erre képesek lesznek, tekintve, hogy sok ilyen eszköz lesz a harcmegzón, amelyek folyamatosan gondolkodnak, és parancsot adnak ki, vagy hajtanak végre, ezeket ellenőrizni pedig lehetetlen.³⁶ Azonban az előbb említett képességeikre szükség lesz, mert a jövőben a hadszíntér automatizált lesz, így annak gyorsaságával a katonák nem biztos, hogy felveszik a versenyt. Így szükség van az automatizált rendszerekre. Sőt, ezek az eszközök sok korábbi tevékenységet tehetnek feleslegessé (parancskiadás, ellenőrzés), és kevesebb emberéletbe kerülhet ezek alkalmazása. A hátrány inkább az emberi felügyelet esetleges hiánya lehet, amely kontroll alatt tarthatná az eszközöket, és a hibás döntéseket felülbírálná.³⁷

³² SCHARRE i. m. pp. 103-104.

³³ SHMUEL, Shmuel: The coming swarm might be dead on arrival; 2018. <https://warontherocks.com/2018/09/the-coming-swarm-might-be-dead-on-arrival/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

³⁴ STILWELL, Blake: The Future US Military 'Super Soldier' May Be Closer Than We Think; 2020. <https://www.military.com/off-duty/future-us-military-super-soldier-may-be-closer-we-think.html> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

³⁵ KASPERSEN et al. i. m.

³⁶ KNIGHT, Ben: Are lethal autonomous weapons the future of warfare? 2020. <https://newsroom.unsw.edu.au/news/social-affairs/are-lethal-autonomous-weapons-future-warfare>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

³⁷ SCHARRE i. m. pp. 40-41.

A MI-val ellátott eszközök miatt felmerültek emberi jogi aggályok is. Bizonyos kutatók és emberi jogi szakemberek dilemmája, hogy a MI-t alkalmazó eszközöknél bekövetkező emberi jogi bűnesetekért kit lehet felelőssé tenni? Vajon a hadsereg katonáját vagy a gépet? És a gép vajon elítélhető-e ezért a cselekedetéért? Másrészt attól is tartanak, hogy a MI sokkal pusztítóbb háborúkat fog okozni, mint amilyen például a II. világháború volt. A másik oldal viszont éppen azt hangsúlyozza, hogy ezek az eszközök fejlett programozásuknak köszönhetően jóval kevésbé véres háborúkat fognak vívni, mint az emberek.³⁸ A területtel az Európai Unió is foglalkozott 2014-ben, a Parlament a MI-val felszerelt eszközök fejlesztésének, gyártásának és háborús használatának tilalmára szólított fel. Egyébként ennek a határozatnak a legfőbb támogatója Ausztria volt, amely állam a Kampány a Gyilkos Robotok Ellen nevű NGO-nak is tagja. Franciaország és az Egyesült Királyság kétkedve fogadták ezt a határozatot, Franciaország véleménye szerint azért, mert egy technológiát lehet jó és rossz célokra is használni.³⁹ Az ENSZ is foglalkozott a kérdéssel, azonban mindeközéig nem fogadtak el határozatot a témával kapcsolatban, tekintve, hogy azok az országok, amelyek a MI fejlesztésében érdekeltek, bojkottálják a róla folytatott megbeszéléseket, vitákat.

A MI és a robotika használata jelentős változást idézhet elő a katonai struktúrában is. A hagyományos, hierarchikus rendszer nem fog működni a jövőben, tekintve, hogy ez nem teszi lehetővé a drónokkal felszerelt erők és a cyberkonfliktusok megfelelő kezelését. Ezért valószínűleg a hadseregek is áttérhetnek a programozók, fejlesztők által alkalmazott kisebb csoportokra, amelyek hatékonyabban tudják az új technológiákat működtetni.⁴⁰ Másrészt megváltozik a katonák képzése is. Új vezetői rétegre van szükség, illetve olyan katonákra, akik az új technológiát képesek működtetni. Ezért a képzési és kiválasztási rendszer átalakításra van szükség.⁴¹ Több olyan foglalkozást kell majd bevezetni, amely a számítástechnika vívmányait és az új eszközök használatát tanítja meg a katonáknak. Fontos továbbá a katonák és az új eszközök közti bizalom kiépítése is. Jelentős erőforrást és több intézkedést kell fordítani az új eszközök védelmére is, tekintve, hogy az ellenség a megnövekedett cyberképességeit arra használhatja fel, hogy tönkretégye a robotizált fegyvereket, átvegye felettük az irányítást, vagy átírja a programozásukat.⁴² Ez pedig növelni fogja a hadsereg számítástechnikai bázisát, ami viszont szintén az új eszközök drágulását vonja maga után.

Jelenleg vannak olyan fegyverek, amelyek valamilyen szinten önműködőek. A Haditengerészeti Posztgraduális Iskola már képes a drónrajok lemodellezésére jelenleg 25 drónnal. Ugyanezt csónakdrónokkal is képesek végrehajtani, amelyek nagyobb hajókat képesek körbevenni és megsemmisíteni.⁴³ Megemlíthetjük az

³⁸ CONN, Ariel: The United Nations and the future of warfare, <https://thebulletin.org/2019/05/the-united-nations-and-the-future-of-warfare/> 2019. (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

³⁹ GALEOTTI, Sofia: Under the Rule of LAWS: Artificial Intelligence in Warfare; 2019. <https://securitypraxis.eu/under-the-rule-of-laws/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)

⁴⁰ HOROWITZ, Michael et al.: Artificial intelligence and the military: Technology is only half the battle; 2018. <https://warontherocks.com/2018/12/artificial-intelligence-and-the-military-technology-is-only-half-the-battle/>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)

⁴¹ Uo.

⁴² KASPERSEN et al. i. m.

⁴³ SCHARRE i. m. pp. 20-35.

izraeli Harpy vándorbombát is, amely egy kijelölt négyzeten belül mozog a terepen, és képes beavatkozás nélkül a célpontok megsemmisítésére. Jelenleg a MI előfutáraként jellemezhetjük az Észak- és Dél-Korea közti zónában a déliek által felállított SGR-A1 megfigyelő géppuskát. A fegyver minden közeledőt ellenőriz olyan módon, hogy jelszót kér. Ha a kérdezett nem tudja a választ, akkor elméletileg képes annak eldöntésére, hogy eliminálja-e a kérdéses személyt. Azonban ezt még eddig nem próbálták ki, a gépet egy katona ellenőrzi, aki döntésre jogosult a kérdésben.⁴⁴

2.3. A jövő háborúja

A jövő háborújával kapcsolatban több elemzés is készült. Ezen elemzések azonban nem mindig egységes időintervallumot ölelnek fel. A RAND által készített elemzés csak 2030-ig elemzi a jövő fegyveres konfliktusait, mert ez az intervallum közelebb van, és így könnyebb vizsgálni, mintha 2050-ig kellene a jövő háborújának törvényszerűségeit meghatározni. Azonban olyan elemzések is helyet kaptak a vizsgálódásaim során, amelyek 2050-ig húzták meg a határt, viszont ezeknél az elemzés is bizonytalanabb.

A háború több ok miatt és több szinten törhet ki. Az állami szinten megemlíthetjük a nyersanyagok utáni megnövekedett kínálatot, és az űr- és cyberversenyt is. Az új technológiák más nyersanyagot kívánnak. Ezért az államok igyekeznek ezeket megszerezni, mivel az új technológia fenntartása a hatalmukat is szolgálja.⁴⁵ Másrészt olyan természeti kincsekért is folyhat verseny, mint például a víz. Afrikában és Ázsiában, vagy például a Közel-Keleten lehet főleg egy vízért kirobbanó háborúval számolni⁴⁶.

Vélhetően az államok versengésének új területévé fog válni az űr, mivel az államok igyekezni fognak megfigyelő és fegyverrendszereket telepíteni oda, hogy előnyre tegyenek szert a többiekkel szemben. Egyébként előfordulhat, hogy a megfigyelő rendszerek elterjedtsége és fejlettsége miatt megnövekszik a háborúk előrejelzésének pontossága, amely teljes ellenőrzést tehet lehetővé a Földön. Ez reális elrettentő erővel képessé teheti az adott felet az ellenséges támadás gyors megakadályozására. Így a jövőben elsődlegessé válhat az ellenség űrben található eszközeinek, valamint cyberképességeinek pusztítása is. Ezt főleg űrtörmelékkel vagy lézerfegyverekkel, esetleg nagy magasságban alkalmazható rakétákkal oldhatják meg a felek.⁴⁷ Azonban ezen eszközök meghibásodása azonnali válaszcsoport válthat ki a másik féltől, mivel az űreszközök kommunikációja műholdakon keresztül valósul meg.

A másik fontos konfliktusforrás az államokon belül keletkezhet. Az új technológiák megnövelik a várható élettartamot, és több munkahelyről kiszorítják az

⁴⁴ CONN i. m.

⁴⁵ KASPERSEN et al. i. m.

⁴⁶ RATNER, Paul: Where will the 'water wars' of the future be fought? 2018. <https://www.weforum.org/agenda/2018/10/where-the-water-wars-of-the-future-will-be-fought>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)

⁴⁷ DORRIAN, Garreth et al.: Space may soon become a war zone – here's how that would work; 2019. <https://theconversation.com/space-may-soon-become-a-war-zone-heres-how-that-would-work-125460> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)

embert, ami belső konfliktust generál. Ez pedig növelheti a belső migrációt is. Mindezek következtében az állam szerepe csökkenhet, vagy pedig meg is szűnhet, mert nem lesz képes ellenőrizni a növekvő népességmozgást.⁴⁸

Sőt, az új menekülthullám-áradat miatt a városok mérete megnövekszik, és új negyedek is létrejöhetnek, amit az állam nem biztos, hogy ellenőrizni képes. Mivel ezek szegények lesznek, ezért fontos lehet számukra az életfenntartáshoz szükséges javak megszerzése, amit az állam igyekszik majd meggátolni, ezért háború törhet ki a helyi lakosok, bűnözői csoportok és az állam között. Az itt élők számára az új technológia olcsóvá válhat, így jelentős fegyveres csoportokat is létrehozhatnak, és akár ezen erők kezében az atomfegyver is megjelenhet.⁴⁹

A városok száma ugrásszerűen meg fog növekedni a jövőben. Így a háborúk már a városokban fognak lezajlani, hiszen a terület feletti uralom megszerzéséhez fontos a városok megszerzése. Mint már említettük, a városokban intelligens eszközöket is bevethetnek majd. Azonban kérdéses, hogy mennyire lesznek ezek hatékonyak és képesek megkülönböztetni a civil és katonai célpontot.

Ezért a civil áldozatok számának növelésével lehet majd számolni. Közben, mint az 1940-es brit–német légiháború alatt, az emberek a metróhálózatba költözhetnek. A városi harc hasonlóképpen házról-házra folyik majd, mint Sztálingrádnál, és hasonló módszerekkel. A városi harcban bevetnek majd lángszórós alegységeket, amelyek nagy területet lesznek képesek megtisztítani, és ezeket precíziós fegyverekkel felszerelt drónok támogatják. Megjelennek a mesterlövész-detektáló eszközök a járműveken, a katonákon grafitpáncél lesz. A hadseregek drónokat és a közösségi médiát alkalmazza majd a városok ellenőrzésére, amelyek nagy térséget képesek átfogni, berepülni.⁵⁰ A drónok a legutóbbi hegyi-karabahi konfliktusban is jelentős szerephez jutottak. Főleg Azerbajdzsán használta őket felderítésre és csapásmérésre nagy sikerrel. Először AN-26-os gépeket küldtek a terület fölé, hogy lefoglalják az örmény légvédelmi erőket, majd drónokkal csapást mértek harckocsioszlopokra, légvédelmi egységekre, radarokra. Főleg az izraeli Harpy vándorbombákat (öngyilkos drón), és Bayraktar TB2 török csapásmérő drónokat alkalmaztak. A drónok alkalmazása jelentős sikereket és területi nyereséget jelentett az azeri erők számára. Ennek a sikernek az oka a drónok alkalmazása mellett az örmény légvédelem korlátozott hatótávolságában is kereshető.⁵¹

A jövő katonai műveleteiben nagy szerep hárul majd a cyberműveletekre. Már szó volt arról, hogy ez milyen károkat képes okozni a robotizált hadseregben. A

⁴⁸ KENT, Randolph: The future of warfare: Are we ready? International Review of the Red Cross, Cambridge University Press, Cambridge, 2016. pp. 1557-1358.

⁴⁹ Uo. p. 1359.

⁵⁰ ANDERSON, Darran: The Grim Future of Urban Warfare; New technologies are making war even more horrific, 2018.
<https://www.theatlantic.com/technology/archive/2018/12/technology-will-make-war-even-worse/577723/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.).

⁵¹ SHAIK Shan et al.: The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense; Center for Strategic and International Studies; 2020.
<https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense> (Letöltés ideje: 2021. 05. 11.)

RAND által közölt tanulmány az Egyesült Államok számítógépes rendszereit kiemelten sérülékenynek gondolta, mivel az államot támogató szerverek külső szereplőknél vannak, nem pedig a védelmi minisztérium alárendeltségében.⁵² Az információs szférában folyó háború másik célja pedig az lesz, hogy az állami – nem állami szereplők igyekeznek majd személyi veszteség nélkül károkat okozni, és elzárni a főbb erőforrásokat a másik féltől.⁵³

Az államok közötti háború valószínűsége is megnövekedhet. Bár a RAND és néhány másik forrás eljátszott a gondolattal, hogy milyen lenne a háború például az Egyesült Államok és Kína vagy Oroszország között; ennek valószínűsége rendkívül alacsony. Az Egyesült Államok Kínát a nemzetközi rendszer fontos tagjának tartja, és szeretné, ha Kína a nemzetközi rendszerben jelentősebb szerepet játszana. Másrészt a kínai politikai stratégia hosszabb távban gondolkodik, és türelmes, nem érdeke egy fegyveres konfliktus az USA-val. Másrészt a kínai középosztály nem akar háborút. Bár Oroszország több nemzetközi konfliktusban vesz részt jelenleg (Líbia, Szíria, Ukrajna), de igyekszik a saját veszteségeit alacsonyan tartani, így neki sem érdeke egy hosszú távú konfliktus.⁵⁴

Ezt a képet a technológiai fejlődés árnyalhatja. Mivel az új eszközökkel távolról is lehet jelentős pusztítást végezni, és akár az ellenség nukleáris egységei is könnyen, veszteség nélkül támadhatók mind drónokkal és kiberképességekkel, ezért a feltörekvő államok vezetése olyan hibás következtetésre juthat, hogy az ellenfél nem lesz képes az azonnali visszavágásra. Emiatt a nemzetközi konfliktusok száma megugorhat.⁵⁵ Azonban nem biztos az sem, hogy a védő fél, vagy a csapást elszenvedő nem lesz képes ellencsapást indítani. Van olyan elemzés, amely szerint nem az a fél fog nyerni, amely technológiailag fejlettebb, hanem az, aki taktikailag rugalmasabb, és képes változtatni, és akár régebbi eszközökkel jelentős pusztítást végezni a fejlettebb fél alakulataiban.⁵⁶ Erre is láthattunk példát ebben a munkában, gondoljunk csak arra, hogy a drónrajt is meg lehet a 2. világháborúban használnihoz hasonlóan működő tűzérségi lövedékekkel semmisíteni. A technológiai fejlettség tehát nem mindig jelent győzelmet. A múlt évszázad során is többször előfordult, hogy a fejletlenebb, de rugalmas ellenfél győzni tudott a fejlettebb technológiát alkalmazóval szemben, ha a konfliktus elhúzódott.

A jövőben több típusú háborút kell majd megvívni. Ennek az az oka, hogy a szereplők köre jelentős mértékben kibővült, és nem állami szereplők is az államhoz hasonló technikai fejlettséggel rendelkezhetnek.

A RAND által közölt tanulmány a jövő háborúját az USA szemszögéből vizsgálta. Ők négy fajta háborút különítettek el. A nagyhatalmak között, nagy technológia fejlettséggel rendelkező hadseregek által vívott hagyományos háborút (pld. Kínával és Oroszországgal vívott háborút). Aszimmetrikus konfliktusokat (Irán, Észak-Korea), amelyet olyan államokkal vív majd az Egyesült Államok,

⁵² COHEN et al. i. m. p. 24.

⁵³ KASPERSEN et al. i. m.

⁵⁴ SYMONDS, Matthew: The future of war, The odds on a conflict between the great powers; 2018. <https://www.economist.com/special-report/2018/01/25/the-odds-on-a-conflict-between-the-great-powers> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)

⁵⁵ KASPERSEN et al. i. m.

⁵⁶ HICKMAN i. m.

amelyek nem képesek az általa alkalmazott fejlett haderővel hagyományos háborút vívni, ezért más eszközöket alkalmaznak (tömegpusztító fegyverek, stratégiai rakétaerők, általában puha célpontok ellen, kiberképesség használata). Az Egyesült Államok szürke zónás konfliktusba is keveredhet több ellenféllel (Irán, Észak-Korea vagy Oroszország). Erre akkor kerülhet sor, amikor az ellenség rövid konfliktust akar megvívni, amelynek során proxy erőket vethet be, és a műveletei letagadhatóságát akarja elérni. Végezetül pedig a terrorellenes műveletek kerülnek sorra, amelyek több kontinensen kerülhetnek végrehajtásra, és a műveletek fő célja a sejték lokalizálása és likvidálása, mielőtt azok merényletet hajthatnak végre.⁵⁷

Az általam olvasott elemzések, cikkek keveset foglalkoztak az államok közötti háborúk témájával. Egyrészt azért, mert a nem állami szereplők jelentősége megnövekszik, és ezt az államok csak egymás segítségével lehetnek képesek kezelni.⁵⁸ Tehát növekedni fog azon problémák köre, amelyek nemzetközi együttműködést igényelnek. Másrészt inkább a technológiai eredményeket és kutatásokat igyekeztek a középpontba állítani, és elemezni a hatásukat a jövő háborúira. Évekre lebontva, a 20-21. század évtizedeiben évente átlagosan 40-50 államon belüli konfliktus, és közel 5-10 államok közötti konfliktus alakult ki. Tehát az államon belüli fegyveres csoportokkal vívott háborúk továbbra is nagyobb számban folynak, és vélhetően a jövőben is így lesz.⁵⁹ Egyébként, ha megvalósulnak azok az eredmények, amelyeket eddig bemutatam, akkor háborút már az államnál is kisebb erők is képesek lesznek megvívni. Ha pedig az állam szerepe csökken, akkor a rendfenntartásra is kisebb erőket, városi vagy területi milíciákat kell majd bevetni, akik jobban tudják ellenőrizni a területüket, és könnyebben kiszűrrik például a terroristákat is.⁶⁰

3. Következtetések

Ebben a munkában megpróbáltam választ találni arra a kérdésre, hogy milyen lesz a jövő háborúja, és hogy a jelen katonai elméletei mennyire képesek előre látni a jövő fegyveres konfliktusait. Az első fejezetben ezért elemeztem korunk háborújának elméleteit, mert kíváncsi voltam arra, hogy a jövőben melyik fog megvalósulni. Véleményem szerint a későbbi háborúk mind a két elmélet elemeiből átvésznek, ezért egyfajta hibrid megközelítést javaslok. A háború egyre inkább az állam alatti szereplők tevékenységébe fog tartozni, akik az új technológiai eszközöknek köszönhetően jelentős pusztításra lehetnek képesek. Fejlett katonai-technológiai eszközöket fognak birtokolni, tekintve az új technológiai eszközök kiterjedt elterjedését és viszonylagos olcsóságát. Emiatt az RMA által megfogalmazott alapelvek is alkalmazhatóak lesznek a jövő hadviselésében.

⁵⁷ COHEN et al. pp. 50-54.

⁵⁸ ORANGE, Erica et al.: Wargaming: The future of warfare and the rise of third-party actors; 2020. <https://medium.com/positive-returns/wargaming-the-future-of-warfare-and-the-rise-of-third-party-actors-6850407f4a87> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)

⁵⁹ DUPUY, Kendra et al.: Trends in Armed Conflict 1946–2017; Prio Conflict Trends, Oslo, 2018. p. 2., <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Dupuy%20Rustad-%20Trends%20in%20Armed%20Conflict%201946%E2%80%932017%20Conflict%20Trends%202018.pdf>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 11.)

⁶⁰ KASPERSEN et al. i. m.

Jelen pillanatban egyelőre nem lehet tudni, hogy a mesterséges intelligencia milyen fejlettséget ér el, illetve alkalmazásban lesz-e a 2050-es évekre. Jelenleg még sok a kérdés az eszközök használatával kapcsolatban. Mennyire lesznek intelligensek ezek az eszközök? Intelligensebbek lesznek, mint az ember? Vajon elfogadják majd a kapott parancsokat, vagy esetleg ellentmondanak nekünk, és fellázadnak? Megismétlődhet-e az az emberiséggel, mint a Terminátor filmekben? Vagy az új eszközök csak kevesebb intelligenciával fognak működni, mint a Star Wars filmek harci droidjai? Tehát még rengeteg probléma van a mesterséges intelligencia körül. Úgy vélem, hogy a jövőben még nem mesterséges intelligenciával, hanem az emberhez viszonyítva alacsonyabb intelligenciával rendelkező okos eszközök kerülnek majd bevetésre, amelyek jelentős mértékben támaszkodnak majd az emberre, ezért fontos a katonák képzése az ezekkel való együttműködésre.

Az általam olvasott elemzések olyan belső problémákra hívják fel a figyelmet, amelyek az állam háborús szerepvállalásának jelentős változását, és a nem állami szereplők növekvő részvételét vetítik előre. Kérdés az is, hogy vajon az államnak sikerül-e megőrizni ezt az évszázadok óta meglévő monopóliumát, vagy az állam hanyatlása már végérvényes marad?

És jelentős kérdés az, hogy mi lesz a helyzet évtizedek múlva az államok közötti háborúkkal? Lesznek-e még jelentős konfliktusok az államok között, vagy olyan súlyos belső problémákkal néznek majd szembe, hogy az államok közötti háború elenyészik, és egy eddig nem tapasztalt kooperáció valósul majd meg a belső problémák féken tartása, megoldása érdekében?

A háborúk intenzitása valószínűleg növekedni fog majd az elkövetkező évtizedekben, tekintve, hogy sok olyan, eddig kevésbé figyelembe vett konfliktus kerülhet majd felszínre, amelyeket a felek háborúval igyekeznek megoldani. Nem lehet még pontosan látni, hogy ezek milyen időintervallumban kerülnek lefolyásra. Rövidek lesznek, vagy hosszú lesz a kimenetelük? Úgy vélem, hogy ezek a háborúk hosszú lefolyásúak lesznek, és a nemzetközi rendszerben létező kölcsönös függőség miatt kontinensekre is áterjedhetnek. Bár a hagyományos haderők által folytatott műveletek gyors lefolyásúak lehetnek, ezeket gyakran követik felkelések, amelyek elhúzzák a konfliktust. Ha azonban az állami szerepvállalás és szabályozás csökkenni fog a jövőben, akkor világméretű háború is lehet majd belőlük, amelyet nem államok, hanem nem állami szereplők vívhatnak majd egymással. És bár sokan úgy vélik, hogy az új technológiai eszközökkel a pusztítás mérsékelhető, véleményem szerint a nem állami szereplők ezeket az eszközöket jelentős pusztítás okozására használhatják majd, hogy a velük szemben ellenséges lakosságot engedelmességre bírják.

Véleményem szerint a jövő háborúja elhúzódó lesz. Bár a hagyományos katonai erő a drónokkal jelentős pusztításra lesz képes, úgy vélem, hogy a másik fél legyőzése után előbb-utóbb ezek a konfliktusok aszimmetrikus konfliktusokká válnak. A felkelők pedig az új eszközök hatékony alkalmazásával elhúzhatják a konfliktust. Így a hagyományos háborúból hamarosan felkelésellenes műveletek válhatnak. És bár a hagyományos erők modern eszközöket fognak használni, ezeket az ellenség is könnyen feltörheti. Így egy újabb támadás-védelem fejlesztési verseny indulhat majd el, amelyben a kisebb csoportokból is félelmetes haderő válhat.

Felhasznált irodalom:

- ANDERSON, Darran: The Grim Future of Urban Warfare, New technologies are making war even more horrific, 2018. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2018/12/technology-will-make-war-even-worse/577723/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- BARTOSIAK, Jacek: The Revolution in Military Affairs, The concept is becoming relevant once again 2019., <https://geopoliticalfutures.com/the-revolution-in-military-affairs/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- BENDETT, Samuel: Strength in numbers: Russia and the future of drone swarms; Modern War Institute, West Point, 2021. <https://mwi.usma.edu/strength-in-numbers-russia-and-the-future-of-drone-swarms/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 14.)
- BIGGS, Zachary Fryer: Coming Soon to a Battlefield: Robots That Can Kill, 2019. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2019/09/killer-robots-and-new-era-machine-driven-warfare/597130/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- CASSANO, Jay: Pentagon's artificial intelligence programs get huge boost in defense budget; 2018. <https://www.fastcompany.com/90219751/pentagons-artificial-intelligence-programs-get-huge-boost-in-defense-budget>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- COHEN, Raphael S. et al.: The future of warfare in 2030; RAND Corporation, Santa Monica, 2020.
- CONN, Ariel: The United Nations and the future of warfare, <https://thebulletin.org/2019/05/the-united-nations-and-the-future-of-warfare/> 2019. (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- CORDESMAN, Anthony A.: The Real Revolution in Military Affairs; 2014. <https://www.csis.org/analysis/real-revolution-military-affairs> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- CUMMINGS, M. L.: Artificial Intelligence and the Future of Warfare; Chatham House, London, 2017.
- CSIKÁNY Tamás: Az európai hadművészet a harmincéves háborútól a XIX. század végéig; Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001.
- DORRIAN, Garreth et al.: Space may soon become a war zone – here's how that would work; 2019. <https://theconversation.com/space-may-soon-become-a-war-zone-heres-how-that-would-work-125460> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)
- DUPUY, Kendra et al.: Trends in Armed Conflict 1946–2017; Prio Conflict Trends, Oslo, 2018. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Dupuy%20%20Rustad-%20Trends%20in%20Armed%20Conflict%20%201946%E2%80%932017%20%20Conflict%20Trends%205-2018.pdf>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 11.)
- GALEOTTI, Sofia: Under the Rule of LAWS: Artificial Intelligence in Warfare; 2019. <https://securitypraxis.eu/under-the-rule-of-laws/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)

- HAMILTON, Thomas: How to train your AI soldier robots (and the humans who command them); February 21, 2020. <https://warontherocks.com/2020/02/how-to-train-your-ai-soldier-robots-and-the-humans-who-command-them/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- HARTIG, Luke et al.: Solving One of the Hardest Problems of Military AI: Trust; 2019. <https://www.defenseone.com/ideas/2019/04/solving-one-hardest-problems-military-ai-trust/155959/>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- HICKMAN, Peter L.: The future of warfare will continue to be human, 2020. <https://warontherocks.com/2020/05/the-future-of-warfare-will-continue-to-be-human/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- HOROWITZ, Michael et al.: Artificial intelligence and the military: Technology is only half the battle; 2018. <https://warontherocks.com/2018/12/artificial-intelligence-and-the-military-technology-is-only-half-the-battle/>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)
- INSINNA, Valerie: Air Force to end Raytheon's troubled contract for ground-based radar and look for new options; 2020. <https://www.defensenews.com/air/2020/01/08/air-force-to-end-raytheons-contract-for-the-3delrr-groundbased-radar-and-look-for-new-options/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- KASPERSEN, Anja et al.: 10 trends for the future of warfare; 2016. <https://www.weforum.org/agenda/2016/11/the-4th-industrial-revolution-and-international-security/>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- KENT, Randolph: The future of warfare: Are we ready? International Review of the Red Cross, Cambridge University Press, Cambridge, 2016.
- KISS Álmos Péter: Átvihetők-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai? Hadtudomány, 2009. évi elektronikus szám, p. 2. http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/2009_elektronikus/2009_e_8.pdf (Letöltés ideje: 2020. 09. 25.)
- KNIGHT, Ben: Are lethal autonomous weapons the future of warfare? 2020. <https://newsroom.unsw.edu.au/news/social-affairs/are-lethal-autonomous-weapons-future-warfare>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- LELE, Ajey: Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict; Oasis, 2014. július-december, p. 107., <https://revistas.uexternado.edu.co/index.php/oasis/article/view/4011/4312> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- LONG, David E.: Countering Asymmetrical Warfare in the 21st Century: A Grand Strategic Vision; 2007. p. 3. <https://www.hsdl.org/?view&did=487275> (Letöltés ideje: 2020. 09. 25.)
- ORANGE, Erica et al.: Wargaming: The future of warfare and the rise of third-party actors; 2020. <https://medium.com/positive-returns/wargaming-the-future-of-warfare-and-the-rise-of-third-party-actors-6850407f4a87> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)
- PANDYA, Jayshree (2019.): The Weaponization Of Artificial Intelligence, <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/01/14/the-weaponization-of-artificial-intelligence/#62e320b53686>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

- RATNER, Paul: Where will the 'water wars' of the future be fought? 2018. <https://www.weforum.org/agenda/2018/10/where-the-water-wars-of-the-future-will-be-fought>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)
- Remarks by Secretary Esper at National Security Commission on Artificial Intelligence Public Conference, 2019., <https://www.defense.gov/Newsroom/Transcripts/Transcript/Article/2011960/remarks-by-secretary-esper-at-national-security-commission-on-artificial-intell/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- RESPERGER István: A XXI. század fegyveres konfliktusainak hatása a hadtudományra; In.: RESPERGER – KISS – SOMKUTI: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- RESPERGER István: Válságkezelés és hibrid hadviselés, Dialóg Campus Kiadó, 2018.
- Russia's combat helicopters to be armed with suicide drones – source; <https://tass.com/defense/1207849>, (Letöltés ideje: 2021. 05. 14.)
- SCHARRE, Paul: A terminátor eljövetele. Autonóm fegyverek és a jövő háborúi; Alexandra Kiadó, Budapest, 2019.
- SHAIK Shan et al.: The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense; Center for Strategic and International Studies; 2020. <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense> (Letöltés ideje: 2021. 05. 11.)
- SHMUEL, Shmuel: The coming swarm might be dead on arrival; 2018. <https://warontherocks.com/2018/09/the-coming-swarm-might-be-dead-on-arrival/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- SOMKUTI Bálint: A negyedik generációs hadviselés - az érdekérvényesítés új lehetőségei, PHD értekezés, 2012. pp. 12-34., <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9570/Somkuti%20B%C3%A1lint%20%C3%A9rtekez%C3%A9s?sequence=1&isAllowed=y>, (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- STILWELL, Blake: The Future US Military 'Super Soldier' May Be Closer Than We Think; 2020. <https://www.military.com/off-duty/future-us-military-super-soldier-may-be-closer-we-think.html> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)
- SYMONDS, Matthew: The future of war, The odds on a conflict between the great powers; 2018. <https://www.economist.com/special-report/2018/01/25/the-odds-on-a-conflict-between-the-great-powers> (Letöltés ideje: 2020. 10. 09.)
- VINCENT, James: The future of war will be fought by machines, but will humans still be in charge? 2018. <https://www.theverge.com/2018/4/24/17274372/ai-warfare-autonomous-weapons-paul-scharre-interview-army-of-none> (Letöltés ideje: 2020. 10. 08.)

**AZ IRAKI HÁBORÚ VIZSGÁLATA AZ IGAZSÁGOSSÁG
KERETRENDSZERÉBEN**

Bevezetés

Az iraki háború 2003-ban kezdődött, amikor az Egyesült Államok katonai intervenciót indított Irakba. A fegyveres beavatkozás jogosságát azzal indokolta, hogy a nemzetközi terrorizmus és támogatói ellen lép fel. Megdöntötte Szaddám Huszein kormányát, ami az országban zavaros helyzetet eredményezett, felkelés tört ki a megszálló erők és az újonnan alakult iraki kormány ellen. 2003 márciusa és 2006 júniusa között 155.000 civil vált erőszakos halál áldozatává az iraki kormány által elvégzett kutatás szerint. A felmérésből készült tanulmány megállapította, hogy az erőszak volt az irakiak fő halálozási oka 2003 márciusa után, 8 éven keresztül. Az első évben naponta átlagosan 128, a második évben 115, a harmadik évben pedig 126 fő halt meg erőszakos cselekmény következtében. Ezek több mint fele Bagdadban történt.¹ Az iraki háború egyik oka volt a tömeges elvándorlást kiváltó és felerősítő válságjelenségnek, a migrációs hullámnak, ami elindult Európa irányába.² Az alábbi tanulmányban e háborút és következményeit vizsgálom az igazságosság érvényesülésének szempontjából. Nem szabad viszont megfeledkezni arról, hogy minden attól függ, hogy kinek a nézőpontjából történik az állásfoglalás, s emiatt előfordulhat, a több szubjektív igazság egymásnak ellentmond. Az igazságos háború állandó koncepciója sem létezik, hiszen a különböző szerzők konkrét történelmi korokban, politikai rendszerekben megfogalmazott állásfoglalása is folyamatos változásban van, s a kérdésre nem lehet objektíven rátekinteni.

Az igazságos háború-elmélet háttere és fejlődése

Mindenekelőtt tisztázni kell a különbséget az igazságos háború hagyománya és tana között, mert míg az előbbi a háború igazolhatóságáról, indításának és megvívásának erkölcsi és jogi kereteiről folytatott folyamatos diskurzus,³ az utóbbi a teoretikusok által kidolgozott rendszer, amely a történelmi időszakokon keresztül

¹ A WHO adatközlése alapján a 9345 háztartásból származtak az adatok, viszont szem előtt kell tartani, hogy sok otthon nem volt látogatható a biztonság hiánya miatt. Forrás: <https://www.who.int/news/item/09-01-2008-new-study-estimates-151-000-violent-iraqi-deaths-since-2003-invasion> (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

² FISCHL Vilmos: Egyház és állam álláspontja a háborúról és a békéről. A megbékélés és a dzsiháid fogalma; In: GÖCZE István (Szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig; Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. p. 51. ISBN 978-615-5845-27-7
TÁLAS Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről; Nemzet és Biztonság 2016/6. p. 97.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_06_talas_europai_migracios_valsga.pdf (Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)

³ UJHÁZI Lóránd: The Significance of Charity (Caritas) in the Governing, Sanctifying, and Teaching Mission of the Church; 2020. p. 21. <https://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV2020/04/Ujhazi.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 21.)

állandó változásban volt. Már az ókori filozófusok gondolkodtak a háború igazságosságáról, majd a kialakult állásfoglalásokat átmentették a keresztény bölcsületbe, amelyet később a kánonjogi iskolák formáltak tovább saját korukhoz, szemléletükhöz igazítva.⁴ Az igazságos háború tanának számos változata alakult ki, amelyek egymástól is eltérnek.⁵ Ez igaz a keresztény teoretikusokra is, akiknek elméleteit az iraki katonai beavatkozásnál is felhasználták annak igazolására vagy elutasítására. Michael Waltzer szerint az igazságos háború tana állandó változásban van a normák, szokások, jogi előírások, filozófiai alapelvek, kölcsönös megegyezések eredményeképpen.⁶ Sok esetben az igazságos háború szubjektív értelmezése az oka magának a háború kitörésének is, hiszen az egyik csoport értékrendje alapján jogosnak mondható ugyanaz, ami a szembenálló fél világlátása és vallási meggyőződése alapján nem jogos. A vallásos világnézettel rendelkezők számára létezik egy mindent meghaladó igazságos Isten, azzal az objektív valósággal, amely minden szubjektív igazság fölött áll. És mindenkinek a sajátja az egyetlen valóságos létező, más-más igazságtartalmakkal. A világi felfogás szerint az igazság nem mindenkefeletti, hanem a jogerős ítélet által meghatározott. Ezt a „Res iudicata pro veritate habetur” jogi tétel fejezi ki, azaz a jogerős ítéletet igaznak kell tartani.⁷

Jelen írásban egy meghatározott időpontban az iraki katonai intervenciót az igazságos háború „tanoknak” a tükrében vizsgálom. Egy helyszínre összpontosítva igyekszem elemzést készíteni az ott zajlott háború megítéléséről, összegyűjtve azokat a szempontokat, amelyek az erkölcsi megítélésre hatással lehetnek.

Az igazságos háború elmélete két ókori elméletben gyökerezik. A Közel-Keleten Sumer és Assur királyai magyarázták először az isteni szándékkal a hódító hadjárataikat, melyekkel istenük munkáját végezték el a káoszról rendet teremtve.⁸ A görög poliszok pedig a barbárokkal szembeni háborúik esetében tartották fontosnak az igazságosságot, az igazságos tettek végrehajtását, bár ez Arisztotelész szerint civilizációs különbségeken alapult, ahol természetszerű volt a vezető és szolga együttműködése.⁹ E két ókori gondolatot Szent Ágoston foglalta össze, s célként és keresztény kötelességként határozta meg embertársaink megvédését az igazságtalanságtól. Szent Ágoston szerint Isten mindent a maga egységes egészével tölt be.¹⁰ Az Ószövetség előkészíti Isten üdvözítő tervének feltárását, amely Jézus Krisztusban éri el csúcspontját az Újszövetségben, amely szerint Jézus Krisztus maga „az igazság”¹¹, és az Ő műve – a Szentlélek közreműködése által – folytatódik

⁴ BODOR A.: A béke kérdése Homérosztól Erasmusig; Korunk, 1971/6. pp. 830–839.

⁵ BELLAMY, J. A.: Just Wars: From Cicero to Iraq. Cambridge, Polity Press 2006.

⁶ WALTZER, Michael: Just and Unjust Wars, A moral argument with historical illustrations; Basic Books, New York, 1977. ISBN 0-465-03701-1 p. 44.

⁷ ELEK Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései; 2010. p. 1. <https://www.uni-miskolc.hu/~wwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%20E1zs.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)

⁸ BODA Mihály: Az igazságos háború hagyománya Európában, a Távols-Keleten (Kínában) és Dél-Ázsiában (Indiában); 2019. p. 64. http://real.mtak.hu/82503/1/boda_igazsagos_haboru.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 03.)

⁹ ARISZTOTELÉSZ: Politika; p. 2. <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 21.)

¹⁰ Szent Ágoston Vallomásai (ford. Dr. VASS József) p. 9. <https://mek.oszk.hu/04100/04187/04187.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 04. 18.)

¹¹ Szent Biblia; <https://abibliamindenkie.hu/uj/JHN/14/> (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)

az Egyházban. Isten az igazságban arra a bölcsességre utal, amelyhez az emberek életének igazodnia kell, s azt „nyilvánosságra kell hozni”, „kinyilatkoztatni” szükséges. Fontos, hogy az igazságot ne szűkítsék le a dogmákra vagy teológiai hagyományokra.¹² Erre alapoztak a középkori kánonjogi és filozófiai összefoglalások, főként Aquinói Szent Tamás munkája, aki kimondta, hogy az igazságosság nem az egyik embernek a másikkal való vonatkozásában áll.¹³ Tertullian központi gondolata szerint a világmindenségben szembenállás tapasztalható, pedig a harmónia lenne észszerű. Az erkölcsi ellentétek egyensúlyba hozása lenne szükséges, s mivel Isten igazságos, mindent helyre fog állítani. Isten utolsó igazságszolgáltatása a végső kinyilatkoztatás lesz.¹⁴

Az igazságos háború-elmélet korábban vallási megalapozása a 16. században, Francisco de Vitoria munkásságának eredményeképpen szekuláris jelleget öltött.¹⁵ De Vitoria kimondta, hogy a vallási háborúk nem lehetnek igazságosak, ha mindkét oldalon helyesek.¹⁶ A 17. században Hugo Grotius a nemzetközi szempontból való vizsgálatra helyezte a hangsúlyt, a 18. századtól viszont az állami döntések határozták meg, hogy mi számít igazságosnak. A szuverén államok fölött nem volt elfogadott magasabb hatóság. Clausewitz is úgy vélte a 19. században, hogy a háború viselése a politika folytatása más eszközzel.¹⁷ Ekkortól az államérdek határozta meg a háború indítását, mely az igazságosságnál magasabb rendű céllá vált.

Paul Ramsey 20. századi etikus igazságosság-felfogása abban az értelemben visszanyúlik Arisztotelészhez, hogy a humanitárius intervenciókat azzal igazolja, miszerint az az ország, amely – mert „vezetésre hivatott” – felebaráti szeretetből is köteles a rászorulókat, szenvedőket segíteni. A totalitárius vagy az etnikai, vallási okokból a többségre veszélyt jelentő országokkal szemben igazságosnak mondja a fellépést, ugyanakkor fontosnak tart még két további szempontot, nevezetesen az államérdekeket és a nemzetközi rendet is megvizsgálni egy háborús beavatkozást megelőzően.¹⁸ Az USA és a szövetségesei által indított háború az ő szempontjukból preventív volt, nem csak amerikai, de globális érdek is. Cél volt megvédeni a világot a terroristáktól, akiket szerintük Irakban képeznek ki.

¹² POTTERIE Ignace de la: Az igazság keresztény fogalma; pp. 211-212. http://www.ekonyv.hu/kiado/data/ebooks/52522_preview.pdf (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)

¹³ AQUINÓI Szent Tamás: A Summa Theologiae kérdései a jogról; Szent István Társulat, Budapest, 2011. p. 209. <https://mek.oszk.hu/14700/14746/14746.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)

¹⁴ OSBORN, Eric: Tertullian, first Theologian of the West; Cambridge University Press, 2001. p. 67. ISBN 0-511-00282-3

¹⁵ De Vitoria fontos választóvonalnak számít az igazságos háború elméletének megértésében, mert az igazságos háborúindítást előtte vallási szempontból igazságtalan, utána pedig világi szempontból igazságtalan tettekkel hozták összefüggésbe.

¹⁶ BODA i. m. p. 65.

¹⁷ CLAUSEWITZ Károly: A háborúról; fordította báró Hazai Samu, Athenaeum, Budapest, 1917. p. 31.

¹⁸ BODA i. m. p. 69.

Az igazságos háború fogalma

Az igazságos háború kifejezést csak a keresztény teoretikusok – leginkább Szent Ambrus, Szent Ágoston, illetve Aquinói Szent Tamás – elméletére alkalmazzuk,¹⁹ mégis elterjedt ez a szóhasználat. A háborúk megítélése kapcsán mindig felmerül az erkölcsi és jogi szempontból való vizsgálat kérdése. A második világháború és az ENSZ létrejötte után igyekeztek a háborúkat inkább jogi, és nem erkölcsi alapon igazolni. Mára a nemzetközi jog alkalmazhatóságának nehézségei miatt ez kérdésessé vált, és inkább erkölcsi alapon igyekeznek vizsgálni a háborút,²⁰ amely mást jelent minden kulturális, vallási környezetben, máshogy kell róla gondolkodni minden időszakban, s a felek rendelkezésre álló fegyverrendszerei is befolyásolják a véleményalkotást.

Az igazságos háború elméletének alapja a skolasztikus filozófia és a kánonjog, valamint a római jog és a lovagi hadviselés szabályai. Alapvetően három fő szempont alapján lehet eldönteni a háború igazságosságát: a háború indításának joga, a hadviselés szabályai, végül a háború utáni rendezés szabályai. Ezek skolasztikus szóhasználatban: *jus ad bellum*, *jus in bello* és *jus post bellum*.²¹ Manapság a középső fogalomra, azaz a hadviselés szabályaira irányul leginkább a figyelem, mert ehhez kapcsolóan határozhatók meg legkönnyebben a jogsértések, még ha ritkán kerülnek is napvilágra, és még ritkábban nyernek büntetést. A *jus in bello* két betartandó alapszabálya a harcban részt vevők és abban részt nem vevők megkülönböztetése (ahol a nem harcolók megóvása és a bevethető fegyverek meghatározása a legfőbb szempont) és az arányosság (erőszakot csak abban a mértékben lehet alkalmazni, amennyiben az előmozdítja a háború sikeres befejezését).²² A fegyverrendszerek fejlődésével, új haditechnika bevezetésével, ahogy egyre nagyobb csapásmérés lehetséges az ellenséggel szemben, egyre szükségesebb korlátozó tényezőket megfogalmazni, s etikai diskurzust, majd jogi szabályozást indítani. „*Olyan jogi rendszert, amelyben nem jelenik meg az igazságosság, nem lehet jogrendszernek nevezni, amelyben pedig nem jelenik meg a szeretet, azt nem lehet kánonjogi (jog)rendszernek nevezni.*”²³ Sajnos az elmúlt időszak háborúiban soha nem azt lehetett látni, hogy a támadó felek tekintettel lettek volna a nem harcolókra, akiknek elvileg nem eshetett bántódásuk. Mary Lou Kownacki bencés apáca, és az USA-beli Pax Christi társalapítója is elmondta, hogy napjainkban egyetlen nagyobb fegyveres konfliktus sem képes kielégíteni az

¹⁹ UJHÁZI Lóránd: Az „igazságos háború” tan elemeinek tovább élése a jelenkori fegyveres konfliktusoknál; In: GÖCZE István (Szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. p. 25. ISBN 978-615-5845-27-7

²⁰ Uo. p. 24.

²¹ GROTIUS, Hugo: *The Laws of War and Peace*; Clarendon Press, Oxford, 1925. <https://oll.libertyfund.org/page/grotius-war-peace#text2> (Letöltés ideje: 2021. 02. 02.), STARKE, Steven Charles: *Kant's Just War Theory*; University of South Florida 2016, p. 32-67. <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7594&context=etd> (Letöltés ideje: 2021. 02. 13.)

²² ÖZE Zoltán: A vegyi fegyverek és az igazságos háború; *Hadmérnök*, 2020/2. p. 200. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hadmernok/article/view/718/3923> (Letöltés ideje: 2020. 12. 28.)

²³ UJHÁZI Lóránd (2020) i. m. p. 785.

igazságos háború hagyományának a polgári halálok elkerülésére vonatkozó kritériumait.²⁴

Különböző teoretikusok állásfoglalása az igazságos háborúról

Az igazságos háború eszméjét először Szent Ágoston fogalmazta meg a 4. században, majd a 13. században Aquinói Szent Tamás a *Summa Theologicában* rendszerbe foglalta.²⁵ Ágoston szerint akkor igazságos a háború a bűnösök ellen, ha illeszkedik Istennek a megváltást elősegítő tervéhez, s a háborút vívó katonák tettei az isteni szándékot tükrözik. Ennek a koncepciónak az alapja Isten megváltó szándéka és a megváltás terve.²⁶ Ágoston igazságosnak találta, hogy a barbár betörésekkel szemben a Római Birodalmat megvédjék. A háború indítására leginkább önvédelem miatt kerülhetett sor, de egyre inkább a háború igazságszolgáltató vagy büntető jellege is hangot kap. Az igazságos háború a támadókkal szembeni, a gonosztevők megbüntetésére, a jogtalanul eltulajdonított javak visszaszerzésére indított háborúvá válik.²⁷ Aquinói Szent Tamás az önvédelemi háborút a természetjog alapján evidenciának tekintette, amely nem igényel külön igazolást. Az igazságos háború indításának három szempontját – szuverén hatalom, jogos ok, helyes szándék – a közjó védelmének elvével fogja össze.²⁸ Francisco de Vitoria és Francisco Suárez S. J. két új feltételt tett az igazságos háború követelményéhez: a háborút végső megoldásként, és a megfelelő módon, vagyis az ártatlanok megölése nélkül kell megvívni. Ez utóbbi az igazságos háború betartandó alapszabályává fejlődött.²⁹

Az igazságos háború tanát az iszlám terjeszkedés kapcsán is gyökeresen át kellett értékelni. A kérdésben meghatározó és vitaindító IV. Ince (1195–1254) elmélete, aki a természetjog alapján úgy vélte, hogy minden embert vallásától függetlenül megillet a tulajdonhoz, így a lakóhelyhez és annak kormányzásához való jog. A pápa állásfoglalása alapján legitimnek tartották azokat a muszlim területeket megtámadni, ahol a keresztényekkel szemben atrocitások voltak, vagy amelyeket a muszlimok igazságtalan háborúban elfoglaltak. Elmélete komoly vitákat váltott ki, és még a keresztényeket is megosztotta. A pápa csak addig tartotta fenn a nem keresztény uralkodó természetjog alapján fennálló kormányzati jogát, amíg az a keresztényekkel megfelelően bánt. Véleménye szerint a keresztényeknek joguk van

²⁴ BOUDREAUX, Richard – WATANABE, Teresa: A katolikus egyház vitája az igazságos háborúról; Los Angeles Times, 2001. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-sep-30-mn-51612-story.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 04.)

²⁵ ÓZE i. m. p. 200.

²⁶ BODA i. m. 2019, p. 3.

²⁷ UJHÁZI (2017) i. m., PÉTERFFY Gedeon: Szent Tamás tanításának patrisztikus forrásai. A háború; Stephaneum Nyomda, Budapest, 1941. pp. 8-9.

https://mtda.hu/books/peterffy_gedeon_a_haboru.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 04.)

²⁸ UJHÁZI (2017) i. m. p. 28.

²⁹ SUÁREZ, Francisco: Selections From Three Works: A treatise on Laws and God the Lawgiver/A Defence of the Catholic and Apostolic Faith/A Work ont he Three Theological Virtues: Faith, Hope and Charity; Liberty Fund Inc., Indianapolis, 2015.; RYCHLAK, Ronald J.: Just War Theory, International Law and the War in Iraq; In: Ave Maria Law Review, 2004. p. 7. <https://lawreview.avemarialaw.edu/wp-content/uploads/2019/06/v2i1.rychlak.copyright.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 20.)

megvédeni magukat és a keresztény hittársaikat.³⁰ Anacletus Reiffenstuel támadta IV. Ince pápa véleményét, és hogy a természetjog alapján illetve meg bizonyos népeket bizonyos területek feletti kormányzási jog. Az biztos, hogy a természetjog alapján való kormányzás és a humanitárius intervencióról való állásfoglalás között érdemes keresni az összefüggéseket.³¹ Erre alapozva ma is többen próbálják igazolni az USA és a szövetségesei által indított, preventívnek mondott, szuverén államok életébe való beavatkozásokat.

A felfedezések korában az Újvilág irányába indított háborúk, a nem keresztény területek elfoglalása, a bennszülöttek leigázása semmilyen szempontból nem volt igazságosnak mondható, ahogy megelőzően a középkori kereszties hadjáratok sem, bár IX. Gergely pápa sokat foglalkozott azzal, hogy természetjogi szempontból el lehet-e foglalni a nem keresztény területeket. Mivel a dél-amerikai törzsek soha nem támadták meg a keresztény világot, így az önvédelem elve alapján nem lehetett velük szemben háborút indítani. IV. Ince elmélete szerint a törzsek a terület legitím tulajdonosai voltak, ezért azt a természetjog alapján kormányozhatták és védhették. De Vitoria fényében a *De Indis* című munkájában hét elfogadhatatlan és hét elfogadható érvet sorol fel, amelyek alapján igazolni lehet a bennszülöttekkel szembeni háborút. Szerinte a természetjogi törvényeket a nem keresztényeknek is be kell tartaniuk: nem zsarnokoskodhatnak, nem lehetnek a természetjoggal ellentétes szokásaik, mint például az emberevés stb. Ez esetben ugyanis a gyarmatosítók az ártatlanok, és a természetjog védelme alapján jogosan avatkoznak be.³² Ezek alapján szinte a végtelenségig gyűjthetők az érvek és ellenérvek, de mindig visszajutunk a kiinduló gondolathoz, amely szerint az igazságos háború tana állandó változásban van a normák, szokások és a fentebb említettek alapján.

A reformáció atyja, Luther nem viszi tovább az igazságos háborúról szóló korábbi egyházi értelmezést. Szerinte, aki háborút kezdeményez, az már az igazságtalanság területére került. A világi felsőbbiséget Isten kizárólag a béke megőrzésére rendelte, illetve, hogy elejét vegye a háborúnak. Fegyveres erők bevetése csak védekezés céljából engedélyezett, de még ennek esetén is azt tanácsolja, hogy előbb tárgyalások és megegyezés által meg kell próbálni rendezni a vitás kérdéseket. Luther szerint a keresztényeknek kötelességük részt venni a béke megőrzésének feladatában.³³

Az eszmét Hugo Grotius még a 17. században is elfogadja: a háború akkor igazságos, ha azt „*az Isten parancsának végrehajtására vagy önvédelem és jogsértés megtorlására indították.*”³⁴ A háború jogossága viszont nem igazolható, amikor

³⁰ UJHÁZI (2017) i. m. p. 29.

³¹ MULDOON, James: Forerunners of Humanitarian Intervention? From Canon Law to Francisco de Vitoria; In: JUSTENHOVEN, Heinz-Gerhard – BARBIERI William A., Jr. (Szerk.): From Just War to Modern Peace Ethics., De Guyter, Berlin, 2012. p. 112.

³² DE VITORIA, Francisco: De Indis, 1532., <https://teachingamericanhistory.org/library/document/de-indis/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 11.), <http://theahi.org/wp-content/uploads/2013/10/Francisco-de-Vitoria-on-War.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 13.)

³³ FAZEKAS Sándor: Meddig mehet el az egyház? Egyházi állásfoglalások a mérlegen; In: GÓCZE István (Szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig; Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. p. 134., ISBN 978-615-5845-27-7

³⁴ ÓZE i. m. p. 200.

önző érdekek vezérlik, mint például területnövelés, vallási térítés, javakhoz való hozzájutás vagy egyéb titkolt célok. Sajnos ezek bizonyítása mindig sok nehézséget okoz.³⁵

Kant elképzelése nagyban hasonlít Ágoston koncepciójához, gyakorlatilag annak egy 18. századi változata: a kiindulási pont mindig a háborúk állapota, amelyből cél, hogy a békét elérjük. Az igazságos háborúban csak olyan eszközöket lehet alkalmazni, amelyek ez irányba mutatnak.³⁶ A támadó háború erkölcsstelen, az erkölcsi törvény háború alatt is érvényben van. Részletesen a Katolikus Egyház Katekizmusa 1994-ben fogalmazza meg a háború indításával kapcsolatban azokat a feltételeket, amelyeknek együtt kellett fennállniuk:

- károkozás történt, mellyel szemben hatástalan minden egyéb eszköz,
- van esély a kedvező kimenetelre,
- az okozott kár nem lehet nagyobb, mint a megszüntetendő rossz.³⁷

Néhányaknak az a feladatuk, hogy az evangéliumi szeretetről tanúságot tegyenek, rámutatva a fizikai és erkölcsi kárra, amit a háború okoz.³⁸ A történelem folyamán az ágostoni gondolatokból a Katolikus Egyház több elemet elvetett, kizárólag a honvédő háborút tartja igazságosnak. Már nem az egyes fegyveres összeütközések megítélésével foglalkozik, hanem minden erejével a béke előmozdítását célozza meg. Az iraki háborút igazságosnak tartja, mert azt a béke megteremtése eszközének látja.³⁹

Egy „kontra” állásfoglalás, avagy hogy vélekedik a Szentszék az iraki háborúról?

Az Egyesült Államok az iraki háborút a terroristák elleni háborúnak hívta, ez volt az egyik fő indító ok. A régió aktív diplomáciai szereplője a Katolikus Egyház, ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül az állásfoglalását, és annak változását a vizsgált témával kapcsolatosan. A Vatikán a kezdetekkor mindkét fél mellé odaállt, sokszor a Vatikánon belül sem volt egységes állásfoglalás. Joaquin Navarro-Valls pápai szóvivő egyértelművé tette, hogy a pápa nem pacifista, s megértenék, ha az Egyesült Államok önvédelemből indítana háborút, hisz valamit tenni kell, hogy ne váljunk mindannyian a terroristák túszává. Fontos viszont, hogy a rajtaütés arányos kell, hogy legyen a fenyegetéssel, és ártatlanokat nem károsíthat. Ugyanakkor a háború borzalmas következményeire hívták fel a figyelmet és 8000 apáca

³⁵ HEINZE, A. E. – STEELE, J. B.: Non state Actors and the Just War Tradition; In: HEINZE, A. E. – STEELE, J. B. (Szerk.): Ethics, Authority and War. Non state Actors and the Just War Tradition; Palgrave, New York, 2009.; UJHÁZI (2017) i. m. p. 27.

³⁶ STARKE, Steven Charles: Kant's Just War Theory; University of South Florida 2016, p. 199. <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7594&context=etd> (Letöltés ideje: 2021. 02. 13.)

³⁷ Katolikus Egyház Katekizmusa 2309. pont, UJHÁZI (2017) i. m. p. 34., UJHÁZI Lóránd: A nukleáris elrettentés a katolikus egyház megnyilatkozásainak a fényében; Hadtudományi Szemle, 2019. Különszám, p. 345. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14181/23_ujhazi_lorand.pdf;jsessionid=7F1B67B0F4AE1A4E417DD733848222F6?sequence=1 (Letöltés ideje: 2021. 02. 05.)

³⁸ A Katolikus Egyház Katekizmusa, 2306. pont

³⁹ ÓZE i. m. p. 201.

felszólította a Kongresszust, hogy erőszak nélkül törekedjen a békére.⁴⁰ A béke XXXV. világnapja alkalmából II. János Pál megfogalmazta a szentszéki álláspontot.⁴¹ A pápa leszögezte, hogy „*az erőszak tragikus spirálban erőszakot szül, amely elnyeli az új generációkat, s ezek az elődeiket megosztó gyűlöletet öröklik. A terrorizmus... valóságos büntett az emberiség ellen. Következésképpen létezik a terrorizmus elleni védekezés joga. E jog – minden más joghoz hasonlóan – meg kell, hogy feleljen erkölcsi és törvényi követelményeknek a célok és az eszközök megválasztásában.*”⁴² A Vatikán nem hagyta figyelmen kívül a terrorizmust részben kiváltó társadalmi okoknak a megismerését és kezelésének sürgetését, mert a mélyben rejlő okok sok fiatalat sodortak az erőszak útjára. Sürgősek lettek volna az új politikai, diplomáciai és gazdasági kezdeményezések, hogy az igazságtalanság érzése és a társadalom peremére kerülés lehetősége enyhüljön, mert ilyen körülmények között mindig könnyebb terroristákat toborozni.⁴³ A Szentszék a későbbiekben már úgy látta, hogy a katonai erő alkalmazásához szükséges jogos önvédelem szigorú feltételei nem teljesültek. Nem támogathatta az amerikaiak preventív háború kirobbantására irányuló terveit, még így sem, hogy az uralkodó diktatúrát ellenezte, mert saját tanításával ment volna szembe.⁴⁴

Mons. Martino érsek⁴⁵ elmondta, hogy nem kapott világos bizonyítást az, hogy Irak a nemzetközi terrorizmusért felelős lenne, vagy az emberiségre azonnali veszélyt jelentő tömegpusztító fegyverekkel rendelkezne. Ő hívta fel arra is a figyelmet, ami a későbbiek folyamán beigazolódott, hogy az Irak elleni háború esetén azzal is számolni kell, hogy azt az iszlám elleni beavatkozásként értelmezheti az iszlám közvélemény, s ez okozhatja még több fiatal csatlakozását a Nyugat elleni dzsihádhhoz.⁴⁶ A Vatikán egyre inkább meg akarta akadályozni egy Irak elleni hadművelet indítását. A szentszéki küldöttség megpróbálta jobb belátásra bírni Szaddám Huszein elnököt is, hogy ebből az irányból is próbálja enyhíteni azokat az okokat, melyek komoly feszültséget okoztak. Ugyanez a küldöttség a Fehér Ház felé is jelezni próbálta II. János Pál álláspontját, amely szerint a háború csak utolsó megoldás lehet. A pápa a diplomácia minden eszközével igyekezett megakadályozni a katonai fegyveres beavatkozást.⁴⁷ Végül személyes békemegbízottját, Pio Laghi bíborost küldte Washingtonba, hogy az utolsó pillanatban, 2003. március 5-én igyekezzék hatni Bush elnökre.⁴⁸ A különféle vatikáni nyilatkozatok, az egyházi

⁴⁰ BORDEAUX – WATANABE i. m.

⁴¹ A béke XXXV. világnapja 2002. január 1-én volt. Forrás: M. SZEBENI Géza: Bekezdések az Egyesült Államok és a Vatikán kapcsolatai történetéből – kitekintéssel az iraki konfliktusra; Külügyi Szemle 2005/3-4. p. 143.
https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2005__3-4mszebenigeza.pdf
(Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

⁴² M. SZEBENI i. m. p. 143.

⁴³ Uo. p. 144.

⁴⁴ Uo. p. 144.

⁴⁵ Mons. Martino érsek: az Igazság és a Béke Pápai Tanácsának elnöke, aki korábban 16 évig képviselte a Vatikánt az ENSZ-ben

⁴⁶ M. SZEBENI i. m. p. 145.

⁴⁷ UJHÁZI Lóránd: A keresztények biztonsági helyzete Irakban, „korszakváltás” a vatikáni diplomáciában; In: Szakmai Szemle, 2015/3. p. 59.
https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_3_szam.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 04.)

⁴⁸ WILLS, Gary: Mi az igazságos háború? Beszélő 2004/12. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/mi-az-igazsagos-haboru> (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

diplomata, a vallási kongregációk vezetői a pápával egyetemben valamennyien azt hangoztatták, hogy az igazságos háború elmélete egyértelműen kizárja az iraki háborút. A Szentszék tehát feltétlenül el akarja kerülni, hogy egy hadművelet a kultúrák közötti összecsapás jellegét öltse, hisz tovább fokozódna az iszlám fanatizmus, amely az iszlám országokban élő keresztény közösségeket is veszélyeztetné.⁴⁹ Az iraki kormány nem fogadta el az Egyesült Nemzetek Szervezete határozatait, s a pápa felhívását, megszakadtak a nemzetközi jog szerinti, az iraki dráma békés megoldását célzó tárgyalások.

II. János Pál az ellenségeskedések megindulását követően két alkalommal is újra megszólalt, 2003. március 22-én és 23-án. Kijelentette, hogy a háború az emberiség sorsát fenyegeti, és csakis a béke útja vezet egy igazságosabb és szolidárisabb emberi társadalom felé. Hangsúlyozta, hogy veszélybe került a keresztény–iszlám párbeszéd, amelynek a folytatása az egyik legfontosabb célkitűzése volt.⁵⁰ Véleményéhez és a szentszéki állásponhoz kapcsolódóan Giovanni Lajolo érsek is keményen bírálta az esetleges Irak elleni beavatkozást és a terrorizmusra adott egyoldalú választ.

Az iraki rezsim bukását követően az Egyesült Államok és a Vatikán is igyekezett előretekinteni, s közös nevezőre jutni. A Vatikánban 2003. április 9-én fogadták John Bolton külügyminiszter-helyettest, majd júniusban Colin Powell külügyminisztert, hogy átgondolják, mit lehet tenni az iraki nép szenvedéseinek csökkentése céljából. Abban egyetértés volt, hogy nem kívánatos egy fundamentalista síita hatalom létrejötte Irakban. *„Az a fontos, hogy a nemzetközi közösség segítse az őket elnyomó rezsimtől megszabadult irakiakat, hogy képesek legyenek az országuk kormányzására, hogy megszilárdítsák szuverenitását, hogy demokratikusan határozzanak meg egy nekik megfelelő politikai és gazdasági rendszert, és ilyen módon Irak ismét a nemzetközi közösség szavahihető partnere legyen.”*⁵¹ Az Egyesült Államok és a Vatikán viszonyában az iraki történések sok feszültséget, de törést nem okoztak. A feszültség enyhítését elősegítette az is, hogy Bush elnök elismerte: *„...a terrort nem győzzük le csak a katonai erő alkalmazásával. A terrorista hálózatokat és támogatóikat minden rendelkezésünkre álló eszközzel – diplomáciai, gazdasági [fellépéssel], a rendőrségi információk megosztásával, hírszerzéssel és katonai erővel – kell leküzdenünk.”*⁵² Irak kapcsán mindkét fél abban érdekelt, hogy a helyzet normalizálódjon, megszűnjenek a vallási közösségek közötti összeütközések, illetve ez utóbbiak ne terjedjenek ki a térség más országaira. A Szentszék különösen az iraki keresztények sorsa miatt aggódott, akik a háború igazi veszteségeinek tekinthetők: papjaikat, püspökeiket elrabolták, meggyilkolták, templomaik és közösségeik ellen merényleteket követtek el, mindeközben pedig az ország hatóságai sem védték őket. XVI. Benedek pápa, tudván, hogy Amerika megkerülhetetlen tényező, nagyobb figyelmet kért tőle a keresztények számára.⁵³

⁴⁹ MTI: Amerikai nyomás a Vatikánra 2003. <https://index.hu/kulfold/hirek/117684/amp> (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

⁵⁰ M. SZEBENI i. m. p. 147.

⁵¹ Uo. p. 148.

⁵² Uo. p. 149.

⁵³ ÉRSZEGI Márk Aurél: Bush elnök és XVI. Benedek egyetértésének alapja: az egyház–állam viszony értelmezése; Magyar Kurír, 2008. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/bush-elnoek-es-xvi-benedek-egyertertesenek-alapja-az-egyhaz-allam-viszony-ertelmezese> (Letöltés ideje: 2021. 01. 04.)

„Pro” álláspontok az iraki háborúval kapcsolatban

Thuküdidész, a görög történetíró már az időszámítás kezdete előtt leszögezte, hogy minden háború félelem, tekintély és érdek valamiféle kombinációja miatt alakul ki. Az iraki katonai intervenció esetében az USA attól félt, hogy Irak tömegpusztító fegyverekkel fogja ellátni a terrorista csoportokat, becsületbeli okokból megütközött egy olyan politikai rezsimmel, amely támogatta a szeptember 11-i terrortámadást, és érdekében állt megszabadulni minden destabilizáló erőtől a régióban.⁵⁴

A jobboldali katolikusok és az evangéliumi egyházak is meg voltak győződve arról, hogy Amerika igazságos háborúban szállt hadba. Michael Novak az American Enterprise Institute-től James Nichollson, az Egyesült Államok vatikáni nagykövete hívására még Rómába is elutazott, hogy meggyőzze a vatikáni kormányzatot a háború szükségességéről.⁵⁵ Példákat hoztak a korábbi saját szempontjukból igazságos háborúkra, amikor számukra ez hozta meg a függetlenséget, vetett véget a rabszolgaságnak, megállította Hitler agresszióját, befejezte a holokausztot.⁵⁶

A nemzetközi jog alapján igazolni lehetett Irak katonai beavatkozását. Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa azonban nem volt hajlandó új katonai fellépést engedélyezni, ami azt jelentette, hogy az Irak elleni támadás sértheti a nemzetközi jogot, viszont az Egyesült Államok és Nagy-Britannia vezetése úgy vélte, hogy a katonai intervenció indokolt, sőt szükséges. Németország, Franciaország és sok más nemzet vezetői viszont azt vallották, hogy egy ilyen cselekedet nem szükséges és nem is szabad.⁵⁷ A vita mindkét oldalán az igazságos háború elméletéről szóló keresztény tanításra hivatkoztak.

A Szent Ágoston által az igazságos háború fogalmának megfogalmazása óta eltelt 16 évszázadban a római katolikus egyház gyakran megpróbálta a keresztény etika szerint irányítani az erőszak használatát. De mivel a terroristák elleni küzdelem nem egy állam elleni, hanem egy rejtett ellenséggel szemben folytatott háború, az igazságos háború mércéje is nyomás alá került, és nem úgy alkalmazható, ahogy hagyományos körülmények között. Egyes teológusok a terroristákkal való szembenézés során nem korlátozhatják az igazságos okot az agresszió visszaszorítására, hanem szerintük meg kell engedni a megelőző katonai csapásokat. Bush terrorizmust támogató nemzetként látta Irakot, amivel véleménye szerint ugyanúgy kell bánni, mint a terroristákkal. Azt is kijelentette, hogy mivel számos ország támogatja a terrorista csoportokat, ezért a háború kiterjedhet. A mérsékelt muzulmán vezetők szerte a világon úgy foglaltak állást, hogy belépnének a terrorizmus elleni igazságos háborúba, de a Vatikán szempontjából ezek az egyeztetések veszélyesek voltak a pápa erőfeszítéseire nézve a vallási feszültségek enyhítése irányában.⁵⁸

A Bush-adminisztráció egy katonai stratégiát is körvonalazott válaszul a 2001. szeptember 11-i csapásra, hogy szembe szálljon a nemzetközi terrorizmussal és az

⁵⁴ COLE, Darrell: *Just War and the Ethics of Espionage*; London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2018. p. 251. ISBN 978-1-138-54610-3

⁵⁵ WILLS i. m. 2004.

⁵⁶ RYCHLAK i. m. p. 5.

⁵⁷ Uo. p. 1.

⁵⁸ BORDEAUX – WATANABE i. m.

által szélhámosnak nevezett rezsimekkel, melyekre az agresszív szándék és a nemzetközi normák elutasítása volt jellemző. Az amerikai katolikus igazságos háború elmélet alapján az ő szempontjukból a katonai intervenció igazságos volt, mert úgy ítélték meg, hogy Iraknak voltak nukleáris, biológiai és vegyi fegyverei, melyek veszélyt jelentettek a régióra és a világra is. Az Iraki Felmérő Csoport csak a háborút követően, 2004 szeptemberében közölte, hogy Irak mégsem rendelkezett veszélyes mennyiségű tömegpusztító fegyverrel.⁵⁹

Az USA azt remélte a beavatkozástól, hogy sikerül egy demokratikus kormányt létrehozni Bagdadban⁶⁰, s véget vetnek az alapvető emberi jogok elleni bűncselekménynek, az emberi szükségletek megvonásának vagy az igazságszolgáltatás elégtelenségének. Az amerikai katolikus állásfoglalás szerint humanitárius beavatkozásnak is tekinthető a katonai intervenció, amelynek során a „szeretet cselekedete” volt a brutalitástól megvédeni az embereket. Sajnos „mindenki láthatja, hogy (a háború) nem eredményezett biztonságosabb világot, nem lett nagyobb a biztonság sem Irakon belül, sem annak határain kívül”.⁶¹

Az Irak elleni katonai intervenció elemzése

Az alábbiakban tisztán racionális alapokon igyekezzünk átgondolni az Irak elleni beavatkozást az igazságos háború jellemzőit szem előtt tartva. Ahogy a „kontra” úgy a „pro” álláspont is visszanyúl Szent Ágostonhoz, Szent Ambrushoz és Aquinói Szent Tamáshoz az igazságosság kérdéskörét vizsgálva.⁶²

A háború indításának joga tekintetében a Kongresszus ruházta fel George W. Bush elnököt a közös jó érdekében, de a nemzetközi felhatalmazás azért a mai napig kérdéses. A háború indításának jogos okai voltak: úgy tudták, Iraknak vannak tömegpusztító fegyverei, Szaddám Huszein fenyegetést jelentett a régióra, az USA-ra és szövetségeseire nézve. Biztosak voltak benne, hogy Irak kiképezte és segítette a terroristákat, illetve a megelőző háború lehetőségére támaszkodtak a fenyegetettség kezdeti stádiuma esetén. A totalitárius rendszert képviselői demokráciával szerették volna helyettesíteni.⁶³ Ennek értelmében az Irak elleni

⁵⁹ Az Iraki Felmérő Csoport (Iraq Survey Group, ISG) egy tényfeltáró misszió volt, amely a 2003-as iraki beavatkozás után azért működött, hogy megtalálja az Iraknak állítólag birtokában lévő tömegpusztító fegyvereket, mely a fő oka volt az amerikai támadások indításának. A tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos végső jelentést, amelyet az ISG vezetőjéről, Charles A. Duelferről Duelfer-jelentésnek neveztek el, 2004-ben nyújtották be a kongresszusnak és az elnöknek. A jelentés elismerte, hogy csak kis mennyiségű vegyi tömegpusztító fegyvert találtak, melyek nem jelentettek fenyegetést a környezetre nézve. Forrás: <https://www.nti.org/gsn/article/iraq-survey-group-to-continue-work/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

⁶⁰ STRECKER, Daniel R.: A katolikus igazságos háború tradíció és az iraki háború: csak megelőző háború? Csak humanitárius beavatkozás? *Journal of Catholic Legal Studies*, 2012/1. pp. 77-78. <https://scholarship.law.stjohns.edu/jcls/vol51/iss1/5/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.)

⁶¹ Vatikáni felszólalás az ENSZ-ben 2004.

⁶² STRECKER i. m. pp. 83-84.

⁶³ Az Amerikai Egyesült Államoknak alapvetően célja a demokráciaexport, vagyis a diktatúrák demokráciákkal való helyettesítése pusztán azért is, mert a demokráciára jellemző a béke, hiszen az esetleges érdekkülönbségeket inkább tárgyalásos úton rendezik

katonai intervenció igazolható védekező hadviselés volt az USA szempontjából⁶⁴, bár a nem tiszta, nem közvetlen és nem egyértelmű fenyegetés nem indokolhatja a háborúba lépést. Az előzetes hadbalépés esetén magas szintű igazolásnak kell megfelelni, ellenkező esetben agresszió alakulhat ki, amely sérti a nemzetközi jogot.⁶⁵ A helyes szándékot vizsgálva a Bush-adminisztráció kifejezte, hogy az ördögi rezsimet egy demokráciát támogató rezsimmel szeretne volna helyettesíteni, hogy hosszabb távon a béke biztosított lehessen. Egyértelmű volt, hogy az USA érdeke volt a demokratikus kormányzás biztosítása, ami objektívan jó szándék, hiszen a békés államok szükségleteiket háborúzás helyett a kereskedelem útján igyekeznek kielégíteni.⁶⁶ Az USA pedig kereskedni szeretett volna ezzel a régióval, s a régió biztonságát is szeretne volna szavatolni. A helyes szándék és a siker észszerű reménye összefonódtak. Minden esély megvolt, és megvalósíthatónak tűnt Szaddám Huszein és pártjának eltávolítása, viszont a demokratikus rendszer kiépítése rövid távon túl optimista elvárás volt a jelen helyzetben. A „kontra” érveket támasztja alá, hogy az okok egyike a kőolaj is lehetett, amelynek nagy részét az USA Irakból és Szaúd-Arábiából nyerte. Amikor az iráni forradalom fenyegetettséget jelentett a közel-keleti régióban, az amerikai olajellátottság veszélybe került. Az olaj megszerzésének céljából való beavatkozást viszont sokak cáfolják. A szankciók miatt igazából az egész világ olajellátása veszélyben volt.

A hadviselés szabályaira vonatkozóan szinte csak „kontra” érvek vannak. Az USA két szempontot kellett, hogy szem előtt tartson: a megkülönböztetést és az arányosságot. Sajnos a harcok folyamán elég sok volt a járulékos kár, még úgy is, hogy az amerikaiak a kudarcot inkább vállalták például egy olyan esetben, amikor a Baath párt vezetőjére, Sultan Al-Sayf-ra akartak lesújtani, de mivel az akció célpontja egy iskola mellett volt, hogy elkerüljék az ártatlan gyerekek véráldozatát, inkább a csapás megghiúsítása mellett döntöttek. Az arányosság tekintetében a terroristák ellen harcoló katonák civilekhez hasonló öltözetet viseltek sok esetben, illetve hagyományos járműveket használtak, aminek sajnos az lett a következménye, hogy ártatlan civileket is megölték a terroristák, mert nem sikerült a valódi ellenséget beazonosítaniuk.⁶⁷

A háború utáni rendezés szabályaival kapcsolatban az Egyesült Államok felelőssége volt, hogy a fegyverektől megtisztítsa a területet, és a háborús bűnösök nyomára akadjon a lakosság védelme érdekében, illetve, hogy a demokratikus kormányt felállítsa, helyreállítsa az infrastruktúrát és megvédje az irakiak jogait. Waltzer szerint fontos lett volna, hogy irakiaknak mielőbb munkát adjanak és a lehető leghamarabb bekerüljenek igazgatási, hatósági pozíciókba. Erős és igazságos

s így ritkábban háborúznak. Szükségeiket is inkább kereskedelmi úton oldják meg, s hosszabb távon a prosperálás jellemző rájuk. Lásd: RAWLS, John: A népek joga; L'Harmattan, Budapest, 2008. ISBN: 9789632360393

⁶⁴ Az indokok közül a későbbiekben többről kiderült, hogy nem volt igaz. Irakot nem szabadott volna olyan gyorsan a terrorizmus támogatásával és a tömegpusztító fegyverek gyártásával összefüggésbe hozni, de ez az előre nem látható, nem szándékolt negatív következmény nem róható fel.

⁶⁵ HUNSINGER, George: Invading Iraq: Is it justified? In: Special Report by United States Institute of Peace – Would an Invasion of Iraq Be a „Just War”? 2003. p. 2. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr98.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.)

⁶⁶ COLE i. m. p. 259.

⁶⁷ Uo. p. 264.

protektorátust kellett volna létrehozni rövid távon, hogy utat teremtsenek egy szabad és szuverén Irak számára. A hosszabb távú veszélyeket fokozza, hogy többszázezer bosszús iraki katona maradt munka nélkül, akik a terrorista toborzásokkor célponttá válhattak. Nem biztosítottak elég erőt a nemzetépítési célokhoz, a háború utáni békét az amerikaiak nem tudták megteremteni Irakban.

Az alábbi táblázatban összefoglalom a „pro” és „kontra” érveket:

		„Pro” igazságos háború	„Kontra” igazságos háború
Indítás joga	Szuverén hatalom fennállt? Megfelelő hatóság/személy felhatalmazása megvolt?	A Kongresszus ruházta fel George W. Bush elnököt a közös jó érdekében.	A nemzetközi felhatalmazás azért a mai napig kérdéses.
	Önvédelem, prevenció, megelőző háború igazságos?	Az USA önvédelemből indította az intervenciót, meg akarta magát és a világot védeni egy diktatórikus rendszertől.	A katonai erő alkalmazásához szükséges jogos önvédelem szigorú feltételei nem teljesültek, még így sem, hogy diktatúra uralkodott az országban.
	Megvolt-e az egységes nemzetközi álláspont?	Egyesült Államok és Nagy-Britannia vezetése úgy vélte, hogy a katonai intervenció indokolt, sőt szükséges.	Németország, Franciaország és sok más nemzet vezetői viszont azt vallották, hogy egy ilyen cselekedet nem szükséges és nem is szabad.
	Tiszta, egyértelmű fenyegetés állt fenn?		Rejtett ellenséggel (terrorcsoport) szembeni fellépés nem azonos a hagyományos, látható ellenséggel szembeni fellépéssel. Nem volt indokolt így a háborúba lépés.
	Büntetés is az igazság része lehet?	Az USA a terroristákat akarta megbüntetni.	Az USA az országot, Irakot hibásan azonosította a terrorizmussal.
	Jogos ok fennállt?	Úgy tudták, Iraknak vannak tömegpusztító fegyverei.	Az Iraki Felmérő Csoport (ISG) felmérése alapján Irak mégsem rendelkezett az emberiségre azonnali veszélyt jelentő tömegpusztító fegyverekkel.
		Úgy vélték, hogy Irak kiképezte és segítette a terroristákat.	Nem kapott világos bizonyítást az, hogy Irak a nemzetközi terrorizmusért felelős lenne.
	Helyes szándék megvolt?	A totalitárius rendszert képviselői demokráciával szerették volna helyettesíteni, hogy a béke biztosított legyen hosszabb távon.	2004-es vatikáni felszólalás alapján (az ENSZ-ben) a háború nem eredményezett biztonságot sem Irakon belül, sem annak határain kívül, de ez utólag vált láthatóvá.

		„Pro” igazságos háború	„Kontra” igazságos háború
Indítás joga		Az amerikai katolikus állásfoglalás szerint humanitárius beavatkozásnak is tekinthető a katonai intervenció.	
	Volt-e önző cél?	Sokak által megcáfolt az iraki olaj megszerzésének célja. A szankciók nem jól működtek és a világ olajellátása is veszélyben volt.	Sokak szerint az iraki olaj birtoklása volt a rejtett cél az intervenció során.
	Kedvező kimenetelnek volt esélye?	Megvalósíthatónak tűnt Szaddám Huszein és pártjának eltávolítása (akinek féken tartása egyre több katonai költséget rótt az Egyesült Államokra).	A demokratikus rendszer kiépítése túl optimista elvárás volt az adott helyzetben, rövid távon.
	Bebizonyosodott, hogy a háború indítása végső megoldás volt? Minden egyéb eszköz hatástalan volt?		A háború indítását követően megszakadtak a nemzetközi jog szerinti, az iraki dráma békés megoldását célzó tárgyalások, veszélybe került a pápai keresztény-izlám párbeszéd.
	Ultimátum megelőzte?	ENSZ BT 2002. november 8-án jóváhagyta az 1441-es sz. határozatát, mely szerint ellenőrzéseket kellett tartani és meg kellett semmisíteni a feltételezett tömegpusztító fegyvereket. Ha Irak akadályozná ezt, szükséges visszajelezni a Biztonsági Tanácsnak, hogy nem volt tapasztalható együttműködés Irak részéről. Ezt már a kilátásba helyezett „súlyos következmények” követték. ⁶⁸	

⁶⁸ DUNAY Pál: Az iraki háború és a nemzetközi jog: a kezdettől a végig; Külügyi Szemle, 2007 nyár-ősz, p. 226.
//kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_02_Az_iraki_hebore_ees_a_nemz_.pdf
(Letöltés ideje: 2021. 02. 08.)

		„Pro” igazságos háború	„Kontra” igazságos háború
Hadviselés szabályai	A nem harcolók, a sebesült katonák és hadifoglyok tisztelete, a velük való emberséges bánásmód megvalósult?		
	Megkülönböztetés vagy diszkrimináció elve – különbséget kell tenni a harcolók és nemharcolók között.		A harcok folyamán elég sok volt a járulékos kár, ártatlanok életének kioltása, túl sok erőszakos haláleset volt.
	Arányosság elve –polgári áldozatok elkerülése megvalósult?		Sok esetben nem valósult meg. Egy példa, amikor a terroristák ellen harcoló katonák civilekhez hasonló öltözetet viseltek és hagyományos járműveket használtak, aminek sajnos az lett a következménye, hogy ártatlan civileket is megölték a terroristák, mert nem sikerült a valódi ellenséget beazonosítaniuk.
Háború utáni rendezés			Több százezer bosszús iraki katona maradt munka nélkül, akik a terrorista-toborzásokkor célponttá válhattak.
			Az USA a háború utáni békét nem tudta megteremteni.
			A demokratikus kormány felállítása, az infrastruktúra helyreállítása nem volt sikeres.
		Az amerikaiak a háborút követően a fegyverektől megtisztították a területet és a háborús bűnösök nyomára igyekeztek akadni.	
			Fontos lett volna, hogy a hivatalokban irakiakat alkalmazzanak, és a lehető leghamarabb bekerüljenek hatósági pozíciókba.

Az iraki háború esetében az amerikai vezetésnek igazolnia kellett volna, hogy „valóban olyan politikai és biztonsági helyzet alakult ki, amelyre az egyetlen megfelelő és elégséges válasz a fegyveres erő alkalmazása.”⁶⁹ Albert Weeks az Egyesült Államok 20. századi háborúival kapcsolatosan mutatja be azt az elkeseredett igyekezetet, ahogy a politikai vezetők keresték a háború indításának

⁶⁹ UJHÁZI (2017) i. m. p. 26.

okát. Weeks azt is szemlélteti, hogy miként dőltek meg sorra a politikai elit által „fenyegetésnek” tekintett érvek, amelyekre a háború indítását alapozták.⁷⁰

Következtetések

A háborúindítás okait az ön- és területvédelem elvéről mind a politikusok, mind a teoretikusok igyekeznek napjainkban kiterjeszteni a rossz megbüntetésének, az ártatlan védelmének, a béke helyreállításának elveire. Viszont az értelmezések mögött általában szubjektív tapasztalatok, egyéni érdekek húzódnak meg, ezért sok esetben a „rossz” meghatározása attól függ, hogy kinek a szemszögéből és milyen szempontból kerül megítélésre. Ahogy a napjainkban, főképpen az ENSZ által használt „békeműveletek” kifejezés is sugallja, Szent Ágoston hagyománya alapján a béke megvédése oka lehet a fegyveres erő alkalmazásának.⁷¹ Arisztotelész szerint is „háborút indítunk azért, hogy békében élhessünk.” Az első világháborúban például mindenki azt vallotta, hogy ő vívja az igazságos háborút, mert a szembenálló felek csak a saját szemszögükből tudták az eseményeket értelmezni. XV. Benedek a „békepápa” címet azért érdemelte ki, mert papságát külön felszólította, hogy ne foglaljanak állást se egyik, se másik oldalon, hisz többet ér, ha Istenhez könyörögnek a békéért.⁷² 2011. május 25-én az Egyházak Világtanácsa is felhívást intézett a világ keresztényei felé az igazságos béke melletti elköteleződésre.⁷³

Az igazságos háborúelméleteket e tanulmányban egy jelenkori konfliktusra alkalmaztam, s a 2003-as iraki katonai inváziót vizsgálva beigazolódott, hogy az igazságos háború rögzített rendszere nem létezik, mert az eltérő helyszíneken, különböző politikai rendszerekben megfogalmazott koncepciók folyamatos változásban vannak. De még az Egyesült Államok különböző vallási közösségei is sok esetben érveltek mind az adott háború ellen, mind az adott konfliktus mellett. Időben és térben is kizárt az iraki háború igazságosságáról való egyöntetű állásfoglalás, hiszen különböző földrajzi helyeken más-más népek másképp értékelik ugyanazon fegyveres összeütközés kereteit, hisz más értékrendek és világképek, vallási hiedelmek jellemzik őket, amelyekből különböző igazságfelfogás adódik. Természetesen az érdekekről sem szabad megfeledkeznünk. Mivel az igazságos háborúról való vélekedésben elkerülhetetlen a szubjektív hozzáállás, az a filozófiai eszme-futtatás határait tulajdonképpen nem lépheti át. Ugyan manapság a tudományos életben többen foglalnak állást amellett, hogy az Irak elleni háború igazságtalan volt, s az Egyesült Államok komoly hibát követett el a beavatkozással, ebben az írásban tudatosan irányítom a figyelmet arra, hogy a szembenálló érdekcsoportok érvei mögött meghúzódó tényezők vizsgálata hogyan lehetséges az igazságos háború hagyományának keretrendszerében.

⁷⁰ Uo; WEEKS, L. A.: *The Choice of War*; Praeger Security International, Santa Barbara, 2010. pp. 45-31.

⁷¹ UJHÁZI (2017) i. m. p. 26., TURNER, J. J.: *Sovereignty: Moral and Historical Perspectives*. Washington, DC, Georgetown University Press, 2014. p. 20.

⁷² DE WAAL Antal: *XV. Benedek pápa*; Szent István Társulat, Budapest, 1916. p. 39 http://www.ppek.hu/konyvek/De_Waal_Antal_XV_Benedek_papa_1.pdf (Letöltés ideje: 2021. 02. 10.).

⁷³ EVT Központi Bizottság 2011.

Felhasznált irodalom:

- AQUINÓI Szent Tamás: A Summa Theologiae kérdései a jogról; Szent István Társulat, Budapest, 2011. <https://mek.oszk.hu/14700/14746/14746.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)
- ARISZTOTELÉSZ: Politika; <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 21.)
- BELLAMY, J. A.: Just Wars: From Cicero to Iraq; Polity Press, Cambridge, 2006.
- BODA Mihály: Az igazságos háború hagyománya Európában, a Távols-Keleten (Kínában) és DélÁzsiában (Indiában); 2019. http://real.mtak.hu/82503/1/boda_igazsagos_haboru.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 03.)
- BODOR A.: A béke kérdése Homérosztól Erasmusig; Korunk, 1971/6. pp. 830–839.
- BOUDREAUX, Richard – WATANABE, Teresa: A katolikus egyház vitája az igazságos háborúról; Los Angeles Times, 2001. <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-sep-30-mn-51612-story.html> (Letöltés ideje: 2021. 01. 04.)
- CLAUSEWITZ Károly: A háborúról; fordította báró Hazai Samu, Athenaeum, Budapest, 1917.
- COLE, Darrell: The First and Second Gulf Wars; In.: HALL, Mark David – CHARLES Daryl J. (Szerk.): America and the Just War Tradition: A History of U.S. Conflicts; University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2019. ISBN 9780268105273
- COLE, Darrell: Just War and the Ethics of Espionage; London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2018. ISBN 978-1-138-54610-3
- DE WAAL Antal: XV. Benedek pápa; Szent István Társulat, Budapest, 1916. http://www.ppek.hu/konyvek/De_Waal_Antal_XV_Benedek_papa_1.pdf (Letöltés ideje: 2021. 02. 10.)
- DUNAY Pál: Az iraki háború és a nemzetközi jog: a kezdettől a végig; Külügyi Szemle, 2007 nyár-ősz, p. 226. [//kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_02_Az_iraki_hebore_ees_a_nemz_.pdf](http://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2007_02_Az_iraki_hebore_ees_a_nemz_.pdf) (Letöltés ideje: 2021. 02. 08.)
- EBERLE, Christopher J.: Justice and the Just War Tradition: Human Worth, Moral Formation and Armed Conflict; London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2016. ISBN 978-1-138-12225-3
- ELDER, Larry: Who Thought Iraq Had WMD? Almost Everybody; Townhall, May 25, 2006. <https://townhall.com/columnists/larryelder/2006/05/25/who-thought-iraq-had-wmd-most-everybody-n1221067> (Letöltés ideje: 2021. 02. 10.)
- ELEK Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései; 2010. <https://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%20E1zs.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)

- ÉRSZEGI Márk Aurél: Bush elnök és XVI. Benedek egyetértésének alapja: az egyház-állam viszony értelmezése; Magyar Kurír, 2008. <https://www.magyarKurir.hu/hirek/bush-elnoek-es-xvi-benedek-egyeterteresenek-alapja-az-egyhaz-allam-viszony-ertelmezese> (Letöltés ideje: 2021. 01. 04.)
- EVT Központi Bizottsága: Ökumenikus Felhívás az Igazságos Béke melletti elkötelezettségre, 2011. május 25. (válaszként a 2006-os, Porto Alegre-i nagygyűlésén megszületett indítványára) <https://reformatus.hu/vilagban/hirek/oekumenikus-felhivas-az-igazsagos-beke-melletti-elkoetelezettsegre/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)
- FAZEKAS Sándor: Meddig mehet el az egyház? Egyházi állásfoglalások a mérlegen; In: GÖCZE István (Szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig; Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. ISBN 978-615-5845-27-7 http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10993/G%C5%91cze%20Istv%C3%A1n_Az%20igazs%C3%A1gos%20h%C3%A1bor%C3%BA%20elv%C3%A9t%C5%91%20az%20igazs%C3%A1gos%20b%C3%A9k%C3%A9ig_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2021. 02. 10.)
- FISCHL Vilmos: Egyház és állam álláspontja a háborúról és a békéről. A megbékélés és a dzsihád fogalma; In: GÖCZE István (Szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig; Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. pp. 41-55., ISBN 978-615-5845-27-7
- GROTIUS, Hugo: The Laws of War and Peace; Clarendon Press, Oxford, 1925. <https://oll.libertyfund.org/page/grotius-war-peace#text2> (Letöltés ideje: 2021. 02. 02.)
- HAASS, Richard N.: War of Necessity, War of Choice: A Memoir of Two Iraq Wars; Simon and Schuster, New York, 2009. p. 10,76.
- HEINZE, A. E. – STEELE, J. B.: Non state Actors and the Just War Tradition; In: HEINZE, A. E. – STEELE, J. B. (Szerk.): Ethics, Authority and War. Non state Actors and the Just War Tradition; Palgrave, New York, 2009.
- HUNSINGER, George: Invading Iraq: Is it justified? In: Special Report by United States Institute of Peace – Would an Invasion of Iraq Be a „Just War”? 2003. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr98.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.)
- M. SZEZENI Géza: Bekezdések az Egyesült Államok és a Vatikán kapcsolatai történetéből – kitekintéssel az iraki konfliktusra; Külügyi Szemle 2005/3-4. https://kki.hu/assets/upload/KULUGY_KulugyiSzemle_2005__3-4.mszebenigeza.pdf (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)
- MULDOON, James: Forerunners of Humanitarian Intervention? From Canon Law to Francisco de Vitoria; In: JUSTENHOVEN, Heinz-Gerhard – BARBIERI William A., Jr. (Szerk.): From Just War to Modern Peace Ethics., De Guyter, Berlin, 2012.
- MTI: Amerikai nyomás a Vatikánra 2003. <https://index.hu/kulfold/hirek/117684/amp> (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

- OSBORN, Eric: Tertullian, first Theologian of the West; Cambridge University Press, 2001. ISBN 0-511-00282-3
- ÖZE Zoltán: A vegyi fegyverek és az igazságos háború; Hadmérnök, 2020/2. pp. 199-204. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hadmernok/article/view/718/3923> (Letöltés ideje: 2020. 12. 28.)
- PÉTERFFY Gedeon: Szent Tamás tanításának patrisztikus forrásai. A háború; Stephaneum Nyomda, Budapest, 1941. https://mtda.hu/books/peterffy_gedeon_a_haboru.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 04.)
- PETRUSKA Ferenc: A vallásszabadság jogának keretei keleten és nyugaton; In: Kaló József – Ujházi Lóránd (Szerk.): Budapest-Jelentés a keresztényüldözésről; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. pp. 173-180.
- POTTERIE Ignace de la: Az igazság keresztény fogalma; http://www.ekonyv.hu/kiado/data/ebooks/52522_preview.pdf (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)
- RAWLS, John: A népek joga; L'Harmattan, Budapest, 2008. ISBN: 9789632360393
- RAWLS, John: Az igazságosság elmélete; Budapest, Osiris, 1997. pp. 339–342.
- RYCHLAK, Ronald J.: Just War Theory, International Law and the War in Iraq; In: Ave Maria Law Review, 2004. <https://lawreview.avemarialaw.edu/wp-content/uploads/2019/06/v2i1.rychlak.copyright.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 12. 20.)
- STARKE, Steven Charles: Kant's Just War Theory; University of South Florida 2016, <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7594&context=etd> (Letöltés ideje: 2021. 02. 13.)
- STRECKER, Daniel R.: A katolikus igazságos háború tradíció és az iraki háború: csak megelőző háború? Csak humanitárius beavatkozás? Journal of Catholic Legal Studies, 2012/1. <https://scholarship.law.stjohns.edu/jcls/vol51/iss1/5/> (Letöltés ideje: 2020. 12. 10.)
- SUÁREZ, Francisco: Selections From Three Works: A treatise on Laws and God the Lawgiver/A Defence of the Catholic and Apostolic Faith/A Work on the Three Theological Virtues: Faith, Hope and Charity; Liberty Fund Inc., Indianapolis, 2015.
- Szent Ágoston Vallomásai (ford. Dr. VASS József) <https://mek.oszk.hu/04100/04187/04187.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 04. 18.)
- Szent Biblia; <https://abibliamindenkie.hu/uj/JHN/14/> (Letöltés ideje: 2021. 04. 19.)
- TÁLAS Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről; Nemzet és Biztonság 2016/6. pp. 86-115., http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_06_talas_europai_migracios_valsag.pdf (Letöltés ideje: 2021. 02. 12.)
- TURNER, J. J.: Sovereignty: Moral and Historical Perspectives. Washington, DC, Georgetown University Press, 2014.

- UJHÁZI Lóránd: Az „igazságos háború” tan elemeinek tovább élése a jelenkori fegyveres konfliktusoknál; In: GÓCZE István (Szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. pp. 21-41. ISBN 978-615-5845-27-7
- UJHÁZI Lóránd: A nukleáris elrettentés a katolikus egyház megnyilatkozásainak a fényében; Hadtudományi Szemle, 2019. Különszám, https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/14181/23_ujhazi_lorand.pdf;jsessionid=7F1B67B0F4AE1A4E417DD733848222F6?sequence=1 (Letöltés ideje: 2021. 02. 05.)
- UJHÁZI Lóránd: A keresztények biztonsági helyzete Irakban, „korszakváltás” a vatikáni diplomáciában; In: Szakmai Szemle, 2015/3. pp. 54-72. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_3_szam.pdf (Letöltés ideje: 2021. 03. 04.)
- UJHÁZI Lóránd: The Significance of Charity (Caritas) in the Governing, Sanctifying, and Teaching Mission of the Church; 2020. <https://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV2020/04/Ujhazi.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 21.)
- Vatikáni felszólalás az ENSZ-ben: 40 éve először (2004.) <https://hvg.hu/vilag/0000000005A573B> (Letöltés ideje: 2021. 01. 04.)
- DE VITORIA, Francisco: De Indis, 1532., <https://teachingamericanhistory.org/library/document/de-indis/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 11.), <http://theahi.org/wp-content/uploads/2013/10/Francisco-de-Vitoria-on-War.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 13.)
- WALTZER, Michael: Just and Unjust Wars, A moral argument with historical illustrations; Basic Books, New York, 1977. ISBN 0-465-03701-1
- WALTZER, Michael: Arguing about War; Yale University Press, 2004. pp. 153-60.
- WHITE, Craig M.: Iraq the Moral Reckoning: Applying Just War Theory to the 2003 War Decision; Rowman and Littlefield, New York, 2010. pp. 40-41.
- WEEKS, L. A.: The Choice of War; Praeger Security International, Santa Barbara, 2010.
- WILLS, Gary: Mi az igazságos háború? Beszélő 2004/12. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/mi-az-igazsagos-haboru> (Letöltés ideje: 2020. 12. 22.)

DR. PUSKÁS BÉLA

INFORMATIKAI ÜZEMELTETŐ SZERVEZET STRUKTURÁLT FELÉPÍTÉSE

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy tisztán az elektronikus információs rendszer üzemeltetéséhez szükséges szervezeti felépítést mutassa be. A szervezeti elemekben betöltött személyek feladatának ismertetésére kizárólag a struktúra megértése miatt került sor. A jelen publikáció egy tanulmányorozat része.¹ Nem célom a írásomban a folyamatokat bemutatni, mert ezt a tanulmányorozat egy másik részében teszem meg. A fókusz tehát a struktúra bemutatásán van. Az első részben a szolgáltatásmenedzsmenttel foglalkoztam, felhasználva korábbi tanulmányaimat, tudományos munkáimat, tapasztalataimat és az ITIL²-t, az ISO/IEC³20000 szabványt.^{4,5,6}

A logikusan felépített rendszer üzemeltetésének szervezetszerű, centralizált irányítás és kontroll alatt kell állnia. A hierarchikus centralizált felépítés és a rendszerszemléletű gondolkodásmód elengedhetetlen egy modern elektronikus információs infrastruktúra üzemeltetésénél, amitől eltérő felépítés a rendszerben váratlan, nehezen kezelhető hibákat eredményezhet, szélsőséges esetekben káoszt és rendszerleállást, adatvesztést. Az elektronikus információs infrastruktúra üzemeltetésének az egyik alappillére az üzemeltetői személyzet megfelelő szervezeti struktúrában történő elhelyezése. A kialakítással párhuzamosan a folyamatok helyes meghatározásával hatékony üzemeltetés érhető el.

1. Érettségi szintek

A felismerése annak, hogy kulcsszerepe van a struktúrának és a folyamatoknak, félsiker. Annak érdekében, hogy reális képet kapjunk a jelenleg kialakított rendszerünkről, fel kell mérni, mi a valós helyzet a cégünknel. Fontos,

¹ Első tanulmány: PUSKÁS Béla: Szabályozott üzemeltetési folyamatokon alapuló informatikai szolgáltatások; Szakmai Szemle, 2021/1. pp. 54-80.

² ITIL: Information Technology Infrastructure Library

³ ISO/IEC: International Organization for Standardization (ISO) / International Electrotechnical Commission

⁴ AXELOS Ltd.: ITIL Foundation Course (FND02 v4.3)
http://www.itsmf.hu/documents/itil2modszertan_osszefoglalo_v3.1.pdf. (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)

⁵ PUSKÁS Béla: A kritikus információs infrastruktúrák biztonságos üzemeltetésének vizsgálata hálózatelméleti megközelítésből, az ember-technika-környezet relációjában; Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.

⁶ MSZ ISO/IEC 20000-1:2013, 2013.

hogy ne egy hamis képet fessünk le, amivel a cégvezetést és magunkat is megnyugtadjuk, hanem a valóságot. Természetesen nem egyszerű meghatározni, ha nem áll rendelkezésre valamilyen útmutató, szabvány, előírás. Egy teljesen új rendszer, üzemeltetői szervezet kialakításánál pedig törekedni kell a környezeti tényezők figyelembevételével a legoptimálisabb kialakításra. Az egyik lehetséges módszer a COBIT-szabványban leírtak felhasználása⁷. Egy másik lehetséges módszer az ISO/IEC 15504⁸-ben, ahol a képességszinteket 9 folyamatjellemző alapján határozzák meg.

A megbízható üzemeltetés érdekében megismerhető a rendszerre jellemző érettségi szint. A teljesség igénye nélkül kiemelek néhány jellemzőt, amely az általános és a szolgáltatásfolytonosság-modellben található:^{9 10}

0. Nem létező – Ennél a szintnél a vezetésnek és az üzemeltető állománynak tudósa sincs arról, hogy tennie kellene valamit. Nincsenek szervezett folyamatok, amelyek elősegítenék a rendszerszintű működést. Amennyiben mégis léteznek ilyen folyamatok, azok nem érik el a céljukat.

1. Kezdeti/Ad Hoc jellegű – Egy-egy esetben már vannak olyan ideiglenes folyamatok, amelyek elősegítik az informatikai üzemeltetést, elérik céljukat. Ezek viszont csak egy-két területre, vagy időben behatároltan léteznek. A felelőségek és jogosultsági kérdések nincsenek egyértelműen megfogalmazva. A vezetési és irányítási módszerekben nem fedezhető fel rendszerszerűség. Az esetleges hibákra, incidensekre csak jelentős késéssel reagálnak.

Előnye, hogy a vezetés és az üzemeltető állomány felismerte, hogy kezelni kell bizonyos eseteket, azonban ez sem dokumentálva nincs, sem pedig eljárásrendek nem léteznek.

2. Ismétlődő, de ösztönös – A munkafolyamatok már szervezettek abból a szempontból, hogy ha már találkozott hasonló problémával az üzemeltetők, akkor konkrét cselekvési tervek vannak. Ilyen értelemben irányított folyamatok valósulnak meg, amelyek előzetesen kialakításra kerültek, kontrollálva vannak és folyamatosan frissülnek. Ezek azonban nincsenek formalizálva, dokumentálva, ezek az adatok még megbízhatatlanok, és ebből adódóan nincs rá oktatás szervezve, és nem is számonkérhetők. További hátránya, hogy az üzemeltetők tevékenységei még nincsenek összehangolva, így ki-ki a saját maga tudása és képessége szerint végzi a feladatát. A rendszerbe bele vannak kódolva az egyéni hibák.

3. Szabályozott folyamat – Ezen a szinten a munkafolyamatok már egyértelműen rögzítve vannak, így biztosítva van, hogy rendszerszerű megoldások szülessenek egy kialakult problémára vagy egy munkafolyamatra. Annak érdekében, hogy mindenki elsajátítsa az ismeretanyagot és egységes munkavégzés történjen,

⁷ Az ISO/IEC 330xx szabványcsalád szintén a folyamatszabályzás, értékelést és osztályozást írja le. Átfogó információt nyújt a folyamatértékelés fogalmáról, a folyamatminősítés alkalmazásáról.

⁸ A visszavonás napja: 2015-09-01

⁹ ISACA, COBIT 5, United States of America, 2012.

¹⁰ MSZ ISO/IEC 15504-2:2005 Informatika. Folyamatfelmérés. 2. rész: A felmérés végrehajtása, 2005.

már vannak oktatások. Ezen a szinten már azonosíthatók a szabályozott munkafolyamat és strukturális szervezeti felépítés kezdeti jelei. Azonban a kialakult eseményekre még csak tapasztalati úton vagy egyéni megoldásjavaslatokon született válaszreakciók vannak formalizálva. Egy-egy terület felelősei és döntéshozói már ki vannak jelölve, fellelhetők szervezeti bontások. Technikai oldalról már léteznek a magas rendelkezésreállást elősegítő redundanciák. A munkafolyamatokat támogató adatbázisok ezen a szinten már megbízhatóak, így építeni lehet rájuk.

4. Irányított és mérhető – A folyamatok eredményességét a vezetők rendszeresen figyelik, mérik, és a nemkívánt hatások megszüntetésére intézkedéseket tesznek. Annak érdekében, hogy a folyamatok már ne függjenek a cégben dolgozók tudásától, a szabványosított munkafolyamatokat már különböző jól bevált gyakorlatokra építik. Ilyen lehet az ITIL is. Azonban a megoldásokban csak elvétve található automatizmusra épülő folyamatok. Az incidenseket és problémákat prioritizálják, és mindenki számára egyértelmű a folyamat az egyes eseményekre. A rendszerben szigorú szabályok szerint történik a jóváhagyási mechanizmus.

5. Optimalizált – A kialakult eseményeket gyorsan lekezelik, köszönhetően a gyakori automatizmuson alapuló folyamatoknak is, valamint a szabályozott strukturális felépítésnek és munkafolyamatoknak. A munkafolyamatokat eszközök és szoftverek segítik elő, amelyek auditálva vannak. Az informatikai üzemeltetési szabályzatok teljesen összhangban vannak a cég üzleti működésfolytonossági tervében leírtakkal, amelyeket rendszeresen karbantartanak. A vezetés kiemelten kezeli, hogy az elektronikus információs rendszer működési feltételei minden irányból biztosítva legyenek.^{11,12}

A felmérést követően a jelenlegi állapot és az elérendő cél függvényében cselekvési tervet kell készíteni, amelynek alkalmazkodnia kell a cég stratégiai elképzeléseihez. A cél egy elektronikus információs rendszer esetében, hogy az mindig az optimalizált szinten működjön.

2. Strukturált felépítés

Az informatikai rendszer, a cég egészének bonyolultsága, nagysága befolyásolja az elektronikus információs rendszer üzemeltetését végző szervezet felépítését. Egy kisebb cégnél – ahol nincs nagy rendszer – lehetséges, hogy egy vagy néhány személy végzi az üzemeltetést.

Minden szervezeti elem résztvevőjének rendelkezni kell a megfelelő készségekkel és a szükséges képzettséggel. A megalapozott döntések meghozatalához biztosítani kell számára a szükséges információkat. A döntés meghozatalakor ez egy újabb információ lehet a jól megszervezett

¹¹ PUSKÁS Béla – RAJNAI Zoltán: Requirements of the installation of the critical informational infrastructure and its management; Interdisciplinary description of complex systems, 2015/13. pp. 48-56.

¹² BEINSCHROTH József: Kríziskezelés – Informatikai krízishelyzetek kezelése; http://uni-obuda.hu/users/beinschrothj/Kriziskezeles/Kriziskezeles_c.pdf. (Letöltés ideje: 2015. 08. 02.)

információáramlási láncban. Ezt a láncot, amely egy hálózati struktúrát alkot, folyamatosan felül kell vizsgálni. A hálózatban a hálózati csomópontok az egyes szerepköröket jelenítik meg, míg a hálózati élek jelzik az információ áramlását. A struktúra az információk (élek) és a csomópontok (szerepkörök) az adott időpillanatban elfoglalt helyzetét mutatja meg. Az információk az adatokból származnak, és feldolgozásukat követően tudássá és ezáltal vállalati értékévé válnak. Emiatt is nagyon fontos, hogy kiépített humán struktúra, az információmenedzsment és az információbiztonság hogyan viszonyul egymáshoz. Az információ is egy erőforrás, amelynek változásához a humán erőforrás is hozzájárul. Vannak keletkeztetők, feldolgozók és felhasználók. Ezek valójában nem dedikált emberek, hanem az információhoz való viszonyított szerepük az embereknek vagy akár a gépeknek.

Az IT-üzemeltetést végző szervezet egy lehetséges felépítése a következőképpen alakulhat:

Vállalat vezetője¹³

- Informatikai Operatív (Irányító) Bizottság¹⁴
- Változásmenedzsment Tanács¹⁵
- Elektronikai információs rendszer üzemeltető szervezet
 - Informatikai szervezet vezető¹⁶
 - Adminisztrációs szervezet¹⁷
 - Projektmenedzsment
 - Felhasználók közvetlen kiszolgáló szervezete (1. réteg)
 - Service Desk¹⁸
 - Alkalmazásmenedzsment
 - Infrastruktúra menedzsment (2. réteg)
 - Központi IT-felügyelet
 - Hálózat üzemeltető (infokommunikáció)
 - Szolgáltatásmenedzsment (3. réteg)
 - Implementáló részleg (Szolgáltatások bevezetése)
 - Üzleti folyamat menedzsment (stratégiai szintű szolgáltatás fejlesztése)
 - Hardver- és szoftverfejlesztés
- Rendszertámogatás (4. réteg)
- Gyártói támogatás (5. réteg)
- Adatközpont üzemeltető
- Információbiztonsági vezető¹⁹
- Elektronikus információbiztonsági csoport
- Üzemeltetést támogató tevékenységek

¹³ CEO: Chief Executive Officer – Vezérigazgató, ügyvezető igazgató

¹⁴ ITSC: IT Steering Committee – Informatikai Operatív (Irányító) Bizottság

¹⁵ CAB: Change Advisory Board – Változásmenedzsment Tanács. Egy szakértőkből álló testület, amely a változások alkalmával döntéselőkészítő szerepe van.

¹⁶ CIO: Chief Information Officer – Informatikai szervezet vezető

¹⁷ Administration Office – Adminisztrációs szervezet. Használatos még az angol „Executive Office” vagy a „Support Office”

¹⁸ Service Desk – Ügyfélszolgálat

¹⁹ CISO: Chief Information Security Officer Információbiztonságért felelős vezető

- Infrastruktúra fenntartás
- Pénzügyi részleg²⁰ (Költségtervezés és elszámolás)
- Külsős támogatók.

2.1. Informatikai Operatív (Irányító) Bizottság

Az Informatikai Operatív (Irányító) Bizottság az IT-üzemeltető szervezet felett helyezkedik el a szervezeti struktúrában, bár az üzemeltető szervezet vezetője tagja a bizottságnak. A bizottság a stratégiai üzleti célokhoz igazítja az IT-szolgáltatásokat. Feladata a projektek jóváhagyása, illetve a vezető számára döntéstámogató dokumentum készítése. Ez a bizottság egy stratégiai szintű testület, ahol nem születnek a projektekkel kapcsolatos részletek. Ismerniük kell a vállalat stratégiai célkitűzéseit, a jelenlegi képességeket. A döntéseik során nagyobb projektek elindításáról döntenek.

A bizottság tagjai a vállalat vezetője vagy annak delegáltja, a döntéshozás szempontjából fontosabb részlegek vezetői, mint például a pénzügy, IT-biztonság és természetesen az IT-üzemeltetés vezetője. Ezen kívül tagja a bizottságnak az üzleti részleg vezetője is, aki a funkcionalitással kapcsolatos igényeket fogalmazza meg. Amennyiben szükséges, nem rendszeres jelleggel, más terület képviselőit is meghívhatják az ülésekre.

Egyes esetekben a vállalat vezetője dönthet úgy, hogy nincs szükség bizottságra, mert egyedül dönt a felmerülő kérdésekben. A Változásmenedzsment Tanács által felterjesztett változásokkal kapcsolatban a felsővezetőnek vagy az Informatikai Operatív Bizottságnak döntést kell hoznia a bevezetendő szolgáltatást illetően, azokat priorizálni kell.

2.2. Változásmenedzsment Tanács

A Változásmenedzsment Tanács a változáskövetés folyamatainak menedzselése érdekében tevékenykedik. Az Informatikai Operatív Bizottság által jóváhagyott projektek gyakorlati megtervezését követően, a szolgáltatás bevezetése előtt a változást – ami már a konkrét megvalósításokat tartalmazza – a bizottságnak ismét jóvá kell hagyni, az ehhez szükséges döntéstámogató dokumentumot a tanács terjeszti elő. Kisebb projekteknél nincs szükség a bizottság részéről jóváhagyásra, ezt maga a tanács is jóváhagyhatja.

A tanács magában foglalja az összes érdekelt fél és szervezeti egység képviselőit, beleértve:

- a végfelhasználókat,
- a fejlesztőket,
- az üzemeltetőket,
- a pénzügyi szervezet képviselőit,
- az IT biztonsági szakértőket,
- biztonsági vezetőt.

Az elnöke egy felsővezető.

²⁰ Vezetője a CFO: Chief Financial Officer – Pénzügyi szervezet vezetője

A testület meghívhat külső vállalkozókat és egyéb speciális szakértőt, szervezeti egység-képviselőt.

Abban az esetben, ha ehhez a Változásmenedzsment Tanács jóváhagyása szükséges, de a teljes CAB nem összehívható, akkor a sürgősségi döntésekhez szükséges egy kisebb szervezet, vészhelyzetben pedig a Változásmenedzsment Sürgősségi Tanács²¹ összehívása.

2.3. Elektronikai információs rendszer üzemeltető szervezet

2.3.1. IT-vezető

A vállalati célokat támogató IT-szolgáltatások tervezéséért, műszaki megvalósításáért és üzemeltetéséért felelős legmagasabb szintű vezető az IT-vezető. Feladata az optimális erőforrásgazdálkodás, az IT- és üzleti stratégiák összehangolása. A vezető a részleg szakmai irányítása mellett elvégzi az adminisztrációs feladatokat. A beosztottak motivációja mellett együttműködik más szervezet vezetőivel, kapcsolatot tart külső együttműködőkkel, és természetesen a felettese irányítása, utasítása alapján szervezi meg az IT-szervezet munkáját. Magas emocionális intelligenciára van szüksége, és folyamatosan kommunikálnia kell a beosztottjaival és feletteseivel, nem dolgozhat elszigetelten. A beosztottak számára ismerteti, mit, miért kell tenni, ezzel is erősítve a munkamorált, valamint nyitottnak kell lennie az alulról jövő kezdeményezésekkel, tapasztalatmegosztásokkal szemben. Amikor kell, meghozza a döntéseket, beosztja a munkát, hogy egyenletes terheléssel legyen időben és személyek közt is. Amennyiben szükséges, prioritásokat állít fel a felhalmozott feladatok között, amivel leveszi a terhet a beosztottakról. A munkakörnyezetet úgy alakítja ki, hogy a csapata egy egészséges és biztonságos környezetben, jó hangulatban tudjon dolgozni.

Nem feladata a szakmai ismeretek nagyon mély ismerete, de minden területre rálátásának kell lennie a döntések meghozatalához. Képesnek kell lennie a feladatokat leosztani, bár nem neki kell minden kérdést megválaszolnia, de tudja, kinél van a helyes válasz. Hagynia kell a beosztottakat önállóan dolgozni, nem feladata minden apró részletbe belemennie, a megoldásokat kell figyelemmel kísérnie.

2.3.2. Adminisztrációs szervezet

Az adminisztrációs szervezet az informatikai vezető adminisztrációs terheit csökkenti, szervezi a programjait. Fogadja a szervezethez beérkező nem szakmai telefonokat és levelezést. Dokumentummenedzselési feladatokat végez, többek közt fogadja a beérkező dokumentumokat, előkészíti és véglegesíti a kimenő dokumentumokat. Rendszerezi, visszakereshető módon tárolja és naprakészen tartja a döntésekhez szükséges háttérinformációkat. Elvégzi a szervezet teljes állományára vonatkozólag az adminisztrációs feladatokat, ezzel is tehermentesítve a szakmai

²¹ ECAB: Emergency Change Advisory Board – Változásmenedzsment sürgősségi tanácsa. A Változásmenedzsment Tanács azon része, amely dönt a sürgősségi változások tekintetében.

munkavégzést. Reprezentációs tevékenységek előkészítésével biztosítja a megfelelő színvonalú tárgyalásokat, megbeszéléseket.

A „Compliance” funkció akár önállóan vagy ezen a helyen elhelyezhető feladat, amely a jogszabályokban, a különböző szabályozókban és a szerződéseken foglaltaknak való megfeleléséért felel. Felhívja a vezető figyelmét az eltérésekre és javaslatot tehet az optimalizálásra.

2.3.3. *Projektmenedzsment*

Egy konkrét, jól körülhatárolt feladat elvégzésére létrehozott egyedi csapat, amely korlátozott időben, határidőre és a költségvetés túllépése nélkül, egy meghatározott költségkerettel végzi el a rábízott munkát. Feladatát célszerű a PRINCE2 vagy az MSZ ISO 21500:2015 nemzetközi szabvány útmutatása alapján végezni, amely iránymutatást nyújt a projektvezetésben, függetlenül annak komplexitásától, méretétől vagy az átfutási időtartamtól.²² A projektvezető felügyeli a rendelkezésre bocsátott erőforrásokat, ütemezi a munkafolyamatokat, és összehangolja más külső tevékenységekkel. Emellett motiválja a résztvevőket, és folyamatosan elemzik az bejövő információkat, ami alapján tájékoztatja a megrendelőt, a vezetőt a projekt aktuális helyzetéről. A kommunikáció során képesnek kell lennie egy nyelvet beszélni a megrendelővel, együttműködőkkel és a projektrésztvevőkkel egyaránt. Egyik legfontosabb feladat a magas fokú szervezőképesség, és a feladatok prioritizálása a projektek részfeladatokra bontására. A környezeti változásokra a lehető leghamarabb reagálni kell, és amennyiben szükséges, rugalmasan változtatni kell az ütemezést, az erőforrások felhasználását a költségkeret folyamatos megtartása mellett.

A döntéshozók részére a projekt megkezdésekor be kell bizonyítani, hogy miért is jó a projekt elindítása. Ezt követi a különböző dokumentumok elkészítése, amelyek a következők: projektindító dokumentum, projekt terv, minőségbiztosítási terv, kommunikációs terv, kockázatok összefoglalása, folyamatok leírása, jelentések, projektlezáró dokumentum stb.

A bizonyíthatóság és az elszámoltathatóság miatt szükséges az elvégzett feladatokat és az erőforrások felhasználását dokumentálni.

2.3.4. *Felhasználók közvetlen kiszolgálása (1. szintű támogatás)*

A Service Desk²³ egy elsődleges információs és segítségnyújtó pont. Feladata, hogy a felhasználók felől érkező információáramlást egy pontba terelje, ezzel egy egykapus belépési pontot kialakítva. A felhasználók mellett az üzemeltető szervezet munkatársai számára is információs központként szolgál a Service Desk, ahol a szolgáltatási folyamatok biztosításával kapcsolatos aktuális eseményekről kaphatnak információt, illetve a szolgáltatások és rendszerek állapotát figyelhetik figyelemmel.

Az 1. szintű támogatás a Service Desk által rögzített incidenskezelést, eseménykezelést, kérés-kiszolgálást, változáskövetést és hozzáférés-menedzsmentet végzi. Közvetlen kapcsolatban van a felhasználókkal, ezért itt legalább olyan fontos

²² MSZ ISO 21500:2015 Útmutató a projektvezetéshez.

²³ A feladatrendszerét figyelembe véve ügyfélszolgáltatásnak fordítható.

a magas szintű ügyfélorientált gondolkodásmód és a gyors reagálás, mint a szaktudás. Az ügyfélszolgálatot elláthatják személyesen, telefonon keresztül és virtuálisan is, amennyiben egy webes felület áll a felhasználók rendelkezésére. Az ügyfélszolgálat legtöbbször az adatrögzítésen és az előre meghatározott protokollokon kívül nem végez komolyabb informatikai munkát. Egyes esetekben azonban az egyszerűbb, előre leírt és jóváhagyott műveleteket elvégezheti, ezzel is tehermentesítve a magasabb szakmai szinteket. Nagyon fontos a kommunikációs készség. Feladata még, hogy a bejelentés rögzítéskor elvégezze az elsődleges kategorizálást, prioritizálást.²⁴

Az Alkalmazásüzemeltetés részleg a vállalat nagyságától és kialakításától függően az 1. vagy 2. szintű támogatási rétegben helyezkedik el. A különböző alkalmazásszoftverek, önálló munkaállomások üzemeltetését, a felhasználói élmények fokozását végzik. Nagy szerepük van az üzleti élettal történő kapcsolattartásban. Ez a szervezet végzi a munkaállomások, nyomtatók stb. végfelhasználókhoz történő telepítését. Ismerniük kell, mire van szükségük a felhasználóknak, hogyan érhető el hatásosabban az üzleti cél.

2.3.5. *Infrastruktúra-menedzsment (2. szintű támogatás)*

Fő feladata a szervezetek elektronikus információs rendszerei stabilitásának fenntartása. Emellett feladatuk az eszközgazdálkodás, változáskezelés, kapacitáskezelés, hozzáféréskezelés, eseménykezelés, incidenskezelés.

Célszerű a tevékenységet két részre bontani:

- A **központi IT-felügyelet** a szerverek, adattárolók, nyomtatószerver, adatbázisok, archiváló és mentőrendszerek telepítését, konfigurálását, üzemeltetését, felügyeletét, karbantartását végzik.
- A másik terület a **hálózatüzemeltető (infokommunikációs, telekommunikációs)** részleg, amely sokszor önálló szervezeti elemként szerepel, de a szintbesorolás miatt a tanulmányomban itt kapott helyet. Feladatuk a hálózati infrastruktúrák (router, switch, tűzfalak, modem, kábelek), telefonhálózat konfigurálása, üzemeltetése, felügyelete.

Tovább bontható:

- telekommunikációs,
- vezetékes,
- vezetékek nélküli,
- rejtjelző, titkosító rendszerek üzemeltetésére.

2.3.6. *Szolgáltatásmenedzsment részleg (3. szintű támogatás)*

Feladatuk a hardver-, szoftver-implementálás, az üzleti folyamatmenedzsment. Ezek mellett az első és második szinten időben meg nem oldott incidensek kezelése, a problémakezelés, az informatikai rendszerek üzemeltetéséhez magas szintű tudás hozzáadása.

²⁴ PUSKÁS Béla: Információbiztonsági környezet kialakítása; HÍRVILLÁM = SIGNAL BADGE, 2015/2. pp. 108-133.

2.3.6.1. Implementáló részleg

Egy új szoftver vagy hardver megvásárlását vagy kifejlesztését követően azt a vállalati környezetbe kell implementálni. Sokszor ez nem egyszerű feladat, mert szaktudás és a saját rendszer magasfokú ismerete szükséges hozzá. A rendszerbe építést követően el kell készíteni a kezelési, telepítési és konfigurációs dokumentumokat. A részleg a 2. szintű csoporttal projektalapon történő karbantartásokat is elvégez. Feladatuk továbbá a problémakezelés és egyes esetekben az incidenskezelésben történő részvétel.

2.3.6.2. Üzleti folyamatmenedzsment

A részleg nagyvállalati környezetben lehet egy transzformációs szervezet is, de sokszor az előbbi, szolgáltatástervező/fenntartó részleg részeként szervezik. Feladatuk a stratégiai szintű szolgáltatás fejlesztése. Amennyiben döntést született egy projekt elindításáról, akkor az üzleti folyamatmenedzsment előkészíti a projekt elindításához szükséges lépéseket. A részleg tagjainak célszerű IT-ismeretekkel rendelkezni, amihez felületes tudás is elégséges. Ők összekötő szerepet is betöltenek az üzleti célok elérésében dolgozó személyek és az informatikusok között.

Folyamatosan fejlesztik a szolgáltatáskínálatot, felkutatják az új technológia adta lehetőségeket, az új trendeket. A transzformáció egyfajta átalakítást, megújítást, képességfejlesztést jelent, ami az IT-szolgáltatásokban jelenik meg. Szolgáltatáskatalógust hoznak létre, amit megismertetnek a felhasználókkal.

Az ITIL és más ajánlások eltérően írják le ennek a részlegnek a helyét, én a szolgáltatásmenedzsment csoportban helyeztem el.^{25,26}

2.3.7. Hardver- és szoftverfejlesztő részleg

A hardver- és szoftverfejlesztés tekintetében két irányzat is van, ami az üzemeltető szervezetben való elhelyezkedésüket is meghatározza. Az egyik lehetőség, amikor klasszikus módon a fejlesztés és üzemeltetés teljesen el van választva. Ekkor a fejlesztő egy önálló szervezeti elemként szerepel a struktúrában. A másik változat, amikor a fejlesztés folyamatosan az üzemeltetés alatt is zajlik, és kvázi a fejlesztők üzemeltetik is a rendszert. Mindkét változatnak megvannak az előnyei és hátrányai is, jelen publikációnak nem célja ennek bemutatása. A nagyvállalati környezetben jellemzően a különálló szervezeti elem a meghatározó, így én is ezt veszem alapul. A fejlesztők a jóváhagyott felhasználói igények alapján elvégzik a különálló környezetben a fejlesztést, a tesztelést követően dokumentált formában átadják az üzemeltető szervezetnek a kész terméket. A tesztelés során meg kell felelni a funkcionalitásnak, felhasználói igényeknek, a teljesítményi elvárásoknak, a kompatibilitásnak és a biztonságnek. Az implementálás során a jól dokumentált telepítési útmutató mellett is célszerű rendelkezésre állni az esetleges kérdések esetén az integrálást végző szervezeti elem részére.

²⁵ AXELOS Ltd.: ITIL Foundation Course (FND02 v4.3)
http://www.itsmf.hu/documents/itil2modszertan_osszefoglalo_v3.1.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)

²⁶ E. Training: Certified Information Technology Manager Training, EPI Training.

A klasszikus hardver- és szoftverfejlesztés mellett – ami új dolgok létrehozását jelenti – a szervezeti elem feladata a meglévő termékek megújítása, fejlesztése és esetenként a karbantartása is.

A fejlesztők kapcsolatban állnak a felhasználókkal és a biztonságért felelős személyekkel. Emellett külsős beszállítókkal és támogató cégekkel tartanak fenn kapcsolatot. Rendszeresen magas képzést szükséges számukra biztosítani.

Fontos, hogy a dokumentációk mellett a képzésekkel foglalkozó szervezeti elemnek megfelelő szinten átadják a tudást a hardverrel vagy szoftverrel kapcsolatban, annak érdekében, hogy azt átadhassák a felhasználók részére.

2.4. Rendszertámogatás (4. réteg)

Amennyiben a 3. szintű üzemeltetői támogatás sem képes megoldani a keletkezett problémát, vagy a rendszer fejlesztésére van szükség, igénybe kell venni a rendszertámogatást. Ezt egy szerződött, vállalaton kívüli cég végzi. A rendszerházak, erre szakosodott rendszerintegrátorok tapasztalt, jól képzett szakemberekből állnak, akik egy szűk területen nagyon mély ismeretekkel rendelkeznek. A speciális ismereteket egyetlen vállalat sem tudná gazdaságosan kihasználni, mivel folyamatosan ilyen mélységű tudásra nincs szüksége a napi üzemeltetés területén. A külső rendszerintegrátorok üzleti és informatikai tanácsadással, rendszerek tervezésével, bevezetésével foglalkoznak.

2.5. Gyártói támogatás (5. szint)

A legmagasabb támogatást akár a hardver- vagy szoftvergyártók is nyújthatják. „Alvó szerződéseket” kell kötni, amelyeket kizárólag egyedi esetekben (katasztrófhelyzetekben, problémakezelésnél, rendszerfejlesztésnél) lehet aktivizálni. Emellett a negyedik szinten lévő rendszertámogatók saját érdeke is, de meg is követelhető, hogy rendelkezzenek gyártói támogatással.

2.6. Adatközpont üzemeltető (Kiszolgáló infrastruktúra üzemeltetés)

Az egységes értelmezés érdekében fontosnak tartom leírni az adatközpont definícióját. Az IVSZ Adatközpont és Felhő Munkacsoport az alábbi megfogalmazást használja: „*Informatikai és távközlési infrastruktúra biztonságos és hatékony elhelyezését, működtetését szolgáló technológiai rendszereket magában foglaló cél-létesítmény.*”²⁷

Kis, közepes szerverszoba vagy főként adatközpont alkalmazása esetén szükség van a magas rendelkezésre állás érdekében az elektronikus információs rendszer központi környezetét optimális szinten tartani. Az adatközpont kiszolgáló eszközeinek üzemeltetése alatt különösen a riasztó-, beléptető rendszerek, tűzjelző, vízbetörésjelző, zártláncú kamerarendszerek, UPS, aggregátor, légtechnikai eszközök technikai üzemeltetését, karbantartását és kiépítésük megtervezését értjük. Ezeket jellemzően különálló szervezeti elemek végzik.

²⁷ Informatikai, Távközlési és Elektronikai Vállalkozások Szövetsége – Adatközpont és Felhő Munkacsoport, p. 4. <http://ivsz.hu/wp-content/uploads/2015/09/IVSZ-adatközpont-fogalomtar.pdf>. (Letöltés ideje: 2015. 10. 01.)

A megfelelő kiépíttség mellett fontos az üzemeltető személyzet magas képzettsége, az eszközök és technológia kiemelkedő minősége és redundanciája. A professzionális környezetet biztosítja a gondosan kiépített felügyeleti rendszer, amely távoli monitorozásra alkalmas, és riasztásokat, jelzéseket ad a kiszolgáló személyzetnek, akik azonnal képesek reagálni és helyreállítani a rendellenességeket.

2.7. Információbiztonsági vezető (CISO)

Az informatikai rendszert üzemeltető szervezettől független, a szervezet teljes egészét felügyeli információbiztonság tekintetében. Közvetlenül a felsővezetőnek tartozik beszámolni.

Az állami és önkormányzati szervek tekintetében az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személy

„feladata ellátása során a szervezet vezetőjének közvetlenül adhat tájékoztatást, jelentést.

(2) Az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személy felel a szervezetenél előforduló valamennyi, az elektronikus információs rendszerek védelméhez kapcsolódó feladat ellátásáért. Ennek körében:

a) gondoskodik a szervezet elektronikus információs rendszereinek biztonságával összefüggő tevékenységek jogszabályokkal való összhangjának megteremtéséről és fenntartásáról,

b) elvégzi vagy irányítja az a) pont szerinti tevékenységek tervezését, szervezését, koordinálását és ellenőrzését,

c) előkészíti a szervezet elektronikus információs rendszereire vonatkozó informatikai biztonsági szabályzatot,

...

f) kapcsolatot tart a hatósággal és az eseménykezelő központtal.

...

(4) Amennyiben a szervezet elektronikus információs rendszereinek mérete vagy biztonsági igényei indokolják, a szervezeten belül **elektronikus információbiztonsági szervezeti egység** hozható létre, amelyet az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személy vezet.

(5) ... a) a szervezet valamennyi elektronikus információs rendszerének a tervezésében, fejlesztésében, létrehozásában, üzemeltetésében, auditálásában, vizsgálatában, kockázatelemzésében és kockázatkezelésében, karbantartásában vagy javításában közreműködők.”²⁸

A minősített rendszerek tekintetében a biztonsági vezető *„a minősített adatot kezelő szerv vezetőjének átruházott hatáskörében eljárva utasítási joggal gyakorolja az őt erre a feladatra kinevező vezető minősített adat védelmére vonatkozó jogosítványait. Ennek keretében a biztonsági vezető a számára e rendeletben meghatározott feladatok végrehajtásával és koordinálásával ellátja a személyi, fizikai és adminisztratív biztonságra vonatkozó szabályok alkalmazásának helyi felügyeletét.”*²⁹

²⁸ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról

²⁹ 90/2010. (III. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti Biztonsági Felügyelet működésének, valamint a minősített adat kezelésének rendjéről.

A fent említett 2013. évi L törvény 13. § (1) szerint a szervezeten belül elektronikus információbiztonsági szervezeti egység hozható létre, amelyet az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személy vezet. Ez a szervezeti egység a jogszabályi feltételek teljesülését hivatott felügyelni.

2.8. Elektronikus információbiztonsági csoport

Az elektronikus információbiztonsági szervezeti egység mellett léteznie kell egy olyan szervezeti egységnek is, amely technikai értelemben is képes biztosítani az információvédelmet, és ezen belül az elektronikus információs rendszer biztonságát. A CIA-elv³⁰ tekintetében a fókusz a bizalmasságon és sértetlenségen van, de természetesen az üzemeltetés fókuszában lévő rendelkezésre állás is fontos a csoport³¹ számára. Feladatuk az IT-védelmi szoftverekhez (antivírus, végpontvédelmi szoftver, IDS/IPS³², tűzfal, szoftveraudit alkalmazások stb.) szükséges konfigurációk meghatározása, felügyelete. Az IT-rendszeresemények esetében (szerver, router, adattároló stb.) olvasási jogokkal rendelkeznek, ezek konfigurációját azonban az IT-rendszereket üzemeltető állomány végzi, hiszen ők rendelkeznek a kellő szakértelemmel, másrészt ők látják át a rendszer egészét konfigurációs szempontból. A loggyűjtő és logelemző rendszerek folyamatos monitorozásával olyan rendellenességeket keresnek, amelyek a felhasználó szokásoktól, az eszközök normál működésétől, az adatáramlás-mennyiség megszokottól eltérő viselkedést mutatnak.

Fontos szerepet töltenek be egy biztonsági esemény bekövetkezésekor. Ennek elkerülése érdekében preventív javaslatokat tesznek az üzemeltető állomány részére, detektáló rendszereket üzemeltetnek, illetve ahhoz szükséges javaslatokat fogalmaznak meg. A biztonsági események bekövetkezésekor részt vesznek a károk hatásainak csökkentésében, az eredeti állapot visszaállításában és a nyomok felkutatásában. A normál működés visszaállítása után javaslatokat tesznek a lehetséges újabb biztonsági esemény elkerülésére, megakadályozására.^{33,34,35}

A szervezetre kidolgozott informatikai biztonsági dokumentumban megfogalmazott irányelveket a szervezet minden tagjának be kell tartani és a szükséges technikai dokumentumoknak (konfiguráció, telepítés stb.) összhangban kell lenni ezekkel. A felelőségeket és jogosultságokat egyértelműen,

³⁰ CIA-elv: Confidentiality, Integrity, Availability – bizalmasság, sértetlenség, rendelkezésre állás

³¹ Mérete változó – akár egy fő – a szervezet és az informatikai rendszer felépítésétől függően.

³² IDS/IPS: Intrusion Detection System, Intrusion Prevention Systems – illetéktelen hálózati behatolást jelző/megelőző rendszer

³³ ENISA: Critical Information Infrastructures Protection approaches in EU ENISA 2015; <https://resilience.enisa.europa.eu/enisas-ncss-project/CIIPApproachesNCSS.pdf>. (Letöltés ideje: 2017. 05. 31.)

³⁴ NATH Chandrika: Cyber Security in the UK; http://www.parliament.uk/documents/post/postpn389_cyber-security-in-the-UK.pdf. (Letöltés ideje: 2017. 05. 31.)

³⁵ E. Training, Certified Information Technology Manager Training, EPI Training.

félreérthetetlen és számonkérhető módon kell meghatározni minden rendszerelem és feladat tekintetében.

A csoport eljárásrendeket dolgoz ki a biztonsági események bekövetkezésekor szükséges cselekvésekre, humán erőforrás bevonására a jogszabályok és üzleti érdekek figyelembevételével.

2.9. Üzemeltetést támogató tevékenységek

2.9.1. Infrastruktúra fenntartás

Az elektronikus információs rendszerkiszolgáló épületek, egyes helyiségek üzemeltetése az informatikai rendszerüzemeltetés szempontjából fontosak. Ide tartoznak az úthálózatok, alépítmények, tornyok és minden olyan infrastruktúra, amik közvetve szükségesek az elektronikus információs rendszerek üzemeltetéséhez. Ezen infrastruktúra megtervezését, üzemeltetését, karbantartását és esetlegesen a szakszerű lebontását az infrastruktúra fenntartó személyzet végzi.

2.9.2. Pénzügyi erőforrás

A pénzügyi és számviteli munkák mellett folyamatosan biztosítani kell a szolgáltatás bevezetésének, üzemeltetésének és kivezetésének költségét. A szolgáltatások bevezetése előtt a pénzügyi vezető véleménye a bevezethetőséggel kapcsolatban nélkülözhetetlen. Ennek hiányában a szolgáltatásbiztonság sérülhet, mert az IT sikeres működtetésének egyik legfontosabb feltétele a folyamatos és szükséges pénzügyi források biztosítása. Ennek érdekében el kell készíteni a rövid és hosszú távú pénzügyi terveket. A tervezést támogathatja a konfigurációs adatbázis, amelyben pld. az eszközök gyártói támogatásának a lejárata, vagy a tervezett cseréje van nyilvántartva, így pontosan tudható azok várható kivezetésének ideje.³⁶

2.9.3. Megfelelőség, auditálás

A szervezetet és a rendszert auditálni kell annak érdekében, hogy egy független szervezet is kimondja, hogy a szabályok és belső folyamatok megfelelnek az előírt követelményeknek. Ezt a tevékenységet mindenképpen a szervezetünktől független szakértői cégre szükséges bízni, akik elfogulatlan értékelést tudnak adni a szervezetünkről és a rendszerünkről. Az audit lehet pénzügyi, jogi vagy technológiai (megfelelőségi), működési audit is. Ennek megfelelően ezen területeket ellenőrzik a szakértők. A rendszer üzemeltetése során törekedni kell arra, hogy megfeleljünk minden törvényi és szabályozási előírásnak, betartsunk minden szerződésben foglalt kötelezettséget, a szellemi tulajdonjogokat, a személyes adatok bizalmasságát és az adatok védelmét.

A kötelezően betartandó szabályok mellett ajánlott követelményrendszer is létezik, amely betartása opcionális, de legtöbbször javasolt.

³⁶ MÁRTONFFY Attila: IT Business Online;
http://www.itbusiness.hu/Fooldal/hetilap/business/Az_informatika_es_a_koltsegek.html.
(Letöltés ideje: 2012. 09. 06.)

Az auditálás során ténymegállapításokat tesz az ellenőrző szervezet, személy, ami után a vezetői jóváhagyást követően a határidő betartásával az eltérések felszámolására tervet kell készíteni, majd azt megvalósítani. Az auditor vezetői felhatalmazással végzi a feladatát.^{37,38}

3. Intergenerációs kommunikáció

A strukturális felépítettség megléte természetesen nem elegendő. Az egyes szerepköröket a megfelelő képzettséggel és tapasztalattal rendelkezőkkel kell feltölteni. A különböző szerepkörök, szintek magukkal hozzák a generációs különbségeket is. Ez problémát jelenthet az együttműködésben és a kommunikációban is, ezért ezt kezelni kell.

Többféle felosztás található, de jellemzően a következők szerint lehet csoportokba rendezni a különböző időkben születetteket:

- “Veteránok”, Építők generáció (1925-1945) –76-96 éves;
- „Baby boom”-osok (1946 és 1965) – 56-75 éves;
- **X generáció (1965-1976) – 45-56 éves;**
- **Y generáció (1977-1994) – 27-44 éves;**
- Z generáció (1995-2012) – 9-26 éves;
- Alfa generáció.

Az életkorból adódóan a munkavállalók jellemzően az X és Y generációk tagjai közül kerülnek ki. Fontos azonban, hogy a nagy tapasztalatokkal bíró, értékes tudást felhalmozó és a vezető beosztású „Baby boom”-osok még jelentős létszámmal képviseltetik magukat. A nevüket is a demográfiai robbanásról kapták, így – arányait tekintve – jelentős számmal vesznek részt a munkaerőpiacon, ami a feszültségek egyik forrása is lehet a feltörekvő nemzedékekkel szemben. Tisztelik a hierarchiát, jellemző rájuk a munkafegyelem, tisztelet, kitartás és lojalitás. Megélték a robbanásszerű technológiaváltást, és Magyarországon a rendszerváltás utáni változó munka- és életkörülményeket. A férfi–nő megkülönböztetést a munkahelyeken még fiatalkorukban érzékelték, de nagy változást jelentett számukra, hogy normálisnak tekinthető volt a nők munkavállalása.

X generáció jellemzően magasabban iskolázott, mint elődeik, a kétkezi munkával szemben értéként a magasabb végzettség jelentkezik. Fiatalkorukra jellemző volt, hogy szüleik a jobb élet reményében több munkahelyen is dolgoztak, ezért úgynevezett „kulcsos gyerekek” voltak. Ez önállóságra, találékonyságra nevelte őket, a munkavégzésben is jelentkezik a felelősségérzet és az önállóság. Emellett nagyobb a munkafegyelmük, türelmesebbek, jobban terveznek, alaposabbak, kevesebb hibával dolgoznak. Az önállóságuk és talán a virtuális tér hiánya miatt is hatékony a szóbeli kommunikációjuk. Fiatal korukban azonban már találkoztak a számítógépekkel. Karrierüket sokszor előtérbe helyezik a magánéletükkel szemben, ami sajnos gyakran válásokkal járhat. A multinacionális

³⁷ MSZ ISO/IEC 27001 Informatika. Biztonságtechnika. Az információbiztonság irányítási rendszerei. Követelmények.

³⁸ ACMP-5 NATO Requirements for Configuration Audits.

vállalatok előszeretettel foglalkoztatták őket, ami versenyképes fizetéssel és egyben nagyobb stresszel is járt. Pozíciójukat kezdik átadni az Y generációnak.

Az Y és Z generációra egyaránt jellemző, hogy a kezdetektől rendelkezésükre áll az informatika, készségszinten megtanulták a különböző eszközöket használni, így az X generációhoz viszonyítva gyorsabban reagálnak. Hozzászoktak és igénylik a gyors információ-hozzáférést, lexikális tudásuk csökken. Digitális bennszülötteknek is hívják őket, nem ragaszkodnak a papírhasználathoz.

Az Y generáció már nem tartja annyira fontosnak a pénz felhajtását, de fontos a magas fizetés. Ez egy ellentmondásnak tűnik az előző generációk számára. Könnyedén és gyorsan sajátítják el a technológiai újításokat, ami természetes számukra. Ennek is köszönhető, hogy nem szoronganak, könnyen váltanak munkahelyet. A magyarországi generációra jellemző, hogy fiatalon kinyílt előttük a világ, így világlátottak, elfogadóbbak és nyitottak. A nyitottság nagy agilitással párosul a munkahelyeken, ami magas önbizalmat ad számukra. A szabadságot a munkakörülményekben is megkövetelik maguknak, előnyben részesítik a kötetlen munkavégzést és a távmunkát, azonban a hierarchiai viszonyokat már kevésbé tisztelik. A virtuális világ hozta előnyöket, az ebből származó kapcsolatrendszerüket is kihasználják a munkavégzés és munkakeresés során.

Ellentétben az előző generációval, a magánélet (nem csak a család), a szabadidő nagyon fontos érték számukra. Egy fontos tényező az interkommunikációban és a hierarchiában, hogy az információt és ezáltal a tudást a kortársaiktól és jellemzően a virtuális térből (sokszor a közösségi médiából) szerzik meg.

Kopogtatnak az ajtón a Z generációs szakemberek. Míg az Y generációnak a fiatal korában jött el a digitális világ, a Z generáció beleszületett. A szüleik már értik, miről beszélnek, de nem élnek velük a virtuális tér történéseit. Egyre nagyobb a korkülönbség szüleik és köztük. A nyitott világ már teljes egészében jellemző rájuk. Amit a globalizáció hozott a világban, az számukra természetes, ebbe nőttek bele. Már nemcsak bárhová eljutnak a világban, de sokszor a dolgok ugyanazt jelentik számukra, mint a tőlük nagy távolságban élőknek, akkor is, ha teljesen más körülmények közt élnek. Az egymással történő kapcsolat a mobil világ és a nagy kommunikációs sebesség miatt állandó és folytonos. Az internet az egyik, ha nem a legfontosabb alpinfrastruktúra számukra. A mobiltelefon, tablet, laptop és a mobilinternet megléte nélkülözhetetlen. A híreket már döntő többségben nem a TV-ből, rádióból vagy az újságokból, hanem az internetről szerzik be. Nem várják meg, hogy „adják” nekik, hanem önállóan szerzik be őket. A megszerzett információt magas szinten hasznosítják nemcsak munkájukban, hanem saját életük során is. A kapcsolatrendszerüket nagy részben a virtuális térben építik és tartják fenn. A COVID-19 pandémiás helyzet azonban bebizonyította, hogy a fizikai kapcsolatra nagy szükségük van.

A fiatal, jövő nemzedék az Alfa generáció. 1-3 éves korukban a 70-75%-uk már elkezdte használni a tabletet, telefont vagy akár az okos TV-ét.³⁹ A tudomány és az egészségügy fejlődése miatt a várható élethosszuk magasabb, mint az előző generációnak. Ez elvileg örömmel kell, hogy eltöltse őket, de a negatívum pont a munkahelyeken lesz mérhető. Az előregedettség és a magas iskolai végzettségek negatív hatásait a mesterséges intelligencia és az automatizálások fejlődése mérsékelheti.⁴⁰

A fentieket is figyelembe kell venni egy információáramlás megtervezésekor, illetve a szerepkörök betöltésekor. A közösen megélt dolgokat, élményeiket hasonlóan dolgozzák fel az azonos generációba tartozók. Előny és hátrány is lehet az, hogy a fiatalabb generációnak a virtuális térben több ezer ismerőse van, a mindennapjait ott éli, az információkat (a munkahelyit is) onnan szedi és ott osztja meg és velük. A stresszhelyzetekben, amikor vezetői nyomás van, a biztonsági események során szintén előnyként és hátrányként is jelentkezhetnek az előzőkben leírtak. Ezért is nagyon fontos az információ-biztonságtudatosság növelése.

Az interkommunikációt nehezíti a két külön világban történő megélés. Az információk, a behatások a fizikai világban nem feltétlenül ugyanazok, mint a virtuálisban, így nehéz egy nyelvet beszélni. A csapatépítő tréningeken ezt a rést szűkíteni szükséges, nyitottnak kell lenni a másik világ felé.

Összefoglalás

A tanulmány az elektronikus információs rendszerek üzemeltetésben alkalmazott szervezeti struktúrákat igyekezett bemutatni. Egy jól felépített szervezeti struktúra önmagában nem elegendő, de nélkülözhetetlen nem tud hatékonyan működni egy informatikai rendszer. A folyamatok támogatása, a megfelelő információáramlás csak ennek segítségével érhető el. Természetesen egy vállalat nagysága jelentősen befolyásolja a tanulmányomban leírtakat. Emellett a szervezetek üzleti érdekei, közsférában betöltött szerepe jelentősen módosíthatja az általam ideálisnak gondolt felépítést. A személyes tapasztalatom mellett a szabványok áttanulmányozását követően alakítottam ki a publikációban leírtakat. Összességében ezen komplex rendszerek kezelését csak komplex gondolkodással lehet megoldani, ez hozza meg a kívánt eredményt. Ennek érdekében dolgoztam fel az ISO/IEC 20000 szabványt, a HP-ajánlást, a COBIT-szabványt, az ISO/IEC 15504-szabványt és az ITIL-t. Ezeket kell kiegészíteni, részletesen kidolgozni és adaptálni a környezetünkhöz, mert az egyéni kezdeményezések és az önjelölt IT-szakértők félrevihetik az IT-üzemeltetést egy szervezetnél.

A tanulmányosorozat folytatásában más részterületeket, mint például egy adatcentrum kiépítését kívánom bemutatni.

³⁹ PÁLINKÁS-PURGEL Zsuzsa: Alfa generáció – a „digitális bábik” kora; <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/alfa-generacio-a-digitalis-bebik-kora> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)

⁴⁰ DOBOS Csilla: A generációk közötti kommunikáció és tudástransfer sajátosságai; *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, Miskolc, 2016/1. pp. 29-39.

Felhasznált irodalom:

- 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról
- 90/2010. (III. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti Biztonsági Felügyelet működésének, valamint a minősített adat kezelésének rendjéről
- ACMP-5 NATO Requirements for Configuration Audits.
- AXELOS Ltd.: ITIL Foundation Course (FND02 v4.3) http://www.itsmf.hu/documents/itil2modszertan_osszefoglalo_v3.1.pdf (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)
- BEINSCHROTH József: Kríziskezelés – Informatikai krízishelyzetek kezelése; http://uni-obuda.hu/users/beinschrothj/Kriziskezeles/Kriziskezeles_c.pdf. (Letöltés ideje: 2015. 08. 02.)
- DOBOS Csilla: A generációk közötti kommunikáció és tudástranszfer sajátosságai; Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények, Miskolc, 2016/1. pp. 29-39.
- E. Training: Certified Information Technology Manager Training, EPI Training.
- ENISA: Critical Information Infrastructures Protection approaches in EU ENISA 2015; <https://resilience.enisa.europa.eu/enisas-ncss-project/CIIPApproachesNCSS.pdf>. (Letöltés ideje: 2017. 05. 31.)
- Informatikai, Távközlési és Elektronikai Vállalkozások Szövetsége – Adatközpont és Felhő Munkacsoport <http://ivsz.hu/wp-content/uploads/2015/09/IVSZ-adatközpont-fogalomtar.pdf>. (Letöltés ideje: 2015. 10. 01.)
- ISACA, COBIT 5, United States of America, 2012.
- ISO/IEC 27000:2014 Information technology – Security techniques – Information security management systems – Overview and vocabulary, 2014.
- ISO/IEC 330xx szabványcsalád
- MÁRTONFFY Attila: IT Business Online; http://www.itbusiness.hu/Fooldal/hetilap/business/Az_informatika_es_a_koltsegek.html. (Letöltés ideje: 2012. 09. 06.)
- MSZ ISO 21500:2015 Útmutató a projektvezetéshez.
- MSZ ISO/IEC 15504-2:2005 Informatika. Folyamatfelmérés. 2. rész: A felmérés végrehajtása, 2005.
- MSZ ISO/IEC 20000-1:2013,
- MSZ ISO/IEC 27001 Informatika. Biztonságtechnika. Az információbiztonság irányítási rendszerei. Követelmények.
- MSZ ISO/IEC 27002 Informatika. Biztonságtechnika. Az információbiztonság irányítási gyakorlatának kézikönyve. 2013.

- NATH Chandrika: Cyber Security in the UK; http://www.parliament.uk/documents/post/postpn389_cyber-security-in-the-UK.pdf. (Letöltés ideje: 2017. 05. 31.)
- PÁLINKÁS-PURGEL Zsuzsa: Alfa generáció – a „digitális bábik” kora; <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-koznevelés/alfa-generáció-a-digitalis-bábik-kora> (Letöltés ideje: 2021. 01. 23.)
- PUSKÁS Béla – RAJNAI Zoltán: Requirements of the installation of the critical informational infrastructure and its management; Interdisciplinary description of complex systems, 2015/13. pp. 48-56.
- PUSKÁS Béla: A kritikus információs infrastruktúrák biztonságos üzemeltetésének vizsgálata hálózati elméleti megközelítésből, az ember-technika-környezet relációjában; Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017.
- PUSKÁS Béla: Információbiztonsági környezet kialakítása; HÍRVILLÁM = SIGNAL BADGE, 2015/2. pp. 108-133.
- PUSKÁS Béla: Szabályozott üzemeltetési folyamatokon alapuló informatikai szolgáltatások; Szakmai Szemle 2021/1. pp. 54-80.

NYITRAI SÁNDOR

**A TIBEK ADATBÁZISÁN ALAPULÓ ELEMZÉSEINEK HASZNOSULÁSA,
FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGE**

1. Bevezetés

A politikai döntéshozók felismerték az említett biztonsági kockázat előrejelzésében, kezelésében Magyarországra is jellemző hiányosságokat. A hiányosságok kiküszöbölése érdekében arra a következtetésre jutottak, hogy a nemzet biztonságának szavatolása érdekében létre kell hozni – más országokhoz hasonlóan – egy olyan képességekkel rendelkező, az országot érintő külső és belső – elsősorban a terrrorszervezetek és a súlyos és szervezett bűnözői csoportok tevékenységeiből adódó – fenyegetettséget felismerő, előrejelző, azok ellen fellépő szervezetek munkáját támogató, közöttük hatékonyan koordináló szervezeti egységet, amely a vele együttműködő szervezetektől származó információkat fúziós központként képes kezelni, feldolgozni.

Az említettek megvalósítása céljából Magyarországon felállításra került a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK), mint egy integrált, információfúziós központ, amelynek fő rendeltetése a nemzet- és közbiztonság helyzetének folyamatos monitorozása. A szervezet az együttműködő szervektől származó információk alapján képességgel bír, a nemzetbiztonságot vagy közbiztonságot fenyegető jelenségekről időszerű tájékoztatások, operatív és stratégiai elemzések készítéséhez, valamint a szervezetek közötti koordinációs folyamatok végrehajtására.

2. A fúziós központok általános jellemzői

A fúziós központok általános jellemzője, hogy többnyire a rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervezetek hivatásos állományába tartozó szakemberek együtt teljesítenek szolgálatot a szervezetek keretei között. Feladataik közé tartozik egy vagy több biztonságot érintő fenyegetés elleni küzdelem.¹ Más megfogalmazás szerint a fúziós központok olyan szervezetek, amelyek feladata a biztonsági szektorban működő szervezetek közötti koordináció megvalósítása a terrorizmus megelőzése, valamint az ellene történő küzdelem hatékonyságának növelése. Elmondható tehát, hogy a fúziós központok többségének fókuszában a terrorizmussal, továbbá egyes esetekben a szélesebb körű biztonsági fenyegetésekkel kapcsolatos információk elemzése, a szervezetek közötti

¹ PERSSON, Gudrun: Fúziós Központok – Tanulmányok; Swedish National Defence College, 2013. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:685935/FULLTEXT01.pdf>, p. 10. (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

koordinációs feladatok végrehajtása, nem utolsó sorban az információk megosztásának könnyítése áll.²

Meg kell jegyezni, hogy a fenti meghatározások nem minden esetben helytállóak, tekintettel arra, hogy a fúziós központok szerepeiben, jogszabályi működésük kereteiben, valamint szervezeti felépítéseikben, továbbá az államigazgatásban történő integrálásukban országonként eltérések mutatkoznak.³ Az eltéréseket főként az egyes országok igényei, elvárásai és lehetőségei eredményezik, valamint fontos tényezőkként említendő, hogy a terrorizmus fenyegetési szintje országonként jelentős eltérést mutat.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a fúziós központok működhetnek egy minisztérium alá betagozódva, vagy egy, a biztonsági szektorban működő szervezetbe beágyazottan, és önálló szervezeti elemként is. A fúziós központok államigazgatáson belüli elhelyezése hatással van a vele történő együttműködőktől származó információk megosztásának hajlandóságára. Amennyiben a fúziós központ a nemzetbiztonsági vagy rendvédelmi szervezeten kívül helyezkedik el, nehezebben férhet hozzá azokhoz az információkhoz, amelyek a feladatai ellátásához elengedhetetlenül szükségesek, míg azon központ, amely valamely nemzetbiztonsági, vagy rendvédelmi szervezeten belül helyezkedik el, nehezebben képes önálló álláspontot képviselni. A minisztérium részeként működő fúziós központok ugyan az információk hozzáférése terén előnyösebb helyzetben vannak az önálló szervezethez mint működő központoknál, esetükben azonban a politikai nyomásgyakorlás hatványozottabb jelenléte tapasztalható.⁴

A fúziós központokban elsősorban elemző-értékelő szakemberek teljesítenek szolgálatot, amely a központok funkcióját is behatárolja. Főként az európai országokra jellemző, hogy a fúziós központok kizárólag csak elemző-értékelő feladatok ellátására kaptak mandátumot. A központok kizárólag elemzői tevékenység végrehajtására történő felhatalmazást egyrészt a biztonsági szervezetek közötti ellentétek, bizalmatlanságok, versengések mérséklése, másrészt a múltban működött, rossz emlékeket idéző szervezetekre történő hasonlóság (Gestapo, Stasi, Securitate) kiküszöbölése indokolta, figyelembe véve, hogy a fúziós központok személyi állománya főként a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervek állományában lévő személyek közül kerül ki.⁵ Ugyanakkor a személyi állomány összetételének köszönhetően lehetőség adódik az eltérő feladatkörökkel rendelkező szervezetek munkatársai közötti közvetlen tudás és tapasztalat megosztására, valamint az eltérő szervezeti kultúrák megismerésére is.

A fúziós központok működésének területén elismert szakértők meglátása szerint két kiemelendő területen szükséges fejlődést elérni a központok hatékonyabban történő működésének vonatkozásában. Az első terület a központok

² VAN DER VEER, Renske – BOS, Walle – VAN DER HEIDE, Lisbeth: Fúziós központok hat európai országban: megjelenés, szerepek és kihívások; The International Centre for Counterterrorism, Hága, 2019. p. 3. <https://icct.nl/wp-content/uploads/2019/02/ICCT-VanderVeer-Bos-VanderHeide-Fusion-Centres-in-Six-European-Countries.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

³ Uo.

⁴ PERSSON i. m. p. 9. (2. l.)

⁵ Uo. p. 4.

szerepének fejlesztése, míg a második a terrorizmussal kapcsolatos információk gyűjtése és megosztása területén történő hatékonyság növelhetőségének kérdése.⁶

Véleményem szerint a fentebb említett területek fejlesztésében nagy szerep hárul a bizalom erősítésére. A bizalom minden szervezet működésének elengedhetetlen alapfeltétele⁷, különösen igaz ez a megállapítás abban az esetben, ha egy szervezet más szervezeti egységek által gyűjtött és megosztást igénylő információk felhasználásával végzi feladatait. A bizalom fennállása növeli a fúziós központok és a vele együttműködő szervezetek közötti információmegosztás mértékét és minőségét egyaránt.

A bizalmon alapuló együttműködés kialakítása és fenntartása kiemelten fontos, valamint rendkívül érzékeny területnek értékelhető a fúziós központok szempontjából, amelyet nagymértékben befolyásol a döntéshozók tájékoztatásának vonatkoztatásában fennálló szervezetek közötti versengés. A szervezetek közötti versengés fokozódását eredményezte, hogy a világunkban bekövetkezett negatív folyamatok (túlnépesedés, élettér-csökkenés, környezetet érintő változások, nyersanyaghiány, magunk alkotta szabályrendszereink kijátszása, semmibevétele stb.) mind ahhoz vezettek, hogy elinduljon egy olyan visszafordíthatatlan folyamat, amely a békés együttélést és a biztonságunkat fenyegeti. A bekövetkezett változások a világrendre is hatást gyakoroltak, amelynek köszönhetően az azon belül elhelyezkedő nagyhatalmak újra előtérbe helyezték a geopolitikai, geostratégiai érdekeiket. A hatalmi harcoknak köszönhetően eszkalálódnak a konfliktusok, az instabil régiók helyzete tovább romlik, a terrortámadások klasszikus gerillahadviselésbe mehetnek át, majd később háborús konfliktussá eszkalálódhatnak, a békét és együttműködést szavató nemzetközi jogi szabályozások súlyos megsértései tapasztalhatók, és ezeket a tényezőket csak tovább erősítik a napjainkat érintő világjárványok.⁸ Az említett folyamatok új kihívásokat szülnek, amelyek hatására a nemzetállamok politikai döntéshozóinak mindinkább szüksége van az időszerű, relevanciákkal bíró tájékoztatásokra, előrejelzésekre az aktuális biztonsági helyzet reális megítélésére, valamint az időszerű és megfelelő döntések meghozatala érdekében, melyeket elsősorban a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervezetektől várnak el.⁹

A fúziós központok és a velük együttműködő biztonsági szervezetek közötti rivalizálás sok esetben azért áll fenn, mert a szervezetek nem, vagy nem megfelelő mértékben veszik figyelembe a rendeltetésük és feladataik közötti különbségeket. Az esetleges versengések eszkalálódását jelentősen csökkentheti a szervezetek szoros együttműködése, valamint az egymás feladataival kapcsolatos ismeretek bővítése.¹⁰

⁶ VAN DER VEER – BOS – VAN DER HEIDE i. m. p. 13. (3. l.)

⁷ PERSSON i. m. p. 10. (2. l.)

⁸ SZENES Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek; In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (Szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században; Budapest, Dialóg Campus, 2017. p. 71.

⁹ SÁFRÁN József: A Fúziós Központok és alapvető képességeik; Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/4. p. 84. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/article/view/888> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

¹⁰ PERSSON i. m. p. 13. (2. l.)

A szervezetek rendeltetésének és feladatainak kölcsönös ismerete azért is elengedhetetlen, mivel a terrorizmus és a szervezett bűnözés is megjelenik, mint eszköz, a nemzetek béke és biztonság megteremtésére, megőrzésére törekvéseit aláásni szándékozó egyes állami és nem állami szereplők érdekérvényesítő tevékenységeinek tárházában hibrid fenyegetés, valamint hibrid hadviselés formájában. Az új biztonsági kihívások összetettségének köszönhetően mindinkább előtérbe kerül a különböző szervezetek által gyűjtött információk összeolvasztásának szükségessége.

3. Az információfúzió megvalósulása, eredménye

Az információfúzió értelmezésem szerint nem más, mint a különböző időpontokban keletkezett, entitások szerint párosított, eltérő erők, eszközök és módszerek felhasználásával gyűjtött, valamint különböző forrásokból származó adatok, információk és a tudás, tudomány integrálása, amelynek következtében egy következetes, pontos és hozzáadott értékkel növelt információ keletkezik, amely hatékonyan támogatja a részben automatizált és emberi döntéshozatalt.

Az információfúzió megvalósulásától elvárhatóvá válik, hogy a biztonságunkra ható kockázatok, kihívások és fenyegetettségek előrejelzése hatékonyabbá váljon. A több forrásból származó információk, adatok felhasználásával egy, a biztonságunkra ható jelenségről átfogó, különböző elemző-értékelő eljárások, modellek, módszerek alkalmazásán alapuló elemzői termék keletkezik, amely komplexitását tekintve az alapinformációkhoz hozzáadott értékkel bír.

Az információfúzió során felhasználásra kerülnek mindazon adatok, információk, amelyek az együttműködők által rendelkezésre állnak egy adott eseményről, folyamatról, jelenségről, így az operatív adatok, hírszerzési jelentések, tájékoztatók, nyílt forráskódú információk és egyéb közhiteles adattárakban szereplő adatok. A felsorolt adatokból, információkból csak abban az esetben keletkezhet megfelelő minőségű információfúziós elemzői termék, ha az említett komponensekhez rendelkezünk teljeskörű hozzáféréssel, elérhetőséggel, azoknak van releváns tartalma, időszerűek és ellenőrzöttek, osztályozottak (megbízhatóság, bizonyosság, felhasználhatóság), valamint megfelelő tudással párosítottak. Az információfúzió alkalmazásával kiegészül, megnő az információ(k) értéke, pontossága, megbízhatósága, hitelessége.

Az információfúzió során keletkező elemzői termék optimális esetben alkalmas arra, hogy a biztonságunkra ható kockázatok, kihívások és fenyegetések előrejelzése hatékonyabbá váljon azáltal, hogy a nemzetbiztonsági és közbiztonsági, valamint más információk felhasználásával olyan összképet képes alkotni, amely a valós, vagy ahhoz rendkívül közeli helyzetértékelésre ad lehetőséget. Az információfúzió alapuló elemzői termékek másik fontos szerepe, hogy szélesebb körben járulhatnak hozzá a döntéshozók időben történő döntésmeghozatalának elősegítéséhez.

Az elemzői termékeket felhasználó döntéshozói szintek az alábbiak szerint kategorizálhatóak:¹¹

- politikai vezetők;
- katonai, rendvédelmi és nemzetbiztonsági vezetők;
- államigazgatási szakértői középvezetők;
- önálló kormányzati intézményeket vezetők;
- külföldi együttműködők.

Nézetem szerint a politikai vezetői szintnek készített elemzői termékek tekinthetők a legszenzitívebbeknek, tekintettel arra, hogy a terrorizmussal és szervezett bűnözéssel kapcsolatos hathatós fellépés stratégiai szinten történő megvalósulásához a politikai akarat, valamint döntések elengedhetetlenül szükségesek azok gazdasági, társadalmi, nemzetközi és egyéb dimenziók komplex együtthatói miatt.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvényben meghatározottak alapján a TIBEK kormányzati tájékoztató tevékenység keretében az alábbi feladatokat hajtja végre.

- kormányzati tájékoztató és döntéstámogató tevékenységet folytat;
- a Kormány, valamint a Kormány nemzetbiztonsági döntéseit előkészítő szervezet, valamint annak munkáját segítő munkacsoport részére tájékoztató tevékenységet folytat;
- a nemzetbiztonsági, bünyügyi és terrorfenyegetettségi kérdésekkel kapcsolatos stratégiai döntések meghozatalának elősegítése céljából javaslatot tesz a nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter részére az időszerű feladatok meghatározására;
- a Magyarország terrorhelyzetére vonatkozó információk értékelése alapján javaslatot tesz a terrorfenyegettség szintjének meghatározására.¹²

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a politikai tájékoztató jelentések elkészítését minden körülmények között meg kell előznie egy, a TIBEK együttműködőitől és egyéb forrásokból rendelkezésre álló, aktuális összadatforráson alapuló elemző-értékelő munkának.

4. Tájékoztatást megelőző elemző-értékelő munka

Az elemző-értékelő munka egy komplex tevékenységi rendszeren alapuló folyamat összessége.¹³ Az elemzés-értékelés során a TIBEK az együttműködő szervezeti egységek által szolgáltatott információkat tudományos és szakmai ismereteken alapuló elemzői modellek segítségével dolgozza fel, amelynek során keletkező, már hozzáadott értékkel bíró információkból értékeléseket,

¹¹ VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka termékei – nemzetbiztonsági tájékoztatók készítése; Felderítő Szemle, 2017/3–4. p. 115. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-3-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

¹² 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról

¹³ VIDA Csaba (2013a): A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai; Felderítő Szemle, 2013/3. p. 90. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

következtetéseket, valamint előrejelzéseket (elemzői termékeket) készít, amelyeket jelentések, tájékoztatók formájában továbbít a hírigényt megfogalmazó együttműködő(k) irányába.

Az összadatforrású elemző-értékelő munka termékeire támaszkodva a döntéshozók bizonytalanságérzetének szintje jelentősen csökkenthető, amelynek eredményeként a döntéshozatali eljárás fokozódása valósulhat meg. Az elemzői termékek sajátossága, hogy komplexitásának köszönhetően bizonytalanságot csökkentő hatását a nemzetközi kapcsolatok alakításában is kifejezheti.

Az összadatforrásból származó információk elemzése-értékelése során a különböző forrásokból származó, azonos entitásra vonatkozó információk között hatványozottan érvényesülhet az információk egymásnak történő ellentmondásának faktora, ezáltal az elemzés során meg kell találni az azonosságokat, valamint az ellentmondásokat tisztázni szükséges az elemzést követő félretájékoztatás elkerülése érdekében.

Annak érdekében, hogy az elemző-értékelő munka komplexitását igazolni tudjuk, meg kell határoznunk annak elhelyezkedését az információ életútjában, amely a hírszerzési ciklussal írható le.

Több hazai és külföldi tanulmány foglalkozott és foglalkozik a hírszerzési ciklussal és annak folyamataival. A hírszerzési ciklus az információ életútját mutatja be a keletkezésétől kezdődően annak felhasználásáig. Kialakulásának kezdete a XX. század végére tehető, amikor az első világháborús amerikai katonai szabályzatban megjelent a katonai hírszerzés elemeinek definiálása, amelyek során az adatszerzésre, az adatok összevetésére és a tájékoztatásra fektették a hangsúlyt. Ezt követően a második világháború során fejlődött tovább, amely során megjelent a fentiekben túl az információigény, valamint az összevetés helyére a hasznosulás, vagyis az elemzés lépett, amelyet egy körfolyamatként írtak le. A mai klasszikus értelemben vett hírszerzési ciklus öt elemre épül: 1. információigények fogadása, 2. az adatszerzés, 3. az adatfeldolgozás, 4. az elemzés-értékelés, 5. a tájékoztatás, amelyeket ugyancsak egy körfolyamként írnak le.¹⁴ A hírszerzési ciklust bírálók a hírszerzés hibáiból, saját tapasztalataikból azt állítják, hogy a ciklikusság nem fedi a valóságot, ezáltal az nem alkalmas arra, hogy reálisan mutassa be a hírszerzés folyamatát. Vannak, akik a hírszerzési ciklus létezését is tagadják, vannak, akik a körfolyamatot cáfolják, vagy annak egyes elemeit vonják kétségbe, és vannak azok, akik azt állítják, hogy a folyamat több elemből áll a fentebb leírtaknál.¹⁵

Az idézett tanulmány válaszokat ad a bírálók által megfogalmazott problémákra, amelyek alapján hozott következtetés szerint az elméleti hírszerzési ciklus valóban nem fedi teljes mértékben a gyakorlatban megvalósuló hírszerzési folyamatokat, és valóban, inkább elméleti, mintsem gyakorlati síkon érvényesül. Azonban az is megállapításra kerül, hogy a hírszerzés hibái a hírszerzési ciklustól

¹⁴ VIDA Csaba (2013b): Létezik-e még a hírszerzési ciklus? (Miről szól a hírszerzés?); Felderítő Szemle, 2013/1. pp. 44-46. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-1.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

¹⁵ Uo. pp. 49-50.

történi eltérés miatt következnek be, így a hírszerzési ciklus továbbra is alkalmazhatónak tekinthető a hírszerző szolgálatok számára.¹⁶

Ennek tükrében elmondható, hogy a hírszerzési ciklus az információigénnyel kezdődik, majd azt követi az adatszerzés, amely után megtörténik az adatfeldolgozás, ezt követően az elemző-értékelő munka után a tájékoztatás.

Véleményem szerint maga a ciklus egy olyan folyamatot ír le, amely a logika szabályai szerint került megalkotásra a racionalitás szem előtt tartásával, ellenben hiányzik belőle az emberi tényező figyelembe vétele. Gondolok itt arra, hogy minden döntéshozói szinten emberek kényszerülnek döntéshozatalra, akik hírigényei azon adott területekre, eseményekre, folyamatokra koncentrálnak, amelyekre döntéshozatali kényszer jelentkezik.

Tekintettel viszont arra, hogy az összadatforrásból származó információk elemzése-értékelése során az elemzők által olyan összefüggések is megállapíthatókká válnak, amelyek ugyan nem képezik a döntéshozók hírigényét, tájékoztatást indikálhatnak, figyelembe véve, hogy azok adott esetben szoros kapcsolódása mutatható ki a döntéshozatal folyamatával. Az említett esetben egy olyan körülményre is képessé válunk a döntéshozó figyelmét felhívni, amelyet hírigényének megfogalmazásánál figyelmen kívül hagyott, illetőleg még nem jelentkeztek a döntéshozatali szinten, mint döntési kényszer.

Talán az említetteknek is köszönhető, hogy az elemző-értékelő munka a hírszerzési ciklus központi eleme,¹⁷ hiszen olyan információk nem kerülhetnek a döntéshozók elé, amelyek nyitott kérdéseket hagynak maguk után, mert az tovább növeli a bizonytalansági faktort.

Tekintettel tehát arra, hogy a tájékoztató jelentések aktív részei legyenek a döntéshozói támogatásnak, minél szélesebb körben meg kell válaszolni a döntés során felmerülő kérdéseket, amelyekhez az elemzés-értékelés során alkalmazott eljárásokat és módszereket ki kell egészíteni más tudományágak, így a politika-, a jog-, a történelem-, a statisztika-, a gazdaság-, a szociológia-, a pszichológia-, a közgazdaság-, a rendészet és a hadtudomány – aktuális eredményeivel is.¹⁸

Az elemző-értékelő munka folyamán az adatszerzők által megszerzett információkat az azt feldolgozó elhelyezi térben és időben, valamint történésben. Az említettek megvalósulását követően az információhoz hozzáadja a fentebb említett tudományágak azon többletinformációit, amely az alapinformációhoz szorosan kapcsolható. Az így keletkezett információ már alkalmassá válik arra, hogy ok-okozati összefüggések váljanak megállapíthatókká, ezáltal előrejelzések, következtetések, továbbá forgatókönyvek kerülhetnek felállításra, amelyek jó eséllyel fedik a valóságot, vagy ahhoz nagyon közel állnak.

Az elemző-értékelő munka során alapvetően három eljárásmodot alkalmazunk, amelyek több módszert tartalmaznak¹⁹:

¹⁶ VIDA (2013b) i. m. p. 56.

¹⁷ VIDA (2013b) i. m. p. 46.

¹⁸ VIDA (2013a) i. m. p. 90.

¹⁹ VIDA (2013a) i. m. p. 91.

- egyszerű formális logikai eljárások,
- kötött elemző-értékelő eljárások,
- komplex elemző-értékelő modellek és módszerek alkalmazása.

Annak köszönhetően, hogy a TIBEK egy kifejezetten elemző-értékelő tevékenységre létrehozott szervezet, alkalmas arra, hogy komplex elemző-értékelő modelleket és módszereket alkalmazzon elemzése során. Ilyen komplex modellek az összetett mátrixok, a játékelméletek, a hely-idő modell, a geográfiai modell, a trendelemzés, a biztonságelméletek modelljei. Ezeket a modelleket a hírszerző szolgálatok az időigényességére való tekintettel ritkábban alkalmazzák.²⁰

Az említett elemzői modellek alkalmazása nagymértékben hozzájárul a következtetések, előrejelzések, forgatókönyvek pontosságának növeléséhez, amelyek a leghatékonyabban csökkentik a döntéshozók bizonytalansági szintjét döntéseik során.²¹

Amint az elemző-értékelő folyamat végéhez érkeztünk, láthatóvá válik, hogy a keletkezett információ alkalmasnak bizonyul, vagy sem a tájékoztatásra. Több esetben előfordulhat, hogy az elemzés során keletkezett termék nem alkalmas arra, hogy felterjesztésre kerüljön a döntéshozó számára, figyelembe véve a nyitottan maradt kérdések arányát. Amennyiben ez bekövetkezik, és az idő múlása nem eredményezi az információk relevanciájának múlását, valamint a döntéshozó felé történő aktualitást, a nyitott kérdések vonatkozásában hírigényekkel élhetünk az adatszerzők felé.²²

5. Hírigényt megfogalmazók, döntéshozók tájékoztatása

Amint megtörtént az elemző-értékelő munka, és annak terméke alkalmasnak tekinthető a tájékoztatásra, jelentés, tájékoztató formájában továbbításra kerül a hírigényt megfogalmazó számára.

A jelentések, tájékoztatók tartalmazzák az elemzés eredményeit, így a ténytudásokat, megjegyzéseket, az értékeléseket, következtetéseket, adott esetben a forgatókönyveket is, amelyek tartalma a jövőre érintő megállapítások valószínűségét tartalmazzák. A tájékoztatás történhet írásban, vagy halaszthatatlan esetekben szóban is. A tényeket, amelyek az adatszerzők által megszerzett információkat tartalmazzák, minden esetben elkülönülten kell szerepeltetni az elemzés során megállapítottaktól.²³

A tájékoztatókat, jelentéseket úgy kell megfogalmazni, hogy annak tartalma érthető, logikusan felépített, következetes és követhető legyen a döntéshozó számára. Ha a döntéshozónak sok energiájába kerül a megértés, az a tájékoztató eredménytelenségéhez vezethet.²⁴

²⁰ VIDA (2013a) i. m. p. 94.

²¹ VIDA (2013a) i. m. p. 91.

²² VIDA (2017) i. m. p. 125.

²³ VIDA (2017) i. m. p. 112.

²⁴ VIDA (2017) i. m. p. 126.

A tájékoztatóknak minden esetben tartalmazniuk kell egy jövőbeni előretékinést a témakörrel kapcsolatosan, amelyeknek célja a döntéshozó figyelemfelhívása, a várható események, folyamatok és veszélyek bekövetkezhetőségének ábrázolása. A tájékoztatók előrejelző képességét az adatszerzők által gyűjtött információk nem biztosítják, mivel azok főként elképzelésekről és szándékokról szólnak.²⁵ A tájékoztatókkal szembeni egyik legfontosabb követelmény, hogy azoknak konkrétumokat és nem általánosságokat kell tartalmazniuk, a tartalom mindig valós és pontos képet kell, hogy adjon az adott témáról. Az említettek elérését az információk forrásának ellenőrzése során a lehetséges legszélesebb körben kell megállapítani, figyelemmel az információk osztályozására.²⁶

Kiemelten fontos egy tájékoztató megírásánál, hogy az nem tartalmazhat utasításokat vagy javaslatokat a döntéshozó részére. Az említett kritérium egyrészt azért fontos, mert nem rendelkezünk a döntéshozó által ismert, a döntést befolyásoló más információkkal, másrészt a tájékoztatást végző szervezetnek mindig objektívnek és politikasemlegesnek kell lenni, harmadrészt a döntéshozatal a döntéshozók privilégiuma, amelynek megsértése a döntéshozó és a tájékoztató szervezet között feszültséget is indukálhat.²⁷

A jelentés formájában elkészített, nyers adatokat tartalmazó információs termékek, valamint elemzői termékek általában művelettámogató jelentőséggel bírnak. Az együttműködők a művelettámogató nyers információkat, adatokat, elemző-értékelő termékek elkészítését a műveletek előkészítése során, annak végrehajtása közben és a végrehajtást követően is kérhetik, figyelembe véve azok felhasználásának célját. Művelettámogatás keretében az együttműködők folyamatos, ciklikus, vagy eseti jelleggel kérhetik a nyers adatok, információk és elemzői termékek elkészítését.²⁸ A jelentés elkészítésénél az elemző-értékelő folyamatosan törekszik arra, hogy minél szélesebb körben támogatást biztosítson az együttműködő szervezetek műveleti munkáihoz. Fontos azonban, hogy a műveletet végrehajtó együttműködő az elemző számára pontos, egyértelmű célokat fogalmazzon meg a hiriényében, valamint a már rendelkezésére álló, az elemző-értékelő munkafolyamatot segítő adatokat, információkat az elemző rendelkezésére bocsájtja. Az elemző a munkája során általánosságban egyszerű elemző-értékelő modelleket és módszereket alkalmaz.

6. Adattári adatok, információk hozzájárulása az információfúzió megvalósulásához

A TIBEK által folytatott információfúzió egyik alapvető feladata Magyarország nemzetbiztonságára és közbiztonságára – különös tekintettel a terrorizmus és súlyos, valamint szervezett bűnözés jelenlétéből – kockázatot jelentő jelenségek, személyek, szervezetek azonosítása, amelyhez elengedhetetlen az

²⁵ VIDA (2017) i. m. p. 118.

²⁶ VIDA (2017) i. m. p. 120.

²⁷ VIDA (2017) i. m. p. 122.

²⁸ VIDA Csaba: Művelettámogatás a nemzetbiztonsági elemző-értékelő munkában; Felderítő Szemle, 2015/4. p. 39. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

együttműködőktől származó adatok, információk elemző-értékelő eljárásokon keresztül történő feldolgozása, adattárban történő elhelyezése.

Az adattárban történő előzménykutatás a TIBEK legalapvetőbb feladata közé tartozik, amelynek eredményeként az együttműködő szervezetek hatáskörébe és illetékességébe utalt ügyek közötti kapcsolatok, összefüggések mutathatók ki. A TIBEK-hez beérkező, együttműködőktől származó adatok, információk felhasználásával az alábbiakban felsorolásra kerülő, hatékonyságot, műveleti munka támogatását elősegítő megállapításokat tehetünk az adattárban történő előzménykutatások alapján.

- Az együttműködő szerveknél nem folyik-e párhuzamos felderítés/műveleti feldolgozás, ennek észlelése esetén az érintett szervezetet a párhuzamos tevékenységről értesíteni szükséges;
- Az együttműködő szervek hírigényeire rendelkezésünkre állnak-e olyan adatok, információk, amelyek részükre átadhatóak, kezelhetőek. Amennyiben nem állnak rendelkezésünkre a hírigényhez köthető adat(ok), információ(k), abban az esetben a képességeink teljeskörű kihasználásával, felhasználásával képesek vagyunk-e a hírigények bizonyos mértékű megválaszolására, vagy a megválaszolás érdekében további hírigények megfogalmazása szükséges az együttműködők részére;
- A beérkezett adatokra, információkra történő adattári előzménykutatás végrehajtásával feltárható, hogy más együttműködő szervtől nem érkezett-e korábban hírigény a beérkezett adatokra, információkra. Amennyiben az előzménykutatás eredménye találatot eredményez, a jogszabályi feltételek vizsgálatát követően, a hírigénnyel élő szervezetnek az adat(ok), információ(k) továbbításra kerülnek. Fennállhat olyan eshetőség is, amely során a beérkezett adatokra, információkra kiegészítő, azokkal összefüggésben álló előzményadatokkal rendelkezünk, amelyekről ugyancsak a jogszabályi feltételek vizsgálatát követően tájékoztatjuk az együttműködőket;
- Az együttműködő szervezetektől beérkező adatok, információk több esetben is tartalmazhatnak olyan információkat, amelyek alkalmasak más szervezet hatáskörébe és illetékességébe tartozó feladatok, műveletek támogatására. Az említett információk elemzését, értékelését követően a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező együttműködő szervezetek kerülhetnek megküldésre, az elvégzett elemző-értékelő tevékenység eredményeként – ha az szükségszerű, valamint több forrásból is alátámasztható – felderítési, műveleti eljárások, intézkedések, ajánlások is megfogalmazhatóak az adatátadással érintett szervezet(ek) irányába;
- Figyelemmel kísérhető, hogy a beérkezett adathoz kapcsolható, azt kiegészítő vagy azzal összefüggő adat nem áll-e rendelkezésre, ennek észlelése esetén az érintett együttműködő szervek az adatok összefüggéseiről értesíthetőek;
- A szervezett bűnözésben vagy akár a terrorizmusban szerepet játszó bűnözői csoportok alakulása, megszűnése, egymáshoz való viszonyuk figyelemmel kísérésevel bűnös úton szerzett vagyonuk, illetve azok legalizálását szolgáló vállalkozásaik elemzésével segítséget nyújthatunk az ellenük való fellépéshez;
- A rendelkezésre álló adatok elemzésének eredményeként személyazonosításra alkalmatlan statisztikai adatok szolgáltatásával

segítséget nyújthatunk a szervezett bűnözés elleni kormányzati döntések meghozatalához;

- Figyelemmel kísérhetjük a szervezett bűnözés terén jelentkező tendenciákat, új jelenségeket, amelyekről elemzéseket, tanulmányokat készíthetünk.²⁹

A TIBEK adattárában elhelyezésre kerülő, együttműködőktől származó adatok, információk felhasználásával végzett elemző-értékelő tevékenységek során az alábbi főbb elemző termékek készíthetők el, amelyek hozzájárulhatnak a nemzetbiztonságot és közbiztonságot szavatoló szervezetek súlyos és szervezett bűnözés, illetve a terrorizmus elleni hatékony fellépés területén.

Bűnelemzési termékek: Az egyes bűncselekmények adatai, a hírszerzés információi és más forrásból származó adatok, információk vizsgálatával optimális esetben segítséget nyújtható az ismeretlen elkövetők felderítéséhez, a nyomozások irányainak behatárolásához, a szervezett bűnözői csoportok, bűnözésből életvitelszerűen magukat fenntartó személyek ellen folytatott nyomozati, műveleti cselekmények támogatásához, feladatok meghatározásához, döntések előkészítéséhez.

Stratégiai bűnelemzői termékek: Tendenciák megállapításával, feltárásával, hosszú távú célkitűzéseket követően a bűnözés egészével, vagy annak bizonyos szegmensével, jellemzőivel, arányainak meghatározásával a bűnüldözés irányainak, eszközeinek, erőinek, módszereinek vezetői döntéshozatalához járul hozzá.

Fenyegetettség értékelése: A fenyegetettségek értékelése során számos, különböző forrásokból rendelkezésre álló információ és adat elemzése szükséges. Az elemzői terméknek előrejelző szerepe van, amely tartalmazza a politikai, gazdasági, társadalmi, demográfiai környezet és azokra történő hatásgyakorlás összefüggéseit.

Kockázatelemzés: A nemzetbiztonságra és közbiztonságra veszélyt jelentő entitások beazonosítására, feltárására irányuló elemző termék, amely a rizikófaktorok azonosításán keresztül megoldási javaslatok kidolgozását is elősegíti.

A bűnelemzéseket minden esetben a célirányosság, folyamatosság, vagy adott esetben ciklikusság, objektivitás és a teljeskörű elemzésre törekvés jellemzi.³⁰

7. A Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ jövője

Ha megvizsgáljuk a fúziós központok feladatköreit, láthatjuk, hogy a 2014 előtt létrehozott központok elsődleges feladatai közé elsősorban a terrorizmus valamint a szervezett bűnözés elleni fellépés hatékonyságának növelése,

²⁹ Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ honlapja <http://tibek.gov.hu/>

³⁰ BÁLINT László: A Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ. In RESPERGER István (Szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek; Budapest, Dialóg Campus, 2018. pp. 140–141.

monitorozása tartozik, amíg a 2014 után létrehozott központoknak már a hibrid fenyegetések és a hibrid hadviselés elleni fellépés is megjelenik a küldetéseik között.

Az új kihívások már globálisan, hálózatba kapcsolatosan fejtik ki hatásukat, amelyek előrejelzésében, kezelésében már nem elegendő a nemzeti szinten működő biztonsági struktúra által megszerzett információk halmaza. A nemzetközi együttműködésekkel kapcsolatban megállapítható, hogy főként kétoldalú megállapodások alapján jönnek létre napjainkban. Ettől eltekintve elsősorban azoknak a kisebb országoknak, amelyek nem rendelkeznek globális képesekkel, elkerülhetetlen a nemzetközi együttműködés kiterjesztése a többoldalú kapcsolatok kialakítása érdekében. A bizalom kialakítása terén, és ezzel együtt a bizalmas információk multilaterális megosztásában kiemelt szerepe lehet a fúziós központoknak.

Az információk elemzéséről és értékeléséről megállapítható, hogy napjainkra külön tudománnyá vált, köszönhetően annak a ténynek, hogy a tudomány minden területén alkalmaznak elemző-értékelő munkafolyamatokat, valamint a felmerülő problémák megoldása nem képzelhető el egy multidiszciplináris alapokon nyugvó tudományos kutatást nélkülözve.³¹ Nézetem szerint az információfúziós kutatás során az alábbi főbb szempontokat szükséges szem előtt tartani a hatékonyság fokozása érdekében:

- az információfúziós szervezetek közötti (össz nemzeteti) információmegosztás lehetőségének vizsgálata a szélesebb körű biztonságot érintő kockázatfeltárások érdekében;
- külföldi információfúziós szervezetek működésének elemzése, fejlődésük, fejlesztésük irányainak behatárolása;
- nemzetközi tendenciák kutatása az információfúzió alapuló elemző-értékelő munka vonatkozásában a hazai elemző-értékelő munka segítése, fejleszthetősége érdekében;
- információfúziós szervezetekre történő támaszkodás mértékének vizsgálata az országokat érintő biztonsági stratégiák megalkotásában, szenzitív döntések előkészítésében, illetve a velük szemben támasztott követelmények összegzése;
- a technológiai fejlődés vívmányainak (mesterséges intelligencia) alkalmazhatósága az információfúziós szervezeteknél;
- annak feltérképezése, hogy az információfúzió megvalósulását követően a biztonsági kockázatokat előjelző rendszerek milyen hatékonysággal képesek kiszűrni a meglévő, új, vélt és valós kockázatokat.

8. Összefoglalás

Az Amerikai Egyesült Államokkal szemben 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadás alapjaiban változtatta meg a rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervek együttműködését, paradigmaváltást eredményezve ezzel az elemző-értékelő munkafolyamatok területén, amely az információfúziós központok felállításait eredményezte világszerte. Az információfúziós központok

³¹ VIDA Csaba: A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai; Szakmai Szemle, 2018/4. p. 83. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

működéséből adódóan a különböző hatáskörrel és illetékességgel rendelkező, főként a biztonsági szektorban elhelyezkedő szervezetek által eltérő erők, eszközök és módszerek felhasználásával gyűjtött, valamint különböző forrásokból származó adatok, információk komplex elemzésével és értékelésével megvalósíthatóvá vált, hogy olyan elemzői termékek kerüljenek elkészítésre, amelyek optimális esetben alkalmasak arra, hogy a biztonságunkra ható kockázatok, kihívások és fenyegetések előrejelzése hatékonyabbá váljon. Olyan összképet képes biztosítani, amely a valós, vagy ahhoz rendkívül közeli helyzetértékelésre ad lehetőséget, ezzel szélesebb körben járul hozzá a döntéshozók időben történő döntéshozatalai elősegítéséhez. Az információfúzió alapuló elemző-értékelő munkafolyamatok az említetteken túlmenően tovább növelték az elemzés hírszerzési ciklusban betöltött szerepét is.

Magyarország vonatkozásában Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ megnevezéssel került felállításra egy olyan információfúziós szervezet, amely szervezet egyik kiemelt küldetése a nemzetbiztonságra és közbiztonságra – különös tekintettel a terrorizmus és a súlyos, valamint szervezett bűnözés jelenlétéből fakadó — kockázatot jelentő jelenségek, személyek, szervezetek azonosítása. Az említett küldetés megvalósulásához elengedhetetlen a szervezettel együttműködőktől származó adatok, információk elemző-értékelő eljárásokon keresztül történő feldolgozása, valamint azok adattárban történő elhelyezése. Az adattárakban elhelyezésre került adatok és információk elemző és értékelő munkafolyamatának eredményeként a TIBEK képessé vált arra, hogy a nemzetbiztonságot és közbiztonságot érintő veszélyekről, kockázatokról elemzéseket készítsen, összefüggéseket állapítson meg, ugyanakkor képességgel bír az együttműködő szervezetek által szolgáltatott információk elemzésén keresztül művelettámogató tevékenységre is, ezáltal növelve az eltérő hatáskörrel és illetékességgel rendelkező együttműködő szervezetek hatékony működését. A hatékonyság fokozása, fenntartása érdekében a TIBEK figyelemmel kíséri az elemző-értékelő munkafolyamatokat segítő, multidiszciplináris tudományi alapokon nyugvó technológiai fejlesztéseket, valamint önálló tudományos kutatásokat folytat.

Felhasznált irodalom:

- BÁLINT László: A Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ. In Resperger István (Szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek; Budapest, Dialóg Campus, 2018. pp. 129–141.
- PERSSON, Gudrun: Fúziós Központok – Tanulások; Swedish National Defence College, 2013. pp. 1–24. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:685935/FULLTEXT01.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- SÁFRÁN József: A Fúziós Központok és alapvető képességeik; Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/4. pp. 83–95. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/article/view/888> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- SZENES Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek; In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (Szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században; Budapest, Dialóg Campus, 2017. pp. 69–104.

- VAN DER VEER, Renske – BOS, Walle – VAN DER HEIDE, Lisbeth: Fúziós központok hat európai országban: megjelenés, szerepek és kihívások; The International Centre for Counterterrorism, Hága, 2019. pp. 1–28. <https://icct.nl/wp-content/uploads/2019/02/ICCT-VanderVeer-Bos-VanderHeide-Fusion-Centres-in-Six-European-Countries.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka termékei – nemzetbiztonsági tájékoztatók készítése; Felderítő Szemle, 2017/3–4. pp. 112–128. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-3-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- VIDA Csaba: A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai; Felderítő Szemle 2013/3. pp. 90–99. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- VIDA Csaba: Létezik-e még a hírszerzési ciklus? (Miről szól a hírszerzés?); Felderítő Szemle, 2013/1. pp. 43–57. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-1.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- VIDA Csaba: Művelettámogatás a nemzetbiztonsági elemző-értékelő munkában; Felderítő Szemle, 2015/4. pp. 36–48. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2015-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- VIDA Csaba: A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai; Szakmai Szemle, 2018/4. pp. 83–90. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

DR. FARKAS ÁDÁM

BRUNO MAÇÃES EURÁZSIA-FELFOGÁSA VÉDELMI ÉS BIZTONSÁGI MEGVILÁGÍTÁSBAN¹

„Húsz éven belül Európát és Ázsiát külön egységként emlegető régi szokást felváltja Eurázsia, mint egy egységes politikai és gazdasági tér fogalmának új, kikerülhetetlen jelensége. Amit nem tudok megjósolni – mert még mindig politikai döntések függvénye – az Eurázsia földrajza. Honnan érkezik majd a kezdeményezés: keletről vagy nyugatról? Vajon az Európai Unió egy nagyobb változata lesz, vagy az Európai Unió drámaian megváltozik amiatt és alkalmazkodnia kell az Oroszország és Kína által fejlesztett és népszerűsített új politikai elvekhez, új egyetemes értékek felemelkedéséhez? Az európaiaknak vigyázniuk kell, hogy ne essenek bele a régi történelmi hibákba és ne gondolják azt, hogy a történelem mindig az ő oldalukon lesz...”²

Bruno Maçães, a korábbi portugál kormány 2013-2015 közötti európai ügyekért felelős minisztere – széleskörű eurázsiai utazások tapasztalataival is felvértezve – döntött úgy, hogy európaiként, politikusként és szakmai-tudományos elemzőként³ számba veszi az Európa és Ázsia közti relációk kérdését, sőt még inkább az évről-évre sűrűbben használt és már-már közkézen forgó Eurázsia-gondolat kérdését.

Egy ilyen elemzés már önmagában is érdekes és izgalmas minden európai számára, de úgy vélem, fokozott érdeklődéssel töltheti el a magyar érdeklődőket, hiszen hazánk történelmét ezer szálon befolyásolta földrajzi fekvése, amely az Európa és Ázsia határának tekintett térbe sorolható; míg jelenében is komoly aktualitásokkal bír az Ázsiához való viszony, mind térségünk újbóli felértékelődése, mind pedig a keleti nyitás tekintetében.

Ez az érdeklődés azonban tovább is fokozható, ha az ember a gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális tényezőkhöz hozzákapcsolja gondolataiban a kötet olvasása során a védelem és biztonság kérdését, hiszen a szerző – akarva-akaratlanul

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4-II-NKE-11 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² MAÇÃES, Bruno: Eurázsia hajnala. Az új világrend nyomában; Pallas Athéné Books, Budapest, 2018. p. 69.

³ Lásd: https://flint-global.com/team_members/bruno-macaes/;
<https://www.martenscentre.eu/article-author/bruno-macaes/>

– a sorok között számos olyan gondolatot elhelyezett, amelyeket a tág értelemben vett nemzetbiztonságról való gondolkodás terén is érdemes megfontolás tárgyává tenni.

A kötet magyarul az eredeti megjelenés évében, a Pallas Athéné Books gondozásában, igényes könyvészeti megoldással, Balla Árpád és Módis Dóra fordításában, 250 oldal terjedelemben vált elérhetővé a közönség számára, és jó példáját adja annak a trendnek, amely a hazai könyvpiacra a külföldi elemzők, szakértők munkásságának fordítása és kiadása terén az elmúlt években tapasztalható, kiemelve témánk vonatkozásában a Pallas Athéné Books⁴ és az Antall József Tudásközpont⁵ munkásságát.

A mű az előszó és a bevezetés után két részre, valamint egy záró epilógusra tagozódik. Meglátásom szerint minden eleme érdeklődésre tarthat számot, de talán megkockáztathatjuk, hogy azok számára, akik trendekben, rendszerszintű viszonyokban gondolkodnak, az első rész, míg azok számára, akik egyes aktorok/térségek jellemzőiben és elemzésében érdekeltebbek, azok számára a második rész lehet érdekfeszítőbb. E véleményem alapján a védelem és biztonság fókuszlelcenséjén át szemlélve úgy vélem, nagyobb hangsúlyt érdemel jelen írásban is az első rész, ami mellett a második rész tekintetében inkább egy áttekintő figyelemfelhívásra törekszem majd.

A kötet tartalomjegyzék szerinti tagolása mellett érdemes azonban megfontolni egy másabb, a szerző szemléletmódjára, főbb üzeneteire fókuszáló áttekintést, amely részben átfedést mutat a kötet tartalmi felépítésével, részben azonban átköt egyes részek, fejezetek között. Egy ilyen megközelítéssel olvasva a kötetet, talán mondhatjuk azt, hogy a főbb üzenetek (1) Eurázsia lényegére, (2) a határvidék fontosságára, (3) Eurázsia két része közti szemléleti-kulturális különbségekre, (4) az egyes területek sajátosságaira, végezetül pedig (5) mindezek összegzésére tagolhatók.

⁴ Példaként lásd: CATTARUZZA, Amael: A digitális adatok geopolitikája. Hatalom és konfliktusok a big data korában; Pallas Athéné Books, Budapest, 2020.; CHEN, Ling: A globalizáció manipulálása. A bürokraták befolyása Kína üzleti világára; Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.; SHARMAN, J. C.: A gyengék birodalmai. Az európai terjeszkedés igaz története és az új világrend megteremtése; Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.; WILENIUS Markku: A jövő nyomában. A globális változások érkező hullámának megértése; Pallas Athéné Books Budapest, 2019.; GELVIN, James L.: Az új Közel-Kelet. Amit mindenkinek tudnia kell; Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.; EICHENGREEN, Barry– MEHL, Arnaud– CHITU, Livia: A világ valutarendszere. Múlt, jelen, jövő; Pallas Athéné Books, Budapest, 2018.

⁵ Példaként lásd: FREEDMAN Lawrence: A stratégia története; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.; MAHABUBANI, Kishore – SNG, Jeffery: Az ASEAN-Csoda. Egy békekeremtő szervezet; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.; MORRIS Ian: Háború! Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.; WESTAD, Odd Arne: Nyughatatlan birodalom; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.; HUBBARD, Glenn– KANE, Tim: Egyensúlyban. A nagyhatalmak gazdasága az ókori Rómától a modern Amerikáig; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.

1. Az alapvető kérdés: Eurázsia és eurázsiaiság

„»Nem az elkövetkezendő időszak lesz az első, ahol különböző irányítás alatt álló hatalmak ütköznek meg. De a világméretű kölcsönös függés miatt először fordul majd elő, hogy ezek a szerteágazó rendszerek intenzíven és folyamatosan interakcióban lesznek egymással.« Kössünk kompromisszumot: ez az évszázad nem Ázsiáé lesz. Ugyanakkor nem is európai vagy amerikai, ahogy az elmúlt ötszáz évben egyértelmű volt. Azt javasolom, hogy használjuk alternatívaként az »eurázsiai« szót, amellyel a két pólus közötti új egyensúlyt szeretném jelezni.”⁶ Talán ez a gondolat tekinthető a legintenzívebb felütésnek a szerző megközelítése kapcsán, amivel szemlélteti, hogy értelemszerűen onnan kell indulnia, ahol az európai gondolkodás legnagyobb része még tart: Európa és Ázsia elhatárolásától és versengésétől⁷. Fontos azonban, hogy már kötete elején felhívja a figyelmet arra, hogy alapvetése szerint nem lehet vagylagosság Európa és Ázsia között, hanem a szoros interakciók eredményeként az Eurázsia-gondolatot kell a középpontba helyezni, számot vetve emiatt persze mindazon „aggályokkal”, amelyek abból következnek, hogy immár nem a transzatlanti értékítélet egyeduralma szerint alakulnak a világ dolgai.⁸

A szerző tehát nem rejti véka alá, hogy meglátása szerint azok a kölcsönhatások, amelyek lényegében Eurázsia működését szükségképpen áthatják, mind szemléletbeli, mind kulturális, mind gazdasági, mind pedig hatalmi szempontból kompetitívek és esetenként konfliktusosak is, már csak a történelmi előzményekből következően is. Nem tabu e kötetben, hogy a transzatlanti térség elmúlt ötszáz esztendő világ-dominanciájának gyengülése frusztrációt okoz a versenyképességéből veszítő Európában, míg szinte értelemszerűen történelmi sebek sorát világítja meg Ázsia hatalmai, sőt kisebb hatalommal bíró, de sajátos kultúrájú térségei tekintetében is. Egy ilyen kiinduló állapotban egyszerre elmés és feladatszabó hatású az az alapvetése, miszerint: „Eurázsiaiak lenni annyit tesz, hogy képesek vagyunk a világot kettő vagy több, egymással összeférhetetlen nézőpontból és gyakran egyidejűleg szemlélni.”⁹ Ez az üzenet úgy vélem a kötet bármely olvasója számára hordozhat egy sajátos jelentéstartalmat, a védelem és biztonság sisakrostélyain át olvasva azonban még sokatmondóbb, hiszen ha úgy tetszik, burkoltan már az alapgondolatoknál jelzi: a békés egymás mellett éléshez és a színtfalak mögötti – részben-egészben szabályozott – versengéshez szokott európai

⁶ MAÇÃES i. m. p. 14.

⁷ Példaként lásd: Joseph S. NYE Jr.: Véget ér-e az amerikai évszázad? Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.; LEE, Jong-Wha: Ez lenne Ázsia évszázada? Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.; MURRAY, Douglas: Európa furcsa halála; Alexandra Kiadó, Pécs, 2019.; KISSINGER, Henry: Kínáról; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.; LEONARD, Mark: Miért Európa diktálja a lépést a 21. században? Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.

⁸ Ennek geopolitikai és földrajzi kapcsolódásai tekintetében példaként lásd: KAPLAN, Robert D.: A földrajz bosszúja. Mit üzennek a térképek a ránk váró konfliktusokról és arról, hogyan küzdjünk a sors ellen; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2019.; KAPLAN, Robert D.: Marco Poli világa visszatér. Háború, stratégia és amerikai érdekek a huszonegyedik században; Pallas Athéné Books, Budapest, 2018.; KHANNA, Parag: Konnektográfia. A globális civilizáció jövőjének feltérképezése; HVG Könyvek, Budapest, 2017.; CSIZMADIA Norbert: Geopillanat. A 21. század megismerésének térképe; L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016.

⁹ MAÇÃES i.m. p. 15.

szereplőknek igenis készen kell állnia egy olyan új versenyzőgárdára is, amelynek eltérő eszközei és módszerei, továbbá nem csak békés és szabályozott konfliktuskezelési elképzelései, de komoly hatalmi ambíciói vannak.

Kimagasló azonban a szerző óvva intő üzenetei kapcsán, hogy azokat nem jellemzi valamiféle populista szélsőségesség, amely a keletet vegytisztán barbár, erőszakos törekvések gócpontjaként azonosítaná. Sorait olvasva visszaköszönnek azok az elmúlt években fokozatosan teret nyerő felismerések, amelyek szerint az elmúlt évszázad európai „békéjéhez” képest erőszakos eszközök is jelen vannak az új kihívások között, de ilyen jelentős a változó politikai, gazdasági és biztonsági környezetben a kölcsönös függőségekre épülő soft eszközök és módszerek szerepe, mint a hagyományos diplomáciai, titkosszolgálati vagy épp katonai szembenállásé. Ez a fajta sokrétűség pedig értelemszerűen bizonytalanságot eredményez a korábbi „tisza” határvonalakhoz szokott gondolkodás számára, ami azonban a szerző szerint az Eurázsia-jelenség fő attribútuma. Ahogy ő fogalmaz: *„Az új világrend – ugyanúgy, mint az előző évszázad utolsó évtizedei során – hisz a kölcsönös függőség és összekapcsolhatóság elkerülhetetlenségében, de ezt kombinálja a megosztottság és a konfliktusok felismerésével. A globalizáció második korszakába léptünk, ahol a határok egyre inkább meghatározhatatlanná válnak, azonban a kulturális és a civilizációs különbségek sem egyértelműek, az emiatt fellépő bizonytalanság pedig problémákat vet fel. Ezt neveztem az eurázsiai korszaknak.”*¹⁰

Ezek alapján tehát kirajzolódni látszik a kötet talán fő üzeneteként az Eurázsia kérdés esszenciájaként is azonosítható gondolat, miszerint az Európa és Ázsia közti viszony változása, a békés és kevésbé békés kölcsönhatások megnövekedése miatt késznek kell lennünk arra, hogy szemléletmódunkat a megváltozott környezethez igazítsuk. Ez alatt pedig egyik oldalról azt kell érteni, hogy mind gazdasági, mind társadalmi, mind politikai, mind pedig védelmi és biztonsági szempontból nyitottá kell válnunk a számunkra eddig konvencionálisnak nem nevezhető, a „békés Európa” képbe nem illeszkedő hatások kezelésére és ellensúlyozására. Másik oldalról azonban azt is el kell fogadni, hogy az Eurázsia részei közti kölcsönhatások és ennek részeként kölcsönös függőségekre is épülő jelleg magában hordozza a feszültségek esetről-esetre való kezelésének, enyhítésének, pacifikálásának a lehetőségét is, ha és amennyiben Európa nagyobb energiákat fektet Ázsia megértésére, és elfogadja, hogy immár nem kizárólag az európai szabályok szerint zajlik a Zbigniew Bzezinski által csak nagy sakkjátszmának nevezett versengés, vagy a világrend alakulása.¹¹

E témakörben a szerző értelemszerűen többször is kitekint kifejezetten az Európai Unió kérdésére és az eurázsiai korszak másik fő jellemzőjét talán pont ebben a kontextusban jelöli meg, mikor rögzíti, hogy *„az Európai Unió távol áll a pesszimizták által jelzett gyors hanyatlástól és összeomlástól, azoknak pedig akik*

¹⁰ MAÇÃES i. m. p. 17.

¹¹ Ezen irányok kapcsán példaként lásd: BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy saktábla; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.; GRYGIEL, Jakub J – MITCHELL, A. Wess: Nyugtalan határvidék. Felemelkedő riválisok, sebezhető szövetségesek és az amerikai hatalom válsága; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.; BRZEZINSKI, Zbigniew: Stratégiai vízió; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013.; KISSINGER, Henry: Világrend; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015.; ZAKARIA, Fareed: Posztamerikai világ; Gondolat Kiadó, 2009.

erre a forgatókönyvre fogadnak, bizonyára nem lesz igazuk. Ugyanakkor egy olyan világrénddel kerülhet szembe, amelyre nincs felkészülve, egy világra, ahol találkoznia kell a riválisaival és versenytársaival, akikkel a modern történelem során először fejlődésüknek ugyanazon a fokán állnak, ám ellenfelei semmiféle hajlandóságot nem mutatnak arra, hogy az európai értékek felé tartsanak."¹²

Az értékek szempontjából tehát a szerző jelentős szembenállást vizionál, aminél azonban a védelem és biztonság szempontjából fontos számot vetni azon részletekkel is, hogy Európa fél évezredes dominanciája majd utóbb jóléti berendezkedése milyen mértékben hatott Ázsia stabilitására, gazdasági helyzetére, társadalmainak történelmi valóságára. Harag és részrehajlás nélkül kell kimondani azt a tényt, hogy az európai imperializmus bizony komoly kártételekre építette Európán kívül a nyugati jólét alapjait, amely tettek következményei számos ma kimagasló jelentőségűnek minősített biztonsági kihívás és fenyegetés számára nyújtanak táptalajt még évszázadok távlatából is.

Maçães világlátása azonban a kritikus pontok megvilágítása mellett is optimistának mondható, hiszen gondolatmenete során végig megőrzi a kölcsönös függőségekre és kölcsönhatásosságra épülő, ezért szükségképpen a végletes és nyílt szembenállásnak teret nem engedő korszak vízióját, ami helyett inkább úgy fogalmaz, hogy „...az új eurázsiai kor a különböző politikai modellek versengő integrációja lesz...”¹³

2. Európa és Ázsia határának jelentősége az Eurázsia-erőtérben

A védelem és biztonság szempontjából közelítve talán a kötet legélesebb üzeneteit az Európa és Ázsia – tág értelemben vett – határterületére vonatkozó megállapítások adják, amelyeknek Magyarországon külön súlyt ad az a tény, hogy ez a témakör hazánkat fizikai értelemben is közvetlen módon érinti. E tekintetben a szerzőnek a védelmi és biztonsági szféra viszonylatában lényegében laikus megközelítése is egyértelműen a komplex szemléletmód igényét tükrözi, amelyben az egyes kihívások és fenyegetések az azonosítás és a konkrét cselekmények szintjén ugyan elválaszthatók egymástól, de hatásaikat – és ebből következően kezelésüket – nézve már összetett és szét nem választható képet mutatnak.

Fontos tétel, hogy az erőteljes – és a határterületen fokozottan érvényesülő – keleti törekvések tekintetében arra is bátran hívja fel a figyelmet, hogy összeurópai szinten is van még hova fejlődni a következetes fellépéstől az érdekérvényesítés más módozataiig terjedően. Térségünket nézve azonban kulcsfontosságú a következő megállapítása: „Az energiabiztonság. Az iszlám radikalizmus. Ukrajna. Törökország és a szövetségesek globális rendszere. A migráció. Ezek mind az Európát és Ázsiát elválasztó határvonalra mutatnak. A két földrészt elválasztó korlátok problémát jelentenek. Mi több, ezek a konfliktushelyzetek a határvidékeken az egész szuperföldrészt behálózó politikai rendszerek elveinek összeegyeztethetlenségéből fakadnak.”¹⁴

¹² MAÇÃES i. m. p. 20.

¹³ Uo. p. 21.

¹⁴ Uo.

A használt szavaknak is kimagasló súlya van, hiszen az a politikai rendszerek elveinek „összeegyeztethetlensége” megfogalmazással a szerző egyértelműen amellel tör lándzsát, hogy minden gazdasági haszon ellenére sem életszerű, hogy Eurázsia keleti felének szereplői jelentős mértékben térnének el az eddig bevált és megszokott módszereiktől.

Ez egyrészt azt jelenti, hogy a versenyképesség megtartása érdekében átfogó módon kell megvizsgálni Európa minden államának és az EU egészének is azokat a módokat, amelyekkel a kölcsönös függőség rendszerében megvalósuló versengésben hatékonyan tudja megőrizni versenyképességét. Ebben a kérdésben a védelmi és biztonsági szféra – függetlenül attól, hogy a szerző ezt ilyen mélységben nem emeli ki – kritikus területté válik, nem csak a keleti befolyásoló és nyomásgyakorló törekvések előzetes felderítése és ellensúlyozása miatt, hanem azért is, mert Európa az elmúlt fél évszázadban ezen képességeit jelentős mértékben leépítette, szabályozásában pedig valahol a huszadik század utolsó évtizedének színvonalán hagyta.

Másrészt azonban ebből a kijelentésből azt is látni kell, hogy a szuperkontinens keleti felén az Európa és Ázsia között élenkülő kapcsolatok és függőségek ellenére a regionális és helyi környezet drasztikus változása nem prognosztizálható, vagyis az ázsiai szereplőknek a helyzetük fenntartásában bevált módszerekhez létérti érdekük ragaszkodni. Ez a mai európai szemmel nézve erősebb és kevésbé korlátozott, eltérő értékrendek szerinti eszköz- és módszerrendszer azonban Európa irányában nem alkalmazható alapvető eszközként, vagyis az ázsiai partnereknek is tovább kell fokoznia az európai elvárásokhoz illeszkedő működést. Másik oldalról nézve viszont Európának is meg kell tanulnia az ázsiai keretekhez alkalmazkodni. Nem véletlen, hogy e gondolatokat a szerző a határterületek viszonylatában bontja ki, ahogy az sem, hogy az eurázsiai kor újdonságaként is ezt azonosítja, amikor úgy fogalmaz: *„Az eurázsiai korban nem az az új, hogy a földrészek között ilyen komoly kapcsolatok létezhetnek, hanem az, hogy most először mindkét irányban működnek.”*¹⁵

Ez a kettősség azonban jelentős bizonytalanságokkal is terhelt. Erre az elmúlt években egyik oldalról Ukrajna helyzete világított rá, illetve egy másik relációban Törökország szerepfelfogásának változása, másik oldalról pedig azok a törekvések, amelyek térségünket a nyugati és keleti gazdasági, kulturális és politikai kapcsolatteremtés csatornájaként értelmezik. Fontos azonban látni, hogy a világ továbbra sem tömbökben, blokkokban működik és a hidegháború végének talán legnagyobb hozadéka, hogy az egyes tömörüléseken belül a tagállamok „frakciófegyelme” meglehetősen hullámzó. Ennek megfelelően például Kína törekvéseinek mérlegét nem lehet egységes ázsiai modellként értelmezni, hiszen Oroszország, Törökország, Irán, de akár a középázsiai államok is meglehetősen sokrétű, eltérő és sajátos megközelítést képviselnek az egyes kérdésekben. Valljuk be, ugyanez igaz az Európai Unióra is, amelyen belül a különféle szereplőknek sok esetben eltérő gazdasági, hatalmi, biztonsági érdekei és ezáltal lépései is vannak, hiába az egységes Európa eszménye.

¹⁵ Uo.

Ezt a kötet megjelenése után a radikalizmus, a post-truth jelenség és más új típusú kihívások elleni tagállami fellépés épp úgy igazolta, mint a COVID-19 járvány európai kezelése, majd a vakcina-versengés. A hatalmi versengés ezen sajátosságára figyelemmel mondhatjuk, hogy ez európai egység eszménye és a globalizáció nemzetek fölötti kapcsolódást biztosító víziója ellenére óvva intő a szerző azon megállapítása, hogy *„a fő blokkok közötti befolyásért vívott küzdelem a határvidékre fog koncentrálni, amely vagy stabil csatornaként fog a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokban működni, vagy destabilizációs és irányítási kísérletek által szétdarabolt, megosztott területté válik.”*¹⁶

Ez a vagylagosság, amit a szerző „civilként” is egyértelmű opcióként helyez kilátásba, arra kellene, hogy sarkallja az európai államokat, hogy felkészüljenek a lehetséges negatív forgatókönyvekre is, vagyis megerősítsék a védelmi és biztonsági képességeiket, illetve újra gondolják azokat a követelményeket, továbbá szabályrendszereket, amelyek mentén ezeket a képességeket működtetik. A védelmi és biztonsági szféra sajátossága ugyanis az, hogy fenntartás, fejlesztés, felkészítés nélkül a szükség óráján hiába ismerik fel a döntéshozók azt, hogy nélkülözhetetlen szükség lenne rá, mivel ez piaci alapon nem biztosítható közszolgáltatás, sőt ezen körön belül is egy rendkívül speciális közfeladat, előzetes felkészülés hiányában csak a veszteségekkel való szembenézés maradhat.

Miközben azonban a szerző ilyen élességgel erre nem hívja fel a figyelmet, egyértelműen rámutat arra, hogy mind Ukrajna, mind pedig a térség többi országának két erőter közötti súrlódása, morzsolódása komoly fenyegetést hordoz magában. Ahogy írja: *„Nem véletlen, hogy Európa és Oroszország közötti határvidék egyre inkább sötét és kaotikus területként kerül említésre. Ezek a területek a két politikai rendszer koncepciója között egyensúlyoznak, ennek megvalósításához pedig szükségképpen meg kell találniuk az egyensúlyt, és nem szabad egyik oldalhoz sem közeledniük. Politikai semlegességet kell mutatniuk. Oroszország bizonyára látja, mit kell tennie, ezért megpróbálja tiszta lappal indítani és újra rajzolni a térképet. Egy politikai koncepcióváltás szükségszerűen kaotikus körülményekkel jár, amely senkinek sem egyszerű.”*¹⁷

Megállapítása szerint tehát különösen Európa és Ázsia határán számolni kell a kaotikus, gyorsan változó és nem ritkán a biztonságot aláásó fordulatokkal tarkított biztonsági helyzettel. E gondolat fontossága azért hangsúlyozandó, mert nem egy térségi szerző „vészmadár” vagy „hangulatkeltő” kiáltásai ezek, hanem egy Európa másik feléről szemlélő, de európai szinten is jelentős információkkal rendelkező elemzőé. Hasonló szerep juthat a mérlegen a szerző azon gondolatának is, amely rámutat arra, hogy a jól elhatárolható helyzetek a biztonság tekintetében már a múlt részei inkább. Ahogy írja: *„Elmúltak már azok az idők, amikor minden biztos volt, amikor a versengés és a konfliktus a háború és a béke állapotának tiszta megkülönböztető jele volt.”*¹⁸ E gondolattal ugyanis nem csak az úgynevezett hibrid fenyegetésekre hívja fel a szerző a figyelmet, hanem indirekt módon arra is rámutat, hogy a versengésben és konfliktusban való hatékony érdekérvényesítéshez bizony szükséges minden olyan – katonai és nem katonai – képesség, amely alkalmas lehet

¹⁶ Uo. p. 22.

¹⁷ Uo. p. 59.

¹⁸ Uo. p. 60.

arra, hogy legalább mérlegelésre készítse az ellenérdekelt felet terveinek kockázatait érintően, hiszen ez a mérlegelés lehet a „kompromisszum” indító gondolata.

Az ilyen formán egészében hibriddé, bizonytalanná, nem konvencionálissá vált biztonsági környezetben ma azonban fajsúlyosak a szerző szerint is a nem katonai eszközök, amelyek mögött meghúzódhat egyfajta katonai stratégiai cél vagy későbbi katonai mozdulat előkészítése is, ahogy ezt a Krím példázta. *„A politikai és stratégiai célok eléréséhez használt nem-katonai eszközök szerepe már elérte, sok esetben hatékonyságban pedig már le is körözte a fegyverek erejét. A legtöbbjük már kipróbált, régi taktika, a globalizáció és a gazdasági versengés azonban még nagyobb jelentőséget és hatékonyságot kölcsönzött nekik.”*¹⁹ – írja Maçães, ráirányítva ezzel a figyelmet arra, hogy a biztonságunkat, stabilitásunkat, szuverenitásunkat fenyegető nem katonai eszközökkel szembeni fellépés képességeit fokozni kell, méghozzá úgy, hogy ez a fajta védelem- és biztonságfokozás azokban a teljesen „civil” szférákban is komoly hatást fejtsen ki. Úgy is fogalmazhatnánk tehát, hogy a klasszikus – rendőri és katonai – képességek megfelelő szintűvé fejlesztése mellett fokozott figyelmet kellene ezen prognózis alapján fordítani a nemzetbiztonsági képességekre, illetve általában az állam nemzetbiztonsági rendszerére és azon kívül mind állami, mind nem állami viszonylatban a biztonságtudatosság erősítésére.

3. A mágnes két fele? Avagy az európai és az ázsiai személetmódok sajátosságainak súlya az Eurázsia-kérdésben

Az Eurázsia-kérdés kulcsfontosságú és visszatérő gondolata a kötetben az Európa és Ázsia elválasztásának gyökereire irányuló vizsgálat. E tekintetben a szerző részint a transzatlanti térség lelkiismereteként is funkcionál, hiszen visszafogottságot mutatva, de egyben józan megközelítéssel hívja fel a figyelmet arra, hogy a szuperkontinens két fele közötti elkülönülés és különösen Ázsia, mint egység eszméje, igazából Európa szüleménye. Úgy fogalmaz: *„Európa és Ázsia között nem térbeli, hanem időbeli elkülönülés van. Ázsia eszméje nem ázsiai, hanem európai, amelyben rendkívül sokféle kultúra és civilizáció lelhető fel, és amelyeknek úgy tűnik, az egyetlen közös vonása az Európából történő kirekesztettség.”*²⁰

Ez a gondolat sokatmondó üzenet az európai kulturális felsőbbrendűség-érzetnek, amelynek gyökerei nem a liberális jogállamiság eszmei értékészletéből, sokkal inkább a transzatlanti imperializmus korábbi beidegződéseiből következnek, amelyek régen a „civilizált nemzetek közössége” jelzős szerkezetet kialakították, s abból a világ többi részét ki is rekesztették. Ahelyett azonban, hogy a szerző egy feloldhatatlan és végeláthatatlan morális-politikai vitába bocsátkozna, a tények felől közelíti meg a kérdést és az ázsiai szereplők számos törekvésének eredőjére, részint pedig történelmi mintaképére igyekszik rávilágítani. Ebben kulcsfontosságú az a megállapítása, hogy *„az európaiak előretörése és domináns szerepük, amellyel a világot irányíthatták, a tudomány, a gazdasági termelés és a politikai társadalomban lejátszódott forradalomsorozatnak közvetlen következménye volt. A*

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo. p. 33.

legfontosabb területek a felfedezések és innovációk lettek. A hatalom a valóság alakításának képessége, az európaiak pedig felfedeztek egy olyan módszert, amellyel ez az átalakulás addig sosem látott mértékeket öltött. Nem csak a katonai erejük nőtt meg aránytalanul, bár mindig is ez volt a világpolitika vízvonalzó eleme, hanem a gazdasági, kulturális hatalma és presztízse is növekedett."²¹

Ha végiggondoljuk mindazt a folyamatot, amely a transzatlanti térség dominanciájához vezetett mind tudományos, mind gazdasági, mind államszervezési, mind pedig katonai értelemben, talán nem is annyira meglepő több ázsiai állam jelenlegi törekvése és cselekvési programja, persze ötvözve ezt a receptúrát a saját kulturális sajátosságaikkal és történelmi hagyományaikkal. Innen nézve tehát a szerző mintha a hatalom és a hatalomra törekvés dimenziójából nézve is igyekezne igazolni azt a feltevését, hogy a valóságban Európa és Ázsia között messze nem akkorák a különbségek, mint ahogy azt beidegződéseink mondatják velünk. Ebből azonban az is következik, hogy Ázsia egységként való kezelése is egyfajta – sok tekintetben politikailag determinált – túlzás.

Ezen megközelítést erősíti meg, mikor úgy fogalmaz, hogy az *„Európa és Ázsia közötti megkülönböztetés azon a szilárdnak nem nevezhető tényen alapul, hogy Európa évszázadokon át modern volt, mialatt Ázsia megmaradt a hagyományok mellett. A különbségtétel nem igazán Európáról és Ázsiáról szól, hanem a kétfajta társadalomról, vagy még inkább két időfelfogásról. Az Európán kívüli területeken a fejlesztések felgyorsulásával a különbség várhatóan el fog tűnni.*"²² Persze ezt érdemes lehet az olvasónak egy feltétellel kiegészíteni. Jelesül, hogy a kulturálisan is látványos különbségek eltűnése akkor teljesebben csak be, ha az innováció és vele a gyarapodás sürgetése Ázsiában is erodálja és nem beépíti a szellemi hagyományokat, mint amilyen a buddhizmus, a konfucionalizmus vagy a sintoizmus. Ezek kapcsán – ha felületesen is, de – érdemes arra rávilágítani, hogy mindegyikben kimagasló szerepe van a figyelemnek, a világhoz való alkalmazkodó viszonyulásnak, ami ázsiai relációban jószerevével kizárja, vagy legalábbis türelmesebb időmetszetbe helyezi az elsődlegesen/kizárólagosan önmaguk kereteiben történő gondolkodás dogmájának megjelenését. Európa és a transzatlanti térség azonban az utóbbit mintázza a demokrácia-export gondolatától a jogfelfogáson és az egyetemes értékek európai szellemiségű diktálásán át egészen addig a „békevízióig”, amely szerint az anyagi érdekek felül tudják írni a távlatos hatalmi tendenciák által ihletett – de gazdaságilag időlegesen veszteséges – lépések életképességét. Ezek a világlátást és ezáltal gondolkodást és stratégiai tervezést markánsan eltérő metodikával felvértező tényezők pedig kiegészítendőek még az európai/transzatlanti birodalmak történelmi örökségével is a „Nyugat és a többiek” eurázsiai palettáján.

A fenti gondolatokkal való kiegészítést azonban a szerző is mintha kimondatlanul pártolná, hiszen a globális képletbe helyezve Eurázsia kérdését azt is mondhatnánk, hogy valahol Fukuyama történelem vége-típusú békés felfogása és Huntington konfliktusos nézete között helyezkedik el, mikor mindet egybevetve azt írja: *„Eurázsia, a szuperföldrész, a történelem színpadára lép. Amint a különböző civilizációk elkezdik adaptálni a modern eszméket, nem egyetlen szabályrendszer*

²¹ Uo. p. 35.

²² Uo. p. 41.

alapján járnak el, hanem több, akár egymásnak ellentmondó elméletet is magukévé tesznek, amelyek ugyanazon a szinten léteznek, egyformán modernek és mégis különbözőek – többszörösen újító eszmék. Nem vagyunk annyira naivak, így nem hisszük el, hogy a szabályok és intézmények rendszere igazán semleges és átfogó is lehet. Egy új zűrzavar korszakában, a világrend szemléletének mélyen ellentmondásos és ellentétes nézeteinek korában élünk, ez Euráziában mutatkozik meg legtisztább formájában.”²³

Természetszerű persze, hogy egy, az ukrán válság kibontakozásának idején európai ügyekért felelős állami vezetőre az orosz fellépés kimagasló hatást gyakorolt. Ez a kötet hangvételén is látszódik, és egyben talán ez is adja a védelem és biztonság szempontjából a legterjedelmesebb okfejtéseket. Oroszország viszonylatában ugyanis a szerző egyértelműen konfliktusos aktort fest meg, amihez azonban fontos hozzátenni, hogy ennek megtétele során nem démonizál, hanem rávilágít arra, hogy ez a megítélés az európai közösség – mára már – rendkívül eltérő biztonság- és hatalomfelfogásából is ered. Reflexióként fogalmazza meg tehát az orosz működést és gondolkodást, olyanként, ami válasz a transzatlanti térség elveire, értékeire és elmúlt évszázados cselekményeire is. Ahogy ő írja: „...az orosz vezetés nem hisz a semleges, univerzális szabályokban. A véleményük szerint a semlegesség csak látszat, amely mások megtévesztésére szolgál. [...] Talán az oroszok egyedülálló elhelyezkedésüknek köszönhetően átlátják a globalizáció illúzióin a szovjet utópiával kapcsolatos tapasztalataik miatt. Véleményük szerint rendben van az áru, a tudás és a kultúra összefonódása, de ettől még nem valósul meg az egyetemes testvériség. A globalizáció előnyei egyenlőtlenül oszlanak el, mert a szabályokat azok hozták, akiknek hatalmuk van meghozni őket. Ennek eredményeként Putyin úgy gondolja, hogy a nemzetközi politika világa az állandó rivalizálás és versengés arénája. Az egykori tanácsadója, Vlagyiszlav Szurkov elmés párhuzammal rukkolt elő: a szuverenitás a gazdasági versenyképesség politikai megfelelője. Ha az analógiát a logikai következtetéshez illesztjük, megérthetjük az oroszok gondolkodásmódját: egy olyan világban élnek, ahol az államok ugyanúgy versenyeznek a szuverenitási »részesezésért«, mint ahogy a globális gazdaságban a vállalatok versenyeznek a piaci részesezésért.”²⁴

A szerző kiegyensúlyozottságra törekvését dicséri, hogy a reflexív elemzést nem kizárólag Oroszországra fókuszálja, és megközelítése nem is egyfajta negatív értékítéletre vezető moralizálás, hanem inkább a „kihívók” elemzése. Ebben a körbe értelemszerűen Kína is bekerült, amellyel kapcsolatban a szerző egyértelműen rámutat, hogy míg Oroszország hajlandóbb a keményebb hangvétel és eszközök alapkészletként kezelésére, addig Kína a puha eszközök és a leplezetten kemény fellépés mesteri elegyén munkálkodik. Ezt úgy fogalmazza meg, hogy: „A globalizáció egy olyan folyamat, amely lentről, a különböző blokkok közötti összecsapással indul, nem pedig az univerzális szabályrendszerek mentén. Szabad és szuverén államok versenyeznek, és együttműködve alkotják meg a szabályokat. Ezt hívom az integrációs versenynek. itt is rejlik egy radikális különbség: míg Brüsszel az egymásrautaltságot ösztönzésnek látja ahhoz, hogy közös intézményeket hozzanak létre az irányításhoz, Moszkva sebezhetőségként érzékeli, amelyet ki lehet használni. [...] Az új évszázad első éveiben, a teljes paradigmaváltást megkoronázva, Kína is a

²³ Uo. p. 47.

²⁴ Uo. p. 50.

változás útjára lépett: a direkt külföldi működőtőke-befektetések célpontjából, gyorsan növekvő befektetővé vált. Ez a folyamat napjainkban éri el a csúcspontját, és sok kérdést vet fel a káni tőke alapvető tulajdonságával kapcsolatban. [...] Az állami erő sokkal közvetlenebb és erőteljesebb behatása jelentősen bomlasztaná a kínai gazdasági növekedést és stabilitást támogató külső kapcsolatokat, ez pedig akár komoly következményeket is maga után vonhatna. A gazdasági hatalom, ezzel ellentétben, a világgazdaságba van beágyazva, a kínai hatóságoknak pedig éppen ez a fekete doboz biztosít támogató közeget. Másodszer a gazdaság-diplomácia dominanciája Kína számára előnyös. Egyrészt a kínai piac mérete hatalmas befolyású, másrészt, a gazdasági szereplők feletti állami kontroll lehetővé teszi a kínai államnak, hogy saját stratégiai céljainak elérésére állítsa rá a magánszektor."²⁵

Mind az Oroszországra, mind pedig a Kínára vonatkozó leírás és elemzés egy sokrétű vizsgálódást tükröz, amiben persze kiérezhetők a politikai pályafutás tapasztalásai is. Mindazonáltal fontos e gondolatok kapcsán rögzíteni, hogy az olvasók számára széles értelemben vett figyelmeztetésként is felfoghatók, hiszen nem csak az eurázsiai hatalmi-politikai paletta sokrétűségét írják le, hanem arra is rámutatnak, hogy a komplex befolyásoló, érdekérvényesítő cselekvések tekintetében gondosan kimért és kiérlelt válaszok kellenek, melyekben egyszerre kell – az adott állam lehetőségeihez mérten – meglennie a kemény és a puha képességeknek, a kompromisszumnak, a kölcsönös függőségeknek, de nem ritkán a leplezett érdekérvényesítésnek, vagy épp az ellenérdekelt törekvések színtalpak mögötti elhárítási képességének is.

Ezzel tehát a szerző igenis ráirányítja a figyelmet arra, hogy ebben a sokszereplős és sokféle személtmódot vegyítő eurázsiai korszakban az tud érvényesülni, aki valamiképp a hatalmi térben is jelen tud lenni, és ehhez egy hihető, sőt átható mítoszt tud felmutatni az elrettentés érdekében. Ma ehhez sok más tényező mellett a megfelelő döntések és lépések érdekében információszerző és információvédő képesség, vagyis nemzetbiztonsági erő kell leginkább, mivel ahogy a szerző is írja: „*A mítoszok nem maradhatnak életben hatalom nélkül.*”²⁶

4. Eurázsia nagy aktorainak és térségeinek sajátosságai

A szerző a kötet második részében eurázsiai utazásainak áttekintését adja, ami empirikus tapasztalatokkal kívánja alátámasztani az Euráziával kapcsolatos megállapításait és javaslatait. Ezen beszámolók igazi szerepe azonban inkább abban ragadható meg, hogy rávilágít az egyes térségek sajátos gondolkodásmódjára, kulturális kérdéseire és specifikumaira, ezek révén pedig arra, hogy Eurázsia a fizikai egység és a geopolitikai kölcsönhatásosság ellenére kiszámíthatatlanul sok bizonytalansági tényezőt is magában rejt.

A kötet ezen részének első eleme Azerbajdzsánba invitálja az olvasót, s már felütésében aktualitást mutat a 2020-as évhez, hiszen a korábbi örmény-azeri konfliktusra utalással nyílik, míg az olvasó annak kiújulásával nézhetett szembe.

²⁵ Uo. pp. 51-52.

²⁶ Uo. p. 57.

Ezen aktualitás azonban sajátos színezetet nyer az ország sajátosságainak ismertetésével és annak kiemelésével, hogy az történelme során mindig birodalmi érdekek és ezáltal harcok ütközőterülete volt. Ez egyik oldalról azt eredményezte, hogy a konfliktusokkal járó harc, erő, kitartás és a borzalmak sora szervesült része lett a helyi kultúrának, másik oldalról pedig a területet történelmi értelemben tette Ázsia és Európa határává mind kulturálisan, mind építészetileg. Ez a felütés lényegében egy nyitány, amely aztán az egész eurázsiai utazást áthatja.

A szerző ezt követően a Kaukázuson, a Kaszpi-térségen, Közép-Ázsián, Kínán és mások mellett Oroszországon át vezeti az olvasót minden esetben hangsúlyozva és mutatva azokat a sajátosságokat, amelyek a történelmi és kulturális változatosság, kölcsönhatásosság és konfliktusosság, nem utolsó sorban pedig Európa felemelkedésének ára – ázsiai kárvallása – miatt jellemzi a szuperkontinens „Nyugaton” kívüli részét.

E kölcsönhatásosságból és a történelmi hullámzásból azonban a következő sajátos üzeneteket is kiérezheti az olvasó:

- a) A bejárt területek hányattatott és konfliktusokban gazdag történelme egyértelműen velük élővé tette a harcokat és a kemény eszközöket, de az alkalmazkodókészséget²⁷, és így a puha eszközöket is.
- b) Az alkalmazkodókészség rendkívüli érvényesülési terepet nyert a kapitalizmusban és a technológiai fejlődésben, azonban nem semlegesítette a térség hagyományos konfliktusosságának stratégiai és cselekvési hozadékait.
- c) A múlt tanulságai – és nem ritkán gyötrelmei – formálják a népek kultúráját és ezáltal szellemiségét is, ami mellett az új körülményekhez való alkalmazkodás inkább jelent eszközt, mint új identitást.
- d) A térség szereplőinek stratégiai történelmi távlatokban alakulnak, ami egyik oldalról magában hordozza az elmúlt évszázadok sérelmeit, másik oldalról azonban azt a tapasztalatot is, hogy az éles, de rövid sikerrel járó szembenállás helyett sokrétű, de hosszú távú sikerekre kell törekedni.

A kötet ezen része tehát egyrészt azt sugallja, hogy Eurázsia többi részében nem a ma – ha úgy tetszik, a csaták –, hanem sokkal inkább a holnap – ha úgy tetszik, a háború – sikerében és ezzel a tartós megerősödésben bíznak. Ehhez egyszerre kell megfelelni a jelen kihívásainak, de érvényt szerezni a múlt tanulságainak és fontosságának is. E sajátosság első elemét jól tükrözi egyik oldalról az, amikor a szerző a kelet digitalizációjához képest Európát elmaradottként érzékelteti a következő gondolattal: *„A Kínában tett látogatás után Európába visszatérve olyan érzés fog el, mintha visszalépnénk az időben egy olyan világba, ahol a készpénz és a névjegykártya még mindig használatban van. Az európaiak hozzászoktak a szociális és technológiai konzervativizmus új formáihoz, amely gyakran szigorú szabályokban megjelenő, széleskörűen elterjedt ellenállást jelent a világszerte megjelenő változásokkal szemben, miközben Ázsia úgy tűnik, gyakran a*

²⁷ Példaként lásd: *„Asztrahán a mai napig megőrizte világváros szellemiségét: keresztények, muszlimok, buddhisták élnek békésen együtt, több mint 100 különböző etnikai csoport keveredik a lármás tatár bazárban néhány háztömbnyire a Kreml hófehér falaitól délre.”* MAÇAES i. m. p. 163.

saját érdekében a változások függőjévé vált.”²⁸. A második gondolatot pedig Oroszország kapcsán fogalmazza meg a következőkkel: „Aki uralja a múltat, az uralja a jövőt is; aki uralja a múltat, az uralja a jelent is. Ez a híres mondás illusztrálja a kapcsolatot a politika és történelem között Oroszországban.”²⁹

Ezek a jellemzők azonban nem csak az Eurázsia-gondolat, és a nyitottabb, de értékeink megőrzése érdekében alkalmazkodó gondolkodásmód elérése szempontjából fontosak, sőt. Biztonsági szempontból ezek a tapasztalások talán még nagyobb jelentőséggel is bírnak, mint amit a politika és a gazdaság dimenzióiban elsőre feltételeznénk. A fenti jellemzők ugyanis nem egyszerűen megnyitják a lehetőséget az új típusú megoldások, eszközök alkalmazása és ezáltal az új típusú fenyegetések erősödésének előmozdítása előtt, hanem egyenesen kódolják azt, hogy a multipolaritásból fakadó szükségszerű versengésbe Eurázsia feltörekvő aktorai a védelmi és biztonsági dimenzióban is a folyamatos újítás útját járják. Az újdonságok ellen ugyanis a bevett megoldások nem jelenthetnek hatékony védelmet.

A putyini hatalomgyakorlás, vagy akár az erdogani Törökország helyzetének szerző általi jellemzése is sok ponton alátámaszthatja az előzőekben leírtakat. Az előbbi mellett az utóbbi azonban jóval fokozottabban érinti térségünk biztonsági helyzetét, mint azt jelenleg a migráció-fegyverre tekintettel általában vélelmezünk. Ezt a szerző kiválóan megragadta, mikor úgy fogalmazott, hogy „a nagy eurázsiai sakkjátszma egy figura sem olyan szabad és mozgatható, mint Törökország. Bármennyi mezőt léphetünk vele függőlegesen, vízszintesen és átlósan is. Mehet nyugatra, keletre, délre és északra.”³⁰ Ez pedig nem csak azt teszi szükségessé, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk Törökországnak – és Oroszországnak –, hanem azt is, hogy tanulmányozzuk, elemezzük, megértsük módszereit és működését, hogy képesek legyünk ezekből a szükséges további lépési irányokat azonosítani, majd az azokból következő fejlesztéseket megvalósítani.

Mindezeket pedig a szerző jó érzéssel koronázza meg és zárja le az Európába való visszatéréssel. Itt ugyanis nem csak a korábbi tapasztalások kontrasztját adja meg és arra hívja fel a figyelmet, hogy nekünk is tudni kell alkalmazkodni a világhoz, hanem külpolitikai felhanggal ugyan, de komoly biztonsági és védelmi jelentőségű megállapításokat is tesz. Ennek eklatáns példáját a német külügyvel folytatott szakértői egyeztetése kapcsán jegyzi le a következőkkel: „...a következő évtizedek minden nagy biztonsági fenyegetettségére Eurázsia összefüggésében fog megjelenni, a korábbi jól ismert mintákat ismételve: minden nagyobb „és számos kisebb” háború, mely 1815 és 1945 között Európában és Ázsiában zajlott a két földrész közti vitatott határvonalakon kezdődött – a Balti-tenger, a Duna-menti határok, az ukrain sztyeppe, a Kaukázusi-földszoros, Közép-Ázsia és az orosz Távol-Kelet.”³¹ Ezt a figyelemfelhívást pedig a biztonság szempontjából csak még terheesebbé teszi, mikor azt írja: „Európában a geopolitikai gondolkodás halott, főleg ami Németországot illeti. A legtöbb folyamatot mikro szinten elemzik, gazdasági és társadalmi hatások tükrében.”³² Ez ugyanis részint magyarázat, részint

²⁸ Uo. p. 117.

²⁹ Uo. p. 168.

³⁰ Uo. p. 202.

³¹ Uo. p. 223.

³² Uo. p. 224.

pedig béklyó a biztonságfokozást érintő nehézségeinkre, és az előttünk álló feladatok megoldásaira nézve.

Persze a szerző – szakterületéből és szakpolitikai tapasztalataiból következően – a hangsúlyt az Európai Unióra és azokra a tényezőkre helyezi, amelyek sürgetik annak alkalmazkodását a változó körülményekhez. Ennek ellenére azonban üzenetei mind-mind jelentősek a térség védelmi és biztonsági sajátosságai, fejlesztési és cselekvési terveinek alakítása tekintetében is. Ezek kapcsán pedig a végkövetkeztetése is helytálló és üzenetértékű, hiszen szerinte Európa „*azt várja, hogy a világ tükröt tartson neki, üdvözlje és legyen vele rokon szellemiségű, így az otthon elhagyása fel se kell tűnjön neki. Azért vagyunk válságban, mert ez már nem így van. A világ megváltozott. Európa megtorpant a saját határainál, miközben a területeire napról-napra sötétebb árnyék vetül.*”³³

5. Összegzés

Bruno Maçães munkája fontos olvasmány lehet mindazok számára, akik közérthetően, de jelentősebb kulturális, történelmi, politikai és gazdasági összefüggésekben kívánják megismerni és értelmezni az Eurázsia-kérdést. A kötet nagy előnye, hogy olvasmányos jellege, illetve az absztrakció és a tapasztalati alapú konkrétumok ötvözése mellett sok kérdést oly módon nyit meg, hogy azzal lehetőséget teremt az olvasónak a más irányú átgondolásra, továbbvitelre. Így tehát a kötet a biztonság és védelem szempontjából is sajátosan értelmezhető, sőt tovább gondolható.

Az, hogy a szerző törekszik Eurázsia többi térségének és szereplőjének megértésére kulcsfontosságú, sőt példás. Ezzel ugyanis Euráziát, mint egységet nem csak földrajzi, történelmi és gazdasági aspektusban jeleníti meg, hanem egy kulturális megvilágításba is helyezi, amelyből aztán az eltérő gondolkodásmód, az eltérő gondolati – stratégiai – távlatok és ez által az eltérő megoldások és törekvések is kirajzolódnak.

A kötet nem pesszimista, de a realista megközelítést tükröző egyértelműséggel mutat rá a kritikus kérdésekre, fenyegető veszélyekre és szemléletmódunk hiányosságaira. Figyelemmel arra, hogy ezek azonosítása során nem riad vissza a kritikától sem, a kötet Európa integrációs, gazdasági és külpolitikai helyzetén, szerepén és változásain túl védelmi és biztonsági szempontból is komoly kérdéseket feszeget.

Mondhatnánk úgy is, hogy bár a szerző nem védelmi-biztonsági elemzést és programadást célzott meg, mégis homloktérbe helyezte azokat a megoldásra váró kihívásokat e téren, amelyek az Eurázsia-jelenségből és a kölcsönhatásosság erősödéséből egyértelműen következnek. A stratégiai gondolkodás problémái, a technológia-fejlődés kapcsán megjelenő konzervativizmusunk, a gazdasági eszközök hatalmi célú használata, a történelmi narratívák jelentősége a stratégiai térben – nem ritkán a rövid távú gazdasági hatásokat megelőzve – csak példák ebből a sorból. Olyan példák, amelyekhez Európának újra fel kell zárkóznia, méghozzá a

³³ Uo. p. 232.

védelem és biztonság terén a képességek fejlesztésén és az egyes jelenségek utólagos reagálásán túllépve egy új, a kölcsönhatás másik pólusán jellemzőbb komplex, stratégiai távlatú és ezáltal sok tekintetben proaktív szemlélet, majd működés kialakításával.

A kötet fő üzenete, hogy Eurázsia léte és jelentősége nem kérdés, hanem tény. Egy rendkívül hosszú és sokrétű történelmi folyamat földrajzilag is szükségszerűnek ható következménye ez, amelyhez célszerű volna modus vivendi találni mind az értékek, mind a fejlődés, mind a hatalmi súly, mind pedig a biztonság tekintetében. Ennek megtalálása azonban szükségképpen változást igényel a Nyugat tekintetében is.

Felhasznált irodalom:

- BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktábla; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.
- BRZEZINSKI, Zbigniew: Stratégiai vízió; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013.
- CATTARUZZA, Amael: A digitális adatok geopolitikája. Hatalom és konfliktusok a big data korában; Pallas Athéné Books, Budapest, 2020.
- CHEN, Ling: A globalizáció manipulálása. A bürokraták befolyása Kína üzleti világára; Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.
- CSIZMADIA Norbert: Geopillanat. A 21. század megismerésének térképe; L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016.
- EICHENGREEN, Barry– MEHL, Arnaud– CHITU, Livia: A világ valutarendszere. Múlt, jelen, jövő; Pallas Athéné Books, Budapest, 2018.
- FREEDMAN Lawrence: A stratégia története; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.
- GELVIN, James L.: Az új Közel-Kelet. Amit mindenkinek tudnia kell; Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.
- GRYGIEL, Jakub J – MITCHELL, A. Wess: Nyugtalan határvidék. Felemelkedő riválisok, sebezhető szövetségesek és az amerikai hatalom válsága; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.
- https://flint-global.com/team_members/bruno-macaes/;
<https://www.martenscentre.eu/article-author/bruno-macaes/>
- HUBBARD, Glenn– KANE, Tim: Egyensúlyban. A nagyhatalmak gazdasága az ókori Rómától a modern Amerikáig; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
- KAPLAN, Robert D.: A földrajz bosszúja. Mit üzennek a térképek a ránk váró konfliktusokról és arról, hogyan küzdünk a sors ellen; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2019.

- KAPLAN, Robert D.: Marco Poli világa visszatér. Háború, stratégia és amerikai érdekek a huszonegyedik században; Pallas Athéné Books, Budapest, 2018.
- KHANNA, Parag: Konnektográfia. A globális civilizáció jövőjének feltérképezése; HVG Könyvek, Budapest, 2017.
- KISSINGER, Henry: Kínáról; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.
- KISSINGER, Henry: Világrend; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015.
- LEE, Jong-Wha: Ez lenne Ázsia évszázada? Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.
- LEONARD, Mark: Miért Európa diktálja a lépést a 21. században? Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.
- MAÇÃES, Bruno: Eurázsia hajnala. Az új világrend nyomában; Pallas Athéné Books, Budapest, 2018. p. 69.
- MAHABUBANI, Kishore – SNG, Jeffery: Az ASEAN-Csoda. Egy béketeremtő szervezet; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.
- MORRIS Ian: Háború! Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.
- MURRAY, Douglas: Európa furcsa halála; Alexandra Kiadó, Pécs, 2019.
- NYE JR., Joseph S.: Véget ér-e az amerikai évszázad? Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017.
- SHARMAN, J. C.: A gyengék birodalmai. Az európai terjeszkedés igaz története és az új világrend megteremtése; Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.
- WESTAD, Odd Arne: Nyughatatlan birodalom; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2020.
- WILENIUS Markku: A jövő nyomában. A globális változások érkező hullámának megértése; Pallas Athéné Books, Budapest, 2019.
- ZAKARIA, Fareed: Posztamerikai világ; Gondolat Kiadó, 2009.

E SZÁMUNK TARTALMA

PROF. DR. RESPERGER ISTVÁN

A JÖVŐ BIZTONSÁGI PROBLÉMÁI

A megfelelő előrejelzés minden ország stratégiájának kialakításához szükséges. Ha stratégiát készítünk, a veszélyek kategorizálása, elemzése elengedhetetlenül szükséges. A tanulmány kettő részben bemutatja és elemzi a várható biztonsági problémákat, amelyekkel most és a jövőben szembe kell néznünk. A biztonságot veszélyeztető problémákat a kihívások, kockázatok és fenyegetések kategóriájában értékelem.

Kulcsszavak: veszély, stratégia, kihívások, kockázatok, fenyegetések, előrejelzések

JUHÁSZ ISTVÁN

KIHÍVÁSOK, KOCKÁZATOK, FENYEGETÉSEK – A KATONAI KÉPESSÉGEK TRANSZFORMÁCIÓJA A JÖVŐ MŰVELETI KÖRNYEZETÉBEN

A globális biztonsági környezet dinamikus és alapvető változásokon megy keresztül. Ezen folyamatok szükségessé teszik és nagyban felértékelik az új kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre adott racionális válaszok, reakciók beazonosítását, megtervezését és végrehajtását. A NATO politikai és katonai szövetségével, az EU-val és a nemzeti haderővel szemben jelentkező jövőbeni kihívások új műveleti képesség-követelményeket és új haderőszerkezési feladatokat tesznek szükségessé. Ezen kutatómunka célja az új fenyegetési tendenciák feltárása a vonatkozó irodalmi anyagok összehasonlításával.

Kulcsszavak: biztonsági környezet, jövőbeni kihívások, képességfejlesztés, jövőbeni műveletek

DR. RÉPÁSI KRISZTIÁN

AZ ÚJ-ZÉLANDI TERRORTÁMADÁST KÖVETŐ SZÉLSŐJOBBDALI MERÉNYLETHULLÁM

Az új-zélandi terrorcselekményt követő szélsőjobboldali merénylethullám ismét ráirányította a figyelmet a militáns szélsőjobboldal felől érkező növekvő veszélyre. Az elemzés elsősorban az Európai Unió belüli, kisebb részben pedig az Egyesült Államokban lévő szélsőjobboldali erőszakkal foglalkozik. A szerző bemutatja, hogy a szélsőjobboldali erőszak milyen változásokon ment keresztül az elmúlt években, kihangsúlyozva a jelenséggel kapcsolatos nemzetközi összefüggéseket.

Kulcsszavak: szélsőjobboldali terrorizmus, gyűlölet-bűncselekmény, a christchurchi támadás, fehér felsőbbrendűség

CONTENTS

PROF ISTVÁN RESPERGER PHD

SECURITY PROBLEMS OF THE FUTURE

Proper forecasting is needed to develop a strategy for each country. If we create a strategy, it is essential to categorize and analyze the dangers. The study presents and analyzes the expected security issues we will face now and in the future in two parts. I assess security dangers in the category of challenges, risks, and threats.

Keywords: danger, strategy, challenges, risks, threats, forecasts

ISTVÁN JUHÁSZ

CHALLENGES, RISKS, THREATS - TRANSFORMING MILITARY CAPABILITIES IN THE FUTURE OPERATING ENVIRONMENT

The global security environment is going through dynamic and fundamental changes. These processes necessitate and increase the importance of the identification, planning and implementation of rational responses to new risks and threats. NATO's political and military alliance faces several challenges while the EU and our national defence forces require new operational capabilities and new force management tasks. This research work aims at exploring the new threat tendencies we're facing by comparing relevant literature materials.

Keywords: security environment, future challenges, capability building, future operations

KRISZTIÁN RÉPÁSI PHD

THE WAVE OF FAR-RIGHT ATTACKS AFTER THE NEW ZEALAND TERRORIST ACT

The wave of extreme-right attacks following the terrorist act in New Zealand has drawn attention again to the growing danger from the militant far-right. The analysis deals with right-wing violence within the European Union, and to lesser extent in the United States. The author demonstrates the changes that right-wing violence has undergone in recent years, highlighting the international context of the phenomenon.

Keywords: right-wing terrorism, hate crime, Christchurch attack, white supremacism

FÜZESI KITTI

A CHILEI MEGÚJULÓ ENERGIA AZ ENERGIABIZTONSÁG ÉS ELLÁTÁSBIZTONSÁG SZEMSZÖGÉBŐL

Az energiabiztonság és az ellátásbiztonság a 21. században egyre nagyobb figyelmet kap. A tanulmány Chile energiahelyzetével foglalkozik, különös tekintettel a megújuló energiára. Chile energiaigényének jelentős részét importból szerzi be, ezért a 2000-es évek elején komoly energiaválsággal nézett szembe. Ez a változtatás szükségességére hívta fel az ország vezetőinek figyelmét. 2015-ben igen céltudatos energiatervet vezetett be, aminek köszönhetően jelentősen megnőtt a megújuló energia használata. Ezen kívül a dél-amerikai ország a nemzetközi megújuló energiabefektetések egyik fontos célpontjává vált. A tanulmány a fenti folyamatot mutatja be a 2000-es évek elejétől napjainkig.

Kulcsszavak: energia, energiabiztonság, ellátásbiztonság, megújuló energia, Chile

DR. UDVARVÖLGYI ZSOLT ANDRÁS

EURÓPAI ISZLÁM KÖZÖSSÉGEK A POLITIKAI ÖNSZERVEZŐDÉS ÚTJÁN

A tanulmány röviden összefoglalja az európai iszlám közösségek politikai önszerveződésének történetét, a pártalapításokhoz vezető folyamatokat, és az Európában tevékenykedő, zömmel muszlimokat tömörítő és megszólító politikai pártok jelenlegi helyzetét. Különös hangsúlyt fektet az európai muszlim politikusok, képviselők bemutatására is. Az írás külön foglalkozik az elmúlt években megfigyelhető, a Török Köztársaság, és annak vezető ereje, az AKP irányából érkező, és ezen pártokat megcélzó támogatásokkal és kapcsolatépítésekkel is. Napjainkban szinte valamennyi EU-tagállamban működnek „bevándorlásbarát”, az iszlám értékeit hangsúlyozó, de egymástól is sokszor eltérő heterogén pártok és mozgalmak. A tanulmány betekintést nyújt eme színes, folyamatosan bővülő, egyre nyíltabbá váló csoportosulások világába.

Kulcsszavak: iszlám, Európa, párt, választások, DENK, PEJ, SÖZ, Nyans, Török Köztársaság

KITTI FÜZESI

RENEWABLE ENERGY IN CHILE REGARDING ENERGY SECURITY AND SUPPLY SECURITY

Energy security and security supply are receiving increasing attention in the 21st century. The essay deals with the energy situation in Chile regarding renewable energy. Chile, which obtains a significant part of its energy needs from imports, faced a serious energy crisis in the early 2000s. This drew the Chilean leaders' attention to the need for change. Chile introduced a purposeful and ambitious energy plan in 2015, which has led to a significant increase in the use of renewable energy. Furthermore, the South American country has become an important destination for international renewable energy investments. The article presents the above process from the early 2000s to the present days.

Keywords: energy, energy security, supply security, renewable energy, Chile

ZSOLT ANDRÁS UDVARVÖLGYI PHD

EUROPEAN ISLAMIC COMMUNITIES THROUGH POLITICAL SELF-ORGANIZATION

The study briefly summarizes the history of the political self-organization of European Islamic communities, the processes leading to party formation, and the current situation of political parties operating in Europe, which mainly gather and address Muslims. It also places special emphasis on the presentation of European Muslim politicians and representatives. The article also deals particularly with the support and relationship building observed in recent years by the Republic of Turkey and its leading force, the AKP, and targeting these parties.

Today, there are "immigration-friendly" heterogeneous parties and movements in almost all EU Member States that emphasize Islamic values, but often differ from each other. The study provides an insight into the world of these colourful, ever-expanding, increasingly open groupings.

Keywords: Islam, Europe, party, elections, DENK, PEJ, SÖZ, Nyans, Republic of Turkey

MAJOROSI ÁDÁM

A JÖVŐ HÁBORÚINAK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

Ebben a tanulmányomban a jövő háborúinak aktuális kérdéseit tárgyalom. Azért ezt a területet választottam, mert kíváncsi voltam, hogy a jelenben zajló folyamatok alapján a jövő konfliktusai mennyire előre jelezhetőek. Az első rész főleg a Mesterséges Intelligencia fogalmával, fejlesztésével foglalkozik. Annyit szeretnék előre bocsátani, hogy még az M.I. fogalmát sem sikerült tisztázni megfelelően, és a fejlesztések terén is még problémákba ütköznek (tapasztalatok adaptálása, önfelnevelés kérdése). A következő részben az automatizált eszközökkel szemben felállított hipotéziseket és az azokra adott eddigi válaszokat veszem sorra (drónok olcsósága, drón-hadsereg viszony, változások a hadszervezetben). Ezek után a jövő hadviselésének lefolyását vizsgálom. Valószínűleg a jövőben az új technológiák olcsók és könnyen hozzáférhetőek lesznek. Így kisebb csoportok is hozzájárulhatnak ezekhez, és jelentős hadviselő potenciált szerezhetnek. Ezáltal az állam hadviselő képessége jelentős mértékben csökkenhet. A tanulmányt végül a következtetésekkel zárom.

Kulcsszavak: Jövő háborúja, Mesterséges Intelligencia, drónok, fegyveres csoportok

SZILÁGYI-KISS HAJNALKA

AZ IRAKI HÁBORÚ VIZSGÁLATA AZ IGAZSÁGOSSÁG KERETRENDSZERÉBEN

Az iraki háború 2003-ban kezdődött, amikor az Egyesült Államok katonai intervenciót indított Irakba. A fegyveres beavatkozás jogosságát azzal indokolta, hogy a nemzetközi terrorizmus és támogatói ellen lép fel. Megdöntötte Szaddám Huszein kormányát, ami az országban zavaros helyzetet eredményezett, felkelés tört ki a megszálló erők és az újonnan alakult iraki kormány ellen. 2003 márciusa és 2006 júniusa között 155.000 civil vált erőszakos halál áldozatává az iraki kormány által elvégzett kutatás szerint. Az alábbi tanulmányban e háborút és következményeit vizsgálom az igazságosság keretrendszerében. Az igazságos háború tanának számos változata alakult ki, emellett állandó változásban van a normák, szokások, jogi előírások, filozófiai alapelvek eredményeképpen, s akkor az érdekekről még nem is beszéltünk. Az igazságos háború fix rendszere nem is létezik, hiszen a különböző szerzők konkrét történelmi korokban, politikai rendszerekben megfogalmazott koncepciója folyamatos változásban van. Nemcsak időben, hanem térben is kizárt az igazságos háborúról való egyöntetű állásfoglalás.

Kulcsszavak: igazságos háború, Irak, katonai intervenció, Közel-Kelet

ÁDÁM MAJOROSI

CURRENT ISSUES FOR FUTURE WARS

In this essay I am writing about the future of war. I have chosen this topic, because I wanted to analyse the future of war with the experiences of the previous conflicts. In the first part I treat with the concept and the development of the A.I. This conception was actually really basic, and the scientist have problems with the development of this tools (problems with the integration of experiences, the self-development is questionable). In the next chapter analyse the assumptions about these automated weapons and give answers to them (about the prize of these tools, how they will change the military system). In the last chapter I will examine the future of warfare. In the near future small groups will be able to acquire new technology and they will have a devastating power. Therefore, the power of the states will be decreased. My study will be finished with the Conclusion.

Keywords: Future of War, Artificial Intelligence, drones, armed groups

HAJNALKA SZILÁGYI-KISS

EXAMINING THE IRAQ WAR IN THE FRAME SYSTEM OF JUSTICE

The Iraq war began in 2003 when the United States launched military intervention in Iraq. The legitimacy of the armed intervention was justified by the action against international terrorism and its supporters. Saddam Hussein's government was overthrew resulting in a turbulent situation in the country, an uprising erupted against the occupying forces and the newly formed Iraqi government. Between March 2003 and June 2006, 155,000 civilians fell victim to violent deaths, according to research conducted by the Iraqi government. In the study below, I examine this war and its consequences in the context of justice. Many versions of the doctrine of just war have developed, and it is constantly changing as a result of norms, customs, legal regulations, and philosophical principles, and then we did not even talk about interests. There is no fixed system of just war, since the concept of different authors formulated in specific historical ages and political systems is constantly changing. A unanimous resolution on just war is excluded not only in time but also in space.

Keywords: just war, Iraq, military intervention, Middle East

DR. PUSKÁS BÉLA

INFORMATIKAI ÜZEMELTETŐ SZERVEZET STRUKTURÁLT FELÉPÍTÉSE

Az ITIL, az ISO / IEC20000 szabvány és a hálózatalmélet eredményei szerint az elektronikus információs rendszer felépítését és üzemeltetését összetett rendszerként kell kezelni. A komplexitás feltérképezésének problémája nagyon fontos. Ha ezt az elvet nem tartják be, akkor a leggyengébb láncszem tönkreteszi az erőfeszítéseket a projektekre fordított hatalmas összegek ellenére is. Egy vállalat informatikai infrastruktúrája általában hardver és szoftver rendszereiből, IT-hálózatából és infrastruktúrájából áll. A rendszerek hatékony kihasználása érdekében a felsővezetőnek meg kell határoznia a teljes szervezeti modellt.

Ez a tanulmány egy informatikai üzemeltető szervezet strukturált felépítését mutatja be. A publikáció kifejezetten az informatikai üzemeltető szervezet strukturált felépítése összpontosít, közvetlen nem foglalkozik annak feladatával.

Jelenlegi írás egy tanulmánysorozat második része.

Kulcsszavak: IT-menedzsment, szabványok, elektronikus információs rendszerek, IT-üzemeltetés, szervezeti felépítés, humán erőforrás

NYITRAI SÁNDOR

A TIBEK ADATBÁZISÁN ALAPULÓ ELEMZÉSEINEK HASZNOSULÁSA, FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGE

Az Amerikai Egyesült Államokkal szemben 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadás felhívta az emberiség figyelmét arra a biztonsági környezetben bekövetkezett változásra, miszerint a terrorszervezetek képessé váltak arra, hogy tevékenységüket globális szinten is kifejtsek. A terrortámadást követő vizsgálatok megállapították, hogy a támadás megvalósításához nagymértékben hozzájárult az előkészületével kapcsolatos – különböző forrásokból rendelkezésre álló – információk egy kézben történő összpontosulásának hiánya, amelynek következtében a részinformációk nem hordozták magukban azokat a kritikusnak ítélt kockázati jegyeket, amelyek a felderítő és elhárító szervezeteket cselekvésre ösztönözték volna. A Franciaországban és Belgiumban bekövetkezett terrortámadásokat követő vizsgálatok ugyancsak feltárták az információk összpontosulásának hiányát. A terrortámadásokat vizsgáló bizottságok által tett megállapítások alapján, valamint szakértői fórumokon történt egyeztetések eredményeként a politikai döntéshozók arra a következtetésre jutottak, hogy a hírszerző és elhárító szervezetek működésében, az új biztonsági fenyegetések és kihívások elleni fellépés hatékonyságának növelése érdekében változtatások szükségesek. A változtatások főként a biztonsági szektorban érintett szervezetek közötti információk időbeni megosztásának kritériumára fókuszáltak. Az információ szervezetek közötti zavartalan áramlásának megvalósítása érdekében (az amerikai példát követve) információfúziós központok kerültek felállításra, ezáltal paradigmaváltást eredményezve a rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervek együttműködésében és az elemző-értékelő munkafolyamatok területén egyaránt.

Kulcsszavak: információfúzió, elemzés-értékelés, szervezett bűnözés, terrorizmus

BÉLA PUSKÁS PHD

THE IDEAL STRUCTURE FOR AN IT DEPARTMENT

According to the ITIL, the ISO/IEC20000 standard and the results of the network theory the construction and operation of the info communication system must be handled as a complex system. The problem of mapping the complexity is very important. If this principle is not followed the weakest chain-link will ruin the effort in spite of the vast amount of money spent on the project. An enterprise's IT infrastructure is usually composed of its Hardware systems, Software systems, IT Network and Infrastructure. In order for these systems to be leveraged and efficiently utilized, Chief Executive Officer must set the overall organization model. This publication summarizes an ideal structure for an IT Department. The article is focusing to specifically on an ideal structure for an IT Department does not directly address task of IT Department. Current publication is the second part of a series of articles.

Keywords: IT management, standards, electronic info communication systems, IT operations, organizational models, human resource

SÁNDOR NYITRAI

UTILIZATION OF THE ANALYSES BASED ON THE COUNTER-TERRORISM INFORMATION AND CRIMINAL ANALYSIS CENTRE'S (TIBEK) DATABASE, POSSIBILITY OF ITS DEVELOPMENT

The terrorist attack of September 11th, 2001 on the United States drew the attention of humanity to the change in the security environment in which terrorist organisations have been able to carry out their activities on a global scale. Investigations following the terrorist attack found that the lack of one-hand concentration of information on its preparation -available from various sources-contributed greatly to the realisation of the attack, which did not give the critical risk components that would have encouraged intelligence and counterintelligence organisations to act. Investigations following the terrorist attacks in France and Belgium have also revealed the lack of centralized information. On the basis of findings made by the committees investigating terrorist attacks and as a result of consultations in expert forums, policymakers have concluded that changes are needed in the functioning of intelligence and counterintelligence organisations in order to increase the effectiveness of action against new security threats and challenges. The changes focused mainly on the criterion of information sharing between organisations involved in the security sector in a timely manner. In order to achieve the smooth flow of information between organisations (following the American example), information fusion centres have been set up, resulting in a paradigm shift in cooperation between law enforcement and national security agencies as well as in analytical and evaluation workflows.

Keywords: information fusion, analysis evaluation, organised crime, terrorism

DR. FARKAS ÁDÁM

**BRUNO MAÇÃES EURÁZSIA-FELFOGÁSA VÉDELMI ÉS BIZTONSÁGI
MEGVILÁGÍTÁSBAN**

A szerző részletesen és a recenzió keretén túllépve a védelmi és biztonsági vonatkozásokra fókuszálva mutatja be Bruno Maçães Eurázsia kapcsán írt kötetét. A tanulmány nem csupán a kötet fontos megállapítására és értékes szemléletmódjára kívánja felhívni a figyelmet, hanem arra is, hogy a kötetben megjelenő gondolatok a védelem és biztonság vonatkozásában kiemelt jelentőséggel bírnak. A szerző azt is hangsúlyozza, hogy bár a kötet nem védelmi és biztonsági szakember tollából készült, abban mégis jelentős geopolitikai és biztonsági megállapítások szerepelnek, amelyeken a szakértő közösségnek érdemes lenne tovább gondolkodnia.

Kulcsszavak: Eurázsia, védelem, biztonság, kölcsönös függőség

ÁDÁM FARKAS PHD

BRUNO MAÇÃES'S PERCEPTION OF EURASIA IN THE LIGHT OF DEFENCE AND SECURITY

The author presents in detail and beyond the scope of this review Bruno Maçães' book on Eurasia, focusing on the defence and security aspects. The essay aims to draw attention not only to the important findings and valuable insights of the book, but also to the fact that the ideas it contains are of particular relevance to defence and security. The author also stresses that, although not written by a defence and security professional, the volume contains important geopolitical and security findings that merit further reflection by the expert community.

Keywords: Eurasia, defence, security, interdependence

SZERZŐINK

Dr. Farkas Ádám	százados, PhD, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszékének tudományos munkatársa.
Füzesi Kitti	Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Juhász István	ezredes, Honvédelmi Minisztérium, Védelempolitikai Főosztály, Művelet Stratégiai Osztály, osztályvezető
Majorosi Ádám	őmt. százados, Civil-Katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ, értékelő-elemző tiszt
Nyitrai Sándor	Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Dr. Puskás Béla	alezredes, PhD, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus, a KNBSZ munkatársa
Dr. Répási Krisztián	PhD, biztonságpolitikai elemző
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék vezetője, egyetemi tanár
Szilágyi-Kiss Hajnalka	Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Dr. Udvarvölgyi Zsolt András	PhD, Honvédelmi Minisztérium, Oktatási, Tudományszervező és Kulturális Főosztály, Oktatási és Képzési Osztály, vezető kormánytanácsos

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Dr. Kelemen Roland	PhD, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Jogi Történelmi Tanszék, egyetemi tanársegéd
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kis-Benedek József	ny. ezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, c. egyetemi tanár
Prof. Dr. Rajnai Zoltán	PhD, Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola, egyetemi tanár
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék vezetője, egyetemi tanár
Dr. habil. Szente-Varga Mónika	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Nemzetközi Kapcsolatok és Diplomácia Tanszék, egyetemi docens
Dr. Tálás Péter	CsC, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, intézetvezető, tudományos főmunkatárs
Tóth-Csaba Mihály	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Tömösváry Zsigmond	ny. dandártábornok, PhD, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke
Dr. Ujházy Lóránd	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék, tudományos főmunkatárs

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területetémáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a **szakmaiszemle.kontakt@gmail.com** e-mail-címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelenítésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.
KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.
J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.
PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pld. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.
206